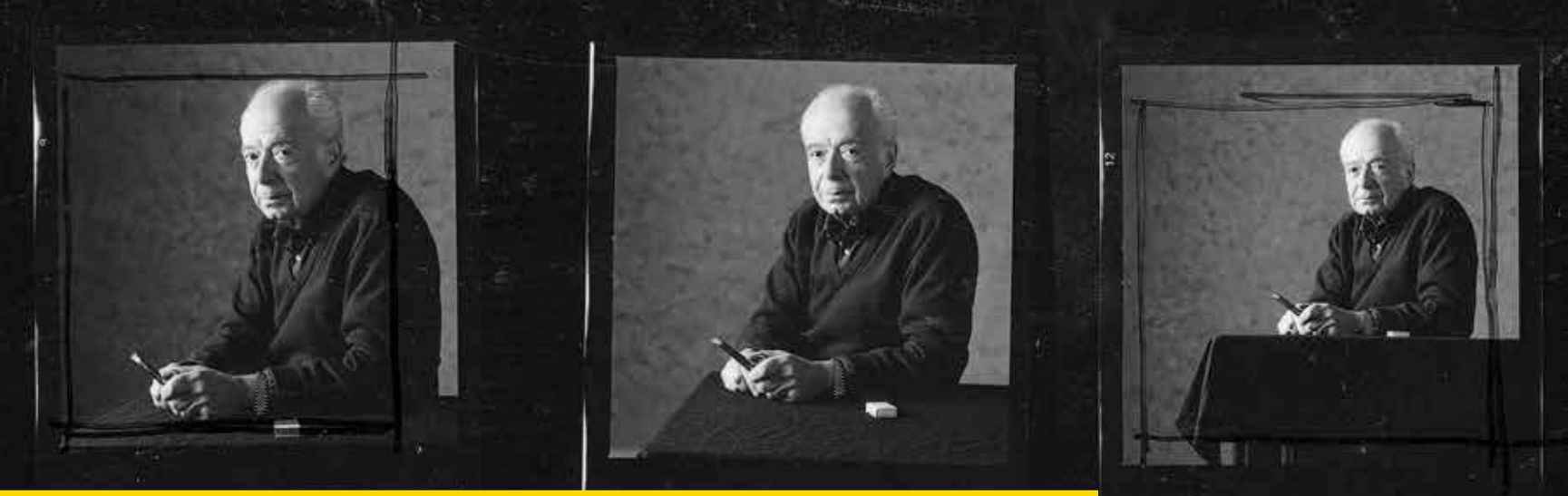

ANTONIS SAMARAKIS

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ

ΜΙΑ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟΝ 20ό ΑΙΩΝΑ

A JOURNEY THROUGH THE 20th CENTURY

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
HELLENIC MINISTRY OF CULTURE AND SPORTS

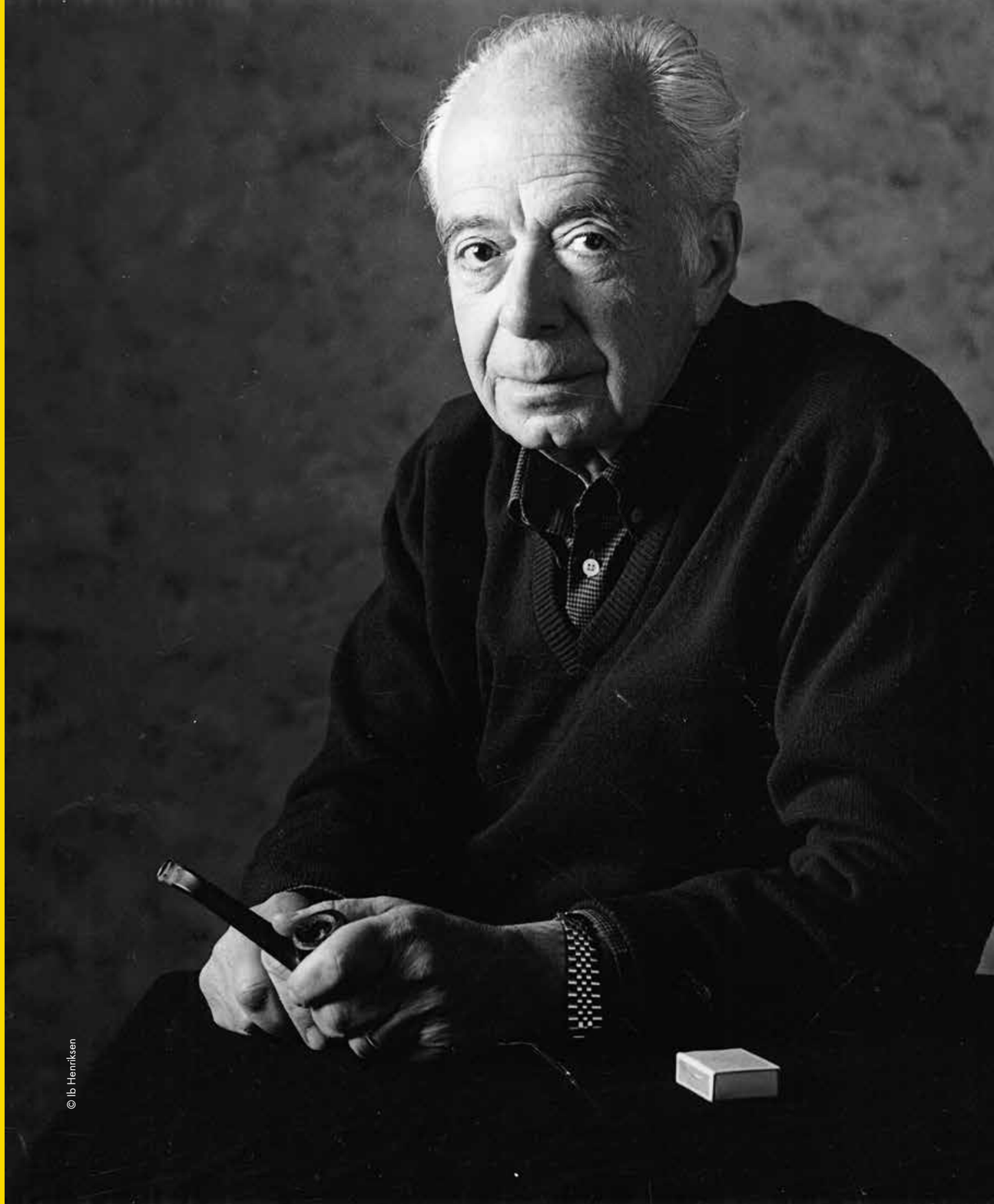

© Ib Henriksen

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ / ANTONIS SAMARAKIS

100 χρόνια
ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ
1919–2003

Το λεύκωμα *Αντώνης Σαμαράκης – Μία διαδρομή στον 20ό αιώνα* εκδίδεται στο πλαίσιο του εορτασμού για το «Έτος Αντώνη Σαμαράκη», που ανακήρυξε το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, με αφορμή τη συμπλήρωση εκατό χρόνων από τη γέννηση του συγγραφέα.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
Υπουργός
Λίνα Μενδώνη

Γενική Γραμματεία Σύγχρονου Πολιτισμού
Γενικός Γραμματέας
Νικόλας Γιατρομανωλάκης

Γενική Διεύθυνση Σύγχρονου Πολιτισμού
Προϊστάμενος
Μάριος Κωστάκης

Διεύθυνση Γραμμάτων
Προϊσταμένη
Σίσσυ Παπαθανασίου

ΕΚΔΟΣΗ

Ιδέα - Επιμέλεια
Θανάσης Θ. Νιάρχος, Σίσσυ Παπαθανασίου

Έρευνα και τεκμηρίωση - Συντονισμός
Γεώργιος Περράκης, Εύη Τζατζάφη
Τμήμα Γραμμάτων και Βιβλίου
Διεύθυνση Γραμμάτων

Σχεδιασμός έκδοσης
Επιλογή υλικού και φωτογραφιών
Βάσω Αβραμοπούλου

Σελιδοποίηση, επεξεργασία εικόνων
Ξένια Χατζηαγγελή

Γλωσσική επιμέλεια
Ηλίας Καφάογλου

Ψηφιοποιήσεις
Σοφία Αρσενίδου, Αντώνης Σαρρής
Τμήμα Ανάγνωσης και Ψηφιακού Περιεχομένου
Διεύθυνση Γραμμάτων

Διόρθωση Τυπογραφικών Δοκιμίων
Μαρία Μακρή

Μεταφράσεις - Τυπογραφικές Διορθώσεις αγγλικού κειμένου
Μιχάλης Ελευθερίου

Γλωσσική Επιμέλεια αγγλικού κειμένου
Κάτια Βενιέρη

Εκτύπωση Φωτόλιο
Γραφικές Τέχνες Α.Ε.

ΜΕ ΤΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων

Προϊσταμένη της Διεύθυνσης
Έλλη Δρούλια

Εργοβιογραφία – Συντονισμός έρευνας και τεκμηρίωσης εργοβιογραφίας
Μαρία Βλασσοπούλου, Προϊσταμένη Τμήματος Μπενακείου Βιβλιοθήκης

Έρευνα
Θωμάς Θεοδοσιάδης, Μαρία Κούλη, Γεωργία Μέγκλη, Ευτυχία Αναστοπούλου, Δήμητρα Σοφία, Παρασκευή Αποστολοπούλου, Τμήμα Μπενακείου Βιβλιοθήκης

Ψηφιοποιήσεις
Γιώργος Ζανιάς, Τμήμα Βιβλιοθήκης Πόλης

Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών

Διοικητικό Συμβούλιο
Βασίλης Σαμπατακάκης, Σουηδία (Πρόεδρος)
Άλκηστη Σοφού, Γαλλία (Αντιπρόεδρος)
Tudor Dinu, Ρουμανία (Γραμματέας)
Vojkan Stojicic, Σερβία (Ταμίας)
Μαρία Στασινοπούλου, Αυστρία (Μέλος)

Αναπληρωματικά μέλη
Ulrich Moennig, Γερμανία
Τατιάνα Μαρκάκη, Ολλανδία

ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ
της Βουλής των Ελλήνων

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

© 2020
Υπουργείο Πολιτισμού
και Αθλητισμού

ISBN 978-960-386-477-6

ANTONIS SAMARAKIS

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ

ΜΙΑ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟΝ 20ό ΑΙΩΝΑ

A JOURNEY THROUGH THE 20th CENTURY

→

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
HELLENIC MINISTRY OF CULTURE AND SPORTS

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

9 Κατερίνα Σακελλαροπούλου, Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας
10 Βαρθολομαίος Α΄, Οικουμενικός Πατριάρχης
15 Δρ. Λίνα Μενδώνη, Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού
17 Ελένη Σαμαράκη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

19 Αντί προλόγου
Διεύθυνση Γραμμάτων, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού
23 Σαμαράκης και Κύπρος
του Γιώργου Γεωργή
34 Η δεκαετία του 1960 και το *Λάθος* του Σαμαράκη
του Δημήτρη Τζιόβα

ΜΙΑ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟΝ 206 ΑΙΩΝΑ

46 Τα πρώτα χρόνια / 1919-1925
54 Στα χρόνια του Μεσοπολέμου / 1925-1930
60 Μαθητικά χρόνια / 1931-1935
66 Στο Υπουργείο Εργασίας / 1935
68 Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου / 1936
70 Ο πόλεμος / 1940-1941
72 Η Κατοχή / 1941-1944
74 Στην Εθνική Αντίσταση / 1942
78 Στην Ειδική Ασφάλεια / 1943
80 Στο «Στρατοδικείο» / 1944
82 Η Απελευθέρωση / 1944
84 Δεκεμβριανά, Εμφύλιος / 1944-1949
88 *Ζητείται ελπίς* / 1954
92 *Σήμα κινδύνου* / 1959
93 *Αρνούμαι* / 1961
94 Ο γάμος με την Ελένη / 1963
96 *Το λάθος* / 1965
98 Βραβείο Ουράνη / 1966
100 Η περίοδος της Δικτατορίας / 1967-1974
108 Η εισβολή στην Κύπρο / 1974
112 Το *Λάθος* στη μεγάλη οθόνη / 1975
114 Βραβείο Λογοτεχνίας Europalia / 1982
116 Στην Κίνα / 1983
117 Στην Αφρική και στην Αιθιοπία / 1984
120 Πρεσβευτής Καλής Θέλησης / 1989
122 Στην Κωνσταντινούπολη και στην Αίγυπτο / 1991
124 Επίτιμος διδάκτωρ / 1994
125 Στη «Βουλή των Εφήβων» / 1996
126 Τα τελευταία χρόνια

128 Η ΕΛΛΑΔΑ ΤΙΜΑ ΤΟΝ ΣΑΜΑΡΑΚΗ
134 ΕΞΩΦΥΛΛΑ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΟΥ ΑΝΤΩΝΗ ΣΑΜΑΡΑΚΗ
147 ΕΓΡΑΨΑΝ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΑΜΑΡΑΚΗ
167 ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΕΣ
175 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΟΥ ΖΩΗ

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

212 Ένας συγγραφέας που παραμένει πάντα επίκαιρος
του Θανάση Θ. Νιάρχου

215 ΑΓΓΛΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

A LOVELY MAN, a passionate humanitarian, a much-read and widely-translated author, Antonis Samarakis didn't just leave behind a body of work—an oeuvre imbued with humanity, compassion and understanding of the drama of Everyman—which incorporated to fruitful effect the most impactful expressive forms of his era: the rhythm of cinema, the use of real-world documents as the tesserae in his representations of reality, elements of the absurd. No, he also bequeathed us the legacy of an engaged citizen, a champion of democracy, and a courageous denouncer of totalitarian mechanisms and their absurdity. Forever agonizing over the direction the contemporary world was taking, the devastation wrought by war, the cheapening of interpersonal exchanges and contact, the alienation that had become part and parcel of every aspect of our private, social and political lives, and able to clearly distinguish the forms of irrationality that pen the individual in, he put freedom at the epicentre of his literary and social work. It was Alexandros Kotzias who called him the "writer of society's conscience", and the label really does capture Antonis Samarakis' authorial goals: to alert the reader—and the young reader, especially—to the dangers of alienation and complacency, and to instil in them the need to struggle, to protect their hearts and minds from desiccation, to fight compromise, to demand life not mere survival.

Today, as we celebrate the centenary of his birth, we remember this 'eternal adolescent' who dedicated his tireless energies to children and young people. It was this Samarakis who was named a UNICEF Good Will Ambassador for the children of the world in 1989, this Samarakis who conceived of Greece's Youth Parliament, and who served as the first chair of that institution's governing body. "When even a single child is deprived of their rights, it negates the concept of 'human rights'", he once said, underscoring the need for a more robust and effective institutional framework for the protection of minors.

So 'eternal adolescent' seems just about right. A friend to the children we once were, to today's children, to the children still to come, and someone who knew how to speak to the young. He was their teacher in the values of responsibility, dignity and active independent thought, but never once spoke down to them. A fierce adversary of alienating institutions, ideologies and relationships, his every short story, novel and poem issues a priceless "I refuse" to manipulation and oppression, while pointing the way towards a life that is free, morally sound, and meaningful.

Katerina Sakellaropoulou
President of the Hellenic Republic

ΓΛΥΚΥΤΑΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ, θερμός ουμανιστής, πολυδιαβασμένος και πολυμεταφρασμένος συγγραφέας, ο Αντώνης Σαμαράκης δεν άφησε πίσω του μόνον ένα έργο στο οποίο ενσωμάτωσε γόνιμα τις πιο δραστικές εκφραστικές μορφές τού καιρού του —κινηματογραφικό ρυθμό, χρήση ντοκουμέντων εν είδει ψηφίδων της αναπαριστώμενης πραγματικότητας, στοιχεία παραλόγου—, ένα έργο εμποτισμένο από ανθρωπιά, συμπόνια και κατανόηση στο δράμα του απλού ανθρώπου, αλλά και την παρακαταθήκη ενός ενεργού πολίτη, υπέρμαχου της δημοκρατίας, θαρραλέου κατήγορου των ολοκληρωτικών μηχανισμών και του παραλογισμού τους. Αγωνιώντας πάντοτε για την πορεία του σύγχρονου κόσμου, για τον όλεθρο των πολέμων, την έκπτωση της διανθρώπινης συναλλαγής και επαφής, την αποξένωση που βιώνει το άτομο σε κάθε τομέα της ιδιωτικής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής και διακρίνοντας ολοκάθαρα τις μορφές ανορθολογικότητας που το εγκλωβίζουν, έθεσε την ελευθερία στο επίκεντρο του λογοτεχνικού και του κοινωνικού του έργου. Ο χαρακτηρισμός «πεζογράφος της κοινωνικής συνείδησης», τον οποίο του απέδωσε ο Αλέξανδρος Κοτζιάς, συμπύκνωσε με τον εντελέστερο τρόπο τον συγγραφικό στόχο του Αντώνη Σαμαράκη: να αφυπνίσει τη συνείδηση του αναγνώστη —του νεαρού αναγνώστη, ιδίως— απέναντι στον κίνδυνο της αλλοτρίωσης και του εφησυχασμού και να του ενσταλάξει την πεποίθηση ότι χρειάζεται να αγωνιστεί για να μην αποστεγνωθεί ψυχικά, να μη συμβιβαστεί, να διεκδικήσει τη ζωή, όχι την επιβίωση.

Γιορτάζοντας σήμερα τα εκατό χρόνια από τη γέννησή του, θυμόμαστε πάντοτε αυτόν τον «αιώνιο έφηβο», που αφιέρωσε την ακάματη ενεργητικότητά του στα παιδιά και στους νέους. Είναι εκείνος που ανακηρύχθηκε το 1989 Πρεσβευτής Καλής Θέλησης της UNICEF για τα παιδιά του κόσμου, εκείνος που μαζί με τον εμπνευστή του θεσμού της «Βουλής των Εφήβων», Απόστολο Κακλαμάνη, εργάστηκε για την εμπέδωση της ιδέας και χρημάτισε πρώτος πρόεδρος της Επιτροπής του προγράμματος. «Όταν έστω και ένα μόνο παιδί στερείται τα δικαιώματά του, τότε ακυρώνεται η έννοια "δικαιώματα του ανθρώπου"», είχε πει κάποτε, υπογραμμίζοντας την ανάγκη να δημιουργηθεί ένα ενισχυμένο και αποτελεσματικό θεσμικό πλαίσιο για την προστασία των ανηλίκων.

Αιώνιος έφηβος, λοιπόν. Φίλος και συνομιλητής των παιδιών που υπήρξαμε, των σημερινών παιδιών, των παιδιών που θα έρθουν. Δάσκαλός τους —αλλά ποτέ από καθέδρας— στις αξίες της ευθύνης, της αξιοπρέπειας, της ενεργητικής και αυτοδύναμης σκέψης. Πολέμιος των αλλοτριωτικών θεσμών, ιδεολογιών και σχέσεων, με κάθε διήγημα, με κάθε μυθιστόρημα, με κάθε ποίημά του προτάσσει ένα πολύτιμο «αρνούμαι» στη χειραγώγηση και στην καταπίεση και υποδεικνύει τον δρόμο προς μια ελεύθερη, ηθικά στέρεη και πλούσια σε νόημα ζωή.

Κατερίνα Σακελλαροπούλου
Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας

Τοῖς ἐντευξομένοις ἀγαπητοῖς ἐν Χριστῷ τέκνοις
τῆς ἡμῶν Μετριότητος, χάριν, εὐλογίαν και ἔλεος παρά
τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩΣ ΑΠΟΣΤΕΛΛΟΜΕΝ τόν παρόντα Πατριαρχικόν χαιρετισμόν πρός ἔνταξιν εἰς τό ἐκδιδόμενον ὑπό τῆς Διευθύνσεως Γραμμάτων τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καί Ἀθλητισμοῦ ἀφιερωματικόν Λεύκωμα ὑπό τόν τίτλον *Ἀντώνης Σαμαράκης - Μία διαδρομή στόν 20ό αιώνα.*

Ἐπαινοῦμεν τήν ὡραίαν πρωτοβουλίαν τῆς ἀφιερώσεως τοῦ ἐνεστῶτος ἐνιαυτοῦ 2020, ἐξ ἀφορμῆς τῆς συμπληρώσεως ἑκατόν ἐτῶν ἀπό τῆς γεννήσεώς του, εἰς τόν Ἀντώνη Σαμαράκη, τόν πασίγνωστον καί πολυδιαβασμένον συγγραφέα τῶν βιβλίων *Ζητεῖται ἐλπίς*, *Ἀρνοῦμαι* καί *Τό λάθος*, τόν ἔνθερμον ἀνθρωπιστήν καί κοινωνικόν ἀγωνιστήν, τόν ἐνθουσιώδη προστάτην τῆς νεότητος, τόν ὁποῖον εἴχομεν τήν μεγάλην χαράν νά ὑποδεχθῶμεν, συνοδείᾳ καί τῆς εὐγενεστάτης συζύγου του Ἑλένης, εἰς τήν ἐν Φαναρίῳ ἕδραν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, νά συζητήσωμεν καί νά συμπνευματισθῶμεν. Διεπιστώσαμεν τήν κοινήν μας ἀγάπην καί τήν μέριμναν διά τά παιδία καί τούς νέους καί ἐξεφράσαμε τήν ἀγωνίαν μας διά τάς ἀπειλάς, τάς ὁποίας σήμερον ἀντιμετωπίζει ἡ παιδική ἡλικία καί ἡ νεότης ἀπό τάς παγκοσμίους ἐξελίξεις καί τάς ἀπροσώπους δομάς, τήν ἀλαζονείαν τῆς ἐξουσίας καί τῆς ἰσχύος, ἀπό τήν κοινωνικήν ἀδικίαν, ἀπό τόν οἰκονομισμόν καί τήν τάσιν μετατροπῆς τῶν παιδίων εἰς πρωίμους καταναλωτάς. Ἐθαυμάσαμεν τήν κοινωνικήν εὐαισθησίαν τοῦ Ἀντώνη Σαμαράκη, τάς πολλάς ἀνθρωπιστικάς πρωτοβουλίας του, τήν αἰσιοδοξίαν του διά τήν ἔκβασιν τοῦ ἀναγκαίου καί δικαίου ἀγῶνος κατά τῶν δυνάμεων πού φαλκιδεύουν τό ἀνθρώπινον πρόσωπον, τοῦ ὁλοκληρωτισμοῦ, τῆς βίας καί τοῦ πολέμου, τῆς ἐκμεταλλεύσεως καί τῆς περιθωριοποιήσεως τῶν ἀδυνάτων.

Χαιρόμεθα διά τήν ἀνακήρυξιν τοῦ τρέχοντος ἔτους 2020 ὡς «Ἔτους Αντώνη Σαμαράκη», ὡς ἐκδήλωσιν μνήμης καί τιμῆς ἀπό μέρους τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καί Ἀθλητισμοῦ δι᾽ ἕνα ἰδιαίτερον ἄνθρωπον τοῦ πνεύματος καί τῆς πράξεως, ὁ ὁποῖος ἤγγιζε τάς χορδάς τῆς ψυχής τῆς νεολαίας, ἦτο «αἰώνιος ἔφηβος».

«Τόν Θεό δέν θά τόν βρεῖτε μέσα στά βιβλία. Θά τόν βρεῖτε, ἄν ἔχετε τά μάτια στραμμένα στή γῆ, στό πεζοδρόμιο, ἐκεῖ ὅπου πονάει ὁ κόσμος», ἐδήλωσεν ὁ Ἀντώνης Σαμαράκης εἰς μίαν συνέντευξίν του. Τά λόγια τοῦ συγγραφέως μας ἀππχοῦν τό πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπου ὡς κριτήριον διά τήν σωτηρίαν μας κατονομάζεται ἡ βοήθεια πρός τούς ἐνδεεῖς, τούς πεινῶντας, τούς διψῶντας, τούς ξένους, τούς γυμνούς, τούς ἀσθενεῖς, τούς ἐν φυλακῇ (Ματθ. κε΄, 31-46). Τό πνεῦμα, τό ὁποῖον ἐκφράζει ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός μέ τήν παραβολήν τοῦ «ἄφρονος πλουσίου» (Λουκ. ιβ΄, 15-21) καί τήν διαλαμβανομένην εἰς αὐτήν κριτικήν εἰς τήν λογικήν τῆς αὐξήσεως τοῦ πλούτου καί τῆς συσσωρεύσεως ἀγαθῶν, ἐκπροσωπεῖ καί ὁ Ἀντώνης Σαμαράκης, ὅταν λέγῃ διά τήν ἐποχήν μας: «Φτάσαμε στό σημεῖον, οἱ μόνες ἀξίες πού εἶναι ζωντανές νά εἶναι οἱ αξίες τοῦ χρηματιστηρίου». Ἐπίσης, ἡ κριτική του εἰς τήν ἐποχήν μας, ὡς ἐποχήν μοναξιᾶς, ἀπομονώσεως τῶν ἀνθρώπων καί ἀτομοκεντρισμοῦ —«Ποτέ ἄλλοτε οἱ καρδιές τῶν ἀνθρώπων δέν ἦταν τόσο μακριά ἡ μία ἀπό τήν ἄλλη, ὅσο εἶναι σήμερα», συμπίπτει μέ τήν τοποθέτησιν τῆς Ὀρθοδοξίας ἀπέναντι εἰς τόν σύγχρονον ἑαυτοκεντρισμόν, τήν ἀδιαφορίαν διά τόν πλησίον, συμπίπτει μέ τόν τονισμόν τοῦ κοινωνικοῦ καί κοινοτικοῦ περιεχομένου τοῦ ἤθους καί τῆς πίστεως εἰς τόν Τριαδικόν Θεόν, τόν Θεόν τῆς κοινωνίας καί τῶν σχέσεων, ὁ Ὁποῖος καθ᾽ ἑαυτόν εἶναι «ἡ ἄρνησις τῆς μοναξιᾶς» καί τῆς κλειστότητος.

Εἰς τόν χῶρον τῆς Ὀρθοδοξίας, τά ἐκκλησιοτραφῆ βιώματα καί αἱ πατρογονικαί κοινοτικαί ἀξίαι τοῦ Γένους εἶναι ἀνεξάντλητος ππγή ἐμπνεύσεως καί δημιουργικότητος. Αὐτόν τόν ἀκένωτον θησαυρόν συναντοῦν καί οἱ εὐαίσθητοι λογοτέχναι καί οἱ ποιηταί καί ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καλῆς θελήσεως, καί εἶναι ἀδύνατον νά μή ἐντυπωσιασθοῦν ἀπό τό βάθος του καί τάς ἀληθείας, τάς ὁποίας αὐτός ὁ θησαυρός ἐμπερικλείει, ἀφοῦ πρόκειται περί τοῦ ὑψηλοτέρου ἤθους, τό ὁποῖον ἐγνώρισεν ἡ ἀνθρωπότης εἰς τήν ἱστορικήν αὐτῆς πορείαν. Ὅπως γράφει σύγχρονος στοχαστής, «ὅσο ἀναβαπτιζόμαστε στά νάματα τῆς παράδοσής μας, τόσο ἀνακαλύπτουμε ἐκεῖ τήν καθολικότερη καί τιμαλφέστερη ἔκφραση ζωῆς καί ἀνθρωπιᾶς, ἡ ὁποία συμπυκνώνεται στόν ὅρο "πολιτισμός τῆς ἀλληλεγγύης". Αὐτός ἀποτελεῖ τήν ἀνεκτίμητη προσφορά καί τήν αἰώνια παρακαταθήκη τῆς Ὀρθοδοξίας στήν ἀνθρωπότητα καί τήν ἐλπίδα γιά τό μέλλον».

Διά τῶν ἀνωτέρω σκέψεων, συγχαίρομεν ὁλοθύμως καί καταστέφομεν διά τῆς Πατριαρχικῆς ἡμῶν εὐχῆς καί εὐλογίας πάντας τούς συμβαλλόντας εἰς τήν ἔκδοσιν τοῦ παρόντος Λευκώματος εἰς μνήμην τοῦ διεθνοῦς φήμης καί ἀναγνωρίσεως κορυφαίου Ἕλληνος λογοτέχνου καί «αἰωνίου ἐφήβου» Ἀντωνίου Σαμαράκη, εἰς τόν ὁποῖον ἀφιερώθη καί το ὑπό τήν αἰγίδα τῆς Μητρός Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως διοργανωθέν κατά τό παρελθόν ἔτος 2019 εἰς τούς φιλοξένους χώρους τοῦ ἱστορικοῦ ἐν τῇ Πόλει Ζωγραφείου Ἐκπαιδευτηρίου 7ον Διεθνές Μαθητικόν Συνέδριον Λογοτεχνίας, εὐχόμενοι δέ καρποφορίαν πάσης πρωτοβουλίας ὑμῶν στοχευούσης εἰς τήν προβολήν καί διάδοσιν τῆς πολιτισμικῆς παραδόσεως καί τοῦ πνευματικοῦ πλούτου τοῦ Γένους, ἐπικαλούμεθα ἐφ ὑμᾶς καί ἐπί τούς ἐντευξομένους εἰς τήν ἐνδιαφέρουσαν ταύτην ἔκδοσιν τά ἀμέτρητα ἐλέη τοῦ ἀγαθοδότου Θεοῦ.

,βκ΄ Μαΐου λα΄

Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως,
Νέας Ρώμης καί Οἰκουμενικός Πατριάρχης
τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας
Βαρθολομαίος Α΄

To the beloved children in Christ
who met with our Humility, joy, blessings and mercy
from God most beneficent our Saviour Jesus Christ.

IT IS WITH PLEASURE THAT WE DISPATCH this Patriarchal greeting for inclusion in the dedicatory publication of the Hellenic Ministry of Culture's Department of Letters entitled "Antonis Samarakis: a journey through the 20th century".

We praise the excellent initiative of dedicating this current year of 2020 to Antonis Samarakis on the occasion of the one hundredth anniversary of the birth of the well-known and widely-read author of *Hope wanted, I refuse* and *The Flaw*, the committed humanitarian and social activist, the keen protector of youth, whom we had the great pleasure to receive, accompanied by his charming wife Eleni, at the home of the Ecumenical Patriarchate in Phanar, Constantinople, where we were able to converse and commune in the holy spirit together. We discovered our shared love and concern for children and young people and expressed our fears about the threats to childhood and youth brought into being by global developments and impersonal structures, the arrogance of authority and power, social injustice, economism, and the ongoing transformation of children into early consumers. We admired Antonis Samarakis' social sensitivity, his many humanitarian initiatives, his optimism about the outcome of the necessary and just struggle against the forces that undermine the individual, against totalitarianism, violence and war, the exploitation and marginalization of the weak.

We were delighted that this year of 2020 has been declared 'Antonis Samarakis Year' by the Hellenic Ministry of Culture and Sports in memory and in honour of an exceptional man of the intellect, the spirit, and of action, who touched the souls of young people. He was truly an 'eternal adolescent'.

"You won't find God in books. You'll find him if you keep your eyes on the earth, on the pavement, where men suffer." So said Antonis Samarakis in an interview he once gave. The author's words echo the spirit of the Gospels, which lists helping the destitute, the hungry and thirsty, strangers, the naked and the sick and the imprisoned as a criterion for salvation (Matthew 25: 31–46). The spirit expressed by Our Lord Jesus Christ in the parable of the rich fool (Luke 12: 15-21), and the criticism it conveys of the logic of increasing wealth and accumulating worldly goods, is espoused by Antonis Samarakis, too, when he says of our own era: "We have reached the point where the only values that still have life in them are the values of the stock market". In addition, his critique of our present as a time of loneliness, isolation and rampant individualism—"Never before have people's hearts been so far apart"—coincides with Orthodoxy's position vis-â-vis contemporary self-centredness and indifference for our neighbour. It coincides, too, with its stress on the social and communal content of morality and faith in the Three-in-One God: the God of society and of relationships, Who is in Himself "the rejection of loneliness" and of reclusion.

Within Orthodoxy, experiences nurtured by the Church and the communal values of the Greek Nation that have been handed down to us are an inexhaustible source of inspiration and creativity. Sensitive writers and poets, along with every person of good faith, are in touch with this boundless treasure, and they cannot but be impressed by its depth and its truth, for it constitutes the most elevated morality Man has encountered though all his history. As a contemporary thinker writes: "The more we are baptized anew in the fountain of our tradition, the more we discover within it the most inclusive and precious expression of life and humanity which we condense into the term the 'culture of solidarity'. This is Orthodoxy's precious contribution and eternal bequest to humankind and to Man's hope in the future".

In the light of the above thoughts, we offer our heartfelt congratulations and convey the best wishes and the blessings of our Patriarchate to everyone who has contributed to the publication of the volume in memory of the internationally celebrated Greek author and 'eternal adolescent', Antonis Samarakis, to whom the 7th International Student Conference on Literature, staged in Constantinople in the welcoming and historic Zographeion College in 2019 under the aegis of the Great Church of the Holy Mother of Christ in Constantinople, was dedicated, wishing success to every initiative aimed at promoting and disseminating the cultural heritage and spiritual riches of the Greek Nation. We ask that you and those involved in this interesting publication enjoy the infinite mercy of our generous Lord.

Archbishop of Constantinople-New Rome
and the Ecumenical Patriarch of the Orthodox Church
Bartholomew I

ANTONIS SAMARAKIS' WRITINGS AND PERSONALITY left their mark on an entire era. A profoundly compassionate author, his work made him the mouthpiece for a howl of protest and a demand for freedom.

In his texts, which retained a youthful vigour and temperament until the end, he condemned Man's alienation and oppression by authorities of every sort. He rejected all compromise and set himself against the false contentment of the masses which, accompanied as it always is by terror, negates hope. The only thing that mattered to him was the freedom people need to live life truly. Antonis Samaras never lived any other way.

Through his work, he spoke of the powerlessness of the common man in the face of totalitarianism, about the loss of ideals, corruption in public life, and the alienation of the individual in an indifferent consumerist society. He even touched on the threat of nuclear war.

His heroes transcend the simplicity of their everyday lives. They grasp the real problem of life. Although he never admitted it during his life, we know today that behind the heroes in his books, the solitary men and women who didn't fit in, who struggled to get by without compromise, stood the author himself. He often said: "I'd like it if they say of me one day that I tried". Today, here, we can all confirm that he truly did. Samarakis not only tried: swimming against the current of his times, he left a great legacy behind. It's not by chance that he was so beloved and by so many. His important literary oeuvre has been translated into 33 languages in 114 foreign publications. He has been praised in equal measure by critics and readers. He was honoured both at home and abroad during his lifetime, and made an honorary citizen of some 40 towns and cities around Greece. All in all, that is a unique record that will be hard to surpass.

Antonis Samarakis represented Greece at UNESCO conferences and became known as an advocate of children's rights. In Greece, he played a leading role in creating the Youth Parliament at which teenagers from across the country try their hand at parliamentary debate for a day. His vitality earned him a place in the hearts of those 16-year-olds. He inspired them. He turned them into engaged citizens. "Adolescence isn't a biological age, it's a spiritual condition and a way of life", he liked to say in his ironically humorous way. Samarakis will remain in our hearts as the eternal teenager who proclaimed for all mankind, and like no other, the non-negotiable demand for hope, faith and love. This demand is just as relevant today. We must all call for solidarity, social consciousness and humanity: it is our duty and our responsibility. The Ministry of Culture and Sports pays tribute in its own small way to the much-loved author, the beloved man, by declaring this Samarakis Year, with events running throughout 2020. It is a reminder that his work is timeless, and that he himself will remain with us always.

Dr Lina Mendoni
Minister of Culture and Sports

Ο ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ ΣΗΜΑΔΕΨΕ με την προσωπικότητα και τον λόγο του μια ολόκληρη εποχή. Βαθιά ανθρωπιστής ως συγγραφέας, έγινε με το έργο του η έκφραση μιας κραυγής διαμαρτυρίας και διεκδίκησης της ελευθερίας.
Στα κείμενά του, που πάντοτε χαρακτηρίζονταν από νεανική ορμή και διάθεση, καταγγέλλει την αλλοτρίωση και την καταδυνάστευση του ανθρώπου από κάθε είδους εξουσιαστική αρχή. Αρνείται κάθε συμβιβασμό, εναντιώνεται στην ψευδή ευτυχία των μαζών, που έρχεται πάντα μαζί με τον μεγάλο φόβο, ακυρώνοντας την ελπίδα. Το μόνο που είχε σημασία για εκείνον είναι η ελευθερία να ζει κανείς αληθινά. Ο Αντώνης Σαμαράκης μόνον έτσι έζησε.
Μέσα από το έργο του, μίλησε για την ανημποριά του απλού ανθρώπου απέναντι στον ολοκληρωτισμό, για την απώλεια ιδανικών, τη διαφθορά στον δημόσιο βίο και την αποξένωση του ατόμου σε μία αδιάφορη, καταναλωτική κοινωνία. Αναφέρθηκε ακόμη και στην πυρηνική απειλή.
Οι ήρωές του υπερβαίνουν την απλοϊκότητα της καθημερινότητάς τους. Συλλαμβάνουν το πραγματικό πρόβλημα της ζωής. Αν και ο ίδιος δεν το ομολόγησε ποτέ όσο ζούσε, σήμερα γνωρίζουμε ότι πίσω από τους ήρωες των βιβλίων του, τους μοναχικούς, ανένταχτους ανθρώπους, που προσπαθούν να επιβιώσουν χωρίς να συμβιβαστούν, ήταν ο ίδιος. Έλεγε συχνά: «Θα ήθελα να πουν κάποτε για μένα ότι προσπάθησα».
Σήμερα, εδώ, όλοι μπορούμε να τον επιβεβαιώσουμε. Ο Σαμαράκης, όχι μόνο προσπάθησε, αλλά πήγε κόντρα στο ρεύμα της εποχής, αφήνοντας μια σπουδαία παρακαταθήκη. Δεν είναι τυχαίο ότι αγαπήθηκε τόσο πολύ και από τόσους πολλούς. Το σημαντικό λογοτεχνικό του έργο μεταφράστηκε σε 33 γλώσσες, σε 114 ξένες εκδόσεις. Υμνήθηκε εξίσου από την κριτική και το αναγνωστικό κοινό. Τιμήθηκε στην πατρίδα του και στο εξωτερικό. Ανακηρύχθηκε Επίτιμος Δημότης από περίπου 40 πόλεις της Ελλάδας. Είναι ένα ρεκόρ μοναδικό, που δύσκολα θα ξεπεραστεί.
Ο Αντώνης Σαμαράκης εκπροσώπησε την Ελλάδα σε διασκέψεις της UNESCO και έγινε γνωστός ως υπερασπιστής των δικαιωμάτων των παιδιών. Στην Ελλάδα πρωτοστάτησε στη δημιουργία του θεσμού της «Βουλής των Εφήβων», όπου έφηβοι από ολόκληρη τη χώρα ασκούνται στον κοινοβουλευτικό διάλογο για μία ημέρα. Με τη ζωντάνια που τον διέκρινε, κατάφερε να μπει στις καρδιές των 16άρηδων. Να τους εμπνεύσει. Να τους κάνει ενεργούς πολίτες. «Η εφηβεία δεν είναι βιολογική ηλικία, αλλά κατάσταση πνευματική και τρόπος ζωής», έλεγε με το χαρακτηριστικό σαρκαστικό του χιούμορ.
Ο Σαμαράκης θα παραμείνει στις καρδιές μας ως «ο αιώνιος έφηβος», που διακήρυξε όσο κανείς το αδιαπραγμάτευτο αίτημα για ελπίδα, πίστη και αγάπη για τον άνθρωπο. Αίτημα που παραμένει μέχρι σήμερα επίκαιρο. Η διεκδίκηση της αλληλεγγύης, της κοινωνικής συνείδησης και της ανθρωπιάς είναι χρέος και ευθύνη όλων μας.
Το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, με την κήρυξη του «Έτους Αντώνη Σαμαράκη», και με τις εκδηλώσεις που το συνοδεύουν σε όλη τη διάρκεια της χρονιάς 2020, αποτίει έναν ελάχιστο φόρο τιμής στον αγαπημένο συγγραφέα, τον αγαπητό άνθρωπο. Είναι μια υπενθύμιση ότι το έργο του είναι διαχρονικό και ότι ο ίδιος μένει πάντα μαζί μας.

Δρ. Λίνα Μενδώνη
Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού

OUR ANTONIS. When I met Antonis by chance on the evening of 20 December 1962, it never crossed my mind that our meeting would change my inner world and the very course of my life—a life that has been hard at times, but always full and meaningful. Not that he was one to plan his life around an agenda, either, though he was guided by the ideals to which he'd dedicated himself when still a child: freedom, peace, and social justice. Everything else, everyday stuff but not only that, could find itself turned on its head in an instant.

The incredible and profound sense of freedom that possessed him could lead him to make unexpected decisions —like our marriage, our marriage, which happened so quickly and despite his desire to never marry.

But the main axis around which his life revolved was the love he gave and took so open-heartedly. I still feel it all around me, as I did during the preparation of this volume, in which its contributors have invested so much love, knowledge and inspiration. I thank you all with all my heart. For, along with this beautiful book, you have gifted me the exhilarating journey of its preparation; it was like living another whole life at Antonis' side.

What joy it would have given him, too! What joy and strength you gave him—you, his friends and acquaintances, everyone, the people he lived and breathed for, whether he knew them personally or not. His love for people guided him on his journey. He was the same as us all, one of us. The everyday guy who'd cry and laugh, dream and strive. The hero of his books and of his life.

Eleni Samaraki

Ο ΔΙΚΟΣ ΜΑΣ ΑΝΤΩΝΗΣ. Όταν τυχαία γνώρισα τον Αντώνη το βράδυ της 20ής Δεκεμβρίου 1962, δεν φαντάστηκα καθόλου ότι αυτό θα άλλαζε τον εσωτερικό μου κόσμο και την πορεία μου στη ζωή, μια πορεία δύσκολη πολλές φορές, αλλά πάντα γεμάτη και ουσιαστική. Ούτε και εκείνος, όμως, σχεδίασε τη ζωή του με κάποιο πρόγραμμα, τον κατηύθυναν βέβαια πάντα τα ιδανικά στα οποία είχε τάξει τον εαυτό του από παιδί: ελευθερία, ειρήνη και κοινωνική δικαιοσύνη. Όλα τα άλλα, καθημερινά και όχι, μπορούσαν να ανατραπούν στο δευτερόλεπτο.

Η απίστευτη και βαθιά αίσθηση ελευθερίας που τον διακατείχε μπορούσε να τον οδηγήσει σε απρόβλεπτες αποφάσεις, όπως και ο γάμος μας, που έγινε τόσο σύντομα και παρά την επιθυμία του να μην παντρευτεί ποτέ.

Όμως, ο μεγάλος άξονας της ζωής του ήταν η αγάπη που τόσο απλόχερα έδωσε και πήρε. Το αισθάνομαι ακόμη γύρω μου και το έζησα στην προετοιμασία αυτού του λευκώματος, που με τόση αγάπη και γνώση εμπνεύστηκαν και υλοποίησαν οι συντελεστές του. Σας ευχαριστώ με όλη μου την καρδιά όλους σας. Μου δώσατε, εκτός από το ωραίο αυτό βιβλίο, και το συναρπαστικό ταξίδι της ετοιμασίας του. Σαν να έζησα πάλι μια ζωή με τον Αντώνη.

Τι χαρά θα ήτανε και για εκείνον! Τι χαρά και δύναμη του δώσατε οι φίλοι του, οι γνωστοί του, οι άνθρωποι όλοι, για τους οποίους ζούσε και ανέπνεε, είτε τους γνώριζε από κοντά είτε όχι. Η αγάπη στον άνθρωπο καθόρισε και οδήγησε τα βήματά του. Ήταν και αυτός ίδιος με όλους μας, ένας από εμάς. Ο καθημερινός άνθρωπος που έκλαιγε, γελούσε, ονειρευόταν, προσπαθούσε. Ο ίδιος ο ήρωας των βιβλίων του και της ζωής του.

Ελένη Σαμαράκη

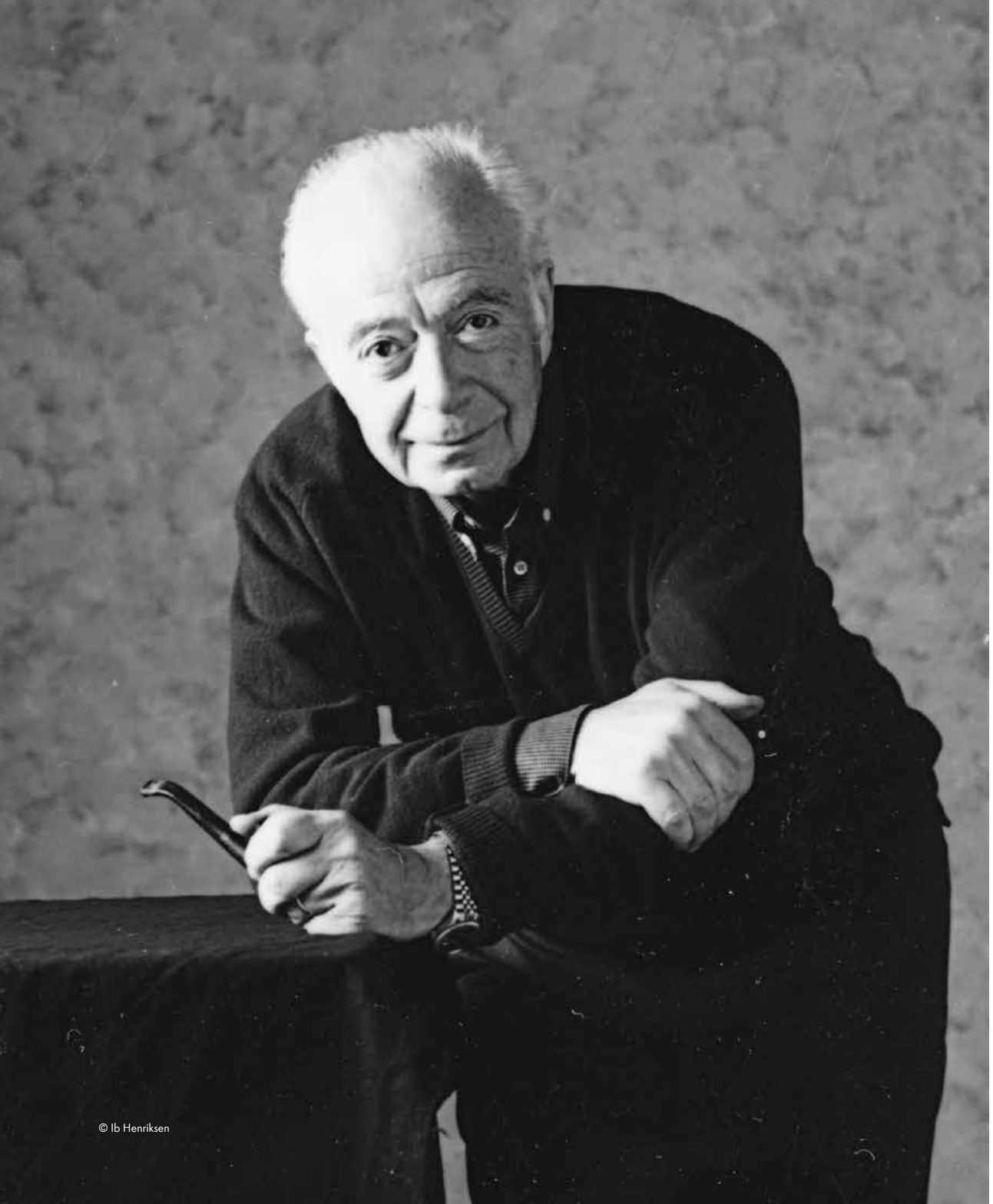

© Ib Henriksen

Στον φακό του φίλου του Δανού φωτογράφου Ib Henriksen, Αθήνα δεκαετία 1980. Αρχείο Ελένης Σαμαράκη [Ε.Σ.]

Through the lens of his friend, the Danish photographer Ib Henriksen, Athens, 1980s. Eleni Samaraki Archive [E.S. Archive]

Αντί προλόγου

Τα εκατό χρόνια από τη γέννηση του «αιώνιου έφηβου» Αντώνη Σαμαράκη, ενός από τους πλέον καταξιωμένους Έλληνες πεζογράφους, τιμά το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού έχοντας ανακηρύξει το 2020 ως «Έτος Αντώνη Σαμαράκη».
Στο πλαίσιο του επετειακού έτους, η Διεύθυνση Γραμμάτων προγραμμάτισε σειρά εκδηλώσεων στην Ελλάδα και διεθνώς, μεταξύ των οποίων το ανά χείρας λεύκωμα. Ο τιμώμενος συγγραφέας (1919-2003) υπήρξε πολυδιαβασμένος και πολυμεταφρασμένος Έλληνας δημιουργός, ενεργός πολίτης και υπέρμαχος των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Στόχος αυτής της δίγλωσσης επετειακής έκδοσης είναι η παρουσίαση του βίου και του έργου τού Αντώνη Σαμαράκη, με έμφαση στην άρρηκτη σχέση του συγγραφικού με το κοινωνικό και ανθρωπιστικό έργο τού συγγραφέα, με το οποίο σφραγίστηκε ο πολύπαθος 20ός αιώνας, καθώς με το γύρισμά του, και συγκεκριμένα το 2003, ο Αντώνης Σαμαράκης έφυγε από τη ζωή.

Ο παρών τόμος κατανέμεται σε τρία μέρη.

Στο πρώτο μέρος επιλέχθηκε να αφήσουμε τον συγγραφέα Σαμαράκη να μιλήσει για τον άνθρωπο Αντώνη. Μέσα από τα προσωπικά του βιώματα, αποτυπώνονται τα ιστορικά τεκταινόμενα, η κοινωνική και πολιτική συγκυρία της εποχής. Η Μικρασιατική Καταστροφή του 1922, η οικονομική κρίση του 1932, όπως εκδηλώθηκε την επόμενη χρονιά στην Ελλάδα, η Δικτατορία του Μεταξά, ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, ο Εμφύλιος σπαραγμός, η Δικτατορία των Συνταγματαρχών αποτελούν μερικά σημαντικά κεφάλαια από την περιπετειώδη και ενδιαφέρουσα ζωή τού συγγραφέα.

Στο δεύτερο μέρος κρίθηκε σκόπιμο να ζητήσουμε από ομότεχνούς του, αλλά και από προσωπικότητες που επηρέασαν την πολιτική και την πνευματική ζωή του τόπου μας να μιλήσουν για τον κοινωνικό αντίκτυπο του έργου του Σαμαράκη.

Στο τρίτο μέρος κυριαρχεί πλούσιο φωτογραφικό υλικό το οποίο φωτίζει τους προσωπικούς, οικογενειακούς και φιλικούς δεσμούς του Αντώνη Σαμαράκη και τις σχέσεις του με ανθρώπους της εποχής του. Παρατίθενται, επίσης, έγγραφα, φωτογραφίες και αρχεία αποδεικτικά της δημόσιας καταξίωσής του και που μαρτυρούν την αναγνώριση του έργου του, λογοτεχνικού και κοινωνικού-ανθρωπιστικού, από την ακαδημαϊκή κοινότητα, από δημόσιους και δημοτικούς φορείς και ιδρύματα, στη χώρα μας και εκτός αυτής. Επίσης, στην ενότητα αυτή επιλέχτηκε αρχειακό υλικό, με το οποίο προβάλλεται ένα ελάχιστο μέρος της τεράστιας σε όγκο αλληλογραφίας που διατηρούσε ο Αντώνης Σαμαράκης με τα προαναφερθέντα πρόσωπα αλλα και με «τα δικά του» παιδιά και εφήβους. Βεβαίως, από το επετειακό αυτό δίγλωσσο λεύκωμα δεν θα μπορούσαν να λείπουν αποσπάσματα από τα βιβλία του Αντώνη Σαμαράκη στα ελληνικά, αλλά και μεταφρασμένα στην αγγλική γλώσσα, ως δείγμα των μεταφράσεών τους ανά τον κόσμο.

Με τον τρόπο αυτόν, επιδιώκουμε να σκιαγραφήσουμε γνωστές και άγνωστες πτυχές της προσωπικότητας του Αντώνη Σαμαράκη, καθώς και να ιχνηλατήσουμε το αποτύπωμα του πνευματικού του βίου στη σύγχρονή του, αλλά και στις μεταγενέστερες

γενεές. Επιχειρούμε, παράλληλα, να αναδείξουμε τον ρόλο του ως ανθρωπιστή, αφού περνώντας τα σύνορα της Ελλάδας, ως εκπρόσωπος της UNICEF, συνεισέφερε αισθητά στην προβολή των δυσχερειών που αντιμετώπιζαν τα παιδιά, πρωτίστως στην Αφρική, αλλά και σε άλλες χειμαζόμενες από την οικονομική ύφεση περιοχές της υφηλίου. Δεν θα μπορούσαν, βεβαίως, να παραλειφθούν οι στενοί δεσμοί που τον συνέδεσαν με την Κύπρο και την ιστορία της. Η διχοτόμηση της Μεγαλονήσου αποτέλεσε μία σταθερή αναφορά στον αγώνα για τη στηλίτευση του πολέμου, των βασανιστηρίων και των εκτοπίσεων, στον οποίον επιδόθηκε ο Σαμαράκης μέχρι το τέλος του βίου του.

Ξεφυλλίζοντας το λεύκωμα, είναι εμφανές πως το ανθρώπινο-καθημερινό και το δημόσιο πρόσωπο του σημαντικού αυτού ανθρωπιστή λογοτέχνη σχεδόν ταυτίζονται και καταφέρνουν να αποτυπώσουν τον «αλλόκοτο» 20ό αιώνα.

Μέσα από τις καλοσχεδιασμένες και υψηλής αισθητικής σελίδες του, καταδεικνύεται, ταυτόχρονα, η λογοτεχνική διαδρομή του δημιουργού, το πλούσιο πνευματικό και κοινωνικό έργο του, η ανεπιτήδευτη παρουσία του, η φιλέταιρη και ανθρωποκεντρική στάση του, οι πεποιθήσεις του και οι κοινωνικοί προβληματισμοί και οι ανησυχίες του, που λειτούργησαν ως εφαλτήριο και κινητήριος δύναμή του. Αυτά τα ιδιαίτερης αξίας χαρακτηριστικά, τα οποία, ελεύθερα εθνικών και χρονικών περιορισμών, καθίστανται πανανθρώπινα και παραμένουν διαχρονικά και εξαιρετικά επίκαιρα.

Γι' αυτό και ο συγγραφέας του *Λάθους*, βιβλίου ορόσημο στην ιστορία της ελληνικής πεζογραφίας, αλλά και των άλλων βιβλίων του, *Ζητείται ελπίς*, *Αρνούμαι*, *Διαβατήριο*, τα οποία τόσο αγάπησαν οι αναγνώστες σε όλο τον πλανήτη, παραμένει ζωντανός ανάμεσά μας, καταφέρνει να μας παρασύρει και πάντοτε να μας δίνει ελπίδα.

Η έκδοση δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς την αμέριστη συμπαράσταση και συνεισφορά της Ελένης Σαμαράκη, αγαπημένης συζύγου και πιστής συνοδοιπόρου του Αντώνη Σαμαράκη, η οποία μας έκανε κοινωνούς της κοινής τους πορείας, μας εμπιστεύτηκε και μας έδωσε πλήρη πρόσβαση στο προσωπικό της αρχείο, του γνωστού ποιητή, δοκιμιογράφου, επιμελητή και φίλου τού συγγραφέα, Θανάση Θ. Νιάρχου, που με μεγάλη αγάπη και προσοχή ασχολήθηκε με το υλικό, καθώς και των πολύτιμων συνεργατών της Βιβλιοθήκης της Βουλής των Ελλήνων, όπου απόκειται ένα σημαντικό κομμάτι του αρχείου τού δημοφιλούς συγγραφέα, και κυρίως της Μαρίας Βλασσοπούλου. Όλους τους ευχαριστούμε θερμά.

Φιλοδοξία μας είναι το επετειακό αυτό λεύκωμα, πέρα από το να παρουσιάσει την εμβληματική μορφή του συγγραφέα, να συνεισφέρει στην εδραίωση αρχών και αξιών, όπως αυτών της ανιδιοτέλειας, της ανεκτικότητας, της αλληλεγγύης, του σεβασμού, της εντιμότητας και της ειλικρίνειας. Σε μία εποχή που εκπέμπει «Σήμα Κινδύνου», όλο και περισσότερα χείλη ψελλίζουν το «Ζητείται ελπίς», όλο και περισσότεροι νέοι σιγομουρμουρίζουν ένα «Αρνούμαι» σε ό,τι τους ενοχλεί, αφήνοντας πίσω κάποιο μικρότερο ή μεγαλύτερο «Λάθος».

Διεύθυνση Γραμμάτων
Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

Foreword

The Hellenic Ministry of Culture and Sports is honouring the centenary of the birth of the 'eternal adolescent', Antonis Samarakis, one of Greece's most celebrated authors, by declaring 2020 'Antonis Samarakis Year'. The Literature Department has scheduled a series of events in Greece and internationally to mark this anniversary year; these include the current volume. The award-winning author (1919–2003) was a widely read and much translated Greek artist, an active citizen, and a champion of human rights

The aim of this bilingual anniversary edition is to present the life and work of Antonis Samarakis, with a focus on the inextricable links between his writing and his social and humanitarian work, which together left their mark on the turbulent 20th century. For Antonis Samarakis died just after it had given way to the 21st, in 2003.

The book is divided into three parts.

In the first part, we elected to allow Samarakis the author to speak about Antonis the man. Through his personal experiences, we record the historical events and social and political circumstances that defined his era. The Asia Minor Catastrophe of 1922, the economic crisis of 1932, which reached Greece the following year, the Metaxas dictatorship, the Second World War and the Colonels' dictatorship are some of the key chapters in the author's turbulent and fascinating life.

In the second part, it was deemed appropriate to ask his fellow authors and other personalities who influenced the course of Greek political and intellectual life to speak about the impact of Samarakis' work, both on themselves and on society at large.

Part Three is given over primarily to photographic material which sheds light on Antonis Samarakis' personal and family bonds, as well as his relationships with friends and peers. Documents, photographs and writing are also included that convey his celebrity and the public recognition of his literary, social and humanistic work by the academic community, journalists, public bodies, and institutions in Greece and beyond.

Needless to say, this bilingual anniversary album had to include passages from Antonis Samarakis' books, both in Greek and translated into English, as a sample of the countless translations of his work that have been published around the world.

In this way, we seek to outline both familiar and unfamiliar aspects of the personality of Antonis Samarakis, and to trace the impact his intellectual life had both on his contemporaries and on subsequent generations. We have also tried, in parallel, to highlight his role as a humanitarian who, venturing beyond Greece as a UNICEF representative, helped raise awareness of the difficulties facing children, primarily in Africa, but also in other parts of the world suffering as a result of damaged economies. Of course, we could not omit, either, the close ties that bound him to Cyprus and the

island's history. He regularly returned to the partition of the island in his denunciation of war, torture and deportations—a cause to which Samarakis remained devoted until the end of his life.

Leafing through the album, it is clear that the everyday, human face of this important humanitarian author is almost identical to his public face; taken together, they capture the 20th century in all its strangeness.

At the same time, the writer's literary career, his intellectual and social achievements, his unpretentiousness, his love for others and his anthropocentrism, his convictions and his social concerns and quests, which served as a springboard and a driving force in his life, leap off its elegantly-designed pages. Free of national and temporal bounds, these particularly valuable features are universal and remain both timeless and supremely topical.

That is why the author of *The Flaw*, a milestone in the history of Greek prose writing, but also of his other books—*Hope wanted, I Refuse, Passport*—which readers around the planet hold so close to their hearts, remains alive and among us, enthusing us and giving us hope.

The volume could never have come to fruition without the full support and assistance of Eleni Samarakis, Antonis Samarakis' beloved wife and faithful companion on his life's journey, who entrusted the details of their life together to us, giving us full access to her personal archive—the 'us' in this case being the well-known critic, editor and friend of the author, Thanasis Niarchos, who lavished much love, care and attention on the material; our valuable collaborators at the Hellenic Parliament Library, where a large part of the popular author's archive is kept; and, above all, Maria Vlassopoulou. Our heartfelt thanks go out to all of them.

Of course, we want this anniversary album to present the emblematic figure of the author. But we also hope that it will help establish principles and values including selflessness, tolerance, solidarity, respect, honesty and sincerity. In an era when the phrase 'Hope wanted' is on ever more lips, more and more young people are saying 'I refuse' under their breath to the things that annoy them, and consigning some 'Flaw' minor and major to the past.

Directorate of Letters
Ministry of Culture and Sports

Σαμαράκης και Κύπρος

Δύο Έλληνες λογοτέχνες αγάπησαν με πάθος την Κύπρο: ο Γιώργος Σεφέρης και ο Αντώνης Σαμαράκης. Ο Σεφέρης έφερε την Κύπρο πιο κοντά στον Ελληνισμό. Την έκανε πιο οικεία. Ο Σαμαράκης έγινε, μετά το 1974, ένας άτυπος πολιτιστικός πρεσβευτής του νησιού. Παντού, στα ταξίδια του, στις αποστολές του, στις συναντήσεις, στις συνεντεύξεις, στις ομιλίες του, η Κύπρος, το δράμα, οι αγώνες και η αγωνία του λαού της ήταν ο πρώτος στόχος, η κυρίαρχη αναφορά του. Αν ο Σεφέρης έγινε φωνή πατρίδας για το νησί, ο Σαμαράκης υπήρξε ο μεγάλος φίλος, ο αδελφός στα δεινά, ο αγαπημένος συγγραφέας.
Η σχέση του με το νησί πάει πολύ πίσω, στο 1931. Τέλος Οκτωβρίου εκείνης της χρονιάς είχε ξεσπάσει στην Κύπρο στάση εναντίον της αγγλικής κατοχής. Με συλλαλητήρια και βίαιες διαδηλώσεις, οι Κύπριοι είχαν διεκδικήσει ένωση με την Ελλάδα. Επικεφαλής της εξέγερσης ήταν ένας φλογερός ιεράρχης, ο μητροπολίτης Κιτίου Νικόδημος Μυλωνάς. Οι αγγλικές Αρχές προσπάθησαν να συντρίψουν στη γένεσή της την πρώτη αυτή δυναμική εκδήλωση του εθνικού κινήματος. Οι αγγλικές δυνάμεις ασφαλείας κτύπησαν στο ψαχνό τούς διαδηλωτές. Η Κύπρος θρήνησε τότε τα πρώτα θύματα. Συνέλαβαν και καταδίκασαν εκατοντάδες διαδηλωτές, επέβαλαν συλλογικά πρόστιμα, απαγόρευσαν τη χρήση της ελληνικής σημαίας, την ανάκρουση του ελληνικού εθνικού ύμνου, τα ελληνικά βιβλία Ιστορίας, τα χαρτιά και τα μολύβια με μπλε και άσπρες γραμμές, και άλλα. Ανάμεσα στα κατασταλτικά μέτρα ήταν η σύλληψη και η εξορία όσων είχαν πρωτοστατήσει στα επεισόδια ή γενικά είχαν θεωρηθεί ηγετικές φυσιογνωμίες του εθνικού κινήματος. Πολλοί από τους εξορίστους έφτασαν στην Ελλάδα, όπου έτυχαν θερμής υποδοχής. Ο έφηβος Σαμαράκης, με τις πρώιμες ποιητικές ανησυχίες, είχε φορτιστεί μέσα στο κλίμα της εποχής από τα δημοσιεύματα του αθηναϊκού Τύπου για τους αγώνες των Κυπρίων. Η συγκίνηση και η ευαισθησία του μεγάλωσαν όταν γνώρισε κάποιους από τους εξόριστους Κύπριους πατριώτες[1]. Ο δωδεκάχρονος μαθητής στο Βαρβάκειο, που έστελνε συνεργασίες με ποιήματά του στα περιοδικά *Παιδικός Κόσμος* και *Διάπλασις των Παίδων*[2], έγραψε τότε δύο πατριωτικά ποιήματα για την Κύπρο. Στο πρώτο περιλάμβανε την Κύπρο στους αλύτρωτους αδελφούς. Ήταν το πρώτο κυπριακό «Δεν ξεχνώ»:

Δεν ξεχνώ πως έχω ακόμα
αδελφούς μες στη σκλαβιά
στης Ηπείρου τα λαγκάδια
και στην Κύπρο τη γλυκιά[3].
[...]

1. Αντώνης Σαμαράκης, *1919– Αυτοβιογραφία*, Ψυχογιός, Αθήνα 2017, σ. 117.
2. *Αυτ.*, σ. 17.
3. *Αυτ.*, σ. 116.

Το δεύτερο ποίημα με τίτλο «Κύπρος» αποτελεί έκφραση του ελληνικού εθνικού ευσεβοποθισμού για ένωση της Β. Ηπείρου και της Κύπρου με την Ελλάδα. Ο ελληνισμός, ταλαιπωρημένος, ηττημένος το 1922 και διχασμένος από το 1944, αναζητούσε, μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, έναν κοινό ενοποιητικό στόχο. Η ένωση θα αποτελέσει κυρίαρχο πανελλήνιο αίτημα και ψυχικό ενοποιητικό στοιχείο, ακόμα και σε περιόδους δοκιμασίας, όπως κατά τον πόλεμο και τον εμφύλιο, μέχρι την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης–Λονδίνου το 1959. Γράφει για την Κύπρο το 1932 ο έφηβος ποιητής:

> [...]
> *Κύπρο μου, όμορφο νησί*
> *έχεις ψυχή ελληνική*
> *και μοσχοβολούν Ελλάδα*
> *τα βουνά σου, τα λαγκάδια* [4].

Το ποίημα συγκίνησε τον καθηγητή της μουσικής στο Βαρβάκειο και στο Ωδείο Αθηνών Ιωάννη Μαργαζιώτη, που το μελοποίησε και έκτοτε πέρασε στα σχολικά βιβλία[5] μουσικής στην Ελλάδα και τραγουδιόταν στις εθνικές γιορτές, ιδιαίτερα σε περιόδους πατριωτικών εξάρσεων, όπως ήταν τα χρόνια του Κυπριακού Αγώνα 1955-1959. Η Ελλάδα και η Κύπρος τραγουδούσαν Σαμαράκη χωρίς να γνωρίζουν ότι στιχουργός ήταν ο γνωστός πεζογράφος. Ο Σαμαράκης μετά τον Παλαμά, που το 1901 έγραψε το ποίημα «Κύπρος» και πριν τον Σεφέρη, που το 1955 εξέδωσε την ποιητική συλλογή *Κύπρον ου μ' εθέσπισεν*, και τον Ρίτσο, που το 1957 εξέδωσε τον «Αποχαιρετισμό», βάζει την Κύπρο στην ελληνική ποιητική γεωγραφία, μ' ένα ιδιαίτερα πολυτραγουδημένο στιχούργημα.

Ο Σαμαράκης κράτησε από τότε βαθιά μέσα του την εφηβική του εμπειρία και αγάπη για το νησί. Σημειώνει ο ίδιος στην αυτοβιογραφία του:

> «[...] Αν αγαπάς με όλη σου την ψυχή και θέλεις να μιλήσεις για την αγάπη σου αυτή, μπορείς βέβαια να πεις πολλά εξηγώντας και αναλύοντας ό,τι αισθάνεσαι. Από τα παιδικά μου χρόνια μού συμβαίνει να μην έχω εμπιστοσύνη σε μια τέτοια διαδικασία. Γιατί νομίζω ότι με την απαρίθμηση των λόγων για τους οποίους αγαπάς, δίνεις μεν ένα λογικό σχήμα, αλλά τελικά δεν αποδεικνύεις τίποτα, είναι κάτι το μάταιο. Είναι αδύνατον έτσι να διεισδύσεις στον μυστικό, τον μαγικό χώρο του έρωτα, να ανακαλύψεις και να αποκαλύψεις το φίλτρο που συγκλονίζει το σώμα σου, το νου σου, την καρδιά σου. Φτάνει και περισσεύει να πεις *σ' αγαπώ*, τα λέει όλα. Θα ήθελα, λοιπόν, να πω εδώ: *Σ' αγαπώ, Κύπρος*».

4. Αντώνης Σαμαράκης, *Ποιήματα*, Ψυχογιός, Αθήνα 2006, σ. 190.
5. Πάτροκλος Σταύρου, «Μια Καζαντζάκεια κραυγή» στο: Θανάσης Νιάρχος (επιμ.), *Μαρτυρίες για τον Αντώνη Σαμαράκη*, Καστανιώτης, Αθήνα 2000, σσ. 208-210.

Το πρώτο του βιβλίο, η συλλογή διηγημάτων *Ζητείται ελπίς*, που εκδόθηκε το 1954, δεν έμενε απλώς αζήτητη στους πάγκους των βιβλιοπωλείων, αλλά οι βιβλιοπώλες δεν θέλησαν καν να το πάρουν ούτε ως παρακαταθήκη. Χρειάστηκε η κριτική του Παπανούτσου στο *Βήμα*[6] για να το αναζητήσουν.
Στην Κύπρο η συλλογή πέρασε απαρατήρητη από την κριτική και τον Τύπο γενικά. Είναι άγνωστο αν έφτασε στα λιγοστά κυπριακά βιβλιοπωλεία. Η σκλήρυνση της αγγλικής διοίκησης μετά το δημοψήφισμα του 1950, τις διαδηλώσεις και τις απεργίες που ακολούθησαν την ελληνική προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη το 1954, είχε απαγορευτικές συνέπειες στην πνευματική επικοινωνία με την Ελλάδα. Οι αποικιακές Αρχές επέβαλαν λογοκρισία και απαγόρευση εισαγωγής βιβλίων που θεωρούνταν ύποπτα για ανατρεπτικό περιεχόμενο.
Το πρώτο μυθιστόρημα του Σαμαράκη, *Σήμα κινδύνου*, εκδόθηκε τον Νοέμβριο του 1959, λίγους μήνες μετά την υπογραφή των Συμφωνιών Ζυρίχης-Λονδίνου, που προέβλεπαν την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας. Από τον Μάρτιο του 1959 μέχρι τον Αύγουστο του 1960, επικράτησε στο νησί ένα ιδιότυπο μεταβατικό καθεστώς, με τη συνέχιση της βρετανικής κυριαρχίας και την παρουσία του βρετανού κυβερνήτη, τις πρώτες ελεύθερες εκλογές, που ανέδειξαν τον Μακάριο Πρόεδρο και τον Φαντίλ Κουτσιούκ Αντιπρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, τον διορισμό των πρώτων υπουργών και τη βαθμιαία λειτουργία 10 υπουργείων της Δημοκρατίας. Ένας άνεμος ελευθερίας και δημιουργίας έπνεε στο νησί. Εκδόθηκαν τότε τα περιοδικά *Νέα Εποχή* τον Μάρτιο του 1959, γύρω από το οποίο συσπειρώθηκε η αριστερή διανόηση, *Πνευματική Κύπρος*, τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου, εθνοκεντρικό, που εξέφραζε τους συντηρητικούς λογοτεχνικούς κύκλους, και ακολούθησαν τον Νοέμβριο του 1960 τα *Κυπριακά Χρονικά*, πρωτοποριακό περιοδικό της νέας γενιάς.
Στα *Κυπριακά Χρονικά* δημοσιεύθηκε η πρώτη κριτική για τον Σαμαράκη. Ο λόγιος δημοσιογράφος, με προέλευση από την Αριστερά, Αλέκος Κωνσταντινίδης παρουσίασε το 1961 το *Σήμα κινδύνου*, που είχε εκδοθεί το 1959 μαζί με *Το φράγμα* τού Σπύρου Πλασκοβίτη που είχε εκδοθεί το 1961[7]. Το κριτικό σημείωμα για τα δύο βιβλία είχε τον χαρακτηριστικό τίτλο «Η αγωνία του σημερινού ανθρώπου στην σύγχρονη ελληνική πεζογραφία». Ο Κωνσταντινίδης παρατηρεί εύστοχα:

> «[...] Μερικοί είδαν στο *Σήμα κινδύνου* μόνο την απόγνωση του ανθρώπου που φτάνει στο αδιέξοδο. Αυτό δεν είναι αλήθεια. Στη συμβολική πράξη τού ήρωα στο τέλος του βιβλίου, που τραβά το σήμα του κινδύνου σ' ένα τραίνο, βρίσκεται κι όλο το νόημα του βιβλίου. Αν το σήμα τού κινδύνου δεν μπορέσει να ταράξει στη μακαριότητά του τον χωρίς ανησυχίες άνθρωπο, τότε δεν μπορεί να τον ξυπνήσει κανένα κήρυγμα και κανένα σύνθημα».

6. Ευάγγελος Παπανούτσος, «Ένας διηγηματογράφος», *Το Βήμα*, Αθήνα 30 Σεπτεμβρίου 1954.
7. Αλέκος Κωνσταντινίδης, «Κριτική. Η αγωνία του σημερινού ανθρώπου στην σύγχρονη πεζογραφία. Αντώνη Σαμαράκη: *Σήμα κινδύνου*, νουβέλλα, Αθήνα 1959. Σπύρου Πλασκοβίτη: *Το φράγμα*, μυθιστόρημα, Αθήνα 1961», *Κυπριακά Χρονικά*, τχ. 11, Λευκωσία 1961, σσ. 465-466.

Ο Αντώνης Σαμαράκης επισκέφθηκε για πρώτη φορά την Κύπρο, μετά τη Μεταπολίτευση, τον Μάρτιο του 1979, προσκεκλημένος, μαζί με τη σύζυγό του, της Πρεσβείας της Ελλάδας και της Μορφωτικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Παιδείας. Η ανακοίνωση για την επίσκεψη και η άφιξη του συγγραφέα καλύφθηκε εκτεταμένα και χαιρετίστηκε από τον κυπριακό Τύπο[8]. Ο *Φιλελεύθερος* δημοσίευσε στην πρώτη σελίδα τρίστηλη φωτογραφία του συγγραφέα, με λεζάντα «Ο Αντώνης Σαμαράκης. Ο μεγάλος μας φιλοξενούμενος» και κάτω από τη φωτογραφία την επιφυλλίδα του Δώρου Σ. Χρίστη «Ο Αντώνης Σαμαράκης κι η πρωτοποριακή πεζογραφία». Στο αεροδρόμιο Λάρνακας, όπου τον υποδέχτηκαν εκπρόσωποι της Πρεσβείας και των Πολιτιστικών Υπηρεσιών, δήλωσε:

> «Το αύριο θα είναι πιο φωτεινό για την Κύπρο, παρ΄ όλα τα φοβερά εμπόδια που ορθώνονται τώρα στο δρόμο της»[9].

Τη Δευτέρα 5 Μαρτίου επισκέφθηκε το Μοναστήρι του Μαχαιρά και το κρησφύγετο του Αυξεντίου και την επόμενη μέρα πήγε στον Κύκκο και κατέθεσε στεφάνι στον τάφο του Μακαρίου στο Θρονί. Την Τρίτη το πρωί έγινε δεκτός από τον Αρχιεπίσκοπο Χρυσόστομο, τον Υπουργό Παιδείας Χρυσόστομο Σοφιανό και τον Υφυπουργό Κώστα Χατζηστεφάνου[10].
Το βράδυ της ίδιας μέρας, μίλησε στο Ελληνικό Πολιτιστικό Κέντρο, στη Διεθνή Έκθεση, μπροστά σε μια ογκώδη σύναξη, με θέμα «Η ευθύνη του συγγραφέα και η εποχή μας». Ήταν μία από τις μεγαλύτερες πνευματικές εκδηλώσεις που είχαν γίνει μέχρι τότε στην Κύπρο.

Την Τετάρτη 7 Μαρτίου έγινε δεκτός από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Σπύρο Κυπριανού[11], συναντήθηκε με το Συμβούλιο και μέλη της Εταιρείας Λογοτεχνών, επισκέφθηκε προσφυγικούς καταυλισμούς και κατέθεσε στεφάνι στα Φυλακισμένα Μνήματα. Η συγκινητικότερη στιγμή της επίσκεψής του ήταν η ομιλία του την Πέμπτη το πρωί σε 1500 μαθητές, απ΄ όλα τα Γυμνάσια της Λευκωσίας. Ήταν εκεί ο υπουργός Παιδείας Χρυσόστομος Σοφιανός, ο Επιτετραμμένος της Ελληνικής Πρεσβείας Χρίστος Ζαφειρόπουλος, επιθεωρητές, καθηγητές και καθηγήτριες. Κατά την είσοδό του στο Ελληνικό Πολιτιστικό Κέντρο όρθιοι οι μαθητές τον χειροκρότησαν παρατεταμένα. Ο Σαμαράκης μίλησε προς τα παιδιά με θέμα «Ο κόσμος πρέπει ν΄ αλλάξει».

Εκείνη η επίσκεψη στην Κύπρο στάθηκε προσκύνημα αγάπης του συγγραφέα και σφυρηλάτησε τον χρυσό δεσμό του με την Κύπρο. Σημειώνει στην αυτοβιογραφία του που πρωτοκυκλοφόρησε το 1996:

8. *Σημερινή*, Λευκωσία 27 Φεβρουαρίου και 4 Μαρτίου 1979. *Χαραυγή*, Λευκωσία 2 και 4 Μαρτίου 1979.
9. *Χαραυγή*, Λευκωσία 7 Μαρτίου 1979.
10. *Αυτ.*
11. *Φιλελεύθερος*, Λευκωσία 9 Μαρτίου 1979.

> «Πάνε πολλά χρόνια, δεκαεννέα ολόκληρα χρόνια, από την πρώτη μου γνωριμία με την Κύπρο. Από τότε το ελληνικό τούτο νησί πλέει μέσα μου, σχεδία αγωνιστικότητας και ελπίδας και ομορφιάς για μένα το ναυαγό στη σκληρή θάλασσα μικρότητας που λίγο-πολύ μας έχει όλους αιχμαλωτίσει. Έχω γευτεί τη γοητεία της Κύπρου πολλές ως τώρα φορές. Αλλά έχω ζήσει και τον πόνο της και το λυγμό της [...]»[12].

Έκτοτε επισκέφθηκε πολλές φορές την Κύπρο και έγινε άτυπος πολιτιστικός πρεσβευτής της. Η Κύπρος τού ανταπέδωσε ποικιλότροπα την αγάπη της.

Γιώργος Γεωργής
Καθηγητής Ιστορίας Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου,
Πρώην Πρέσβης της Κύπρου στην Ελλάδα

12. Αντώνης Σαμαράκης, *1919 ..., ό.π.*, σ.114.

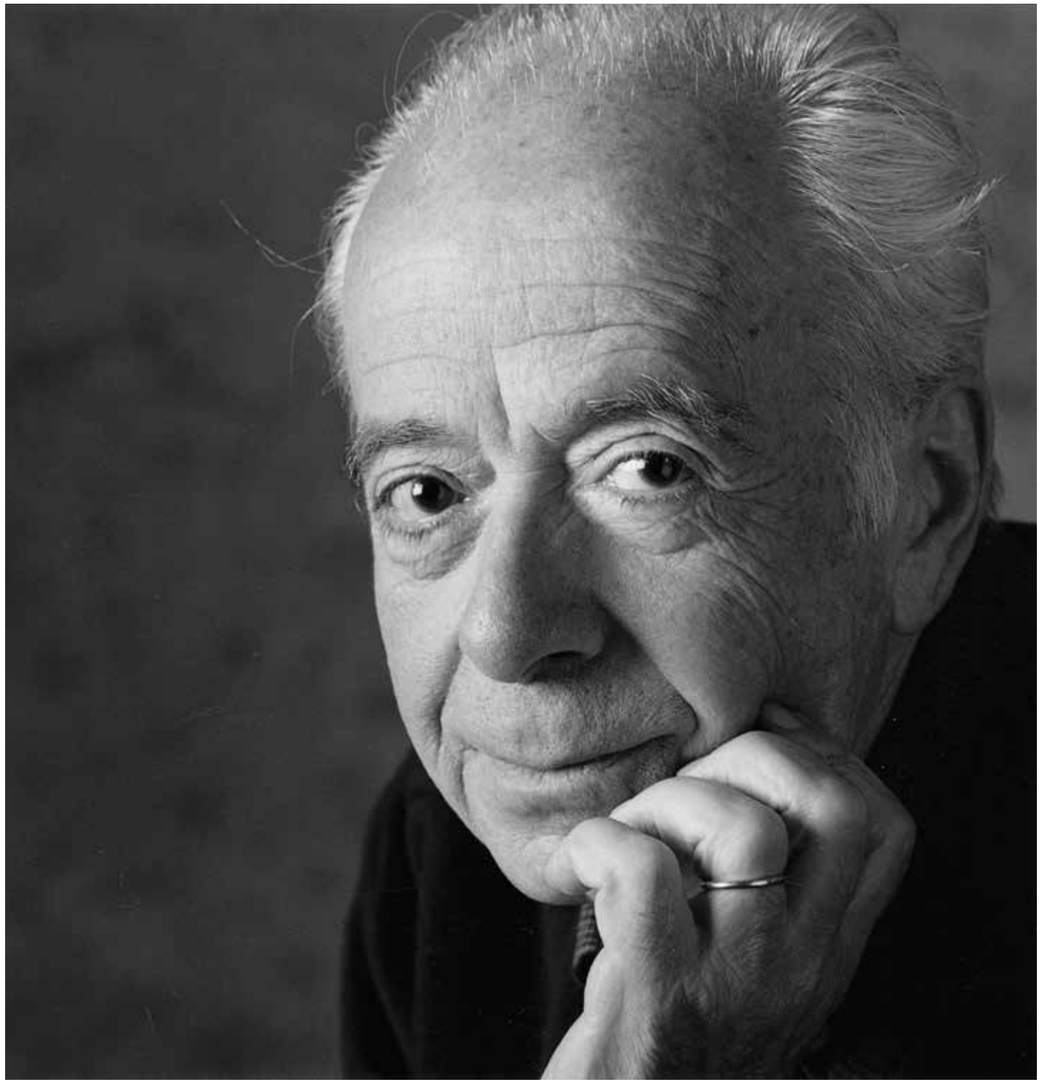

Στον φακό του φίλου του
Δανού φωτογράφου Ib Henriksen,
Αθήνα δεκαετία 1980.
Αρχείο Ε.Σ.

Through the lens of his friend,
the Danish photographer
Ib Henriksen, Athens, 1980s.
E.S. Archive

Samarakis and Cyprus

Two Greek men of letter loved Cyprus with a passion: George Seferis and Antonis Samarakis. Seferis brought Cyprus closer to the Greek world; he made the island more familiar. After 1974, Samarakis was an unofficial cultural ambassador for Cyprus. In everything he did, on his travels and missions, in his meetings, interviews and speeches, Cyprus—and the drama, struggle and suffering of its people—was his main focus, his primary point of reference. If Seferis became a father figure for the island, Samarakis was its greatest friend, a brother in time of need, its beloved author.

His links to the island go way back, to 1931. In late October that year, a revolt had broken out on Cyprus against the English occupation. With demonstrations and violent protests, the Cypriots had demanded union with Greece. The revolt was led by a fiery prelate, Nikodemos Mylonas, Archbishop of Kition. The English authorities tried to crush at birth this first dynamic manifestation of a national movement on the island. The British security forces beat the demonstrators mercilessly. Cyprus mourned its first victims that year. Hundreds of protesters were arrested and tried, collective fines were imposed, and the flying of the Greek flag banned along with the Greek national anthem, Greek history books, blue and white striped paper and pencils, and more. As part of the crackdown, those who had played a key role in the events, or who were generally considered to be leading figures in the national movement, were arrested and sent into exile. Many of these exiles washed up in Greece, where they were warmly received. Samarakis, a teenager taking his first faltering steps as a poet, had been much affected by the fraught climate and articles in the Athenian Press about the Cypriots' struggle. His emotional response and sympathy would deepen still further when he met some of the exiled Cypriot patriots in person[1]. The 12-year-old schoolboy from the Varvakeion school, who sent poems to publications like *The Child's World* and *The Edification of Children*[2], now wrote two patriotic poems about Cyprus. The first included the Cypriots among the Greek brothers who had still to win their freedom. It was the first Cypriot "I will not forget":

> *I don't forget I've*
> *brothers still enslaved*
> *in the dells of Epirus*
> *and on Cyprus so sweet*[3]
> [...]

The second poem, entitled "Cyprus", expresses that strain of national Greek wishful thinking that looks forward to the union of Northern Epirus and Cyprus with Greece.

1. Antonis Samarakis, *1919 – An Autobiography*, Psichogios, Athens 2017, p. 117.
2. Ibid., p. 17.
3. Ibid. p. 116.

The Greeks, in poor shape, defeated in 1922 and divided since 1944, had been searching since the Asia Minor Catastrophe for a crusade the whole nation could get behind. Even in difficult times, like the war and the civil war that followed it through to the signing of the Zurich and London Agreements in 1959, union with Cyprus would remain a prominent Panhellenic issue, a boost to morale, and a unifying cause. The teenage poet wrote this about Cyprus in 1932:

> [...]
> *Dear Cyprus, beautiful isle,*
> *your soul is Greek*
> *and your mountains and dells*
> *are redolent of Greece.*[4]

The poem moved Ioannis Margaziotis, music teacher at the Varvakeion and the Athens Conservatory, who set it to music. In this form, it would find its way into school music books[5] in Greece and be sung on national holidays, especially when patriotic feelings were running high—during the years of the Cypriot Struggle, 1955–1959, for instance. Greece and Cyprus sang Samarakis without knowing that the lyrics were by the famous writer. After Palamas, who in 1901 wrote the poem "Cyprus", and before Seferis, who in 1955 published the poetry collection *Cyprus, where it was ordained for me*, and Ritsos, who in 1957 published his *Farewell*, Samarakis put Cyprus on the Greek poetic map with a much-sung verse.

Samarakis would carry his adolescent experience and love for the island deep within him for the rest of his live. As he notes in his autobiography:

> *[...] If you love with all your soul and want to talk about your love, you can certainly say a lot explaining and analyzing what you feel. But since childhood, it so happens I've had no trust in procedures like that. Because, while listing the reasons for your love may feed into a logical argument, it doesn't prove a thing in the end, it's just futile. You'll never penetrate love's secret, magical space like that, never discover and reveal the potion that's so shaken your body, your mind, your heart. It's more than enough just to say I love you, that says it all. So I'd like to say at this point: I love you, Cyprus.*

His first book, the collection of short stories entitled *Hope wanted*, which was published in 1954, didn't simply remain unsought on bookshop shelves—the booksellers didn't even want to stock it, even though they wouldn't have to pay for a copy until someone bought it. It took Papanoutos' review in *To Vima*[6] for them to seek it out.
On Cyprus, the collection escaped the notice of reviewers and the Press in general.

4. Antonis Samarakis, *Poems*, Psichogios, Athens 2006, p. 190.
5. Patroklos Stavros, "A Kazantzakian yell" in: Thanasis Niarchos (ed.), *Antonis Samarakis: first-hand accounts*, Kastaniotis Editions, Athens 2000, pp. 208-210.
6. Evangelos Papanoutsos, "A writer of short stories", *To Vima*, Athens 30 September 1954.

We can't even be sure that it reached the few book stores on the island. The harder line adopted by the British administration after the 1950 referendum and the demonstrations and strikes that followed the Greek appeal to the United Nations in 1954 had a prohibitive impact on the cultural exchange between Cyprus and Greece. The colonial authorities imposed censorship and banned the import of books they suspected of containing subversive content.
Samarakis' first novel, *Alarm Signal*, was published in November 1959, just a few months after the signing of the Zurich-London Agreements, which provided for the founding of the Republic of Cyprus. The island experienced an odd transitional regime between March 1959 and August 1960: with British rule continuing and the British Governor still in residence, the first free elections were held, placing Archbishop Makarios at the head of the new republic with Fadil Kucuk as his deputy, the first ministers were appointed, and the Republic's ten ministries gradually assumed their responsibilities. A wind of freedom and creativity carried inspiration to the island. Three new journals appeared at this time: *Nea Epochi* [New Era] in March 1959, which provided a focal point for the island's left-wing intelligentsia; *Pnevmatiki Kypros* [Intellectual/Spiritual Cyprus] in October of the same year, which was ethnocentric and representative of conservative literary circles; and *Kypriaka Chronika* [Cypriot Chronicle] later in November 1960, a pioneering publication of the new type. It was the *Kypriaka Chronika* that would publish the first review of a work by Samarakis: in 1961, the scholarly left-wing journalist Alekos Konstantinidis published a joint review of *Alarm Signal*, which had been published in 1959, along with Spyros Plaskovites' *The Dam* (*To fragma*), which had been published that year[7]. His review was entitled "The despair of contemporary Man in modern Greek literature". Konstantinidis aptly notes:

> *[...] Some saw in Alarm Signal only the despair of a man who reaches a dead end. That's not the truth of it. The book's entire meaning is to be found in the hero's symbolic act at the end of the book, when he pulls the alarm signal on a train. If the alarm signal couldn't shake this man without worries out of his blessed state, then no sermon or slogan could wake him.*

Antonis Samarakis visited Cyprus for the first time after the dictatorship, in March 1979, when he and his wife were invited to visit by the Embassy of Greece and the Cultural Service of the Cypriot Ministry of Education. The announcement of his visit and the author's arrival were covered extensively and welcomed by the Cypriot Press[8]. The *Fileleftheros* published a photograph of the author filling three columns on its front page, with the caption "Antonis Samarakis. Our great guest" and an article underneath by Dora S. Christi entitled "Antonis Samarakis and avant-garde litera-

7. Alekos Konstantinidis, "Review. The despair of contemporary Man in modern Greek literature. Antonis Samarakis: *Alarm Signal*, a novella, Athens 1959. Spyros Plaskovites: *The Dam* (*To Fragma)*, Athens 1961", *Kypriaka Chronika*, issue. 11, Nicosia 1961, pp. 465-466.
8. *Simerini*, Nicosia 27 February and 4 March 1979. *Charavgi*, Nicosia 2 & 4 March 1979.

ture". In Larnaka airport, where he was welcomed by representatives of the Embassy and the Cultural Services, he declared:

> *Tomorrow will be a brighter day for Cyprus, despite the many and terrible obstacles that are currently standing in its way*[9].

On Monday 5 March, he visited the Machairas Monastery and the nearby cave in which Afxentiou had taken refuge in 1957; the next day, he travelled to Kykkos Monastery and laid a wreath on Makarios' grave at Throni. On Tuesday morning, he was received by Archbishop Chrysostomos, the Minister for Education Chrysostomos Sofianos, and the Deputy Minister Kostas Hatzistefanou[10].

That evening, he spoke at the Greek Cultural Centre, at the International Fair, before a large gathering about "The responsibility of the author and our time". It was one of the largest cultural events that had ever taken place on Cyprus.

On Wednesday March 7, he was received by the President of the Republic, Spyros Kyprianou[11], met the Council and members of the Writers' Association, visited refugee camps, and laid a wreath at the Graves of the Imprisoned. The climax of his visit was the speech he delivered on Thursday morning to 1500 students from Nicosia's secondary schools. The event was attended by the Minister for Education, Chrysostomos Sofianos, the Chargé d'Affaires at the Greek Embassy, Christos Zafeiropoulos, and the children's school teachers. When he entered the Greek Cultural Centre, the school children stood up and clapped; the applause took a long time to die down. Samarakis spoke to the children on the subject of "The world must change".

This visit to Cyprus proved to be a pilgrimage of love for the author, and forged a golden bond connecting him to the island. As he writes in his autobiography, which was first published in 1996:

> *It has been many years, nineteen in fact, since I first saw Cyprus for myself. Since then, this Greek island has floated within me, a raft of engagement and hope and beauty for me, the shipwrecked sailor in the cruel sea of pettiness that holds us all captive now, more or less. I've sampled Cyprus' charm many times over now. But I have lived the island's pain, its sobs, as well* [...][12].

After that, he would visit Cyprus on numerous occasions and become an unofficial cultural ambassador for the island. Cyprus reciprocated his love in all manner of ways.

Giorgos Georgis
Professor of History, Neapolis University, Paphos
Former Ambassador of Cyprus to Greece

9. *Charavgi*, Nicosia 7 March 1979.
10. Antonis Samarakis, *1919...*, op. *cit.*
11. *Fileleftheros*, Nicosia 9 March 1979.
12. Antonis Samarakis, *1919...*, op. *cit.*, p. 114.

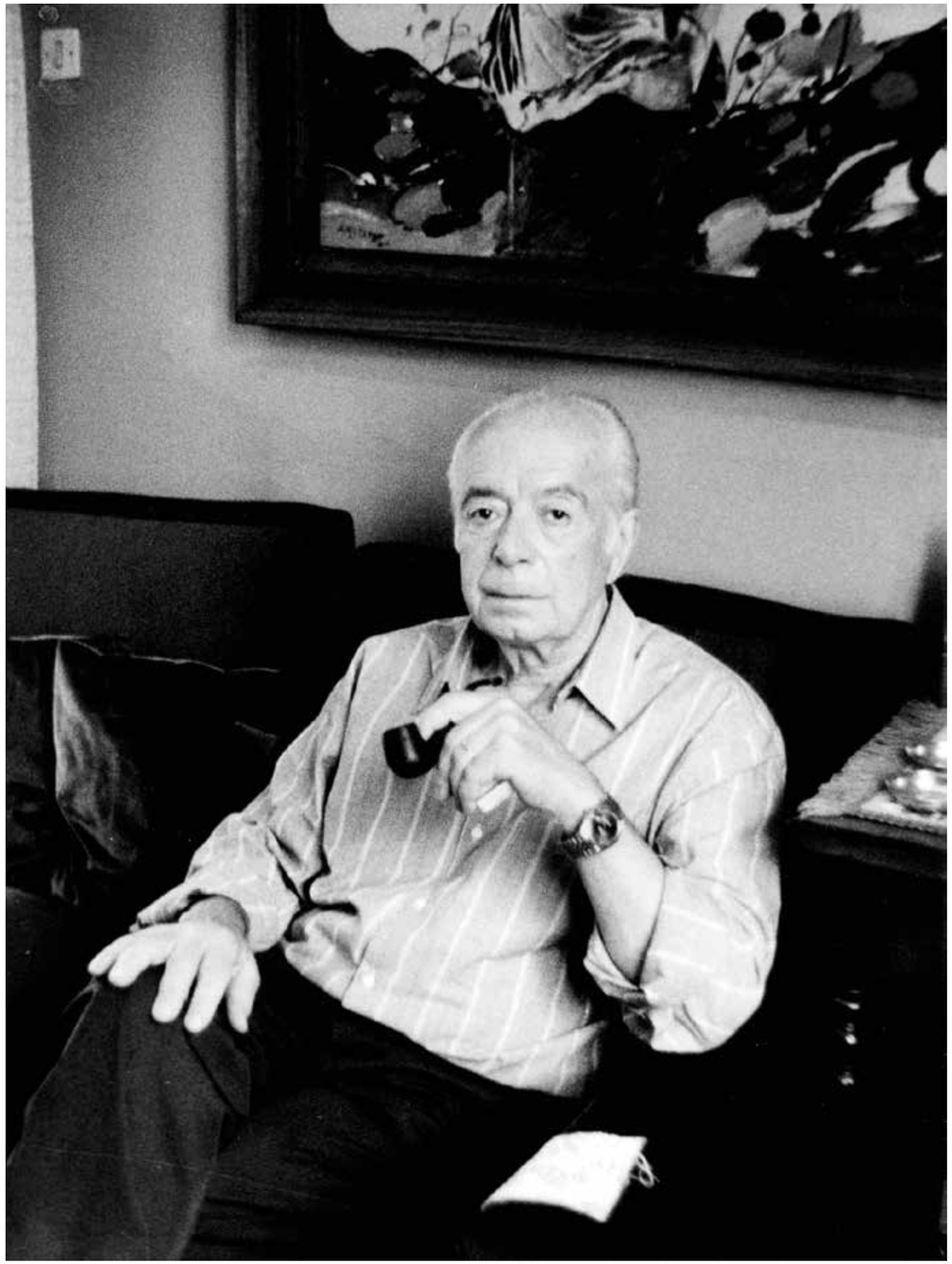

Ο Αντώνης Σαμαράκης, Αθήνα 1980. Αρχείο Ε.Σ.

Antonis Samarakis, Athens, 1980. E.S. Archive

Η δεκαετία του 1960 και το *Λάθος* του Σαμαράκη[1]

Το εμβληματικό μυθιστόρημα του Σαμαράκη *Το λάθος* δημοσιεύθηκε το 1965 και για να καταλάβουμε τη σημασία του, αλλά και τον προβληματισμό που εκφράζει, καλό θα ήταν να το εντάξουμε σε αυτή την τόσο δυναμική και καθοριστική για την Ελλάδα δεκαετία του 1960, διαγράφοντας το γενικότερο πλαίσιό της και τα πολιτιστικά της δρώμενα. Η κεντρική ιδέα του βιβλίου είναι η αόρατη, αλλά πανταχού παρούσα, σκιά της κεντρικής εξουσίας, γεγονός που φέρνει το *Λάθος* κοντά στα κλασικά μυθιστορήματα του είδους, όπως το *1984* του Όργουελ ή τον *Θαυμαστό καινούριο κόσμο* του Χάξλεϋ. Ο Σαμαράκης είχε θίξει και παλαιότερα την πρακτική των απολυταρχικών καθεστώτων (όπως στο διήγημα «Η τελευταία ελευθερία» στη συλλογή *Αρνούμαι*), αλλά στο *Λάθος* η ιδέα φαίνεται περισσότερο ολοκληρωμένη και δραστική. Είναι χαρακτηριστικό ότι όλα τα πρόσωπα του μυθιστορήματος δεν έχουν όνομα. Πρόκειται για ανώνυμες ανθρώπινες μονάδες, τις οποίες η κρατική εξουσία κατανέμει σε δύο κατηγορίες: σε αυτούς που είναι υπέρ και σε όσους είναι κατά του καθεστώτος.

Για να καταλάβουμε την αγωνία του Σαμαράκη για το πού πάει ο σύγχρονος κόσμος, θα πρέπει να δούμε το πλαίσιο μέσα στο οποίο γράφεται το πιο πολυδιαβασμένο μυθιστόρημά του. Η δεκαετία του 1960 δεν είναι μόνο μία από τις πιο καθοριστικές της μεταπολεμικής Ελλάδας, αλλά και διεθνώς θεωρήθηκε μια μακρά δεκαετία, ό,τι συνηθίζεται πια να αποκαλείται "long 1960s", με το τέλος της να φτάνει, σύμφωνα με τον Fredric Jameson και τον Arthur Marwick, στα χρόνια της οικονομικής κρίσης 1972-1974. Θα προσπαθήσω να εξηγήσω εν συντομία γιατί η δεκαετία αυτή είναι σημαντική για την Ελλάδα και πώς καθόρισε μεταγενέστερες εξελίξεις.

Πρώτον, στις αρχές αυτής της δεκαετίας είχαν δυναμική παρουσία πολιτικοί, όπως ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, ο Ανδρέας Παπανδρέου και ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, και μουσικοί, όπως ο Μίκης Θεοδωράκης, ο Μάνος Χατζιδάκις, ο Σταύρος Ξαρχάκος ή ο Διονύσης Σαββόπουλος. Όλοι τους έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη μετέπειτα πολιτική και πολιτισμική ζωή της Ελλάδας. Δεύτερον, η δεκαετία αυτή χαρακτηρίζεται από αυξανόμενη κινητικότητα προς την Αυστραλία και τη Γερμανία, καθώς και προς τις μεγαλουπόλεις: Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Η μετανάστευση δεν εκτονώνει απλώς κοινωνικές πιέσεις και προσπορίζει στη χώρα πρόσθετο εισόδημα, αλλά είναι καθοριστική και για την κοινωνική της συνοχή. Λόγω της εσωτερικής μετανάστευσης, η Ελλάδα καθίσταται μια πιο ομοιογενής κοινωνία, καθώς οι γλωσσικές, πολιτισμικές και κυρίως οι πολιτικές διαφορές, συνέπεια του Εμφυλίου πολέμου, αμβλύνονται στις μεγάλες πόλεις όπου καταλήγει μεγάλο μέρος του αγροτικού πληθυσμού. Τρίτον, ως συνέπεια της εισροής ανθρώπων από την επαρχία στις πόλεις, ένα νέο σύστημα οικιστικής πολιτικής καθιερώθηκε. Το λεγόμενο «σύστημα της αντιπαροχής» καθόρισε μέχρι σήμερα τις συνθήκες διαβίωσης στις μεγάλες ελληνικές πόλεις, καθώς και τη χωροταξία τους. Τέταρτον, η κεντρώα κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου εισήγαγε τη δημοτική και τα συσσίτια στην εκπαίδευση και ίδρυσε τα πρώτα νέα πανεπιστήμια (Πατρών και Ιωαννίνων), μετά το 1925, όταν ιδρύθηκε το Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Αυτό ήταν ένδειξη μιας προσπάθειας να διευρυνθούν οι εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε περισσότερους νέους εκτός των μεγάλων αστικών κέντρων. Η αυξανόμενη κοινωνική κινητικότητα και η επέκταση της ανώτατης εκπαίδευσης συνετέλεσαν στο να αρχίσει η ελληνική κοινωνία να γίνεται πιο συνεκτική και ομοιογενής.

Σε αυτό συνέβαλε και η ανάπτυξη της τηλεόρασης που προσέφερε τη δυνατότητα σε μεγάλα στρώματα του πληθυσμού να δουν τι συμβαίνει στον υπόλοιπο κόσμο. Η δεκαετία του 1960 ήταν, επίσης, η χρυσή εποχή του ελληνικού κινηματογράφου, με την ίδρυση του Διεθνούς Φεστιβάλ Κινηματογράφου της Θεσσαλονίκης το 1961 και τις διεθνείς επιτυχίες, όπως το *Ποτέ την Κυριακή* (1960) και την *Ηλέκτρα* (1962) του Μιχάλη Κακογιάννη. Το ίδιο μπορεί να πει κανείς και για τη δημοτικότητα των κόμικς και την εκλαΐκευση γνωστών ιστοριών με τα *Κλασσικά Εικονογραφημένα* για παιδιά ή την άνθηση του ελληνικού χιούμορ, με τα σατιρικά κείμενα του Μποστ, με την περίφημη *Φαύστα* του (1964), καθώς και του Μίνωα Αργυράκη, που τα σχέδια του συνόδευαν σατιρικά του ποιήματα, όπως «Η πολιτεία έπλεε εις την μελανόλευκον» (1962).

Η δεκαετία του 1960 παρουσιάζει κάποιες αναλογίες με αυτήν του 1930. Δύο κρίσιμες δεκαετίες που ακολουθούν δύο εθνικές τραγωδίες: τη Μικρασιατική Καταστροφή και τον Εμφύλιο πόλεμο, αλλά καταλήγουν σε δικτατορίες. Η πολιτισμική δυναμική και ο ιδεολογικός πλουραλισμός του πρώτου μισού τους μπορεί να εκτιμηθεί από την ποιότητα και την ποικιλία των περιοδικών που κυκλοφορούν τόσο στην Αθήνα όσο και στη Θεσσαλονίκη.

Αν η δεκαετία του 1930 σηματοδοτεί τις απαρχές του ελληνικού μοντερνισμού, αυτή του 1960 αντιπροσωπεύει την κορύφωσή του. Πρώτα από όλα, στη δεκαετία του 1960 δύο εξέχοντες ποιητές, ο Σεφέρης και ο Ελύτης, έφτασαν στην κορύφωση της καριέρας τους. Ο πρώτος με την απονομή του Βραβείου Νομπέλ για τη λογοτεχνία το 1963 και τη δημοσίευση ενός τιμητικού τόμου για τα τριάντα χρόνια από τη δημοσίευση της «Στροφής» και ο δεύτερος με τη δημοσίευση του *Άξιον Εστί* (1959-1960), που τιμήθηκε με Κρατικό Βραβείο. Την ίδια περίοδο ο Ρίτσος στρέφεται κάπως καθυστερημένα προς τον αρχαίο μύθο με τις *Μαρτυρίες* (1966) και τις μοντερνιστικές πρακτικές στους δραματικούς μονολόγους, που αργότερα θα αποτελέσουν την *Τέταρτη Διάσταση*, ενώ γυναίκες συγγραφείς, όπως η Μέλπω Αξιώτη, η Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ, η Ελένη Βακαλό, η Κωστούλα Μητροπούλου, η Βούλα Δαμιανάκου και η Κική Δημουλά, κάνουν εντονότερη την παρουσία τους με νέα κείμενα ή ποιήματα. Να θυμίσω, επίσης, ότι το 1962 δημοσιεύονται τα *Ματωμένα Χώματα* της Διδώς Σωτηρίου, που γνώρισε μεγάλη αναγνωστική απήχηση.

Το εμβληματικό μυθιστόρημα του Σαμαράκη *Το λάθος* δημοσιεύθηκε το 1965 και για να καταλάβουμε τη σημασία του, σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφέρουμε και ένα άλλο χαρακτηριστικό του πρώτου μισού της δεκαετίας του 1960. Συνθέτες,

1. Συντομευμένη εκδοχή ομιλίας σε εκδήλωση για τον Αντώνη Σαμαράκη στο Ελληνικό Κέντρο του Λονδίνου (20 Νοεμβρίου 2019).

ζωγράφοι και ποιητές συνεργάζονται, αφήνοντας την εντύπωση ότι οι άλλες τέχνες τίθενται στην υπηρεσία της ποίησης. Αναφέρομαι, φυσικά, στη μελοποίηση από τον Θεοδωράκη ποιημάτων του Σεφέρη και του Ρίτσου, καθώς και του *Άξιον Εστί* το 1964, ενώ τα σχέδια του Γιάννη Μόραλη κοσμούν το ποίημα του Ελύτη και το εξώφυλλο των *Ποιημάτων* του Σεφέρη στην έκδοση του Μαρτίου του 1964. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αυτή την περίοδο η ελληνική ποίηση εκλαϊκεύεται, κυρίως μέσω της μουσικής, και ένδειξη αυτής της απήχησης είναι οι έξι εκδόσεις των ποιημάτων του Σεφέρη από το 1962 έως το 1969. Πράγματι, από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 παρατηρούμε την αύξηση του ελληνικού αναγνωστικού κοινού, η οποία κορυφώθηκε στα τέλη του Εικοστού αιώνα.

Παρά την έντονη παρουσία των ποιητών, η δεκαετία του 1960 θα μπορούσε να χαρακτηριστεί δεκαετία της πεζογραφίας. Νέοι πεζογράφοι εμφανίστηκαν, όπως ο Ιωάννου, ο Βαλτινός, ο Χειμωνάς, ο Κουμανταρέας και ο Ταχτσής, ενώ ο Βασιλικός γίνεται γνωστός με την τριλογία του, αν και δημοσιεύει το πρώτο του βιβλίο το 1953, και ο Σαμαράκης βραβεύεται με το Κρατικό Βραβείο Διηγήματος το 1962 για το *Αρνούμαι* και το Βραβείο των Δώδεκα - Έπαθλο Κώστα Ουράνη για *Το λάθος* το 1966. Την ίδια περίοδο κυκλοφορούν και τρία σημαντικά μυθιστορήματα μοντερνιστικού προσανατολισμού: η τριλογία *Ακυβέρνητες Πολιτείες* (1961-1965) του Στρατή Τσίρκα, η *Αρχιτεκτονική της σκόρπιας ζωής* (1963) και *Το Μυθιστόρημα της Κυρίας Έρσης* (1966) του Νίκου Γαβριήλ Πεντζίκη. Στην ίδια δεκαετία παρατηρείται, επίσης, και μια σημαντική άνθηση της διηγηματογραφίας.

Η αυξανόμενη αστικοποίηση, εκβιομηχάνιση και η εισαγωγή της τεχνολογίας στην Ελλάδα είχε ιδιαίτερο αντίκτυπο στην ελληνική πεζογραφία. Καθώς οι πεζογράφοι απομακρύνονται βαθμιαία από τις μαρτυρίες σχετικά με τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο και τον Εμφύλιο, ένας νέος τύπος αφηγήματος εμφανίζεται στις αρχές της δεκαετίας του 1960, βασισμένος στην αλληγορία ή στο φανταστικό και εκφράζοντας τις υπαρξιακές αγωνίες της ελληνικής κοινωνίας εκείνη την εποχή. Αυτήν τη νέα τάση εκφράζουν μυθιστορήματα όπως το *Φράγμα* (1961) του Σπύρου Πλασκοβίτη, το *Φύλλο* (1961) του Βασίλη Βασιλικού και το *Λάθος* (1965) του Αντώνη Σαμαράκη. Στα δύο πρώτα βλέπουμε την εκδίκηση της φύσης στην τεχνολογία και στον αστικό τρόπο ζωής, που μπορεί να υπόσχονται ευημερία, αλλά προκαλούν αβεβαιότητα και ανησυχία. Αυτό το κλίμα αποδίδει και ο Σαμαράκης στο *Λάθος*, που ασχολείται με την αντίσταση του ατόμου στον απρόσωπο αυταρχισμό του κράτους, προϊδεάζοντας, κατά κάποιον τρόπο, για την επιβολή της στρατιωτικής δικτατορίας στην Ελλάδα δύο χρόνια αργότερα.

Πρόκειται για ένα προφητικό βιβλίο, που τη σκοτεινή του υπόθεση φωτίζει το ανθρωπιστικό του μήνυμα, με αποτέλεσμα ο κοινωνικός προβληματισμός να υπερτερεί του αφηγηματικού τρόπου. Το μυθιστόρημα του Σαμαράκη αποτελεί σπουδή στο πώς λειτουργούν τα απολυταρχικά καθεστώτα και οι απάνθρωποι μηχανισμοί της αόρατης κρατικής εξουσίας. Το σημαντικό με τα μυθιστορήματα που ανέφερα είναι ότι ο χώρος όπου διαδραματίζονται είναι απροσδιόριστος και αυτό ενισχύει τον αλληγορικό τους χαρακτήρα, ενώ οι επιρροές από τον Καμύ, τον Καίσλερ και τον Κάφκα

είναι έκδηλες. Τα μυθιστορήματα αυτά εκφράζουν καθολικές και όχι αποκλειστικά ελληνικές ανησυχίες: κρατικός αυταρχισμός, ανεξέλεγκτη ανάπτυξη, παραβίαση των φυσικών νόμων.

Σε όλα αυτά ας επισημανθεί εκείνη την εποχή και μια διάχυτη μεταφυσική αγωνία και στροφή προς την Ορθόδοξη παράδοση, όπως εκφράζεται με το *Άξιον Εστί* του Ελύτη, το έργο του Πεντζίκη, τη μετάφραση της *Αποκάλυψης* από τον Σεφέρη και τα *Τρία κρυφά ποιήματά* του που κυκλοφορούν το 1966. Και τα δύο συνδέονται με την Πάτμο, την οποία ο Σεφέρης είχε επισκεφθεί το 1965 επιστρέφοντας από την Κύπρο, ενώ είχε μόλις προηγηθεί η μετάφραση του *Άσματος Ασμάτων*. Την ίδια περίοδο, ο Θεοτοκάς ταξιδεύει στο Σινά και στο Άγιον Όρος, ενώ με το τελευταίο του μυθιστόρημα *Οι καμπάνες* (δημοσιεύθηκε σε συνέχειες το 1966 μετά τον θάνατό του) εκφράζει την αγωνία για το τέλος του κόσμου και τη στροφή από τη Δύση στην Ανατολή, διατυπώνοντας αμφιβολίες για το μέλλον του δυτικού πολιτισμού, τον ορθολογισμό και την οικονομική πρόοδο. Ο διανοούμενος που εκφράζει πιο εύγλωττα την αίσθηση της κρίσης και τη στροφή προς την πνευματική παράδοση της Ανατολής είναι ο Ζήσιμος Λορεντζάτος με το δοκίμιο του *Το Χαμένο Κέντρο* (1961).

Αυτή η στροφή στην Ανατολή συνυπάρχει, όμως, με την αυξανόμενη επικοινωνία με τη Δύση μέσω της ροκ μουσικής, των Μπιτλς, της κουλτούρας των νέων, της λογοτεχνίας και του τουρισμού. Με όλα τα παραπάνω θέλησα να διαγράψω το πολυσχιδές πλαίσιο μέσα στο οποίο γράφεται το *Λάθος*, ώστε να συνδέσουμε την αγωνία του Αντώνη Σαμαράκη για τον σύγχρονο κόσμο, όπως εκφράζεται μέσα από το βιβλίο του, με τις ελληνικές και διεθνείς εξελίξεις αυτή την εποχή.

Δημήτρης Τζιόβας
Καθηγητής Νεοελληνικών Σπουδών,
Πανεπιστήμιο Birmingham

The 1960s and Samarakis' *The Flaw*[1]

Samarakis' emblematic novel *The Flaw* was published in 1965. If we are to fully grasp its importance, as well as its problematic, it would be best to outline the general and cultural context of the 1960s, a dynamic decade that would prove decisive for Greece. The book's central idea is the invisible, but omnipresent, shadow of centralized power. This places *The Flaw* in the company of classic novels of the genre, such as Orwell's *1984* and Huxley's *Brave New World*. Samarakis had questioned the practices of absolutist regimes earlier (in his short story "The final freedom", for example, from the *I refuse* collection), but the idea comes across more comprehensively and effectively in *The Flaw*. It is typical of the novel that none of its characters are named; rather, they are nameless human units which the state Authority categorizes in one of two ways: those who are for and those who are against the regime.

To understand Samarakis' anguished concern about the direction the modern world was taking, we have to take a look at the context in which his award-winning novel was written. The 1960s was not just a decisive decade for post-war Greece, it is also considered a long decade internationally, with the end of the long 1960s not coming, according to Fredric Jameson and Arthur Marwick, until the arrival of the economic crisis in 1972–1974. I shall attempt a brief explanation of why this decade is important for Greece and how it would determine how things evolved after it. First, the early 1960s were marked by a number of dynamic figures on the political scene, including Konstantinos Karamanlis, Andreas Papandreou and Konstantinos Mitsotakis, along with influential musicians like Mikis Theodorakis, Manos Hadjidakis, Stavros Xarchakos and Dionysis Savvopoulos. They would all play key roles in the subsequent political and cultural life of Greece. Second, the decade was characterized by increased immigration to Australia and Germany, as well as internal immigration into Greece's two largest cities, Athens and Thessaloniki.

These immigration flows didn't simply defuse social pressures and provide the country with additional income, they also proved decisive for the nation's social cohesion. As a result of internal migration, Greece became a more homogeneous society as the linguistic, cultural and—primarily—political differences exacerbated by the Civil War were reduced in the big cities where a large portion of the rural population ended up. Third, as a result of the influx of rural people into the cities, a new housing policy system became established. This system of *antiparochi*, whereby individuals provide developers with the plots of land on which their homes stood in exchange for apartments in the blocks built on that land, continues to determine living conditions in major Greek cities, and their planning, to this day. Fourth, the centrist government of

1. Abridged version of a speech delivered at an event for Antonis Samarakis at the Hellenic Centre, London (20 November 2019).

George Papandreou introduced the demotic tongue and school lunches into education as well as founding Greece's first new universities (Patras and Ioannina) since the University of Thessaloniki was established in 1925. This was evidence of an effort to expand educational opportunities to more young people beyond the country's major urban centres. The increasing social mobility and expansion of higher education played their part in making Greek society more cohesive and homogeneous.

The development of television also helped in this regard, by making it possible for large swathes of the population to see what was happening in the rest of the world. The 1960s was also the golden age of Greek cinema, with the founding of the Thessaloniki International Film Festival in 1961 and international successes including *Never on a Sunday* (1960) and Michael Kakogiannis' *Electra* (1962). The same can be said about comics, which were more popular than they'd ever been, with the "Illustrated Classics" series popularizing familiar stories for children, or the flowering of Greek humour in the satires of Bost, with his celebrated *Fausta* (1964), and of Minos Argyrakis, whose drawings accompanied satirical poems like "The state floated in the black and white" (1962).

The 1960s has some similarities with the 1930s: both were critical decades which followed in the wake of national tragedies—the Asia Minor Catastrophe and the Civil War, respectively—and both ended in dictatorships. The cultural dynamism and ideological pluralism of the first half of both decades is clear from the quality and variety of the magazines circulating during those periods in both Athens and Thessaloniki.

If the 1930s mark the beginnings of Greek modernism, then the 1960s represents its peak. First of all, it was in the 1960s that two prominent poets, Seferis and Elytis, reached the apex of their careers. The first with the award of the Nobel Prize for Literature in 1963 and the publication of a volume honouring the thirtieth anniversary of the publication of *Strofi*, and the second with the publication of *Axion Esti* (1959–1960), which was awarded the State Prize. At the same time, Ritsos turned somewhat belatedly to ancient myth in his *Testimonies* (1966) and to modernist practices in the dramatic monologues that would later become his *Fourth Dimension*, while women writers like Melpo Axioti, Tatiana Gritsi-Milliex, Eleni Vakalo, Kostoula Mitropoulou, Voula Damianakou and Kiki Dimoula were making their presence felt with new texts or poems. It should be borne in mind, too, that Dido Sotiriou's *Bloody Earth* was published in 1962 and very well received by readers.

Samarakis' iconic novel *The Flaw* was published in 1965, and to understand its importance it is worth highlighting another feature of the first half of the 1960s at this point: composers, painters and poets would often collaborate, giving the impression that all the arts had been put in the service of poetry. I am referring, of course, to Theodorakis setting the poems of Seferis and Ritsos to music, and Elytis' *Axion Esti*, too, in 1964. The cover of the *Axion Esti* features drawings by Yiannis Moralis, who also created the cover for the new edition of Seferis' Poems published in March 1964. It

could be argued that Greek poetry was popularized during this period, and through music in particular; the fact that there were no fewer than six editions of Seferis' poems between 1962 and 1969 is indicative of poetry's popular appeal. And we do indeed note an increase in the number of Greek readers starting in the early Sixties; this trend would peak as the century neared its end. Despite poets being such a powerful presence, the 1960s could also be described as the decade of Greek prose. A number of young writers appeared, including Ioannou, Valtinos, Cheimonas, Koumantareas and Tachtsis, while Vassilikos became well-known through his trilogy (although the first of its books was published in 1953) and Samarakis received the State Short Story Prize in 1962 for *I Refuse* and the Award of the Twelve–Kostas Ouranis Award for *The Flaw* in 1966. The same period also witnessed the publication of three important modernist novels: Stratis Tsirkas' *Drifting Cities* trilogy (1961–1965) and Nikos Gabriel Pentzikis' *Architecture of a dissipated life* (1963) and *The Novel of Mrs Ersi* (1966). The decade also saw a flowering in the short story genre. Increasing urbanization, industrialization and the introduction of technology left a distinct mark on Greek prose.

As novelists gradually moved away from accounts of the Second World War and the Civil War, a new type of narrative appeared in the early 1960s based on allegory or the fantastic and expressing the existential angst of Greek society at that time. This new trend manifested itself in novels like *The Dam* (1961) by Spyros Plaskovites, *The Leaf* (1961) by Vassilis Vassilikos, and *The Flaw* (1965) by Antonis Samarakis. In the first two works, we see nature take its revenge on technology and the urban lifestyle which, though it promises prosperity, can also be the cause of uncertainty and anxiety. This is the atmosphere Samarakis conveys in *The Flaw*, which examines the individual's resistance in the face of impersonal state authoritarianism, and in some ways foreshadows the imposition of a military dictatorship in Greece two years later.

It is a prophetic book, whose dark plot illuminates the author's humanitarian message in such a way that its social concerns outweigh its narrative. Samarakis' novel is a study in the workings of totalitarian regimes and the inhuman mechanisms of invisible state power. The important thing about all these novels is that the space in which they play out is left undefined, enhancing their allegorical character; the influence of Camus, Koestler and Kafka are clear to see here. In addition, these novels reflect universal rather than exclusively Greek concerns: state authoritarianism, unchecked development, the violation of the laws of nature.

We should also point out the pervasive metaphysical anxiety that runs through all the above, along with the turn towards Orthodox tradition, as expressed by Elytis' *Axion Esti* and Pentzikis' entire oeuvre, as well as Seferis' translation of the Book of Revelation and his *Three secret poems* of 1966. The last two are connected with Patmos, which Seferis had visited in 1965 on his return from Cyprus, just after completing his translation of the Song of Songs. During this same period, Theotokas

travelled to Sinai and Mount Athos, while his last novel *The Bells* (serialized after his death in 1966) expresses anxiety about the end of the world and the shift from West to East, expressing doubts about the future of Western civilization, rationality, and economic progress. The intellectual who captures most eloquently this sense of crisis and the turn towards the spiritual tradition of the East is Zisimos Lorentzatos in his essay "The Lost Centre" (1961). However, this Eastwards shift coincided with increased contact with the West through rock music, the Beatles, youth culture, literature and tourism. With all the above, I wanted to trace the multifaceted context in which *The Flaw* was written, in order to link Antonis Samarakis' fears for the modern world, as these find expression in his book, with developments in Greece and internationally during this period.

Dimitris Tziovas
Professor of Modern Greek Studies,
University of Birmingham

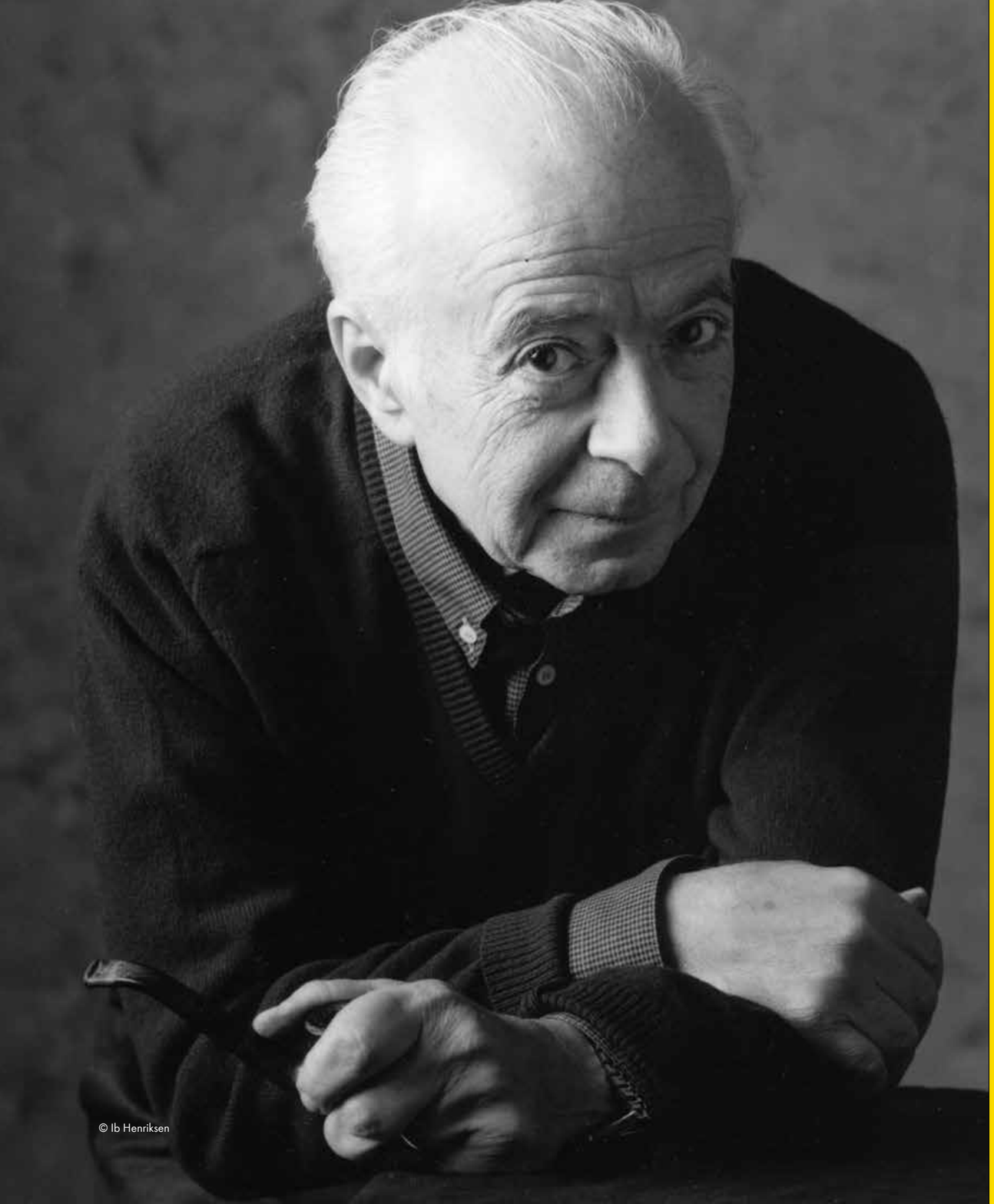

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ

ΜΙΑ ΔΙΑΔΡΟΜΗ στον 20ό ΑΙΩΝΑ

Τα αποσπάσματα της ενότητας
προέρχονται από το έργο του Αντώνη Σαμαράκη
1919– Αυτοβιογραφία.

Όχι δεν μπορώ να συμβιβαστώ!...
Δεν μπορώ να εξακολουθώ να ’μαι
μέσα σ’ αυτόν τον κόσμο σαν
να μην έχει συμβεί τίποτα,
σαν να μη συμβαίνει τίποτα!...

Αντώνης Σαμαράκης, *Αρνούμαι*

Το 1919 σηματοδότησε μία χρονιά ορόσημο για την παγκόσμια ιστορία, καθώς μετά τη λήξη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου καλλιεργήθηκε η πεποίθηση ότι ανατέλλει μία νέα ελπιδοφόρος εποχή, όπου οι πληγές του πολέμου θα επουλωθούν με την «αρωγή» των ανθρωπιστικών ιδανικών, που θα έθεταν στο περιθώριο τις επεκτατικές πολιτικές και τους ανταγωνισμούς των ισχυρών κρατών. Την ίδια χρονιά που οι άλλες χώρες υπέστειλαν τις σημαίες του πολέμου, η Ελλάδα ξεκινούσε μία νέα εκστρατεία στη Μικρά Ασία. Σε ένα τέτοιο ιστορικό τοπίο, στις 16 Αυγούστου πρωτοείδε το φως του ήλιου ο Αντώνης Σαμαράκης, ο «αιώνιος έφηβος». Μέσα από την *Αυτοβιογραφία* του ακούμε τον Αντώνη Σαμαράκη να σιγοψιθυρίζει όλη του τη ζωή.

1919

2 Μαΐου. Η 1η Μεραρχία του Ελληνικού Στρατού αποβιβάζεται στη Σμύρνη.

---

16 Αυγούστου. Γεννιέται στην Αθήνα, στο Μεταξουργείο, στη συμβολή των οδών Μαιζώνος και Χίου. Γονείς του, ο Ευριπίδης Σαμαράκης, με καταγωγή από την Καρδίτσα, κατώτερος υπάλληλος του Υπουργείου Οικονομικών, και η Αδριανή Σαμαράκη, το γένος Παντελοπούλου, από την Αθήνα.

Ήρθα ανάμεσά σας στις 16 Αυγούστου 1919 στην Αθήνα, σε μια λαϊκή γειτονιά, στην πλατεία Βάθης, στο Μεταξουργείο, κοντά στον σιδηροδρομικό σταθμό Λαρίσης.
Στο σπίτι μας συνέβη το… κοσμοϊστορικό τούτο γεγονός, οδός Μαιζώνος 50 και Χίου. Ηλεκτρικό δεν υπήρχε στο σπίτι, έτσι το φως που αντίκρισαν τα μάτια μου ήταν λάμπας πετρελαίου. Ατμόσφαιρα με απόχρωση θρίλερ, προμήνυμα μιας ζωής που έμελλε να κινηθεί μέσα από πολλά συμβάντα θρίλερ.

(*Αυτοβιογραφία*)

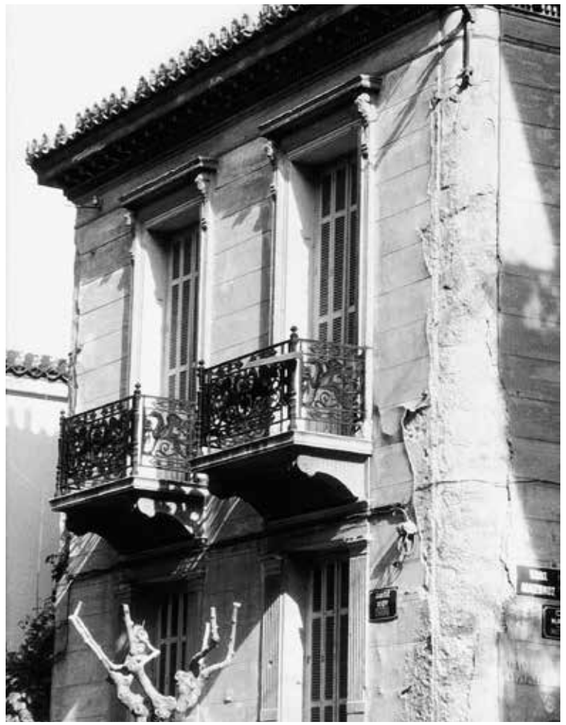

▲
Η οικία Σαμαράκη στην οδό Μαιζώνος 50 και Χίου, σε μία από τις παλαιότερες συνοικίες της Αθήνας, στο Μεταξουργείο.
Αρχείο Ε.Σ.

▲
Με τη μητέρα του (δεξιά), Αθήνα 1920.
Αρχείο Ε.Σ.

▲
Ο Αντώνης Σαμαράκης
οκτώμισι μηνών. Αρχείο Ε.Σ.

▼
Με τη μητέρα του στον Εθνικό Κήπο
σε ηλικία τεσσάρων ετών, Αθήνα1923.
Αρχείο Ε.Σ.

1920

28 Ιουλίου. Υπογράφεται στη Γαλλία η Συνθήκη των Σεβρών, σύμφωνα με την οποία παραχωρείται στην Ελλάδα μεγάλο μέρος της Ανατολικής Θράκης και τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος.

1 Νοεμβρίου. Το Κόμμα των Φιλελευθέρων του Ελευθερίου Βενιζέλου, αν και έρχεται πρώτο σε ψήφους, λόγω του ισχύοντος εκλογικού συστήματος δεν σχηματίζει κυβέρνηση.

6 Δεκεμβρίου. Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος επανέρχεται στην Ελλάδα μετά από δημοψήφισμα.

1921

Μικρασιατική Εκστρατεία: Ο Ελληνικός Στρατός προελαύνει προς την Άγκυρα.

1922

13-27 Αυγούστου. Μικρασιατική Καταστροφή. Χιλιάδες προσφύγων από τη Μικρά Ασία αρχίζουν να συρρέουν στην Ελλάδα.

28 Σεπτεμβρίου. Υπογράφεται στα Μουδανιά ανακωχή ανάμεσα στους συμμάχους και στην κεμαλική Τουρκία.

Δεκέμβριος. Δημιουργείται η Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ) με έδρα τη Μόσχα.

1923

30 Ιανουαρίου. Υπογράφεται στη Λωζάνη η σύμβαση ανταλλαγής πληθυσμών ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία. Από την εφαρμογή της σύμβασης εξαιρούνται οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και οι μουσουλμάνοι της ελληνικής Θράκης

16 Φεβρουαρίου. Εφαρμόζεται στην Ελλάδα το Γρηγοριανό Ημερολόγιο.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Φτωχή ήταν η οικογένειά μας, ο πατέρας μου κατώτερος υπάλληλος στο Υπουργείο Οικονομικών, ο μισθός γλίσχρος και για τούτο δούλευε και τ' απόγευμα και τη νύχτα ως αργά, ως τις πρώτες πρωινές ώρες, δούλευε φορατζής στα θεάματα, σε κινηματογράφους και νυχτερινά κέντρα. Ζήτημα αν κοιμόταν δυο τρεις ώρες, ύστερα πήγαινε στο υπουργείο από πολύ νωρίς ως αργά τ' απομεσήμερο. Αλλά και οι άλλοι άνθρωποι στη γειτονιά μου φτωχοί ήταν, μεροκαματιάρηδες, μικροϋπάλληλοι, κάποιο μαγαζάκι είχαν, μια κάποια βιοτεχνία. Έβλεπα, λοιπόν, τη φτώχεια, τη μίζερη ζωή, τη στερημένη, που όμως είχε και τη χαρά του σπιτικού, το γλέντι, το ξέσπασμα.

(*Αυτοβιογραφία*)

▲

Μικρασιατική Καταστροφή. Άνθρωποι στοιβαγμένοι σε βάρκες και πλοιάρια, με όσα υπάρχοντα κατάφεραν να περισώσουν σε μπόγους και μπαούλα, φεύγουν άρον άρον από τα Μουδανιά.
Αρχείο Ν. Πολίτη

▲

Ο πατέρας του Αντώνη Σαμαράκη, Ευριπίδης Α. Σαμαράκης σε νεαρή ηλικία.
Αρχείο Ε.Σ.

▼

Οι γονείς του Αντώνη Σαμαράκη, σε μεγαλύτερη ηλικία, φωτογραφημένοι από τον φίλο του Δανό φωτογράφο Ib Henriksen.
Αρχείο Ε.Σ.

▲

Οι γονείς του Αντώνη Σαμαράκη, Αδριανή και Ευριπίδης Α. Σαμαράκης.
Αρχείο Ε.Σ.

▲
Η πλατεία Ομονοίας ανασκάπτεται σε μία από τις πρώτες των πολλών διαδοχικών «αναπλάσεών» της τις δεκαετίες 1920-1930.
Αρχείο Ν. Πολίτη

Η ΑΘΗΝΑ ΤΟΤΕ ΠΟΥ ΗΜΟΥΝ ΠΑΙΔΙ

Η Αθήνα, τότε που ήμουν παιδί, δεν ήταν η πολύβουη μεγαλούπολη των τεσσάρων εκατομμυρίων σήμερα. Στα μέτρα ανθρώπου ήταν η Αθήνα, πρωτεύουσα μεν της Ελλάδας αλλά φιλική, εγκάρδια, με λιγοστά αυτοκίνητα. Έτσι, οι κυρίαρχοι στους δρόμους ήμαστε εμείς τα παιδιά. Μ' έμαθε ο δάσκαλός μου ο δρόμος να συμμετέχω στην καθημερινή ζωή μαζί με τους άλλους απλούς ανθρώπους, να συμμετέχω όχι παθητικά, να γεύομαι το εδώ και τώρα, να με καίει η στιγμή, η επικαιρότητα.

(*Αυτοβιογραφία*)

▲
Με τον αδελφό του Κώστα στο Λουτράκι το1926 (πάνω) και 1928 (κάτω).
Αρχείο Ε.Σ.

▶
Με τη μητέρα του και τον αδελφό του Κώστα στον κήπο του Αρχαιολογικού Μουσείου, Αθήνα περ. 1925.
Αρχείο Ε.Σ.

Από τα πρώτα του χρόνια αντιλήφθηκε ότι ο ίδιος είχε ανακηρύξει τον εαυτό του σε «κυνηγό» τού μυστηρίου της ζωής, όπου όλες οι αισθήσεις εν εγρηγόρσει διψούσαν για τις γνώσεις. Χώρος δράσης του οι δρόμοι και οι γειτονιές της Αθήνας, μέσα από τις οποίες μελετούσε τις ανθρώπινες συμπεριφορές, τον κατατρεγμό των ανθρώπων, αλλά και τη βία της κρατικής εξουσίας.

1923
Σε ηλικία τεσσάρων ετών εγγράφεται στην Α' τάξη του Παλλάδιου Δημοτικού Σχολείου.

1925
10 Ιουνίου. Γεννιέται ο αδελφός του Κώστας.

ΠΑΙΔΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Παιδί του Μεσοπολέμου, γεννημένος στο ταραγμένο διάλειμμα μεταξύ των δύο παγκόσμιων συρράξεων, ξεκίνησα τα πρώτα μου βήματα μ' έναν σοφό δάσκαλο στο πλάι μου: τον δρόμο. Ναι, ο δρόμος, οι δρόμοι της Αθήνας στη γειτονιά μου και στις άλλες γειτονιές, οι δρόμοι αυτοί μ' έμαθαν πολύ περισσότερα και κυρίως πολύ βαθύτερα πράγματα για τη ζωή από ό,τι με δίδαξαν τα σχολεία στα οποία πήγα και το πανεπιστήμιο – υπήρξαν για μένα οι αθηναϊκοί δρόμοι εκείνο ακριβώς που λέει ο Μαξίμ Γκόρκι στο έργο του *Τα πανεπιστήμιά μου*.

(*Αυτοβιογραφία*)

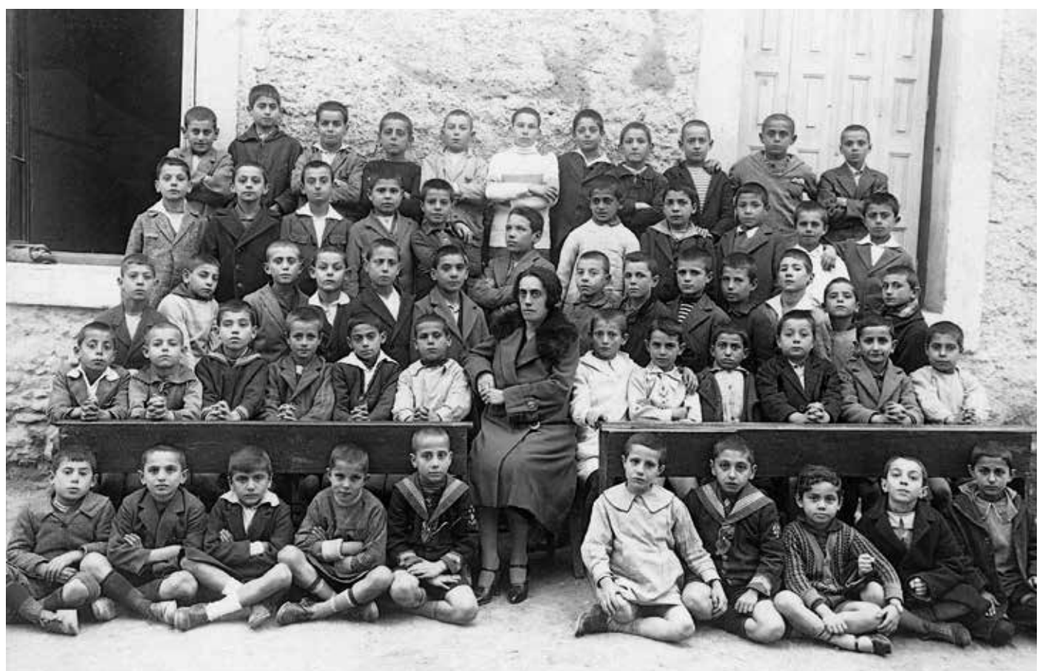

◄
12ο Δημοτικό Σχολείο Αθήνας,18 Απριλίου 1928. Ο Αντώνης Σαμαράκης διακρίνεται στη 2η από κάτω σειρά, 3ος από δεξιά. Αρχείο Ε.Σ.

►
Στον κήπο του Αρχαιολογικού Μουσείου, σε ηλικία περίπου έξι ετών, με τον μικρότερο αδελφό του Κώστα, Αθήνα περ. 1925. Αρχείο Ε.Σ.

ΣΤΟΥΣ ΔΡΟΜΟΥΣ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Από πολύ μικρός, επτά οχτώ χρονών, ξεπόρτιζα κάθε μέρα, και τα βράδια ακόμη, και έπαιρνα σβάρνα τους δρόμους και τα δρομάκια. Η μανούλα μου η Αντριάνα, που ήταν η εκτελεστική εξουσία στο σπίτι και ως εκ τούτου μου τις έβρεχε επί 24ώρου βάσεως –ο πατέρας μου ο Ευριπίδης ποτέ δε σήκωσε χέρι πάνω μου–, δεν τα κατάφερνε, λοιπόν, η μανούλα μου να με περιμαζεύει. Τι έκανα στις περιπλανήσεις μου στους δρόμους; Ό,τι κάνουν όλα τα παιδιά του κόσμου· έπαιζα, είχα τις παρέες μου, και βέβαια είχα τα μάτια μου ολάνοιχτα, έβλεπα γύρω μου, άκουγα, καταλάβαινα ολοένα και πιο πολλά, αισθανόμουν και διαισθανόμουν στα πέριξ και στην ψυχή τού άλλου, και προπάντων προσπαθούσα να πιάσω κάτι από το μυστήριο της ζωής.

(*Αυτοβιογραφία*)

1925

25 Ιουνίου. Στρατιωτικό κίνημα υπό τον Θεόδωρο Πάγκαλο.

1926

30 Απριλίου. Καθίσταται υποχρεωτική η εκπαίδευση των παιδιών ηλικίας από 6 έως 14 ετών.

22 Αυγούστου. Ανατρέπεται ο Θ. Πάγκαλος από το κίνημα Γ. Κονδύλη.

Νοέμβριος Διεξάγονται στην Ελλάδα βουλευτικές εκλογές, για πρώτη φορά με αναλογικό εκλογικό σύστημα.

1927

3 Ιουνίου. Η Βουλή ψηφίζει το νέο Σύνταγμα της χώρας, περισσότερο γνωστό ως «Δημοκρατικό Σύνταγμα του 1927».

7 Δεκεμβρίου. Η κυβέρνηση ανακοινώνει τη λήψη για πρώτη φορά στην Ελλάδα συστηματικών μέτρων εναντίον της δράσης των κομμουνιστών.

1928

23 Δεκεμβρίου. Ίδρυση του Συμβουλίου Επικρατείας

Αύγουστος. Νικητής των εκλογών ανακηρύσσεται το Κόμμα Φιλελευθέρων του Ελευθέριου Βενιζέλου.

1929

25 Ιουλίου. Δημοσιεύεται ο νόμος «Περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών», γνωστός ως «Ιδιώνυμον».

1930

Ιδρύεται το Εθνικό Θέατρο, πρώην Βασιλικό.

5 Φεβρουαρίου. Οι γυναίκες αποκτούν δικαίωμα ψήφου στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές.

30 Οκτωβρίου. Υπογράφεται στην Άγκυρα από τον πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο και τον Τούρκο πρόεδρο Μουσταφά Κεμάλ σύμφωνο φιλίας.

▲
Αρχαία ερείπια, δίπατα νεοκλασικά και παλιά αθηναϊκά σπίτια, μαντηλοδεμένες γιαγιάδες και αγόρια κουρεμένα με την ψιλή, μπροστά στη Ρωμαϊκή Αγορά. Τυπική εικόνα της πλακιώτικης αγοράς τη δεκαετία του 1920. Αρχείο Ν. Πολίτη

▲
Το κτίριο του Τμήματος Μεταγωγών Αθηνών στην οδό Ναυάρχου Νικοδήμου 20 στην Πλάκα. Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ. Φωτ.: Δημήτρης Παπαδήμος

▲
Το «Ιδιώνυμον» του 1929 και οι συλλήψεις.
(Φωτ. Εφημερίδα *Ριζοσπάστης*)

ΤΟ ΤΜΗΜΑ ΜΕΤΑΓΩΓΩΝ

Θα ήμουν εννέα δέκα χρονών, όταν ξεκίνησα από το σπίτι μας και πήγα μακριά, στη συνοικία της Αθήνας την Πλάκα, όπου σήμερα συχνάζουν αμέριμνοι οι τουρίστες, σ' έναν μικρό στενό δρόμο της Πλάκας πήγα, την οδό Νικοδήμου, σ' ένα άθλιο κτίριο ήταν το Τμήμα Μεταγωγών, μια υπηρεσία της Χωροφυλακής όπου «φιλοξενούσε» για μερικά ή πολλά 24ωρα εκείνους τους πολίτες που η αστυνομία είχε συλλάβει και τους προόριζαν για εξορία ή για φυλακή. Έξω από το κτίριο, στο μια σταλιά φαρδύ πεζοδρόμιο, ήταν δύο ή τρία παραθυράκια, δύο τρύπες δηλαδή, με χοντρά σιδερένια κάγκελα, από κει πήγα και προσπάθησα να δω βαθιά στο υπόγειο τους ανθρώπους που τους είχαν κρατούμενους. Μια μάζα ανθρώπινα πλάσματα, στοιβαγμένα το ένα πάνω στ' άλλο, σε σκοτάδι πίσσα. Το μόνο που μπόρεσα να διακρίνω ήταν αχνές φιγούρες, κάτι χέρια… Δεν τα κατάφερα να μείνω για πολύ πάνω από τις τρύπες, μ' έκαναν τσακωτό και σηκωτό οι χωροφύλακες και με «χειροτόνησαν» βέβαια.

(*Αυτοβιογραφία*)

ΤΟ ΠΕΡΙΒΟΗΤΟ «ΙΔΙΩΝΥΜΟ»

Τότε, στα πρώτα παιδικά μου χρόνια, το 1929, έφτιαξαν εδώ έναν νόμο-στραγγαλιστή των ατομικών και πολιτικών ελευθεριών, το περιβόητο «Ιδιώνυμο». Με τον νόμο αυτόν καταδιώκονταν χωρίς πολλές διαδικασίες εκείνοι που απλώς και μόνο είχαν προοδευτικές για την εποχή ιδέες, οι αριστεροί, οι κομμουνιστές. Σύννεφο πήγαιναν οι συλλήψεις όλο το 24ωρο, σύννεφο το ξύλο που έπεφτε και το ρετσινόλαδο, σύννεφο οι φυλακίσεις, οι εξορίες στα ξερονήσια. Στη γειτονιά μου έβλεπα κάθε τόσο να πλακώνει η αστυνομία, να μπουκάρουν οι μυστικοί και, αφιονισμένοι, να τραβάνε δεμένους με χειροπέδες από ισόγεια και υπόγεια και από κάτι μικρά τυπογραφεία που ήταν εκεί φτωχούς ανθρώπους, αυτοί ήταν για την εξουσία οι… φοβεροί εγκληματίες, μόνο για την ιδεολογία τους και όχι για συγκεκριμένες πράξεις υπέφεραν μαρτύρια αβάσταχτα.

(*Αυτοβιογραφία*)

Έντεκα ετών ήρθε αντιμέτωπος με μια περιπέτεια της υγείας του. Είναι η εποχή κατά την οποία η φυματίωση και η ελονοσία έπλητταν την Ελλάδα, μια χώρα που μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και την ανταλλαγή των πληθυσμών προσπαθούσε να ορθοποδήσει.

1930
Προσβάλλεται από αδενοπάθεια που τον καθηλώνει στο κρεβάτι, του παρέχει, όμως, άπλετο χρόνο για ανάγνωση βιβλίων, Ελλήνων και ξένων συγγραφέων. Σε αναζήτηση καθαρού αέρα, η οικογένεια εγκαθίσταται για περίπου δύο χρόνια στο Χαλάνδρι.

1931
3 Αυγούστου. Η κυβέρνηση Βενιζέλου, έπειτα από βίαια επεισόδια που έγιναν από αριστερούς διαδηλωτές στις Σέρρες, θέτει σε εφαρμογή το μέτρο της εκτόπισης των κομμουνιστών, περισσότερο γνωστό ως «Ιδιώνυμον».

ΣΤΟ ΧΑΛΑΝΔΡΙ

Το 1930 συνέβη και κάτι άλλο που έπαιξε στη ζωή μου πολύ σημαντικό ρόλο: αρρώστησα βαριά. Από αδενοπάθεια, «προφυματική κατάσταση» θυμάμαι την είπαν οι γιατροί την περίπτωσή μου. Την εποχή εκείνη στην Ελλάδα θέριζαν δύο εφιάλτες, η φυματίωση και η ελονοσία. Στη μνήμη μου έρχεται ολοζώντανη η εικόνα του καλόκαρδου γιατρού της συνοικίας μας, του κυρίου Γουνελίδη, που ήρθε μια νύχτα αργά στο σπίτι μας να μ' εξετάσει και είπε κοφτά ότι αύριο κιόλας το πρωί έπρεπε να πάω να μείνω σε εξοχή, σε κλίμα ξηρό, χωρίς καθόλου υγρασία, να μείνω εκεί με φαγητό που να με δυναμώσει, να αναπνέω καθαρό αέρα.
Έτσι κι έγινε. Την άλλη μέρα φύγαμε οι τέσσερις, Ευριπίδης, Αντριάνα, Κώστας κι εγώ, πήγαμε στο Χαλάνδρι, μείναμε για περίπου δύο χρόνια σε μια περιοχή γεμάτη πεύκα. Αλλά πού μείναμε; Όχι σε σπίτι, αλλά στο ύπαιθρο, σ' ένα αντίσκηνο του στρατού, που ο πατέρας μου, τραυματίας των Βαλκανικών Πολέμων 1912-13, είχε από τότε – είχαν χαρίσει σε μερικούς τραυματίες από ένα αντίσκηνο, αυτό θυμάμαι μου είχε πει.

Έπρεπε να είμαι συνέχεια ξαπλωμένος στο κρεβάτι –ράντσο είχαμε, κρεβάτι κανονικό δε χωρούσε στο αντίσκηνο– ή στη σεζ λογκ. Οι ώρες δεν περνούσαν εύκολα, καθώς ήμουν σε ακινησία, σε απραξία. Και τι, εγώ που από πολύ μικρός ήμουν όλος ανησυχία, αεικίνητος. Το μόνο που μπορούσα να κάνω εκείνες τις ατέλειωτες ώρες ήταν να διαβάζω – άλλο που δεν ήθελα δηλαδή. Το διάβασμα με τραβούσε πάντα, πάθος ήταν από τα πρώτα πρώτα παιδικά χρόνια.

(*Αυτοβιογραφία*)

▲
Στο Χαλάνδρι, 1930.
Αρχείο Ε.Σ.

Τα δύο λοιπόν χρόνια που κράτησε η αναγκαστική καθήλωσή μου, ο πατερούλης μου ο Ευριπίδης, ανεβοκατεβαίνοντας στη δουλειά του στο Υπουργείο Οικονομικών, κουβαλούσε στο αντίσκηνο τα πάντα όσα ήταν για διάβασμα, εφημερίδες, περιοδικά, βιβλία – όχι μόνο αυτά που συνηθίζουμε να τα λέμε «κατάλληλα για παιδιά», λες και τα παιδιά δε γνωρίζουν και δε διαισθάνονται τα πάντα από τα πρώτα τους χρόνια. Εκτός από την επικαιρότητα, εκτός από τα καθημερινά μεγάλα και μικρά συμβάντα που μ' έκαιγαν και με συγκινούσαν, ήρθα τότε σε ευρύτερη και βαθύτερη γνωριμία με Έλληνες και ξένους συγγραφείς, με τα έργα ποιητών και πεζογράφων.

(*Αυτοβιογραφία*)

▲
Τα Χαυτεία τον Μεσοπόλεμο. Κόμβος της σύγχρονης πόλης.
Στο βάθος, διαφήμιση της ταινίας *Μητρόπολις* του Φριτς Λανγκ.
Αρχείο Ν. Πολίτη

ΤΟ ΖΥΜΩΜΑ ΜΟΥ ΜΕ ΤΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Θα αναρωτηθείτε, και με το δίκιο σας, «Εσύ, παιδί μου, ήσουν και μαθητής στο Δημοτικό, όλο στους δρόμους αλώνιζες, πότε επιτέλους διάβαζες;». Αν διάβαζα, λέει, και βέβαια διάβαζα, τα κατάφερνα και μ' αυτό. Αλλά προπάντων διάβαζα τη ζωή που με περικύκλωνε, την αιωνιότητα διάβαζα της καθημερινότητας. Διάβαζα και κάτι άλλο εκτός από όσα είπα πιο πάνω: τον τυφλό φανατισμό, τη μισαλλοδοξία, τον κατατρεγμό των απλών ανθρώπων από τη βία της κρατικής εξουσίας. Ιδιαίτερα ένιωθα δεμένος με τους συγγραφείς που τους βασάνιζε η μοίρα των απλών ανθρώπων, αυτών που τους λένε, κακώς, ανώνυμους. Δεμένος ένιωθα με τους συγγραφείς εκείνους που το έργο τους το διαπότιζε κοινωνικός προβληματισμός, που ήταν γήινοι, χωμάτινοι, που ήθελαν να συμβάλουν με το έργο τους στον αγώνα για καλύτερο κόσμο. Το ζύμωμά μου με τους συγγραφείς αυτούς άνοιξε μέσα μου νέους ορίζοντες, έδωσε στη ζωή μου μιαν άλλη διάσταση. Ντοστογιέφσκι, Τσέχοφ, Τολστόι, Γκόγκολ, Μαγιακόφσκι, Πούσκιν, Λέρμοντοφ, ήταν και είναι και σήμερα οι μεγάλες μου αγάπες. Όχι βέβαια ότι τότε καταλάβαινα και πάρα πολλά από τα έργα τους, οπωσδήποτε έπαιρνα μια κάποια γεύση.

(*Αυτοβιογραφία*)

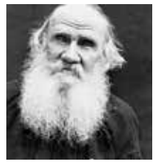

▲
Οι Ρώσοι λογοτέχνες Φιόντορ Ντοστογιέφσκι, Λέων Τολστόι και Βλαντίμιρ Μαγιακόφσκι, με τους οποίους συνδέθηκαν τα πρώτα αλλά και τα παντοτινά αναγνώσματα του Α. Σαμαράκη.

1931

Εγγράφεται στην Α' τάξη της Βαρβακείου Σχολής, ενός δημόσιου σχολείου εντελώς ιδιαίτερου για την εποχή εκείνην, που προήγε την πνευματική και πολιτιστική ζωή. Μεταξύ άλλων, εξέδιδε το περιοδικό *Μαθητική Ζωή*.

Με το ψευδώνυμο *Σιγκάλ* δημοσιεύει κείμενά του στο περιοδικό *Παιδικός Κόσμος*. Με αυτό το έντυπο αλληλογραφεί και με το ψευδώνυμο *Φωτεινό Σκοτάδι*.

1933

Γίνεται μέλος της αριστερής οργάνωσης «Κοινωνική Αλληλεγγύη», που είχε ιδρύσει ο συγγραφέας και δημοσιογράφος Νίκος Καρβούνης. Στην οργάνωση θα παραμείνει περίπου δύο χρόνια. Εκεί θα γνωρίσει τον ποιητή Γιάννη Ρίτσο, με τον οποίο θα συνδεθεί με στενή φιλία.

Με το ψευδώνυμο *Φωτεινό Σκοτάδι* δημοσιεύει ποιήματα και γρίφους στο περιοδικό *Διάπλασις των Παίδων*, ενώ αλληλογραφεί με το περιοδικό και με το ψευδώνυμο *Ελληνικόν Ιδεώδες*.

---

6 Μαρτίου. Απόπειρα του στρατηγού Νικόλαου Πλαστήρα για εγκαθίδρυση στρατιωτικής δικτατορίας.

29 Απριλίου. Θάνατος του Κ.Π. Καβάφη.

1 Αυγούστου. Παρέχεται το δικαίωμα στις γυναίκες να εκλέγονται ως δημοτικοί και κοινοτικοί σύμβουλοι.

ΣΤΟ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟ, 1931

Χάρη στην ατμόσφαιρα στο Βαρβάκειο, η προσωπικότητα του παιδιού είχε τη δυνατότητα να αναπτυχθεί πολύπλευρα. Βγάζαμε εμείς οι μαθητές περιοδικό, *Μαθητική Ζωή* το λέγαμε, τυπωμένο κανονικά, θέλω να πω σε τυπογραφείο, στήναμε θεατρικές παραστάσεις, το Βαρβάκειο είχε σκηνή θεάτρου, μεγάλη αίθουσα για πολιτιστικές εκδηλώσεις, αμφιθέατρο για καλλιτεχνικά μαθήματα –σχέδιο, ζωγραφική και άλλα–, εργαστήρια φυσικής και χημείας, αίθουσα μουσικής, αίθουσα χαρτών, αίθουσα ορυκτών. Τα σημειώνω όλα αυτά γιατί το σχολείο μας ήταν κάτι το εντελώς ξεχωριστό για δημόσιο σχολείο στην Ελλάδα την εποχή εκείνη. Το σημαντικότερο πάντως ήταν η εξαιρετικά πλούσια πνευματική και πολιτιστική ζωή στο Βαρβάκειο.

(*Αυτοβιογραφία*)

▲
Η *Διάπλασις των Παίδων* ήταν ένα από τα δημοφιλέστερα και μακροβιότερα ελληνικά περιοδικά για παιδιά. Κυκλοφορούσε από το 1879 έως το 1948. Αρχισυντάκτης και Διευθυντής του περιοδικού ο Γρηγόριος Ξενόπουλος, που υπέγραφε τα κείμενά του με το ψευδώνυμο *Φαίδων*. Ο *Παιδικός Κόσμος* ήταν «εβδομαδιαίο περιοδικό γι' αγόρια και κορίτσια» που κυκλοφόρησε από το 1930 μέχρι το 1952. Αρχείο Ε.Σ.

▶
Το κτίριο της ιδρυθείσας το 1930 Βαρβακείου Σχολής στην οδό Αθηνάς φωτογραφημένο το 1936. Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ

▲
Ο ποιητής Γιάννης Ρίτσος (Φωτό: Αρχείο Έρης Ρίτσου) και κάτω ο συγγραφέας και δημοσιογράφος Νίκος Καρβούνης.

ΣΤΗΝ ΑΡΙΣΤΕΡΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ»

Όταν ήμουν στην πέμπτη τάξη, το 1933, δεκατριών χρονών, ο συμμαθητής μου Αργύρης Πετρούνιας με πλησίασε και μου λέει: «Εσύ, Αντώνη, που γράφεις τόσο ωραίες εκθέσεις και τις διαβάζεις σε όλους μας στην τάξη, και μας έχει κάνει μεγάλη εντύπωση, όχι μόνο το ταλέντο σου αλλά και ο κοινωνικός προβληματισμός σου και η σκληρή κριτική σου στα κακώς κείμενα της ζωής μας, νομίζω, Αντώνη, ότι πρέπει να μη μένεις μόνος αλλά να μπεις σε μια οργάνωση που έχει στόχο το χτύπημα της κοινωνικής αδικίας και την πάλη για έναν καλύτερο κόσμο, μόνο μέσα από συλλογικό αγώνα μπορούμε να πετύχουμε κάτι ουσιαστικό».

Μπήκα, λοιπόν, στην αριστερή οργάνωση «Κοινωνική Αλληλεγγύη», που επικεφαλής είχε έναν έξοχο άνθρωπο, συγγραφέα και δημοσιογράφο, τον Νίκο Καρβούνη. Σε όλη του τη ζωή ο Νίκος Καρβούνης αγωνιζόταν πιστός στο ιδεώδες της ανθρωπιάς και της δικαιοσύνης.

Στο γραφείο της οργάνωσης, αντάμωσα για πρώτη φορά τον Γιάννη Ρίτσο, τον μεγάλο Έλληνα και πανανθρώπινο ποιητή, που τα έργα του, μαζί με πεζά και θεατρικά δικά του, έχουν μεταφραστεί σε όλες τις γλώσσες και είναι διάσημος σε όλο τον κόσμο. Η γνωριμία μου, η φιλία μου με τον Γιάννη Ρίτσο χαράχτηκε βαθύτατα στην ψυχή μου, ανεξίτηλη για παντοτινά και πέρα από τον χρόνο. Ο Γιάννης μού είχε αγάπη – του είχα αγάπη.

(*Αυτοβιογραφία*)

1933

Δημοσιεύει το ποίημα «Θάνατος» στο περιοδικό *Ξεκίνημα,* υπογράφοντας για πρώτη φορά με το κανονικό όνομά του.
Το ποίημά του ήταν εμπνευσμένο από τον Πειραιώτη ποιητή Λάμπρο Πορφύρα, που είχε πεθάνει έναν χρόνο νωρίτερα.

▲
Ο λυρικός ποιητής Λάμπρος Πορφύρας (ψευδώνυμο του Δημητρίου Σύψωμου),1879 -1932.
Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Μ. Τσάγκαρη

ΤΟ «ΞΕΚΙΝΗΜΑ»

Ναι, δέκα χρονών ήμουν όταν έγραψα ένα ποίημα, το πρώτο μου ποίημα. Σιγά σιγά, ήρθαν και άλλα ποιήματα. Στίχοι αδέξιοι, πρωτόλεια ήταν, αλλά με αίσθημα διαμαρτυρίας, μια φωνή παιδιού εξέγερσης αντίκρυ στο πανόραμα κοινωνικής αδικίας και πολιτικής μισαλλοδοξίας που το παιδί αυτό είχε ζήσει και εξακολουθούσε να ζει στη γειτονιά του. Το πρώτο μου ποίημα δημοσιεύθηκε στο μηνιαίο περιοδικό της Αθήνας *Ξεκίνημα* στο τεύχος 11, Νοέμβρης 1933.

Θάνατος
Οι μέρες μου λιγόστεψαν ακόμη πιο πολύ,
φεύγει η ζωή με στεναγμούς στην καθεμιά πνοή μου
και του θανάτου τα φτερά στην πόρτα την κλειστή
σημαίνουνε θρηνώδικα την ύστερη στιγμή μου.

Μονάχος μες στην ερημιά, τρισκόταδο βαθύ
με περιζώνει από παντού· φλογίζονται τα χείλη
χωρίς ξεδιψασμό, και στη γωνιά τη σκοτεινή,
στο κονοστάσι, τ' αμυδρό φως χύνει το καντήλι.
[...]

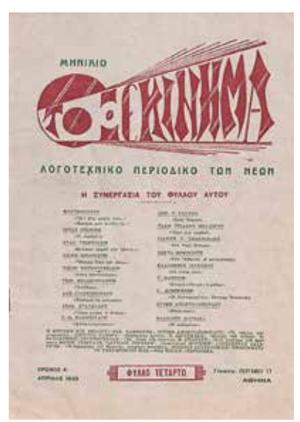

▶
Στα δεκατέσσερά του δημοσιεύει στο περιοδικό *Ξεκίνημα*, τχ. 11, Νοέμβριος 1933, το πρώτο του ποίημα με τίτλο «Θάνατος».
Αρχείο Ε.Σ.

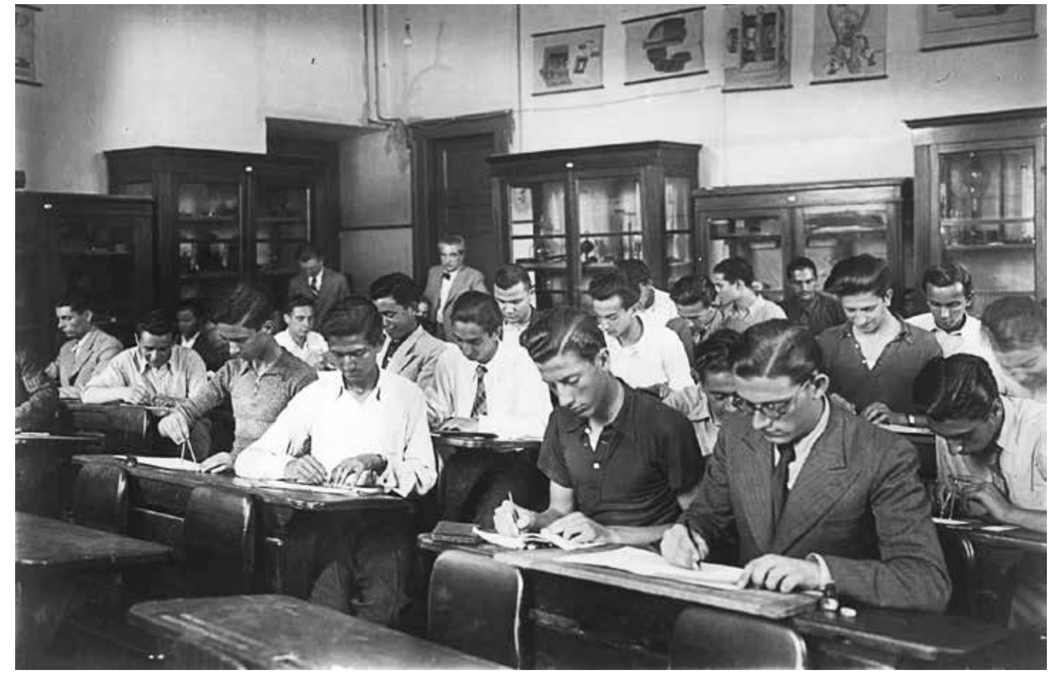

▲
Μαθητές της Βαρβακείου Σχολής σε ώρα μαθήματος.
Αθήνα δεκαετία 1930.
Φωτ.: Ιωάννης Γεωργαλάς
Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ

[...]
Πρωτύτερα από το 1930-31, είχα στείλει ποιήματά μου σε δύο περιοδικά για παιδιά, *Παιδικός Κόσμος* και *Η Διάπλασις των Παίδων*, και δημοσιεύθηκαν εκεί. Για τη συνεργασία στα δύο τούτα περιοδικά έπρεπε να πάρω ψευδώνυμο, ζήτησα και είχα τα ψευδώνυμα *Ιδανικό* και *Φωτεινό σκοτάδι*. Το *Ξεκίνημα* ήταν λογοτεχνικό περιοδικό για μεγάλους.

(*Αυτοβιογραφία*)

1933

Ως ένας από τους αρχισυντάκτες του σχολικού περιοδικού της Βαρβακείου *Μαθητική Ζωή*, δημοσιεύει συχνά σε αυτό δικά του έργα, ποιήματα, μικρά πεζά, άρθρα και απόπειρες μετάφρασης κειμένων της αρχαίας Γραμματείας. Για τρία χρόνια, εκλέγεται πρόεδρος της μαθητικής κοινότητας, πρωτοστατεί στα πολιτιστικά δρώμενα και γράφει τον «Ύμνο» του σχολείου του, που μελοποιεί ο καθηγητής της μουσικής Ιωάννης Μαργαζιώτης.

1935

Αποφοιτά από το Βαρβάκειο Γυμνάσιο με βαθμό «Άριστα».

Κυκλοφορεί το περιοδικό *Τα Νέα Γράμματα* που αποτέλεσε εκδοτικό βήμα των χαρακτηριστικότερων εκπροσώπων της «γενιάς του '30».
Κυκλοφορούν η *Υψικάμινος* του Ανδρέα Εμπειρίκου και το *Μυθιστόρημα* του Γιώργου Σεφέρη.

▲
Μαθητική Ζωή. Ενδεχομένως το παλαιότερο μαθητικό περιοδικό. Φιλοξένησε τα όνειρα των μαθητών της δεκαετίας του 1930.
Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

«ΜΑΘΗΤΙΚΗ ΖΩΗ»

Από την τετάρτη τάξη του Γυμνασίου οι συμμαθητές μου με ψήφιζαν πρόεδρο της μαθητικής κοινότητας, και έτσι γινόταν συνέχεια ως και την τελευταία τάξη, την έκτη. Συγχρόνως, ήμουν ένας από τους αρχισυντάκτες της *Μαθητικής Ζωής*, δημοσίευα εκεί δικά μου ποιήματα και μικρά πεζά, σκηνοθετούσα τις θεατρικές παραστάσεις και έπαιζα ηθοποιός. Τους «επίσημους» λόγους με την ευκαιρία εθνικών εορτών και σε άλλες περιπτώσεις τούς εκφωνούσα σχεδόν πάντα εγώ, ιδίως στην τελευταία τάξη, οι συμμαθητές μου άκουγαν πρώτα τα σχεδιάσματα λόγων όλων των υποψήφιων ομιλητών αλλά τελικά ψήφιζαν εμένα. Παράλληλα, πολλά ποιήματά μου και ο «Ύμνος του Βαρβακείου» μελοποιήθηκαν, από τότε ακόμη που πήγαινα στην τρίτη τάξη, από τον καθηγητή μας της μουσικής, τον αείμνηστο Ιωάννη Μαργαζιώτη, και τα τραγουδούσαν τα παιδιά του σχολείου μας. Και διάβαζα, διάβαζα μανιωδώς, όχι μόνο λογοτεχνία, κατάτρωγα και βιβλία και περιοδικά κοινωνικού προβληματισμού, αριστερά, κομμουνιστικά.

(*Αυτοβιογραφία*)

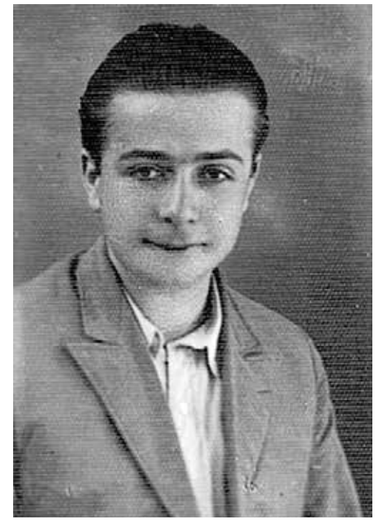

▲
Η φωτογραφία του Αντώνη Σαμαράκη στο απολυτήριο της Βαρβακείου, Αθήνα 1935. Αρχείο Ε.Σ.

◀
Ο καθηγητής μουσικής Ιωάννης Μαργαζιώτης και η χορωδία της Βαρβακείου τη σχολική χρονιά 1933-1934.
Αρχείο αποφοίτου Μανόλη Νειάδα, από το λεύκωμα *Βαρβάκειο, 150 χρόνια, Η σχολική ζωή σε ένα ιστορικό σχολείο*

▶
Ο ύμνος της Βαρβακείου, γραμμένος από τον Αντώνη Σαμαράκη το 1933.
Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

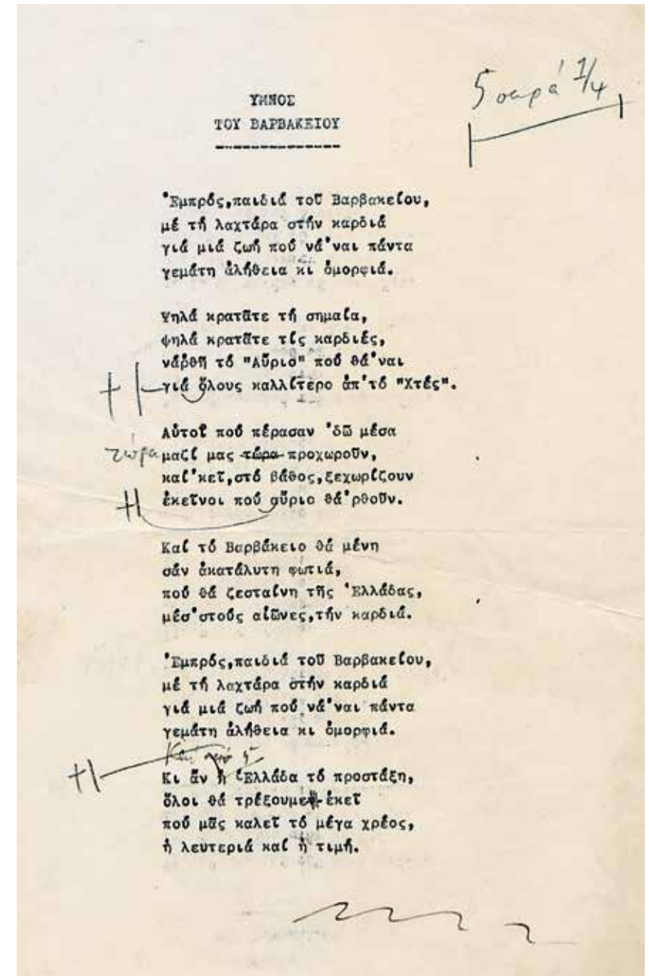

ΥΜΝΟΣ
ΤΟΥ ΒΑΡΒΑΚΕΙΟΥ

Ἔμπρός, παιδιά τοῦ Βαρβακείου,
μέ τή λαχτάρα στήν καρδιά
γιά μιά ζωή ποῦ νά'ναι πάντα
γεμάτη ἀλήθεια κι ὀμορφιά.

Ψηλά κρατᾶτε τή σημαία,
ψηλά κρατᾶτε τίς καρδιές,
νάβρῃ τό "Λύριο" ποῦ θά'ναι
γιά ὅλους καλλίτερο ἀπ'τό "Χτές".

Αὐτοί ποῦ πέρασαν 'δῶ μέσα
μαζί μας τώρα προχωροῦν,
καί'κεῖ, στό βάθος, ξεχωρίζουν
ἐκεῖνοι ποῦ σύριο θά'ρθοῦν.

Καί τό Βαρβάκειο θά μένη
σάν ἀκατάλυτη φωτιά,
ποῦ θά ζεσταίνη τῆς 'Ελλάδας,
μέσ'στούς αἰῶνες, τήν καρδιά.

Ἔμπρός, παιδιά τοῦ Βαρβακείου,
μέ τή λαχτάρα στήν καρδιά
γιά μιά ζωή ποῦ νά'ναι πάντα
γεμάτη ἀλήθεια κι ὀμορφιά.

Κι ἄν ἡ Ἑλλάδα τό προστάξη,
ὅλοι θά τρέξουμε ἐκεῖ
ποῦ μᾶς καλεῖ τό μέγα χρέος,
ἡ λευτεριά καί ἡ τιμή.

1935

Σε ηλικία δεκαέξι ετών, μυημένος στην ιδεολογία της «Κοινωνικής Αλληλεγγύης», αναζητά τρόπους να προσφέρει από το μετερίζι του κάθε δυνατή βοήθεια στους ταπεινούς και καταφρονημένους. Η ευκαιρία αυτή προσφέρεται απλόχερα στον Αντώνη Σαμαράκη το 1935, όταν ιδρύεται για πρώτη φορά αυτόνομο Υπουργείο Εργασίας, όπου, κατόπιν γραπτών εξετάσεων, προσελήφθη ως μόνιμος υπάλληλος με βαθμό γραφέα Α΄ τάξεως.

24 Ιανουαρίου. Η Τουρκική Κυβέρνηση αποφασίζει τη μετατροπή της Αγίας Σοφίας από τέμενος σε μουσείο.

1 Μαρτίου. Απόπειρα βίαιης ανατροπής της νόμιμης κυβέρνησης, με πρωθυπουργό τον Παναγή Τσαλδάρη, από στρατιωτικούς και πολιτικούς.

26 Νοεμβρίου. Ο Γεώργιος Β΄ επιστρέφει στην Ελλάδα.

◄
Έγγραφο του Υπουργείου Εργασίας, όπου πιστοποιείται ο διορισμός τού Αντώνη Σαμαράκη ως μόνιμου υπαλλήλου, με βαθμό γραφέα Α' τάξεως, τον Νοέμβριο 1935 και η απόλυσή του, τον Οκτώβριο 1940, κατόπιν αποδοχής της παραίτησής του, που υπέβαλε για λόγους πολιτικούς.
Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

ΣΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Είδα μια μέρα στην εφημερίδα ότι ιδρύεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα ανεξάρτητο, αυτόνομο Υπουργείο Εργασίας, ως τότε οι αρμοδιότητες για τα εργασιακά θέματα ανήκαν στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας.

Η είδηση αυτή με βρήκε σε μια εποχή της ζωής μου που είχα ήδη, από τα πρώτα παιδικά μου χρόνια, μια θα έλεγα «προϋπηρεσία» στον κοινωνικό προβληματισμό, «προϋπηρεσία» που τη χρωστούσα στο πανόραμα της κοινωνίας και του ανθρώπινου πόνου. Στη γειτονιά μου, το είχα ζήσει από κοντά το πανόραμα τούτο, ενώ ακόμη είχαν χτίσει μέσα μου έναν πνευματικό και ψυχικό κόσμο και μια συγκεκριμένη ανθρώπινη συμπεριφορά τα διαβάσματά μου.

Με είχαν διαμορφώσει τα έργα των συγγραφέων εκείνων και των στοχαστών που μιλούσαν στην καρδιά μου, αλλά και η θητεία μου επί δυόμισι χρόνια στις δραστηριότητες της «Κοινωνικής Αλληλεγγύης» όπου πολλά έμαθα. Σκέφτηκα έτσι ότι, αν έμπαινα υπάλληλος στο Υπουργείο Εργασίας, σε έναν χώρο κατεξοχήν αρμόδιο και υπεύθυνο, θεωρητικά τουλάχιστον, για την αντιμετώπιση των κοινωνικών συγκρούσεων και αδιεξόδων, θα έβρισκα μια καλή βάση για τις δικές μου επιδιώξεις, να προσφέρω κάτι στους «ταπεινωμένους και καταφρονεμένους». Πέτυχα να προσληφθώ στο Υπουργείο Εργασίας, στις 20 Νοεμβρίου 1935 ορκίστηκα γραφεύς Α΄ τάξεως, μόνιμος υπάλληλος από τόσο μικρή ηλικία, γιατί τότε δε χρειαζόταν, όπως σήμερα, απολυτήριο στρατού.

(*Αυτοβιογραφία*)

▲
Το Υπουργείο Εργασίας στεγαζόταν στο Μέγαρο Κωνσταντίνου Λογοθετόπουλου, στη συμβολή των οδών Μπουμπουλίνας και Τοσίτσα, Αθήνα δεκαετία 1930.
Το Μέγαρο ήταν ιδιοκτησία του γιατρού γυναικολόγου και μαιευτήρα, καθηγητή ΕΚΠΑ και πρωθυπουργού της δεύτερης κατοχικής κυβέρνησης (1942-1943), Κωνσταντίνου Λογοθετόπουλου. Εκεί ο Λογοθετόπουλος ίδρυσε το 1910 ιδιωτική κλινική, ενώ το 1930 στεγάστηκε το ξενοδοχείο «White House». Κατά το διάστημα 1932-1935 στο Μέγαρο στεγάστηκε η Στρατιωτική Ιατρική Σχολή Αθηνών και ύστερα το Υπουργείο Εργασίας.
Το κτίριο κατεδαφίστηκε το 1971, αφού προηγουμένως, στη διάρκεια της Χούντας, λειτούργησε ως «το καλαστήριο της Μπουμπουλίνας», έδρα της Υποδιεύθυνσης Γενικής Ασφαλείας Αθηνών και τόπος βασανιστηρίων.
Φωτογραφία από τον Τύπο της εποχής

Το Υπουργείο Εργασίας ήταν στο κτίριο γωνία οδός Μπουμπουλίνας και Τοσίτσα – πολλά χρόνια αργότερα, όταν το υπουργείο δεν ήταν πια εκεί, ξαναβρέθηκα στο ίδιο κτίριο, αλλά με συνθήκες πολύ διαφορετικές. Στο υπουργείο πήγα με όραμα για τη ζωή μου και την καριέρα μου, ότι θα έχω τη δυνατότητα να κάνω κάτι με κοινωνικό, ανθρωπιστικό νόημα.

(*Αυτοβιογραφία*)

Η οικονομική κρίση του 1929 πυροδότησε μια σειρά αλυσιδωτών γεγονότων που δυναμίτισαν τα θεμέλια της δημοκρατίας. Η δυσπραγία και τα δυσεπίλυτα πολιτικά προβλήματα οδήγησαν στους πολιτικούς θώκους εκφραστές αυταρχικών ιδεολογιών, που γκρέμιζαν τις γέφυρες των διεθνών συνεργασιών και συντηρούσαν ή ενίσχυαν το ιδεολόγημα του εθνικισμού. Στη δική μας γειτονιά, τον ρόλο αυτόν ανέλαβε να διεκπεραιώσει ο Ιωάννης Μεταξάς, το 1936.

1936

Εγκαταλείπει την ΑΣΟΕΕ και εισάγεται στη Νομική Σχολή του ΕΚΠΑ. Από την περίοδο αυτήν, αρχίζει να δημοσιεύει ποιήματά του στα περιοδικά *Νέα Εστία* και *Νεοελληνικά Γράμματα*.

18 Μαρτίου. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος πεθαίνει στο Παρίσι.

1η Μαΐου Η μεγάλη απεργία των καπνεργατών στη Θεσσαλονίκη πνίγεται στο αίμα από την κυβέρνηση Μεταξά. Ο Γιάννης Ρίτσος εμπνέεται από τα γεγονότα και συνθέτει τον *Επιτάφιο,* που κυκλοφορεί τον Ιούνιο της ίδιας χρονιάς

4 Αυγούστου. Ο Ιωάννης Μεταξάς με τη συναίνεση του βασιλιά Γεώργιου Β΄ κηρύσσει στρατιωτικό νόμο στη χώρα εγκαθιδρύοντας προσωπική δικτατορία.

26 Δεκεμβρίου. Δημοσιεύεται ο νόμος «Περί Κατασκοπίας», ο οποίος έρχεται να συμπληρώσει τον νόμο του 1929, γνωστό ως «Ιδιώνυμον».

1937

Ενεργοποίηση του Ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ), η ίδρυση του οποίου είχε θεσπιστεί με νόμο του 1932 επί κυβερνήσεως Βενιζέλου.

ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ 4ΗΣ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1936

Το πρωί της 4ης Αυγούστου 1936, όταν βγήκα από το σπίτι μου να πάω στο υπουργείο, είδα στις γωνίες των δρόμων στρατιώτες με εφ' όπλου λόγχη και τεθωρακισμένα. Δε ρώτησα τι συμβαίνει, κατάλαβα πως είχε γίνει στρατιωτικό πραξικόπημα, από μικρός ήμουν συνηθισμένος στο ίδιο θέαμα, κάθε τόσο κάποιος στρατηγός ή συνταγματάρχης έκανε κίνημα να πάρει την εξουσία, χρησιμοποιούσε τα στρατευμένα παιδιά που του είχε εμπιστευθεί η πατρίδα για τους δικούς του σκοπούς. Αναγόρευε τον εαυτούλη του «Σωτήρα της Ελλάδος». Σύντομα όμως τον έριχναν από την εξουσία, γιατί ένας άλλος, «Σωτήρας» κι αυτός, ερχόταν, και πάλι με στρατό και τεθωρακισμένα, να εκπαραθυρώσει τον προηγούμενο. Οπότε, με όλα τούτα τα αλληλοδιάδοχα στρατιωτικά κινήματα, το ερώτημα ήταν «Ποιος θα σώσει την Ελλάδα από τους "Σωτήρες" της;».

(*Αυτοβιογραφία*)

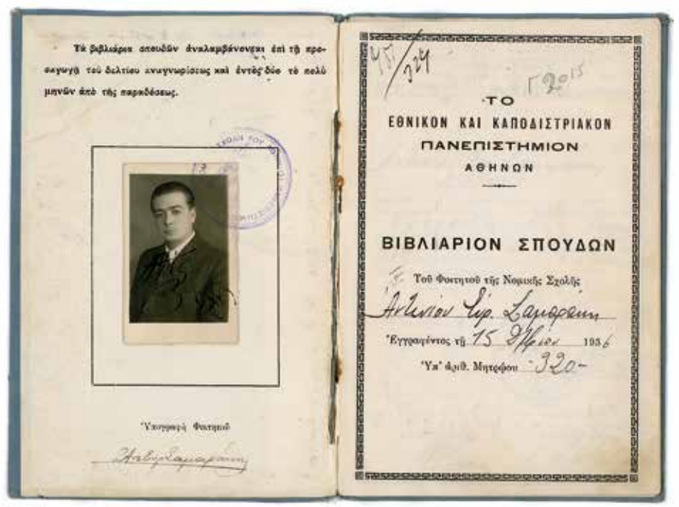

▲
Το Βιβλιάριο Σπουδών του Αντώνη Σαμαράκη από τη Νομική Σχολή Αθηνών, 1936. Αρχείο Ε.Σ.

◄
Στιγμιότυπο από την εποχή της πρωθυπουργίας του Ιωάννη Μεταξά, Αθήνα 1937. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Ι. Μεταξά

▲
Αντώνης Σαμαράκης, Αθήνα, Ιούλιος1938. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

ΠΑΡΑΙΤΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ

Το νέο κίνημα, που ήρθε το πρωί της 4ης Αυγούστου 1936, δεν ήταν να πέσει γρήγορα. Ήταν η δικτατορία του στρατηγού Ιωάννη Μεταξά, που κράτησε την Ελλάδα δέσμια παραπάνω από τέσσερα χρόνια, ως τον Ιανουάριο του 1941.
Όπως ήταν επόμενο, στο Υπουργείο Εργασίας είχαμε βαριά τη σκιά της δικτατορίας, ενός ολοκληρωτικού καθεστώτος που ήταν φωτοαντίγραφο του χιτλερικού, των ναζί. Φωτοαντίγραφο των φασιστικών καθεστώτων του Μουσολίνι και του Φράνκο. Άρχισαν στο υπουργείο προβλήματα για πολλούς συναδέλφους – και για μένα. Ήρθε τέλος μια ώρα που δεν άντεχα άλλο και παραιτήθηκα.

(*Αυτοβιογραφία*)

1939

1 Σεπτεμβρίου. Έναρξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου με τη γερμανική εισβολή στην Πολωνία.

1940

15 Αυγούστου. Βυθίζεται έξω από το λιμάνι της Τήνου το ελαφρύ καταδρομικό «Έλλη», έπειτα από επίθεση με τορπίλες που δέχτηκε από το ιταλικό υποβρύχιο «Delfino».

28 Οκτωβρίου. Η Ελλάδα εισέρχεται στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, με το ξέσπασμα του Ελληνοϊταλικού Πολέμου.

Σεπτέμβριος. Παραιτείται από το Υπουργείο Εργασίας για πολιτικούς λόγους.

1941

Φεβρουάριος. Ανακηρύσσεται πτυχιούχος της Νομικής Σχολής του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Κατά την περίοδο της Κατοχής, ποιήματά του εμφανίζονται στα λογοτεχνικά περιοδικά *Νέα Εστία* και *Καλλιτεχνικά Νέα*.

---

6 Απριλίου. Ξεκινά η γερμανική εισβολή και στις 27 Απριλίου τα γερμανικά στρατεύματα εισέρχονται στην ελληνική πρωτεύουσα και αρχίζει η περίοδος της Κατοχής.

2 Μαΐου. Η Πηνελόπη Δέλτα βάζει τέλος στη ζωή της, μία μέρα μετά την εισβολή των γερμανικών στρατευμάτων στην Αθήνα

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ 1940

Στις 28 Οκτωβρίου 1940 ξέσπασε ο πόλεμος Ελλάδας-Ιταλίας, με την ύπουλη επίθεση των φασιστικών δυνάμεων του Μουσολίνι στην Ήπειρο. Έτσι, η Ελλάδα μπήκε στον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, που για την άλλη πλευρά της Ευρώπης είχε ξεκινήσει έναν χρόνο πρωτύτερα, την 1η Σεπτεμβρίου 1939, με την εισβολή των χιτλερικών στρατευμάτων στην Πολωνία.

Τον Φεβρουάριο του 1941 πήρα το πτυχίο της Νομικής. Όταν στις 28 Οκτωβρίου 1940 χτύπησαν οι Ιταλοί και άρχισε ο πόλεμος, παρουσιάστηκα αμέσως να πάω εθελοντής αλλά δε με δέχτηκαν, γιατί ως φοιτητής είχα ήδη επιλεγεί για έφεδρος ανθυπολοχαγός Πεζικού και έπρεπε να πάω σε ειδική στρατιωτική σχολή

(*Αυτοβιογραφία*)

▶ Πολεμικές αφίσες, Αθήνα 1940.
Φωτ.: Βούλα Παπαϊωάννου.
© Μουσείο Μπενάκη/
Φωτογραφικά Αρχεία

▶ Γερμανοί στρατιώτες υψώνουν τη σημαία με τη σβάστικα στην Ακρόπολη των Αθηνών, Μάιος 1941.
Λίγες μόνο μέρες αργότερα ο Μ. Γλέζος και ο Α. Σάντας κατέβασαν το ναζιστικό έμβλημα, γεγονός που υπήρξε αντιστασιακή ενέργεια με έντονο συμβολικό χαρακτήρα ενάντια στη βία του Άξονα.
Φωτ. Bauer. Αρχείο Bundesarchiv

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΝΑΖΙΣΤΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ ΜΠΑΙΝΟΥΝ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Αμέσως μόλις χτύπησαν την Ελλάδα οι γερμανικές δυνάμεις, με μυστικές διασυνδέσεις κανόνισα να φύγω για τη Μέση Ανατολή. Όλες οι λεπτομέρειες για τη διαφυγή μου ρυθμίστηκαν από μένα κρυφά από την οικογένειά μου, στον πατερούλη μου, στη μανούλα μου και στον αδελφό μου δεν είχα αποκαλύψει τι ετοίμαζα.
Και ενώ όλα ήταν έτοιμα για να φύγω στη Μέση Ανατολή, τα γερμανικά στούκας βομβάρδισαν τον Πειραιά και βύθισαν το πλοίο με το οποίο θα πήγαινα, ΕΛΛΑΣ το έλεγαν.
Λοιπόν, δεν πρόφτασα να φύγω από την Ελλάδα. Το πρωί της 27ης Απριλίου 1941 στην οδό Πατησίων, στο ύψος της πλατείας Κολιάτσου, κοντά στο σπίτι μου, είδα με σπαραγμό ψυχής τα πρώτα ναζιστικά τμήματα να μπαίνουν στην Αθήνα μας. Βούλιαξα σε μαύρη απελπισία. Κλείστηκα, κλειδώθηκα στο σπίτι μου, στο δωμάτιό μου, και επί δύο δυόμισι μήνες δεν έβγαινα έξω, δεν άντεχα να βλέπω τους ναζί στην Αθήνα..

(*Αυτοβιογραφία*)

1941

27 Σεπτεμβρίου. Ιδρύεται το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ) στην κατεχόμενη τότε Αθήνα. Αποτέλεσε τη μεγαλύτερη ελληνική αντιστασιακή οργάνωση κατά τη διάρκεια της Κατοχής.

Δεκέμβριος. Η πείνα, σε συνδυασμό με τις πολύ άσχημες καιρικές συνθήκες, προκαλεί χιλιάδες θύματα ανάμεσα στον αστικό κυρίως πληθυσμό της χώρας. Μέχρι τα μέσα του 1942 οι νεκροί θα φτάσουν στις 200.000.

1942

16 Φεβρουαρίου. Ιδρύεται ο Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός (ΕΛΑΣ).

11 Ιουλίου. Οι Γερμανοί συγκεντρώνουν τους άρρενες Εβραίους στην πλατεία Ελευθερίας και τους στέλνουν σε κάτεργα, για να τους απελευθερώσουν ύστερα από καταβολή λύτρων.

28 Ιουλίου. Ο στρατηγός Ναπολέων Ζέρβας αναγγέλλει την ίδρυση των «Εθνικών Ομάδων Ελλήνων Ανταρτών» ως στρατιωτικού σκέλους της αντιστασιακής οργάνωσης ΕΔΕΣ.

25 Νοεμβρίου. Αντάρτες του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ ανατινάζουν τη σιδηροδρομική γέφυρα του Γοργοπόταμου αποκόπτοντας τη στρατηγικής σημασίας οδό Θεσσαλονίκης-Αθηνών-Πειραιώς, την οποία οι Γερμανοί χρησιμοποιούν για τον ανεφοδιασμό των στρατευμάτων του Ρόμελ στη Βόρεια Αφρική.

Η ΚΑΤΟΧΗ

Ο καιρός περνούσε με βαθιά αγωνία όλων μας και με χίλια δύο προβλήματα, ένα από τα κύρια προβλήματα ήταν η πείνα, ο λιμός. [...] Πότε εδώ, πότε εκεί, δούλευα όπου έβρισκα. Δουλειές του ποδαριού, ίσα ίσα να βγάζω ένα κομμάτι ψωμί. Τον χειμώνα του 1941, τον εφιαλτικό εκείνο χειμώνα της μεγάλης πείνας, δούλευα ημερομίσθιος εργάτης στη Λαχαναγορά της Αθήνας. Μια μέρα, στο ψευτοσυσσίτιο που παίρναμε, ήταν φασόλια σούπα και λίγες ελιές, μ' έναν άλλον εργάτη διαφωνήσαμε για μία και μόνη ελιά – ή εγώ ή αυτός είχαμε πάρει μια ελιά παραπάνω, από λόγο σε λόγο ήρθαμε στα χέρια, αμέσως βρεθήκαμε να παλεύουμε στο χώμα, στις λάσπες μέσα, πάει η φασολάδα χύθηκε, πάνε και οι ελιές.

(*Αυτοβιογραφία*)

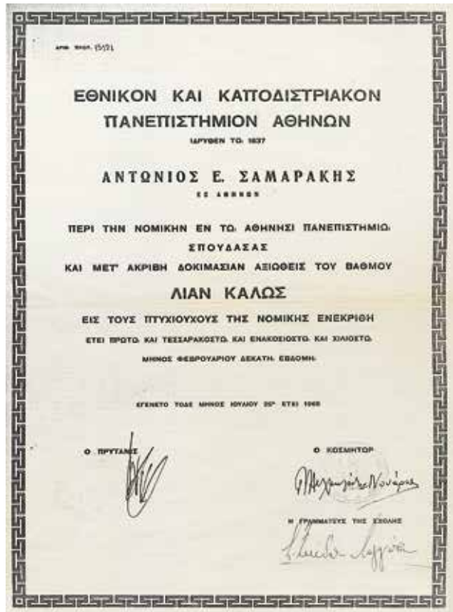

ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ
ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Ε. ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ
ΕΞ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΝΟΜΙΚΗΝ ΕΝ ΤΩ ΑΘΗΝΗΣΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩ
ΣΠΟΥΔΑΣΑΣ
ΚΑΙ ΜΕΤ' ΑΚΡΙΒΗ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΝ ΑΞΙΩΘΕΙΣ ΤΟΥ ΒΑΘΜΟΥ

ΛΙΑΝ ΚΑΛΩΣ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΥΣ ΤΗΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΕΝΕΚΡΙΘΗ
ΕΤΕΙ ΠΡΩΤΩ ΚΑΙ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΩ ΚΑΙ ΕΝΑΚΟΣΙΟΣΤΩ ΚΑΙ ΧΙΛΙΟΣΤΩ
ΜΗΝΟΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ ΔΕΚΑΤΗ ΕΒΔΟΜΗ

ΕΓΕΝΕΤΟ ΤΩΔΕ ΜΗΝΟΣ ΙΟΥΛΙΟΥ 25η ΕΤΕΙ 1965

Ο ΠΡΥΤΑΝΙΣ
Ο ΚΟΣΜΗΤΩΡ
Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Στιγμιότυπο από την Αθήνα της Κατοχής. Άστεγοι προσπαθούν να ζεσταθούν καθισμένοι πάνω στη σχάρα εξαερισμού του σταθμού του ηλεκτρικού στην Ομόνοια. Αρχείο Ν. Πολίτη

Το πτυχίο του Αντώνη Σαμαράκη από τη Νομική του ΕΚΠΑ. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων. Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

Συσσίτιο, Αθήνα
Δεκέμβριος 1941.
Φωτ.: Βούλα Παπαϊωάννου.
© Μουσείο Μπενάκη/
Φωτογραφικά Αρχεία

Κέντρο γάλακτος Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού.
Αθήνα 1942-1943.
Φωτ.: Βούλα Παπαϊωάννου.
© Μουσείο Μπενάκη/
Φωτογραφικά Αρχεία

1942

Μετά από συζήτηση με τον γιατρό και λογοτέχνη Μάρκο Αυγέρη, γίνεται μέλος του ΕΑΜ και δραστηριοποιείται στην οργάνωση «Εθνική Αλληλεγγύη».

1943

23 Φεβρουαρίου. Ιδρύεται η Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων (ΕΠΟΝ).

27 Φεβρουαρίου. Θάνατος του εθνικού ποιητή Κωστή Παλαμά. Η κηδεία του στις 28 Φεβρουαρίου, μετατρέπεται σε αντικατοχική διαδήλωση.

5 Μαρτίου. Γενική απεργία στην κατεχόμενη Αθήνα και παλλαϊκό συλλαλητήριο εναντίον της πολιτικής επιστράτευσης. Δεκάδες νεκροί και τραυματίες, έπειτα από την επέμβαση των γερμανικών στρατευμάτων.

Η ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΟ ΕΑΜ

Ο λαός μας άρχισε να οργανώνεται σε αντίσταση ενάντια στον κατακτητή. Πώς θα μπορούσε κανείς να μείνει αδιάφορος; Βέβαια, οι άνθρωποι του κατεστημένου, του αιώνιου κατεστημένου, βυθισμένοι στην παχυλή απάθειά τους, ήταν μακριά από την αγωνία και τον αγώνα του λαού μας.

Το 1942 μπήκα στο ΕΑΜ, το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο, τη μεγαλύτερη και σε αριθμό αγωνιστών αλλά και σε μαχητικότητα και με ευρύτερο κύρος αντιστασιακή οργάνωση. Την πρώτη συζήτηση για την ένταξή μου στο ΕΑΜ την είχα με τον αείμνηστο Μάρκο Αυγέρη, συγγραφέα έξοχο, ποιητή και κριτικό της λογοτεχνίας, άνθρωπο υπέροχο. Ήταν γιατρός παθολόγος, φίλος μου από χρόνια, με τιμούσε με τη φιλία του. Μάρκος Αυγέρης ήταν το λογοτεχνικό του ψευδώνυμο, Γιώργος Παπαδόπουλος το όνομά του. Μου μίλησε για την Εθνική Αντίσταση και το ΕΑΜ ένα πρωινό, κατά το μεσημέρι, στην οδό Πανεπιστημίου, τυχαία ανταμώσαμε εκεί, έξω από το ζαχαροπλαστείο «Ηνωμένα Βουστάσια». Έτσι μπήκα κι εγώ στην Εθνική Αντίσταση μαζί με εκατοντάδες χιλιάδες πατριώτες.

(*Αυτοβιογραφία*)

▸ Ο Μάρκος Αυγέρης, γιατρός, συγγραφέας, ποιητής, κριτικός λογοτεχνίας και στέλεχος του ΕΑΜ. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Μ. Τσάγκαρη

▸ «Σε αυτό το φέρετρο ακουμπά η Ελλάδα!», απήγγειλε ο Άγγελος Σικελιανός. Ο Κωστής Παλαμάς στις 27 Φεβρουαρίου 1943 περνά στην αθανασία και η κηδεία του μετατρέπεται σε παλλαϊκή εκδήλωση κατά των κατοχικών στρατευμάτων. Αρχείο Ν. Πολίτη

◂ «Λαέ της Αθήνας αντιτάξου μαζικά στην επιστράτευση. ΕΑΜ» Συνθήματα στους τοίχους κατά της επιστρατευσης. Φωτογραφία από τον παράνομο Τύπο της εποχής

▸ «Κάτω η επιστράτευση», Τάκης Μάρθας, χαρακτικό από παράνομο έντυπο. Από το βιβλίο *Εικαστικές Μαρτυρίες*, εκδόσεις Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, 1985

▸▸ Χαρακτικό από παράνομο έντυπο. Από το βιβλίο *Εικαστικές Μαρτυρίες*, εκδόσεις Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, 1985

Οι Έλληνες πάλεψαν και τελικά πέτυχαν τον σκοπό τους. Κάτω από τη συνεχώς αυξανόμενη λαϊκή αντίδραση, το μέτρο της πολιτικής επιστράτευσης ανακαλείται στις 10 Μαρτίου 1943. Οι κατακτητές αναγκάστηκαν να ανακαλέσουν την απόφασή τους και να δηλώσουν ότι «ΔΕΝ ΤΙΘΕΤΑΙ ζήτημα πολιτικής επιστράτευσης για την Ελλάδα».

Η 5η Μαρτίου 1943 δεν έσωσε μόνο τα Ελληνόπουλα από τα γερμανικά κάτεργα, αλλά συνετέλεσε και στην πορεία και στην εξέλιξη του πολέμου και έδειξε τον δρόμο που πρέπει να ακολουθούν οι λαοί για να υπερισχύσουν οι θελήσεις τους.
Πρόκειται για μεγαλειώδη στιγμή της Εθνικής Αντίστασης, ένα ανεπανάληπτο γεγονός σε πανευρωπαϊκή κλίμακα.

1943

Συμμετέχει στο παλλαϊκό συλλαλητήριο της 5ης Μαρτίου. εναντίον της πολιτικής επιστράτευσης, συλλαμβάνεται και ξυλοκοπείται στην Ειδική Ασφάλεια.

15 Μαρτίου. Αναχωρεί από τη Θεσσαλονίκη ο πρώτος συρμός με Έλληνες Εβραίους με προορισμό το Άουσβιτς. Συνολικά, πάνω από 48.000 Ελληνοεβραίοι εκτοπίστηκαν στο Άουσβιτς, στο Μπιρκενάου και στο Μπέργκεν-Μπέλσεν. Μόνο 2.000 Έλληνες ΕβραίοΙ εντέλει θα επιστρέψουν στην Ελλάδα μετά το τέλος του πολέμου.

5 ΜΑΡΤΙΟΥ 1943, Η ΣΥΛΛΗΨΗ

Στις 5 Μαρτίου 1943 πήρα μέρος, εδώ στην Αθήνα, στη μεγάλη και αιματηρή διαδήλωση ενάντια στους ναζί και στο σχέδιό τους για πολιτική επιστράτευση. Κάθε τόσο συμμετείχα σε διάφορες ανάλογες εκδηλώσεις και σε ποικίλη δουλειά για την Εθνική Αλληλεγγύη, δουλειά παράνομη φυσικά. Στη διαδήλωση αυτή μ' έπιασαν κουίσλινγκς, προδότες συνεργάτες των Γερμανών, όργανα της λεγόμενης Ειδικής Ασφάλειας.
Ντυμένοι με στολές χωροφυλάκων ήταν, άλλοι μόνιμα στελέχη της Χωροφυλακής και άλλοι προδότες που είχαν καταταγεί εκεί. Με πήγαν στην πλατεία Κυριακού και μπήκαμε σ' έναν στενό μικρό δρόμο που έβγαζε στην πλατεία. Στο βάθος του δρόμου, που δεν ήξερα το όνομά του, ήταν το άντρο της Ειδικής Ασφάλειας, εκεί έκαναν τις ανακρίσεις, δηλαδή τα βασανιστήρια στους πατριώτες που έπιαναν κάθε μέρα. Τόπος μαρτυρίου ήταν, όπως και τα SS στην οδό Μέρλιν στην Αθήνα και άλλοι αλλού. Οι περισσότεροι από τους αγωνιστές της Εθνικής Αντίστασης που τους οδηγούσαν στην Ειδική Ασφάλεια κατευθύνονταν μετά για τον θάνατο ή τους άφηναν καταπληγωμένους και ακρωτηριασμένους.

(*Αυτοβιογραφία*)

◄ Από τη μεγάλη διαδήλωση στις 5 Μαρτίου 1943. Διαδηλωτές διασπούν τον αστυνομικό κλοιό Φωτογραφία από τον παράνομο Τύπο της εποχής

► Από τη μεγάλη διαδήλωση στις 5 Μαρτίου 1943. Φωτογραφία από τον παράνομο Τύπο της εποχής

► 25 Μαρτίου 1943. Το ιταλικό ιππικό καταδιώκει διαδηλωτές στην πλατεία Συντάγματος. Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ. Φωτ.: Δημήτρης Τριανταφύλλου

▲
Από το εσωτερικό του κτιρίου της Ειδικής Ασφάλειας στην οδό Κοραή 4, όπου στεγαζόταν το αρχηγείο της Κομαντατούρ.
Φωτ.: Γιώργος Περράκης

ΣΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ,1943

Το «στρατηγείο» της Ειδικής Ασφάλειας ήταν σ' ένα διώροφο σπίτι, μάλλον τριώροφο, δε θυμάμαι. Με πήγαν σ' ένα δωμάτιο σε πάνω όροφο, με άφησαν για πολλή ώρα μαζί με έναν δικό τους που καθόταν σε καρέκλα απέναντί μου, κι εγώ σε μια καρέκλα ήμουν, αυτός είχε το πιστόλι του πότε στραμμένο προς εμένα και πότε το έπαιζε στα χέρια του σαν παιχνίδι παιδιού. Λέξη δεν είπε όση ώρα ήταν «παρέα» μου ο τύπος. Μια στιγμή, άκουσα φριχτές κραυγές πόνου, οιμωγές, έρχονταν από κάποιο άλλο δωμάτιο. Ποιος ξέρει ποιον βασάνιζαν εκείνη την ώρα. Φοβερό ήταν αυτό το άκουσμα, ανατριχιαστικό. Δεν άντεξα και έβγαλα κι εγώ μια κραυγή: «Μα έτσι τέλος πάντων βασανίζετε αυτούς τους ανθρώπους που έχετε στα χέρια σας, έτσι; Τόσο απάνθρωπα;».

(*Αυτοβιογραφία*)

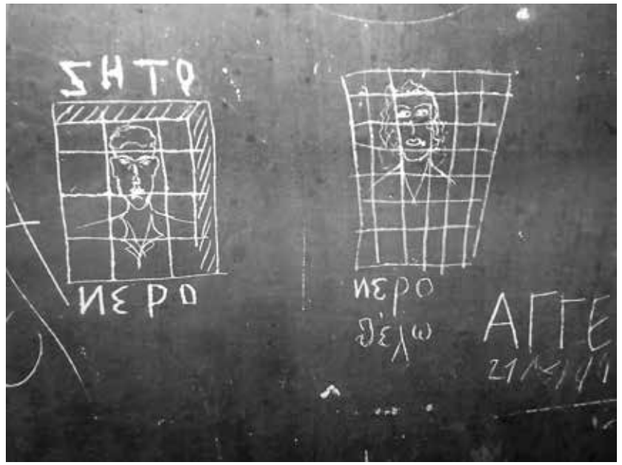

▲
Τα κελιά, τα βασανιστήρια και τα μηνύματα των κρατούμενων στα υπόγεια κρατητήρια της Κομαντατούρ επί Γερμανικής Κατοχής.
Φωτ.: Γιώργος Περράκης

ΟΔΟΣ ΕΛΠΙΔΟΣ

Όταν με τα πολλά έφυγα ζωντανός από την Ειδική Ασφάλεια, ζωντανός μεν αλλά κατατσακισμένος από το άγριο ξύλο, όταν επιτέλους έφυγα σέρνοντας τα πόδια μου, φτάνοντας στη γωνία είδα το όνομα του δρόμου:
ΟΔΟΣ ΕΛΠΙΔΟΣ.
Ρίγος με συγκλόνισε. Ώστε ο δρόμος αυτός με το κολαστήριο, όπου δεν υπήρχε ελπίδα για όσους περνούσαν το κατώφλι της Ειδικής Ασφάλειας, λεγόταν
ΟΔΟΣ ΕΛΠΙΔΟΣ.
Δώδεκα χρόνια αργότερα, το 1954, όταν ήταν να κάνω το ξεκίνημά μου στην αφηγηματική πεζογραφία, μια συλλογή δώδεκα διηγημάτων με επίκεντρο την αναζήτηση ελπίδας από τον μεταπολεμικό άνθρωπο, η πρώτη μου σκέψη ήταν να δώσω στη συλλογή γενικό τίτλο:
Οδός Ελπίδος. Αλλά έβαλα τον τίτλο του τελευταίου διηγήματος: *Ζητείται ελπίς*.

(*Αυτοβιογραφία*)

▲
Ο συγγραφέας στους δρόμους της μεταπολεμικής Αθήνας. Αρχείο Ε.Σ.

1944

Ιούνιος. Στην προσπάθειά του να ταξιδέψει από την Αθήνα στην Καρδίτσα συλλαμβάνεται στα Παλαιοφάρσαλα από δοσιλόγους συνεργάτες των Γερμανών του Εθνικού Αγροτικού Συνδέσμου Αντικομμουνιστικής Δράσεως (ΕΑΣΑΔ). Καταδικάζεται σε θάνατο, με παρωδία δίκης από ειδικό στρατοδικείο. Χρησιμοποιείται ως όμηρος για ανταλλαγή με κρατούμενο από τον ΕΛΑΣ. Δραπετεύει και κρύβεται στην Αθήνα.

1 Μαΐου. Οι Γερμανοί εκτελούν στο σκοπευτήριο της Καισαριανής 200 Έλληνες πατριώτες, οι οποίοι κρατούνταν στις φυλακές του Χαϊδαρίου, στην πτέρυγα μελλοθανάτων 15.

9 Οκτωβρίου. Στη διάρκεια της συνάντησης Τσώρτσιλ και Στάλιν στη Μόσχα συμφωνείται να παραμείνει η Ελλάδα στη βρετανική σφαίρα επιρροής (Συμφωνία των Ποσοστών ή της Μόσχας). Το περιεχόμενο της συμφωνίας το αγνοεί η ελληνική πολιτική ηγεσία, αλλά και η ηγεσία του ΚΚΕ.

ΣΤΟ «ΣΤΡΑΤΟΔΙΚΕΙΟ»

Ιούνιος, λοιπόν, του 1944, η τελευταία και η πιο σκληρή χρονιά στη Γερμανική Κατοχή, το ναζιστικό τέρας έβλεπε ότι σιγά σιγά έχανε το παιχνίδι, ετοιμαζόταν να απαγκιστρωθεί από την Ελλάδα και τα Βαλκάνια και δάγκωνε με λύσσα προς κάθε κατεύθυνση. Μπλόκα παντού στη μαρτυρική Ελλάδα, συλλήψεις, βασανιστήρια, εκτελέσεις αγωνιστών κατά εκατοντάδες, τι λέω; κατά χιλιάδες, χωριά, πόλεις ολόκληρες γίνονται στάχτη, ερειπώνονται.

Πρώτες μέρες του Ιουνίου ήταν, 4 ή 5 Ιουνίου, Παρασκευή, πάντως, πρωί πρωί, γύρω στις 6, έφυγα από το σπίτι μου, οδός Ιπολύτου 39, δεξιά της πλατείας Κολιάτσου, για να συναντήσω, πριν πάω στη δουλειά μου, μια κοπέλα είκοσι χρονών. Στον κεντρικό σιδηροδρομικό σταθμό της Αθήνας θα ανταμώναμε, τον σταθμό Λαρίσης, θα έφευγε από κει για την Καρδίτσα. Θα πήγαινε στην Καρδίτσα για υπόθεση της Αντίστασης, στην οποία είχα κι εγώ ανάμειξη. Για να ταξιδέψω εκτός Αθηνών, έπρεπε να έχω ειδική άδεια από τους Γερμανούς και βέβαια εισιτήριο. Εγώ δεν είχα ούτε το ένα ούτε το άλλο. Κατάφερα, όμως, να κρυφτώ στο διάστημα του ταξιδιού και το μεσημέρι της άλλης μέρας, Σάββατο μεσημέρι κατά τις 2-2.30, έφτασα στα Παλαιοφάρσαλα από όπου θα έπαιρνα τον Θεσσαλικό για την Καρδίτσα. Επειδή είχαμε φτάσει με καθυστέρηση και φοβόμουν μην περάσει το τρένο και δεν το προφτάσω, ένα μόνο δρομολόγιο είχε κάθε μέρα, πήδησα από το βαγόνι πριν καλά καλά φρενάρει, άφησα την κοπέλα να ’ρχεται πίσω μου κι έτρεξα μες στα χωράφια να πάω γρήγορα στον σταθμό να κόψω τα εισιτήριά μας. Πετάχτηκε τότε από τα στάχυα ένας ψηλολέλεκας ένοπλος με ρούχα πολιτικά, με άγρια φωνή με ρώτησε πού πάω και όταν έμαθε, «Τράβα στο Φρουραρχείο του ΕΑΣΑΔ», μου λέει, «να πάρεις άδεια να ταξιδέψεις».

[...]

Εγώ αγνοούσα ως τότε την ύπαρξη του ΕΑΣΑΔ (Εθνικός Αγροτικός Σύλλογος Αντικομμουνιστικής Δράσεως). Δεν άργησα, όμως, να πάρω γεύση της περιποιητικότητάς τους όταν ανέβηκα τη σκάλα του διώροφου μικρού σπιτιού στο οποίο βρισκόταν το «Φρουραρχείο» που μου είχε πει ο ένοπλος. Μπήκα σ’ ένα δωμάτιο που το είχαν για γραφείο, δύο μικρά τραπέζια στις γωνίες, δύο νεαροί με λιγδωμένο μαλλί. Με ρώτησαν πού πάω, τους είπα, με κοίταξαν καλά καλά και ακούγοντας το όνομά μου με τσάκισαν στο ξύλο και με πέταξαν έπειτα καταματωμένο στο μπουντρούμι που το είχαν κρατητήριο-φυλακή.

[...]

Μας είχε όλους μαγκώσει στα γρανάζια του το ΕΑΣΑΔ. Εμένα με κατηγορούσαν για κομμουνιστή Εαμίτη, μαζί με άλλους θα με δίκαζαν αύριο το πρωί, Κυριακή πρωί θα περνούσα «Στρατοδικείο», έτσι το έλεγαν οι ίδιοι το δήθεν «δικαστήριό» τους.

[...]

Αντίκρισα τότε έναν άγνωστο πανύψηλο, πάνοπλο, πιστόλια, αυτόματο, χειροβομβίδες και άλλα τέτοια ενθαρρυντικά. Μου λέει κοφτά, αφού με πήρε τρία τέσσερα μέτρα από τον φρουρό της πόρτας, ότι δεν έχει καμιά καλή διάθεση για μένα, καμία λύπηση για μένα και την επερχόμενη κατάληξη της περιπέτειάς μου.

[...]

Ποιο ήταν το σχέδιό του; Να με πάει εκεί (με τον Θεσσαλικό στην Καρδίτσα) δεμένο με χειροπέδες να συναντήσω τους από το 1942 φίλους μου και συντρόφους μου αγωνιστές του ΕΑΜ, με μεγάλο πόστο σήμερα, και με αντάλλαγμα τη δική μου ζωή, να αξιώσω να αφεθούν ελεύθεροι η γυναίκα του και τα παιδιά τους. Μου έκανε αυτή την πρόταση, είπε τελειώνοντας, γιατί είχε πληροφορίες πως έχω σημαντική επιρροή στο ΕΑΜ. Τελικά, με φυγάδευσε ο ίδιος, υπολογίζοντας στη δήθεν παρέμβασή μου και στα ανώτερα κλιμάκια του ΕΑΜ στην Αθήνα.

(*Αυτοβιογραφία*)

▲ Η πλατεία των Φαρσάλων λίγο πριν τον πόλεμο. Καρτ ποστάλ της εποχής

▼ Ο σιδηροδρομικός σταθμός του Βελεστίνου στη Θεσσαλία τη δεκατία του 1940. Καρτ ποστάλ της εποχής

1944

12 Οκτωβρίου. Τα γερμανικά στρατεύματα Κατοχής εγκαταλείπουν την Αθήνα. Την ίδια μέρα καταφτάνουν στο λιμάνι του Πειραιά τα πρώτα βρετανικά στρατεύματα. Οι Αθηναίοι γιορτάζουν την Απελευθέρωση.

18 Οκτωβρίου. Η κυβέρνηση Παπανδρέου επιστρέφει στην Ελλάδα μετά την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων.

28 Νοεμβρίου. Ο Πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου ζητά την αποστράτευση και τον αφοπλισμό όλων των αντιστασιακών οργανώσεων μέχρι τις 10 Δεκεμβρίου.

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ, 12 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

Στο σπίτι μου στην Αθήνα έφτασα με φανταστικές ενδιάμεσα περιπέτειες, έφτασα φοβερά ταλαιπωρημένος, Τρίτη ή Τετάρτη πρωί, 5.30-6 η ώρα, και ανοίγοντας την εξώθυρα είδα τη μανούλα μου την Αντριάνα. Για τόσες μέρες με είχε χαμένο, χωρίς να ξέρει τι και πώς, με αγκαλιάζει σφιχτά σφιχτά, με πνίγει στα φιλιά, αλλά και μου λέει αμέσως φύγε, εξαφανίσου, ένας από το ΕΑΜ ήρθε προχτές εδώ και είπε να κρυφτείς, γιατί οι ναζί και οι προδότες συνεργάτες τους βρήκαν σημείωμα της οργάνωσης με ονόματα που είναι στην Αντίσταση και ανάμεσά τους το δικό μου όνομα.

▶ Πανηγυρισμοί Απελευθέρωσης. Αθήνα 12 Οκτωβρίου 1944. Φωτ.: Βούλα Παπαϊωάννου. © Μουσείο Μπενάκη/ Φωτογραφικά Αρχεία

▲ Πλήθος στην οδό Σταδίου πανηγυρίζει την υποχώρηση των Γερμανών κατακτητών και την Απελευθέρωση της Αθήνας, 12 Οκτωβρίου 1944. Φωτ.: Κυριάκος Κουρμπέτης. Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ

Ως την απελευθέρωση της Αθήνας, στις 12 Οκτωβρίου 1944, κρυβόμουν με την ψυχή στο στόμα σε μιαν έρημη αποθήκη χωρίς παράθυρα, περίπου δεκαπέντε χιλιόμετρα από την Αθήνα. Μόνο μια κοπέλα δεκαεννέα χρονών, φοιτήτρια στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, ήξερε πού κρύβομαι και με κίνδυνο της ζωής της μου έστελνε κάθε τρεις τέσσερις μέρες ψωμί, τυρί και πατατοκεφτέδες.

[...]
Από τα πρώτα παιδικά μου χρόνια με βασάνιζε το θέμα πόλεμος. Στους αιώνες της ανθρώπινης πορείας, ο πόλεμος δεν έπαψε να δίνει το «παρών»: αίμα, θυσίες, συμφορές… Πότε με το ένα επιχείρημα, πότε με το άλλο, κάθε τόσο και μια νέα πολεμική περιπέτεια, άνθρωποι εναντίον ανθρώπων… Γιατί; Προς τι;

(*Αυτοβιογραφία*)

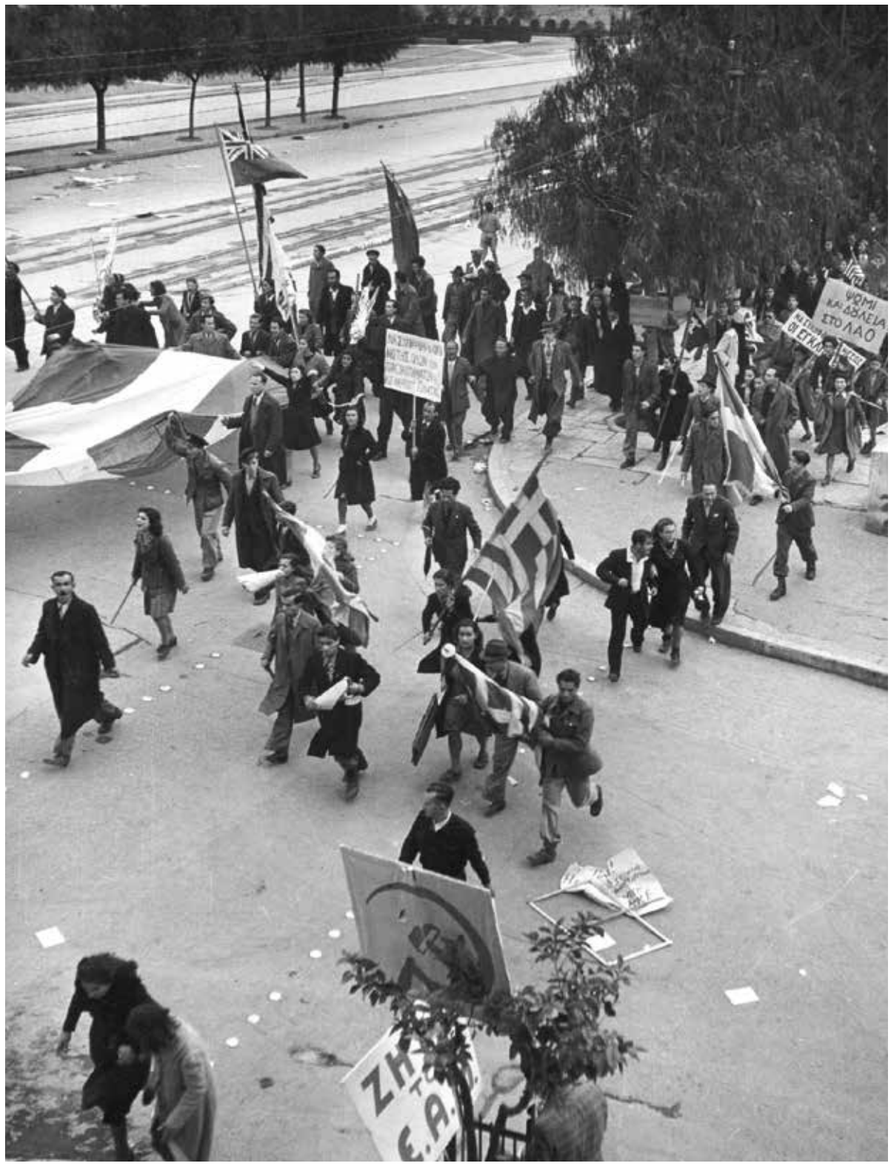

◄
Από το συλλαλητήριο της 3ης Δεκεμβρίου 1944, που βάφτηκε στο αίμα, καθώς οι διαδηλωτές δέχτηκαν καταιγισμό πυρών από την πλευρά των δυνάμεων ασφαλείας, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν 30 άτομα και να τραυματιστούν 138. Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ. Συλλογή Dmitri Kessel

1944

3 Δεκεμβρίου. Γίνεται εντέλει, παρά την απαγόρευση της κυβέρνησης Παπανδρέου, το οργανωμένο από την Αριστερά συλλαλητήριο στην πλατεία Συντάγματος. Ελεύθεροι σκοπευτές σκορπίζουν τον θάνατο. Αρχίζουν τα Δεκεμβριανά.

4 Δεκεμβρίου. Ο στρατηγός Σκόμπυ κηρύσσει στρατιωτικό νόμο, στην προσπάθειά του να ελέγξει τις δυνάμεις του ΕΛΑΣ, οι οποίες επιδιώκουν να επιβληθούν στην περιοχή της πρωτεύουσας.

25 Δεκεμβρίου. Ο πρωθυπουργός και ο υπουργός Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας, Ουίνστον Τσώρτσιλ και Άντονυ Ίντεν, φτάνουν στην Αθήνα για να διαπραγματευτούν συμφωνία κατάπαυσης του πυρός και ειρήνευσης με το ΕΑΜ και τον ΕΛΑΣ.

1945

5 Ιανουαρίου. Το ΕΑΜ χάνει τη μάχη της Αθήνας.

10 Ιανουαρίου. Το ΕΑΜ συμφωνεί με την κατάπαυση του πυρός που πρότεινε η κυβέρνηση.

12 Φεβρουαρίου. Υπογράφεται η από τους εκπροσώπους της κυβέρνησης και του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ η συμφωνία της Βάρκιζας, η οποία προβλέπει τον αφοπλισμό των αντάρτικων και παραστρατιωτικών ομάδων.

6 Αυγούστου. Ρίψη ατομικής βόμβας σε Χιροσίμα και Ναγκασάκι.

2 Σεπτεμβρίου. Τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου.

16 Νοεμβρίου. Ιδρύεται η UNESCO.

Η ζωή μού τα έφερε έτσι από πολύ νωρίς, η μία περιπέτεια μετά την άλλη, νιώθω σαν να μην έζησα παιδικά και νεανικά χρόνια, σαν να υπήρξε ένα κενό στη ζωή μου, σαν να έκανα άλμα μέσα στον χρόνο... Την αίσθηση αυτή έχει η δική μας γενιά, εμείς που ήμαστε πιτσιρίκια στον Μεσοπόλεμο και σε λίγο μας συνεπήραν οι τυφώνες: δικτατορίες, πόλεμος, η Κατοχή, ο εμφύλιος σπαραγμός.

(*Αυτοβιογραφία*)

►
Δεκεμβριανά. «Ο εμφύλιος πόλεμος είχε αρχίσει.» Αθήνα 1944. Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ. Συλλογή Dmitri Kessel

1945

Επαναπροσλαμβάνεται στο Υπουργείο Εργασίας. Κατά τη θητεία του στο Υπουργείο, ασχολείται με κοινωνικά και εργασιακά θέματα και ταξιδεύει πολύ σε ευρωπαϊκές χώρες, σε χώρες της Αφρικής, στις ΗΠΑ, στη Βραζιλία και σε άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής, συμμετέχοντας σε αποστολές, συσκέψεις και συνέδρια της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες και της Διεθνούς Ένωσης Κοινωνικής Ασφαλείας.

Ξεκινά τη συνεργασία του με το περ. *Ακτίνες*, στο οποίο δημοσιεύει ποιήματα, κατεξοχήν θρησκευτικού περιεχομένου, λίγα διηγήματα και δοκίμια, κυρίως με το ψευδώνυμο *Ιωσήφ Κυπριανός*.

1946

Γίνεται μέλος της Χριστιανικής Ένωσης Επιστημόνων.
Υπηρετεί μέχρι το 1949 τη στρατιωτική του θητεία.

---

30 Μαρτίου. Έναρξη του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου

1 Δεκεμβρίου. Ιδρύεται η UNICEF.

1947

Ποιήματά του, που υπογράφει με το ψευδώνυμο *Ιωσήφ Κυπριανός*, περιλαμβάνονται στην ανθολογία *Το τραγούδι* του παιδιού (Εκδόσεις Δαμασκός, Αθήνα).

---

10 Φεβρουαρίου. Υπογράφεται ανάμεσα στην Ιταλία και στις νικήτριες δυνάμεις του Δευτέρου Παγκοσμίου πολέμου η Συνθήκη των Παρισίων. Με τη συνθήκη αυτήν τα Δωδεκάνησα περιέρχονται στην Ελλάδα.

27 Δεκεμβρίου. Τίθεται εκτός νόμου το ΚΚΕ, διαλύεται το ΕΑΜ και ενεργοποιείται ο Αναγκαστικός Νόμος 509, με τον οποίο επαναφέρεται σε ισχύ ο νόμος του Βενιζέλου (1929) «Περί ιδιωνύμου αδικήματος», που έστειλε μεγάλο αριθμό Ελλήνων στην εξορία.

1948

27 Οκτωβρίου. Η κυβέρνηση αναθέτει την αρχιστρατηγία στον στρατηγό Παπάγο, για να αντιμετωπίσει τους κομμουνιστές αντάρτες.

1949

Αύγουστος. Τα κυβερνητικά στρατεύματα σφυροκοπούν τον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας στο Βίτσι.

17 Οκτωβρίου. Λήξη του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου.

1950

15 Απριλίου. Ο Νικόλαος Πλαστήρας σχηματίζει κυβέρνηση συνασπισμού με αντιπρόεδρο τον Γεώργιο Παπανδρέου.

25 Ιουνίου. Ξεκινάει ο πόλεμος στην Κορέα. Η Ελλάδα συμμετέχει στο πλευρό της Ν. Κορέας.

1951

3 Αυγούστου. Ιδρύεται η Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά (ΕΔΑ).

Διεξάγονται στην Ελλάδα οι πρώτες μεταπολεμικές αυτοδιοικητικές εκλογές και οι πρώτες στις οποίες είχαν δικαίωμα ψήφου οι Ελληνίδες.

1952

Δημοσιεύει πιθανόν το τελευταίο του ποίημα, με τίτλο «Εις λεύκωμα κόρης», στο περιοδικό *Νέα Εστία*.

---

19 Ιανουαρίου και 8 Μαΐου. Μεγάλο συλλαλητήριο υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα.

30 Μαρτίου. Εκτελούνται ο Νίκος Μπελογιάννης, ο Δημήτρης Μπάτσης, ο Νίκος Καλούμενος, ο Ηλίας Αργυριάδης, παρά τη διεθνή κινητοποίηση.

Υποψήφιος Άγνωστος Στρατιώτης

Το τουφέκι μου είναι γεμάτο απόψε, / η καρδιά μου άδεια.
Είμαι έτοιμος να πεθάνω / αφού το θέλετε,/ όταν το θελήσετε.
Μονάχα, / δε θέλω λόγια, λόγια, λόγια.
Δε θέλω παράσημο «μετά θάνατον».
Δε θέλω κατάθεση στεφάνων στο μνημείο μου.
Ω, αφήστε με να ’χω πεθάνει, / μες στη φωτιά του πολέμου,
εν ειρήνη.

▲
Δεκεμβριανά. Κοντά στην Ομόνοια, μιά ώρα μετά την κατάπαυση του πυρός.
Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ. Συλλογή Dmitri Kessel

▲
Δεκεμβριανά. Αθήνα, την ώρα της μάχης.
Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ. Συλλογή Dmitri Kessel

Ο Σαμαράκης σε ηλικία τριάντα ενός ετών βρίσκεται αντιμέτωπος με ένα λογοτεχνικό δίλημμα. Στέκεται σε ένα δίστρατο και στοχάζεται αν θα ακολουθήσει την ατραπό του έμμετρου λόγου ή το μονοπάτι του πεζού. Εντέλει, ακολούθησε το δεύτερο, ξετυλίγοντας στη διαδρομή του όλες τις πτυχές του συγγραφικού του τάλαντου.

1953

Από το Διεθνές Γραφείο Εργασίας λαμβάνει εξάμηνη υποτροφία (1 Ιουνίου - 29 Δεκεμβρίου) με αντικείμενο τη μελέτη των μεταναστεύσεων. Για τον λόγο αυτόν, ταξιδεύει στην Ελβετία (όπου εργάζεται σε διεθνείς οργανισμούς), στην Ιταλία και στην Ολλανδία (χώρες αποστολής μεταναστών) και στη Γαλλία και στη Βραζιλία (χώρες εισδοχής μεταναστών). Για τις υπηρεσίες του προς τους μετανάστες, και συγκεκριμένα προς τους Έλληνες και ξένους εργάτες στα ανθρακωρυχεία του Βελγίου, θα τιμηθεί αργότερα από τη βελγική κυβέρνηση με την απονομή του παρασήμου Officier de l'Ordre Léopold II.

---

18 Ιανουαρίου. Για πρώτη φορά μια Ελληνίδα στα έδρανα της Βουλής. Η Ελένη Σκούρα εκλέγεται βουλευτής με το κόμμα του Ελληνικού Συναγερμού του Αλέξανδρου Παπάγου.

Ιούλιος. Θάνατος του συγγραφέα Κώστα Ουράνη και του Αντιστράτηγου και πρώην Πρωθυπουργού Νικόλαου Πλαστήρα.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΒΙΒΛΙΟ «ΖΗΤΕΙΤΑΙ ΕΛΠΙΣ»

Ενώ το τελευταίο μου ποίημα το έγραψα το 1951 ή κάπου εκεί, δε θυμάμαι ακριβώς –τερμάτισα με την ποίηση έτσι ξαφνικά όπως είχα ξεκινήσει–, το 1953-54 δούλεψα το πρώτο μου βιβλίο αφηγηματικής πεζογραφίας. Είναι τα δώδεκα σύντομα διηγήματα της συλλογής *Ζητείται ελπίς*. Τύπωσα το βιβλίο με δικά μου έξοδα, δεν είχα εκδότη να αναλάβει τη δαπάνη για την έκδοση, στην Ελλάδα και τότε και σήμερα είναι φοβερά δύσκολο, για να μην πω αδύνατον, να υπάρξει εκδότης για έναν νέο πρωτοεμφανιζόμενο συγγραφέα. Ο μισθός μου στο Υπουργείο Εργασίας δε μου έφτανε να καλύψω και τα έξοδα για την έκδοση και για τούτο αναγκαστικά δούλευα σε διάφορες άλλες δουλειές το απόγευμα και το βράδυ, κυρίως σε τυπογραφεία διορθωτής κειμένων και τυπογραφικών δοκιμίων. 18 Αυγούστου 1954 πήρα από το τυπογραφείο τα πρώτα αντίτυπα του *Ζητείται ελπίς*.

(*Αυτοβιογραφία*)

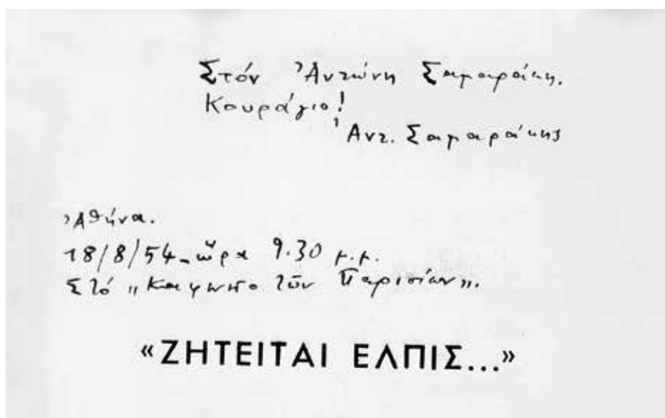
Στόν Ἀντώνη Σαμαράκη.
Κουράγιο!
Ἀντ. Σαμαράκης

Ἀθήνα.
18/8/54 - ὥρα 9.30 μ.μ.
Στό "Καφενεῖο τῶν Πατριωτῶν".

«ΖΗΤΕΙΤΑΙ ΕΛΠΙΣ...»

▲
Μια αφιέρωση στον εαυτό του, στο εσώφυλλο της πρώτης, με δικά του έξοδα, έκδοσης της συλλογής διηγημάτων *Ζητείται ελπίς*, μετά από τις ανεπιτυχείς προσπάθειες να προωθήσει το βιβλίο του και την αδιαφορία των βιβλιοπωλών, που τον έδιωχναν. Αθήνα 18 Αυγούστου 1954. Αρχείο Ε.Σ.

1954

Κυκλοφορεί το πρώτο του βιβλίο, η συλλογή διηγημάτων *Ζητείται ελπίς* (1η έκδοση: Τυπογραφείο Δ. Αβραμόπουλος, Αθήνα), με το οποίο εγκαινιάζεται η στροφή του στην πεζογραφία. Η αρχική αποκαρδιωτική αδιαφορία των βιβλιοπωλών ανατρέπεται μετά τη θετική κριτική που δημοσιεύουν στην εφημερίδα *Το Βήμα* ο Ευάγγελος Π. Παπανούτσος και στην εφημερίδα *Η Καθημερινή* ο Κλέων Παράσχος.

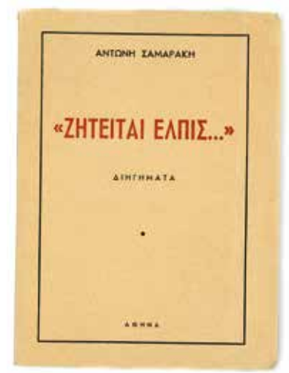

▲
Εξώφυλλο της πρώτης έκδοσης της συλλογής διηγημάτων *Ζητείται ελπίς*, Αθήνα 1954. Αρχείο Ε.Σ.

ΣΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

Ήταν εκείνο το απόγευμα της 18ης Αυγούστου 1954, όταν πήρα από το τυπογραφείο κάπου πενήντα εξήντα αντίτυπα. Τα έβαλα σ' ένα βαλιτσάκι παλιό, χτυπημένο εδώ κι εκεί, και ανέβηκα προς την πλατεία Ομονοίας, και από κει ανηφόρισα την οδό Σταδίου, την οδό Πανεπιστημίου, την οδό Ακαδημίας, να πάω στα συγκεντρωμένα στους δρόμους αυτούς βιβλιοπωλεία, να δώσω στο καθένα δύο ή τρία αντίτυπα ή ένα τουλάχιστον. Όχι εννοείται να μου πληρώσουν τότε τα λιγοστά που θα έπαιρναν αντίτυπα, αλλά μόνο να τα δεχτούν και να τα βάλουν στο υπόγειο, στην αποθήκη ακόμη, γιατί ένα βιβλίο, προπάντων λογοτεχνικό, όταν τυπωθεί πρέπει να πάει στα βιβλιοπωλεία και, αν έχει τύχη, θα προχωρήσει.

Αποτέλεσμα της επίσκεψής μου στα βιβλιοπωλεία, σε πάνω από δέκα, και της παράκλησής μου: τίποτα, μηδέν. Ούτε καν αξιώθηκαν να κοιτάξουν το βιβλίο μου, από παντού εισέπραξα ένα ψυχρό, κοφτό όχι, μήτε ένα αντίτυπο δεν έδωσα από τα πενήντα τόσα που είχα στο βαλιτσάκι.

[...]

Οι άνθρωποι οι καλόκαρδοι γύρω μου με κοίταζαν απορημένοι που ένας ολόκληρος άντρας 35 χρονών έκλαιγε έτσι, με κοίταζαν με κείνη την αλληλεγγύη και την τρυφερότητα που μόνο οι απλοί, βασανισμένοι άνθρωποι του λαού έχουν και όχι βέβαια οι διανοούμενοι και οι λογής λογής επίσημοι. Μια στιγμή, πήρα το βαλιτσάκι, το άνοιξα, έβγαλα ένα αντίτυπο, και νευρικά, πυρετικά, το αφιέρωσα –η πρώτη αφιέρωση σε βιβλίο μου–, το αφιέρωσα στον Αντώνη, σ' εμένα.

(*Αυτοβιογραφία*)

1955

Σεπτεμβριανά. Η ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης γίνεται στόχος ενός υποστηριζόμενου από την τουρκική κυβέρνηση πογκρόμ.

6 Οκτωβρίου. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής γίνεται για πρώτη φορά πρωθυπουργός της Ελλάδας. Την επόμενη χρονιά ιδρύει την Ελληνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ)

1 Νοεμβρίου. Ξεσπά ο πόλεμος του Βιετνάμ που τερματίζεται 20 χρόνια εργότερα.

1957

2 Οκτωβρίου. Πεθαίνει ο κορυφαίος πεζογράφος, ποιητής και, πάνω από όλα, διανοητής Νίκος Καζαντζάκης.

10 Δεκεμβρίου. Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ αποφαίνεται υπέρ της αυτοδιάθεσης της Κύπρου.

1958

Ιανουάριος. Ιδρύεται η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα..

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΝΟΥΤΣΟΥ

Ένα μεσημέρι, γυρίζοντας από το Υπουργείο στο σπίτι μου, βρήκα κάτω από την εξώθυρα ριγμένο από τον ταχυδρόμο ένα επιστολικό δελτάριο. Στο πίσω μέρος, πυκνογραμμένο με το χέρι, ένα απίθανο κείμενο, υπογραφή: Ευάγγελος Π. Παπανούτσος. Δεν τον γνώριζα από κοντά. Είχε διαβάσει, μου έγραφε, το βιβλίο μου, το είχε πάρει από την εφημερίδα που το είχα στείλει και έσπευσε να μου γράψει ότι το αγάπησε με όλη του την καρδιά και ήθελε να κάνει κάτι για πρώτη φορά ως αρθρογράφος στο *Βήμα*: ενώ δεν έγραφε ποτέ κριτική λογοτεχνίας και τα κείμενά του στην εφημερίδα, που έμπαιναν μόνιμα στην πρώτη σελίδα, ήταν πάντα για γενικότερα θέματα (φιλοσοφίας, αισθητικής, παιδαγωγικά, κοινωνικού προβληματισμού), αυτό που θα δημοσίευε για το *Ζητείται ελπίς* θα ήταν μια μοναδική εξαίρεση, ακριβώς για να προβάλει τα συναισθήματά του από το διάβασμα του βιβλίου μου.

(*Αυτοβιογραφία*)

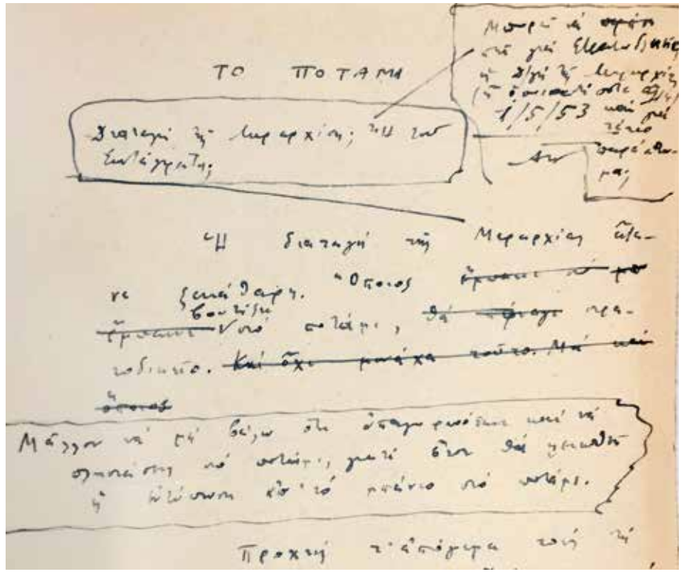

►
Σελίδα από χειρόγραφο δοκίμιο του έργου «Το ποτάμι». Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

▲
Ο Αντώνης Σαμαράκης, Αθήνα 1951-1952. Αρχείο Ε.Σ.

Η ΑΠΑΡΧΗ ΤΗΣ ΚΑΘΙΕΡΩΣΗΣ

Την ίδια μέρα, το ίδιο απόγευμα, ιδού η συνέχεια: έσπασε κυριολεκτικά το τηλέφωνό μου, από ποιους; Ε, από τους βιβλιοπώλες, εκείνους που με είχαν πριν από μερικές μέρες διώξει με τον χειρότερο τρόπο, αδιαφορώντας έστω και να ρίξουν μια ματιά στο εξώφυλλο του *Ζητείται ελπίς*. Και μου έκαναν και παράπονα από πάνω, γιατί λέει δεν είχα την καλοσύνη να τους πάω αντίτυπα του βιβλίου μου και τώρα δεν ήξεραν τι να πουν στους αγοραστές που το ζητούσαν. Όλοι αυτοί ήθελαν το βιβλίο μου μόνο και μόνο γιατί διάβασαν το άρθρο του Ευάγγελου Π. Παπανούτσου. Οι βιβλιοπώλες ούτε που θυμούνταν, εννοείται, ότι είχα περάσει, μάταια, από εκεί.

(*Αυτοβιογραφία*)

▲
Το Βιβλιοπωλείο Ελευθερουδάκη που τότε βρισκόταν στη διασταύρωση των οδών Σταδίου και Καραγιώργη Σερβίας. Από το λεύκωμα *Βιβλιοπωλείο Ελευθερουδάκη*, Ελευθερουδάκης, Αθήνα 2005.

1959

Κυκλοφορεί το πρώτο του μυθιστόρημα *Σήμα κινδύνου* (1η έκδοση: Τυπογραφείο Μπόλαρη, Αθήνα).

---

12 και 20 Φεβρουαρίου. Υπογράφονται οι συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, που προβλέπουν την ίδρυση ανεξάρτητης Κυπριακής Δημοκρατίας.
13 Δεκεμβρίου. Ο Μακάριος Γ΄ εκλέγεται Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

1960

16 Αυγούστου. Η Κύπρος ανακηρύσσεται επίσημα ανεξάρτητη δημοκρατία.

Φεβρουάριος. Κυκλοφορεί το *Άξιον Εστί* του Οδυσσέα Ελύτη.

2 Νοεμβρίου. Θάνατος του διευθυντή ορχήστρας και συνθέτη Δημήτρη Μητρόπουλου στο Μιλάνο.

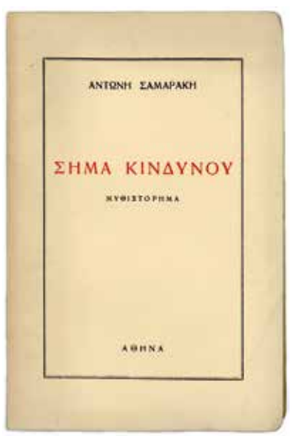

◄
Εξώφυλλο της πρώτης έκδοσης του πρώτου του μυθιστορήματος *Σήμα κινδύνου*, Αθήνα 1959.
Αρχείο Ε.Σ.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ: «ΣΗΜΑ ΚΙΝΔΥΝΟΥ»

Το *Σήμα κινδύνου* βγήκε τον Νοέμβρη του 1959. Θέλησα εδώ να δώσω τη διάβρωση που συντελείται στην καθημερινή ζωή μας, γιατί μας δυναστεύουν δύο κυρίως φόβοι, ανάμεσα σε πολλούς άλλους: ο φόβος του πολέμου και ο φόβος της πείνας.
Στο μυθιστόρημα τούτο υπάρχει το στοιχείο του σασπένς με τη διάχυτη παρουσία ενός «Δράκου» που τρομοκρατεί τα Φάρσαλα.
Το σασπένς περνάει αργότερα και στη συνέχεια της ιστορίας στην Αθήνα, όχι πια με τη σκιά του «Δράκου» αλλά με τις περιπέτειες των δύο βασικών ηρώων.

(*Αυτοβιογραφία*)

ΤΟ «ΠΟΤΑΜΙ» ΓΙΝΕΤΑΙ ΤΑΙΝΙΑ

Η αφήγηση του Σαμαράκη έχει συχνά μια κινηματογραφική, σεναριακή μορφή, που προκάλεσε το ενδιαφέρον των σκηνοθετών και των κινηματογραφικών παραγωγών. Το μυθιστόρημά του *Το λάθος* και το διήγημά του «Το Ποτάμι» έγιναν ταινίες μεγάλου και μικρού μήκους. Απρίλιος 1983: Το «Ποτάμι» σε κυπριακή ταινία. Η Κύπρος συμμετέχει στο 29ο Διεθνές Φεστιβάλ ταινιών μικρού μήκους στο Ομπερχάουζεν στη Δυτική Γερμανία με την ταινία του Ανδρέα Πάντζη *Ανακωχή στο ποτάμι*, στηριγμένη στο διήγημα του Αντώνη Σαμαράκη «Το Ποτάμι» από τη συλλογή *Ζητείται ελπίς* (1954). Το διήγημα είχε δημοσιευθεί το 1969 στην εφημερίδα *Τελευταία Ώρα* της Λευκωσίας και είχε συγκλονίσει τον τότε φοιτητή Ανδρέα Πάντζη. Η ταινία γυρίστηκε το 1972 -1973, όταν ο Πάντζης ήταν ακόμα φοιτητής.

▲
Αφίσα από την ταινία του Νίκου Κούνδουρου *Το Ποτάμι*, βασισμένη στο ομώνυμο διήγημα του Αντώνη Σαμαράκη από τη συλλογή διηγημάτων *Ζητείται ελπίς*, 1960.
Αρχείο Ε.Σ.

►
Εξώφυλλο της συλλογής διηγημάτων του με τίτλο *Αρνούμαι*, Εκδόσεις Φέξη, Αθήνα 1961.
Αρχείο Ε.Σ.

1960

Με βάση το διήγημα «Το Ποτάμι» από τη συλλογή *Ζητείται ελπίς*, γυρίζεται ομώνυμη ταινία σε σκηνοθεσία του Νίκου Κούνδουρου, σε σενάριο του Ιάκωβου Καμπανέλλη, του Νίκου Κούνδουρου και του Νότη Περγιάλη και με μουσική του Μάνου Χατζιδάκι. Μεταξύ των σεναριογράφων ήταν και ο ίδιος ο Σαμαράκης. Η ταινία αποσπά το Α΄ Βραβείο Καλύτερης Ταινίας, Σκηνοθεσίας και Μουσικής στο Φεστιβάλ Θεσσαλονίκης, ενώ βραβεύεται και εκτός Ελλάδας, στο Διεθνές Φεστιβάλ Βοστώνης, τον επόμενο χρόνο.

1961

Κυκλοφορεί η συλλογή διηγημάτων του *Αρνούμαι* (1η έκδοση: Γ. Φέξης, Αθήνα).

---

12 Απριλίου. Πρώτος άνθρωπος στο Διάστημα, ο Γιούρι Γκαγκάριν με το Βοστόκ 1.
9 Ιουλίου. Υπογράφεται η συμφωνία σύνδεσης Ελλάδας-ΕΟΚ.
13 Αυγούστου. Δημιουργείται το Τείχος του Βερολίνου.

1962

Τιμάται με το Β΄ Κρατικό Βραβείο Διηγήματος για τη συλλογή *Αρνούμαι*.

Η δανική μετάφραση από τον Ole Wahl Olsen της συλλογής *Ζητείται ελπίς* (*Håb søges*, København: Carit Andersen) εγκαινιάζει τον μακρύ κατάλογο των μεταφράσεων των έργων του, που θα ακολουθήσει.

---

18 Μαρτίου. Ο Γεώργιος Παπανδρέου κηρύσσει τον «Ανένδοτο Αγώνα».

«ΑΡΝΟΥΜΑΙ»

Στα διηγήματα του *Αρνούμαι*, έχουμε μια πιο συγκεκριμένη κίνηση διαμαρτυρίας και εξέγερσης. Οι άνθρωποι στα διηγήματα αυτά, και ιδιαίτερα στο τελευταίο, το «Αρνούμαι», εκφράζουν στην πράξη το δικό τους ΟΧΙ στον παραλογισμό της καθημερινής ζωής έτσι όπως άλλοι διαφεντεύουν τη δική μας μοίρα σύμφωνα με τις σκοτεινές επιδιώξεις τους.

(*Αυτοβιογραφία*)

«Δεν έχεις δικαίωμα να πας μόνος σου στον θάνατο! Αυτός ο ένας άνθρωπος που εσύ μπορείς να τον κάνεις λιγότερο δυστυχή, λιγότερο μόνο… αυτός ο ένας άνθρωπος σε δένει με τη ζωή… με τη ζωή και με τους άλλους… αυτός ο ένας άνθρωπος… αυτή η μία βεβαιότητα που έχεις… που οπωσδήποτε έχεις… αυτός ο ένας άνθρωπος, αυτή η μία βεβαιότητα είναι ο ομφάλιος λώρος που σε κρατάει δεμένο με τη ζωή… μ' αυτήν εδώ την καθημερινή ζωή με τα βάσανά της και τις λύπες της και τις χαρές της… Ναι, δεν μπορείς να διαλέξεις το θάνατο! Δεν έχεις δικαίωμα να διαλέξεις το θάνατο! Όσο υπάρχουν δύο άνθρωποι… ένας άνθρωπος και ένας άλλος άνθρωπος… αυτοί οι δύο άνθρωποι είναι μία βεβαιότητα… όσο υπάρχουν δύο άνθρωποι, υπάρχει ένα ΑΡΝΟΥΜΑΙ.»

(*Αυτοβιογραφία*)

Το 1962 θα αποτελέσει έτος ορόσημο για τον Αντώνη Σαμαράκη σε συγγραφικό και προσωπικό επίπεδο, αφού θα τιμηθεί με το Κρατικό Βραβείο Διηγήματος. Στο περιθώριο, μάλιστα, της βράβευσής του θα γνωρίσει τη μετέπειτα σύζυγό του Ελένη, εγκαταλείποντας την εργένικη ζωή.

1963

Φεβρουάριος. Παντρεύεται με την Ελένη Κουρεμπανά.

Παραιτείται από το Υπουργείο Εργασίας. Εξακολουθεί να ταξιδεύει και να παίρνει μέρος σε διεθνείς αποστολές, ως εμπειρογνώμονας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών σε θέματα προσφύγων, εργασίας και μετανάστευσης.

---

22 Μαΐου. Δολοφονία στη Θεσσαλονίκη του Γρηγόρη Λαμπράκη, βουλευτή της ΕΔΑ.

10 Δεκεμβρίου. Απονέμεται στον Γιώργο Σεφέρη το Νόμπελ Λογοτεχνίας.

1964

28 Μαρτίου. Η τουρκική κυβέρνηση εξαπολύει κύμα απελάσεων εναντίον των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης, εκμεταλλευόμενη το κλίμα έντασης που επικρατεί στην Κύπρο. Πάνω από 10.000 Έλληνες θα αναγκαστούν να εγκαταλείψουν την Πόλη.

11 Απριλίου. Ο Πρωθυπουργός Γεώργιος Παπανδρέου ανακοινώνει τις αποφάσεις της κυβέρνησης για την παιδεία. Μεταξύ άλλων, καθιερώνεται η υποχρεωτική εκπαίδευση για όλα τα παιδιά ηλικίας 6-15 ετών, η διδασκαλία της δημοτικής σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, η δωρεάν διανομή συγγραμμάτων σε άπορους μαθητές και η εφαρμογή του «Ακαδημαϊκού Απολυτηρίου».

Η ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΚΑΙ Ο ΓΑΜΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΕΝΗ

Να μου επιτραπεί να σημειώσω ότι η συλλογή *Αρνούμαι* πήρε το Κρατικό Βραβείο Διηγήματος 1962. Ήταν βέβαια χαρά για μένα. Αλλά το *Αρνούμαι* μού έδωσε και μια άλλη μοναδική χαρά, την Ελενίτσα μου, τη σύντροφο της ζωής μου.

Σε μια εορταστική εκδήλωση για τη βράβευση του *Αρνούμαι*, γνώρισα την Ελενίτσα μου – έτσι τη λέω τρυφερά αντί για Ελένη. Ήταν το βράδυ της 20ής Δεκεμβρίου 1962.

Στις 9 Φεβρουαρίου 1963 έγινε ο γάμος μας, αστραπιαία νιώσαμε ότι θα ενώναμε τις ζωές μας, όπως λένε στα μυθιστορήματα. Βλέπετε ότι αυτήν τη φορά δεν είπα «αρνούμαι» στην καλή μου τύχη και από τότε μακαρίζω τον εαυτό μου.

(*Αυτοβιογραφία*)

▲
Ο γάμος με την Ελένη, Αθήνα 9 Φεβρουαρίου 1963.
Στη φωτογραφία οι νεόνυμφοι μαζί με τις στενές τους οικογένειες, όπου διακρίνεται και η μικρή Άννυ, κόρη του αδελφού του και κουμπάρα στον γάμο του. Αρχείο Ε.Σ.

© Ib Henriksen

© Ib Henriksen

▲
Ο Αντώνης Σαμαράκης με τη σύζυγό του Ελένη, 1963.
Αρχείο Ε.Σ.

[...]

Γιατί η Ελενίτσα μου όλα αυτά τα χρόνια ήταν στοργικός και δυναμικός παραστάτης μου σε όλες τις καλές αλλά προπάντων τις σκληρές ώρες που περάσαμε μαζί. Παραστάτης και οδηγός μοναδικής, ανεπανάληπτης αξίας όχι μόνο με την αγάπη της και τη διαίσθησή της, αλλά και με την αυστηρή και πάντα δίκαιη κριτική που ευθέως κάνει στις δικές μου απόψεις και πράξεις.

(*Αυτοβιογραφία*)

1965

Κυκλοφορεί το μυθιστόρημά του *Το λάθος* (1η έκδοση: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα.)

15 Ιουλίου. Παραιτείται η κυβέρνηση Παπανδρέου ύστερα από πλήρη διαφωνία ανακτόρων-πρωθυπουργού. Ξεκινά μια περίοδος πολιτικής κρίσης στη χώρα.

21 Ιουλίου. «Ιουλιανά». Η Αθήνα μετατρέπεται σε πεδίο μάχης. Δολοφονείται ο φοιτητής Σωτήρης Πέτρουλας στη γωνία Σταδίου και Χρήστου Λαδά.

21 Δεκεμβρίου. Υιοθετείται η Διεθνής Σύμβαση για την Κατάργηση κάθε μορφής Φυλετικών Διακρίσεων.

1966

Συμμετέχει σε διεθνές συνέδριο της UNESCO για την εκπαίδευση ενηλίκων, που διοργανώνεται στο Σάλτσμπουργκ της Αυστρίας. Η εισήγησή του έχει θέμα: «Η συμβολή της λογοτεχνίας στη λαϊκή επιμόρφωση».

►
Εξώφυλλο της πρώτης έκδοσης του μυθιστορήματος *Το λάθος*, από τις εκδόσεις «Βιβλιοπωλείον της Εστίας» Αρχείο Ε.Σ.

►►
Ο Αντώνης Σαμαράκης στο Βιβλιοπωλείον Ελευθερουδάκη, της οδού Νίκης, με αντίτυπα μίας από τις αναρίθμητες εκδόσεις του έργου του *Το λάθος*, το οποίο επανεκδίδεται εν μέσω Χούντας, Αθήνα 1968.
Φωτογραφία από τον ομότιμο καθηγητή της ελληνικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Tuscia στο Βιτέρμπο της Ιταλίας, Μάριο Βίτι. Αρχείο Ε.Σ.

«ΤΟ ΛΑΘΟΣ»

Τον Νοέμβρη του 1965 βγήκε το μυθιστόρημά μου *Το λάθος*, το τέταρτο βιβλίο μου. Πολύ πριν ξεκινήσω να το γράφω, το άρχισα το 1962, με βασάνιζε το πρόβλημα «ολοκληρωτισμός». Τον ολοκληρωτισμό αγωνίστηκαν να συντρίψουν εκατοντάδες εκατομμύρια άνθρωποι που ξεσηκώθηκαν στον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο. Κύριος στόχος τους ήταν ο φασισμός, η λαίλαπα του ναζισμού, ο ολοκληρωτισμός γενικότερα, όπου κι αν βρίσκεται και με οποιοδήποτε προσωπείο.
[...]
Στο μυθιστόρημα αυτό υπάρχουν, άμεσα ή έμμεσα, πικρές εμπειρίες από τα δύο ολοκληρωτικά συστήματα που έζησα πριν από τη Χούντα: τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου και την Κατοχή. Οι εμπειρίες μου πέρασαν κατά κάποιον τρόπο στο *Λάθος*, ενώ η ιστορία και η πλοκή είναι πλάσμα της φαντασίας μου.

(*Αυτοβιογραφία*)

ΕΝΑ ΜΗΝΥΜΑ ΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑΣ

Με *Το λάθος* θέλησα να δώσω ένα μήνυμα αισιοδοξίας, ότι ο ανθρώπινος παράγων, που τα ολοκληρωτικά συστήματα τον περιφρονούν και στόχο τους έχουν να τον εξοντώσουν, είναι πάντα παρών και τελικά βγαίνει νικητής. Γιατί η ίδια η ζωή με έμαθε ότι κανένας μηχανισμός –ιδεολογικός, θρησκευτικός, πολιτικός, οικονομικός, τεχνοκρατικός, στρατοκρατικός–, κανένας μηχανισμός δε θα κατορθώσει ποτέ να διαστρέψει τον άνθρωπο, που από τη φύση του είναι ελεύθερη προσωπικότητα, σε θλιβερό τηλεκατευθυνόμενο ρομπότ, δε θα κατορθώσει ποτέ να σβήσει στις καρδιές την αγιασμένη φωτιά της ανθρωπιάς και της αλληλεγγύης.

(*Αυτοβιογραφία*)

Ο Σαμαράκης, γνωστός για τα δημοκρατικά του φρονήματα, με άρθρα και συνεντεύξεις στον Τύπο προειδοποιεί για τον κίνδυνο επιβολής δικτατορίας. Στις 14 Ιουλίου 1966, στην εφημερίδα *Το Βήμα* συνυπογράφει μαζί με τον Γιώργο Θεοτοκά, τον Ιάκωβο Καμπανέλλη, τον Νικηφόρο Βρεττάκο, τον Μάριο Πλωρίτη και άλλους, ανοιχτή επιστολή προς τον Βασιλέα της Ελλάδος Κωνσταντίνο Β', όπου εκφράζουν αισθήματα ανησυχίας.

1966

Κυκλοφορεί η συλλογή διηγημάτων του *Η ζούγκλα* (1η έκδοση: Γαλαξίας, Αθήνα).

Απονέμεται στον Αντώνη Σαμαράκη το Έπαθλο Κώστα Ουράνη για το μυθιστόρημα *Το λάθος* από τη λογοτεχνική «Ομάδα των 12».

Κατά τη δεκαετία του 1960 (1966-1969) μεταφράζει το έργο *Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος* του Ουίνστον Τσώρτσιλ που εκδίδεται σε τέσσερις τόμους από τον Εκδοτικό Οργανισμό Ελληνική Μορφωτική Εστία.

◄
Εξώφυλλο της πρώτης έκδοσης της συλλογής διηγημάτων *Η ζούγκλα*, Γαλαξίας, Αθήνα 1966.
Αρχείο Ε.Σ.

ΒΡΑΒΕΙΑ ΤΩΝ «ΔΩΔΕΚΑ» (1951-1966)

Τα Βραβεία των «Δώδεκα» αποτέλεσαν τα πρώτα μεταπολεμικά βραβεία λογοτεχνίας. Την αρχική δωδεκάδα απάρτιζαν οι: Άλκης Θρύλος, Κώστας Ουράνης, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Μιχ. Δ. Στασινόπουλος, Στέλιος Ξεφλούδας, Γιάννης Χατζίνης, Πέτρος Χάρης, Ηλίας Βενέζης, Γιώργος Θεοτοκάς, Άγγελος Τερζάκης, Μ. Καραγάτσης και Τάσος Αθανασιάδης. Οι συνεδριάσεις γίνονταν στον τελευταίο όροφο του ιδιόκτητου πολυώροφου κτιρίου της Ελένης Νεγρεπόντη (Αλκης Θρύλος) επί της Οθωνος (Πλατεία Συντάγματος). Η «Ομάδα των 12» αρχικά συνεστήθη το 1951 για να βραβεύσει έργο πεζογραφίας, γραμμένο από συγγραφέα νεότερο των σαράντα χρόνων, ο οποίος, έπειτα από τρεις διαδοχικές ψηφοφορίες, θα συγκέντρωνε τουλάχιστον οκτώ ψήφους, ενώ το 1954 οι ψήφοι που απαιτούνταν μειώθηκαν σε πέντε. Τα βραβεία των «Δώδεκα» απονέμονταν από το 1951 μέχρι και το 1966. Στη συνέχεια διακόπηκαν από τη δικτατορία.

Τα έπαθλα που απονέμονταν ήταν τα εξής:
- «Βραβείο των 12» (1951-1953, στη συνέχεια μετονομάστηκε σε Έπαθλο Ουράνη)
- Έπαθλο Ουράνη (1954-1966)
- Έπαθλο Χατζηπατέρα (1958-1966)
- Έπαθλο Γουλανδρή (1957-1966)
- Έπαθλο Μ. Νεγρεπόντη (1962-1966)
- Έπαθλο Πουρφίνα (1959-1966)
- Έπαθλο Γ. Φέξη (1963-1966)

Από το 1954-1966 το Βραβείο Ουράνη απονέμονται:

Στη Γαλάτεια Σαράντη για το βιβλίο της *Επιστροφή* (1954).
Στον Άγγελο Βλάχο για το έργο του *Ο κύριός μου ο Αλκιβιάδης* (1955).
Στον Ρόδη Ρούφο για το έργο του *Πορεία στο σκοτάδι»* (1956).
Στον Τάκη Χατζηαναγνώστου για το βιβλίο του *Ζωή* (1957).
Στον Νίκο Αθανασιάδη για το βιβλίο του *Πέρ' από το ανθρώπινο* (1958).
Στην Ιουλία Ιατρίδη για το βιβλίο της *Καβαλάρης στον άνεμο* (1959).
Στην Ιουλία Δαβάρα για το μυθιστόρημά της *Πάνω στο μεγάλο δρόμο* (1960).
Στον Σπύρο Πλασκοβίτη για το βιβλίο του *Το φράγμα* (1961).
Στον Βασίλη Βασιλικό για το βιβλίο του *Το φύλλο, Το πηγάδι, Τ' αγγέλιασμα* (1962).
Στην Κωστούλα Μητροπούλου για το βιβλίο της *Πρόσωπα και φιγούρες* (1963).
Στην Τατιάνα Γκρίτση-Μιλλιέξ για το βιβλίο της *...και ιδού ίππος χλωρός...* (1964).
Στον Αλέξανδρο Κοτζιά για το βιβλίο του *Η απόπειρα* (1965).
Στον Αντώνη Σαμαράκη για *Το λάθος* (1966).

ΤΟ «ΒΡΑΒΕΙΟ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ»

6 Απριλίου 1966.
Η λογοτεχνική «Ομάδα των 12» (Τάσος Αθανασιάδης, Ηλίας Βενέζης, Κωνσταντίνος Δημαράς, Άλκης Θρύλος, Ανδρέας Καραντώνης, Στέλιος Ξεφλούδας, Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Ευάγγελος Παπανούτσος, Μιχαήλ Στασινόπουλος, Γιάννης Χατζίνης, Πέτρος Χάρης) απονέμει στον Αντώνη Σαμαράκη το «Έπαθλο Κώστα Ουράνη» για το μυθιστόρημά του *Το λάθος*, που είχε κυκλοφορήσει τον προηγούμενο χρόνο.

▲
Βραβείο Μυθιστορήματος των «Δώδεκα», Αθήνα 1966. Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον ακαδημαϊκό και συγγραφέα Τάσο Αθανασιάδη. Διακρίνεται η σύζυγός του Ελένη.
Αρχείο Ε.Σ.

ΑΠΟΝΕΜΗΘΗΚΑΝ ΧΘΕΣ
Τὰ λογοτεχνικὰ βραβεῖα
τῆς «Ὁμάδας τῶν 12»
ΣΤΟΥΣ: ΑΝΤ. ΣΑΜΑΡΑΚΗ, Θ. ΞΥΔΗ
Γ. ΠΑΠΑΤΖΩΝΗ, Μ. ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΔΟΥ

◆ Τὸ Ἔπαθλο Κώστα Οὐράνη γιὰ τὸ καλύτερο πεζογράφημα τοῦ 1965 δόθηκε στὸ μυθιστόρημα τοῦ ΑΝΤΩΝΗ ΣΑΜΑΡΑΚΗ «Τὸ λάθος».

◆ Τὸ δοκίμιο ποίησης δόθηκε στὸν ΘΕΟΔΩΡΟ ΣΥΔΗ γιὰ τὸ βιβλίο του «Ποιήματα».

◆ Τὸ βραβεῖο δοκιμίου ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων στὸν ΤΑΚΗ ΠΑΠΑΤΖΩΝΗ γιὰ τὸ βιβλίο του «Μαλλοβλαχικὴ τοῦ μύθου».

◆ Τὸ Ἔπαθλο Φέξη γιὰ ἱστόρημα συγγραφέα στὴν ΜΑΡΙΑ ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΔΟΥ.

Τὸ βραβεῖο Μαρίας Νεγρεπόντη δὲν ἀπονεμήθηκε σὲ κανένα γιατὶ δὲν εἶχε ἐκδοθεῖ κανένα σχετικὸ βιβλίο μελέτης τύπου ἀπὸ θέματα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας.

▲
Δημοσίευμα της εποχής για το Έπαθλο Κώστα Ουράνη από τη λογοτεχνική «Ομάδα των 12», εφημερίδα *Αυγή*, 7 Απριλίου 1966.
Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων,
Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

▲
Στις 27 Ιουνίου 1966, σε ειδική συγκέντρωση στο σπίτι της Ελένης Ουράνη, στην Όθωνος, απονεμήθηκαν τα λογοτεχνικά βραβεία της «Ομάδας των 12». Η απονομή, που είχε καθιερωθεί ως λογοτεχνικός θεσμός, έκλεισε εκείνη τη νύχτα τα 16 χρόνια και ανάμεσα στο πλήθος των 400 ατόμων παρευρέθησαν εκπρόσωποι της πνευματικής ζωής του τόπου, καθώς και άνθρωποι του θεάτρου, των καλών τεχνών και της πολιτικής. Ο κριτικός Ανδρέας Καραντώνης διάβασε το χρονικό της απονομής, αιτιολογώντας την απόφαση της «Ομάδας», που είχε εκδοθεί δύο μήνες πριν. Οι βραβευθέντες ήταν οι Αντώνης Σαμαράκης, Τάκης Παπατσώνης, Θεόδωρος Ξύδης και η Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου.

Στη φωτογραφία, ο Αντώνης Σαμαράκης με τους: Τάκη Παπατσώνη, Παναγιώτη Κανελλόπουλο, Μαρία Λαμπαδαρίδου-Πόθου και Ελένη Ουράνη.
Αρχείο Ε.Σ.

Το 1967 η Δημοκρατία θα δεχτεί ένα ακόμα πλήγμα από τους «θεράποντες» των θεσμών. Οι στρατιωτικοί, υπό τον φόβο της κομμουνιστικής απειλής και ύστερα από μία περίοδο διετούς ακυβερνησίας, θα αναλάβουν τη διακυβέρνηση της χώρας. Προσφιλής τακτική των πραξικοπηματιών ήταν η στέρηση διαβατηρίου σε αρκετούς ανθρώπους των γραμμάτων και των τεχνών, σε μία προσπάθεια να αποφευχθεί οποιαδήποτε μομφή σε βάρος του καθεστώτος στο εξωτερικό.

1967

17 Μαρτίου. Πεθαίνει ο πατέρας του Ευριπίδης.

---

21 Απριλίου. Επιβολή δικτατορίας στην Ελλάδα.

1968

Εργάζεται ως εμπειρογνώμονας της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας. Για έναν περίπου χρόνο (6 Αυγούστου 1968 - 22 Ιουλίου 1969) εγκαθίσταται στο Κόνακρυ, πρωτεύουσα της Γουινέας.

---

1 Νοεμβρίου. Θάνατος του πρώην Πρωθυπουργού Γεωργίου Παπανδρέου. Η κηδεία του στις 3 Νοεμβρίου μετατρέπεται σε ογκώδη διαδήλωση κατά της Χούντας των συνταγματαρχών.

Μάιος. Φοιτητική εξέγερση ξεσπά στη Γαλλία που επεκτείνεται στην υπόλοιπη κοινωνία ως πολιτική και κοινωνική αναταραχή.

Μάιος. Η Άνοιξη της Πράγας. Τα σοβιετικά τάνκς εισβάλλουν στην Πράγα για να εμποδίσουν τις μεταρρυθμίσεις εκδημοκρατισμού του καθεστώτος Ντούμπτσεκ.

1969

28 Μαρτίου. Δήλωση του Γιώργου Σεφέρη εναντίον του καθεστώτος των συνταγματαρχών.

◄
Τανκς μπροστά στη Βουλή μετά την κήρυξη του στρατιωτικού νόμου, 17 Νοεμβρίου 1973. Αρχείο ΕΡΤ / Συλλογή Αριστοτέλη Σαρρηκώστα

Ο ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΣΜΟΣ

Αλλά τι απόγιναν οι θυσίες μιας ολόκληρης ανθρωπότητας που με πάθος ελευθερίας πάλεψε τότε, με το όραμα ενός μεταπολεμικού κόσμου χωρίς επιτέλους δυνάστες, χωρίς επιτέλους θύτες και θύματα; Αλίμονο, η πραγματικότητα που ήρθε αμέσως μετά το ολοκαύτωμα δεν ήταν καθόλου σε αρμονία με το όραμα των αγωνιστών. Ο ολοκληρωτισμός ήταν πάντα εδώ – και είναι και σήμερα, 1996. Με προβληματίζε επίσης η αδιαφορία που δείχνουν οι απρόσβλητοι από τον ιό του ολοκληρωτισμού για τη σκληρή μοίρα των άλλων. Η ελευθερία όμως είναι θέμα ζωής που αφορά τον κάθε άνθρωπο χωριστά αλλά και όλους μαζί. Δεν μπορείς να κοιμάσαι ήσυχος με τη σκέψη ότι δεν είναι η δική σου ελευθερία που απαλλοτριώθηκε, ότι είναι του γείτονα. Δεν μπορείς, γιατί αύριο θα είναι η σειρά σου.

Στον χώρο της ελευθερίας δεν υπάρχουν στεγανά να κρυφτείς, να γλιτώσεις. Ο ολοκληρωτισμός δρα όπως η ραδιενέργεια: διαχέεται παντού, και στην πιο απόμακρη γωνιά και στην πιο κρυφή κόχη, στο τέλος κανένας δε μένει αλώβητος.
Δεν είναι μόνο οι διωγμοί που υφίστανται οι απλοί άνθρωποι, οι αυθαίρετες συλλήψεις, οι φυλακές, οι εξορίες, τα βασανιστήρια, η φυσική και η ψυχολογική βία, ο θάνατος, είναι και κάτι άλλο: μπροστά σε μια τέτοια ανελέητη πραγματικότητα, εμείς οι ίδιοι, τα θύματα του τρομοκρατικού μηχανισμού της εξουσίας, υποχωρούμε σιγά σιγά στην καρδιά μας και στη συνείδησή μας, ο φόβος έρχεται και κατατρώγει τα πνευματικά και ηθικά σπλάχνα μας, συμβιβαζόμαστε με την τυραννία, οι ευγενείς ιστοί της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και ακεραιότητας σαπίζουν, συνηθίζουμε τέλος τη συνήθεια.

(*Αυτοβιογραφία*)

►
Σύλληψη άνδρα από αστυνομικούς κατά τη διάρκεια της Χούντας, Αθήνα 1968-1970. Φωτογραφικό Αρχείο ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ

1969

Το *Λάθος* μεταφράζεται στα αγγλικά (*The Flaw*) από τους Peter Mansfield & Richard Burns (Hutchinson, Λονδίνο και Weybright and Talley, Νέα Υόρκη).

20 Ιουλίου. Ο Νηλ Άρμστρονγκ γίνεται ο πρώτος άνθρωπος που πατάει το πόδι του στη Σελήνη.

1970

Εν μέσω της Χούντας των συνταγματαρχών, αιτείται την ανανέωση του διαβατηρίου του, προκειμένου να πραγματοποιήσει επαγγελματικό ταξίδι στην Τυνησία. Το Υπουργείο Εσωτερικών απορρίπτει το αίτημά του «διά σοβαρούς λόγους δημοσίας τάξεως και συμφέροντος». Με επιστολή-καταγγελία στην εφ. *Το Βήμα* δημοσιοποιεί το γεγονός.

Το γαλλόφωνο κοινό γνωρίζει το μυθιστόρημά του *Το λάθος* μέσα από τη μετάφραση της Sophie Le Bret (*La Faille*, Stock, Παρίσι). Για το έργο του αυτό τού απονέμεται το Μεγάλο Βραβείο Αστυνομικής Λογοτεχνίας στη Γαλλία. Δεν καταφέρνει να παραβρεθεί στην τελετή, καθώς δεν του έχει χορηγηθεί διαβατήριο.

ΧΩΡΙΣ ΔΙΑΒΑΤΗΡΙΟ

Λίγες μέρες πριν από το πραξικόπημα των συνταγματαρχών, σε συνεντεύξεις μου και άρθρα στον Τύπο μιλούσα για επικείμενο χτύπημα δικτατορίας. Και να που οι προφητείες μου βγήκαν, δυστυχώς, αληθινές. Το 1970 μου αρνήθηκαν τη χορήγηση διαβατηρίου και απαγόρευσαν την έξοδό μου από την Ελλάδα «διά σοβαρούς λόγους δημοσίας τάξεως και δημοσίου συμφέροντος». Και «διότι ούτος, εξερχόμενος τυχόν της χώρας, θέλει παραβλάψει τα μέγιστα τα εθνικά συμφέροντα».
Στη Γενική Ασφάλεια όπου με κάλεσαν, είδα τον «φάκελό» μου, δηλαδή όλα τα στοιχεία και τις πληροφορίες για μένα που συγκέντρωναν επί πολλά χρόνια οι υπηρεσίες ασφαλείας – και μάλιστα, όχι μόνο όταν στην Ελλάδα είχαμε δικτατορία, πράγμα που δυστυχώς μας προέκυψε πολλές φορές, αλλά και σε καιρούς δημοκρατικής διακυβέρνησης.
Για την ακρίβεια, δεν ήταν μόνο ένας «φάκελος» αλλά πολλοί, τέσσερις ή πέντε από ό,τι μπόρεσα να δω, δεμένοι όλοι μαζί με βρόμικους σπάγγους.

▲
29 Οκτωβρίου 1970, εφημερίδα
Η Απογευματινή, σκίτσο του Ηλία Σκουλά: «είσθε ελεύθερος κ. Σαμαράκη να ταξιδέψετε στην ...Τουρκία».
Μόνο στην Τουρκία, όπου θέριζε τότε επιδημία χολέρας.
Αρχείο Ε.Σ.

Η Γενική Ασφάλεια επί Χούντας ήταν στο κτίριο στη γωνία των οδών Μπουμπουλίνας και Τοσίτσα. Στο ίδιο αυτό κτίριο στεγαζόταν παλαιότερα το Υπουργείο Εργασίας, εκεί όπου είχα διοριστεί, όπως είπα πιο πάνω, μόνιμος υπάλληλος στις 20 Νοεμβρίου 1935, σε ηλικία μόλις δεκαπεντέμισι χρονών. Κατά σύμπτωση, το δωμάτιο όπου με πήγαν για ανάκριση και με τραβούσαν συνεχώς για νέα ανάκριση ήταν το ίδιο στο οποίο είχα πρωτομπεί το 1935.

(*Αυτοβιογραφία*)

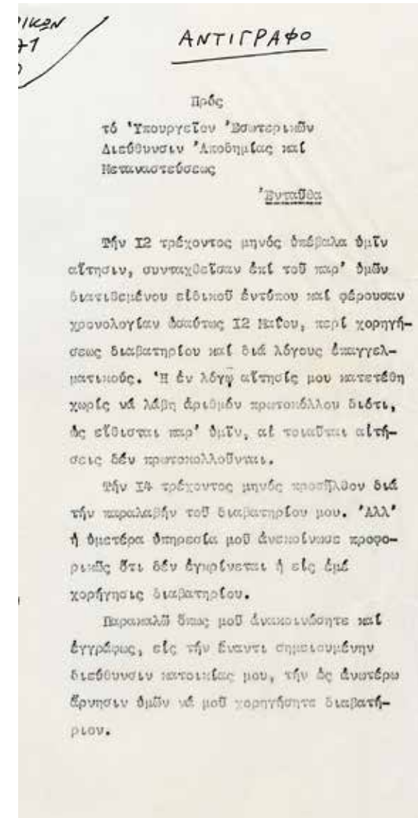

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟ

Πρός
τό Ὑπουργεῖον Ἐσωτερικῶν
Διεύθυνσιν Ἀποδημίας καί
Μεταναστεύσεως

Ἀθῆναι

Τήν 12 τρέχοντος μηνός ὑπέβαλα ὑμῖν αἴτησιν, συνταχθεῖσαν ἐπί τοῦ παρ' ὑμῖν διατιθεμένου εἰδικοῦ ἐντύπου καί φέρουσαν χρονολογίαν ἀναῦτως 12 Μαΐου, περί χορηγήσεως διαβατηρίου καί διά λόγους ἐπαγγελματικούς. Ἡ ἐν λόγῳ αἴτησίς μου κατατέθη χωρίς νά λάβῃ ἀριθμόν πρωτοκόλλου διότι, ὡς εἴθισται παρ' ὑμῖν, αἱ τοιαῦται αἰτήσεις δέν πρωτοκολλοῦνται.

Τήν 14 τρέχοντος μηνός προσῆλθον διά τήν παραλαβήν τοῦ διαβατηρίου μου. Ἀλλ' ἡ ὑμετέρα ὑπηρεσία μοῦ ἀνεκοίνωσε προφορικῶς ὅτι δέν ἐγκρίνεται ἡ εἰς ἐμέ χορήγησις διαβατηρίου.

Παρακαλῶ ὅπως μοῦ ἀνακοινώσητε καί ἐγγράφως, εἰς τήν ἐναντι σημειουμένην διεύθυνσιν κατοικίας μου, τήν ὡς ἀνωτέρω ἔρυησιν ὑμῶν νά μοῦ χορηγήσητε διαβατήριον.

▲
Το αίτημα του Αντώνη Σαμαράκη προς την τότε Διεύθυνση Αποδημίας και Μετανάστευσης του Υπουργείου Εσωτερικών, υπογεγραμμένο στις 17 Μαΐου 1971, προκειμένου να του γνωστοποιηθούν εγγράφως οι λόγοι απόρριψης της αίτησής του για έκδοση διαβατηρίου.
Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων,
Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

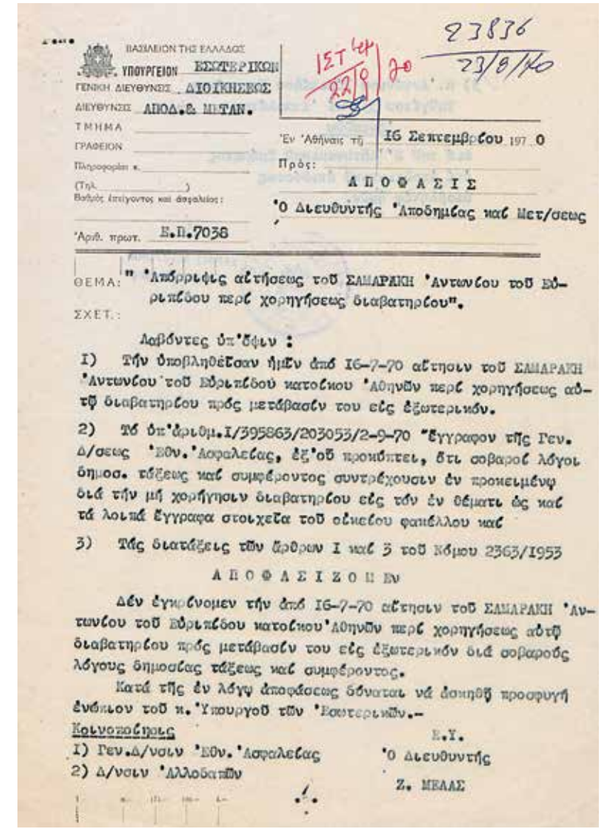

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΑΠΟΔ.& ΜΕΤΑΝ.
ΤΜΗΜΑ
ΓΡΑΦΕΙΟΝ
Πληροφορίαι κ.
(Τηλ.)
Βαθμός ἐπείγοντος καί ἀσφαλείας:
Ἀριθ. πρωτ. Ε.Π.7038

Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 Σεπτεμβρίου 1970
Πρός:

ΑΠΟΦΑΣΙΣ

Ὁ Διευθυντής Ἀποδημίας καί Μετ/σεως

ΘΕΜΑ: " Ἀπόρριψις αἰτήσεως τοῦ ΣΑΜΑΡΑΚΗ Ἀντωνίου τοῦ Εὐριπίδου περί χορηγήσεως διαβατηρίου".

ΣΧΕΤ.:

Λαβόντες ὑπ'ὄψιν :

1) Τήν ὑποβληθεῖσαν ἡμῖν ἀπό 16-7-70 αἴτησιν τοῦ ΣΑΜΑΡΑΚΗ Ἀντωνίου τοῦ Εὐριπίδου κατοίκου Ἀθηνῶν περί χορηγήσεως αὐτῷ διαβατηρίου πρός μετάβασίν του εἰς ἐξωτερικόν.

2) Τό ὑπ'ἀριθμ.Ι/395863/203053/2-9-70 "ἔγγραφον τῆς Γεν. Δ/σεως Ἐθν.Ἀσφαλείας, ἐξ'οὗ προκύπτει, ὅτι σοβαροί λόγοι δημοσ. τάξεως καί συμφέροντος συντρέχουσιν ἐν προκειμένῳ διά τήν μή χορήγησιν διαβατηρίου εἰς τόν ἐν θέματι ὡς καί τά λοιπά ἔγγραφα στοιχεῖα τοῦ οἰκείου φακέλλου καί

3) Τάς διατάξεις τῶν ἄρθρων 1 καί 3 τοῦ Νόμου 2363/1953

ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΝΤΕΣ

Δέν ἐγκρίνομεν τήν ἀπό 16-7-70 αἴτησιν τοῦ ΣΑΜΑΡΑΚΗ Ἀντωνίου τοῦ Εὐριπίδου κατοίκου Ἀθηνῶν περί χορηγήσεως αὐτῷ διαβατηρίου πρός μετάβασίν του εἰς ἐξωτερικόν διά σοβαροῦς λόγους δημοσίας τάξεως καί συμφέροντος.

Κατά τῆς ἐν λόγῳ ἀποφάσεως δύναται νά ἀσκηθῇ προσφυγή ἐνώπιον τοῦ κ. Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν.-

Κοινοποιήσεις

Ε.Υ.

1) Γεν.Δ/νσιν Ἐθν.Ἀσφαλείας
2) Δ/νσιν Ἀλλοδαπῶν

Ὁ Διευθυντής
Ζ. ΜΕΛΑΣ

▲
Η απόφαση του Υπουργείου Εσωτερικών που δεν εγκρίνει την αίτηση του Αντώνη Σαμαράκη για χορήγηση διαβατηρίου, «διά σοβαρούς λόγους δημοσίας τάξεως και συμφέροντος». 16 Σεπτεμβρίου 1970.
Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων,
Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

1970

Στις 12 Δεκεμβρίου 1970 συνυπογράφει μαζί με τους Γιώργο Σεφέρη, Γιάννη Ρίτσο, Στρατή Τσίρκα, Θανάση Βαλτινό, Δημήτρη Μαρωνίτη, Άννα Συνοδινού, Μάριο Χάκκα, Μανόλη Αναγνωστάκη και άλλους 19 Έλληνες συγγραφείς και καλλιτέχνες, το τηλεγράφημα συμπαράστασης προς τους Καταλανούς συγγραφείς και καλλιτέχνες, οι οποίοι, διαμαρτυρόμενοι κατά της δικτατορίας του Φράνκο, είχαν κλειστεί συμβολικά στο ονομαστό αβαείο του Μονσεράτ (Μονή της Παναγίας) στην Καταλονία.

ΣΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Ο αστυνόμος που με είχε ενώπιόν του μου διάβασε το έγγραφο. Έλεγε πολλά και διάφορα για την ταπεινή συμμετοχή μου σε δημοκρατικές δραστηριότητες. Πρώτα πρώτα, μόνο στο «Θέμα» ανέφερε το όνομά μου: «Περί του Σαμαράκη Αντωνίου του Ευριπίδου και της Αδριανής». Από κει και πέρα, ήμουν πια «ο περί ου», έτσι μας έλεγαν στα έγγραφά τους νομίζοντας, με τη βλακεία τους, ότι μας μειώνουν.
Άκουγα, λοιπόν: Από της νεανικής του ηλικίας, ο περί ου εμφορείται υπό ιδεών ανατρεπτικών της καθεστηκυίας τάξεως. Επίσης, υπέγραψε προσφάτως διακήρυξιν οργανώσεως του Πρώτου Φεστιβάλ Ελληνικής Νεολαίας, κομμουνιστικής εμπνεύσεως. Ο περί ου ήτο μέλος της οργανωτικής επιτροπής του Φεστιβάλ.
Αλλά η συνέχεια ήταν φανταστική: Εκ της μελέτης των λογοτεχνικών έργων τού περί ου, μυθιστορημάτων και διηγημάτων, εξάγεται σαφώς ότι ούτος είναι κατά του πολέμου και δη κατά του πυρηνικού τοιούτου. Μου ήρθε να γελάσω με το «τοιούτου»… Δεν ήταν, όμως, για γέλια η περίπτωση.
Στο τέλος τέλος, το έγγραφο έλεγε ότι οφείλω να απολογηθώ –και για την πιο πάνω… κατηγορία– «εγγράφως, ιδιοχείρως και εις διπλούν». Εννοείται αρνήθηκα κατηγορηματικά οποιαδήποτε «απολογία» και οποιαδήποτε «δήλωση» στη Γενική Ασφάλεια.

(*Αυτοβιογραφία*)

ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΚΑΤΑΛΑΝΩΝ ΔΙΑΝΟΟΥΜΕΝΩΝ

«Παρακαλούμε να διαβιβάσετε στην Άννα Μαρία Ματούτες, τον Χουάν Μιρό και τους συναδέλφους των τα αισθήματα αλληλεγγύης των υπογραφομένων Ελλήνων διανοούμενων και καλλιτεχνών, καθώς και την ευχή μας να πετύχει ο αξιοθαύμαστος αγώνας που διεξάγουν οι Ισπανοί διανοούμενοι για την ελευθερία και τον ανθρωπισμό.»

▲ Ο ζωγράφος και γλύπτης Χουάν Μιρό και η συγγραφέας Άννα Μαρία Ματούτες, δύο από τους Καταλανούς καλλιτέχνες που συμμετείχαν στη διαμαρτυρία κατά της δικτατορίας του Φράνκο. Φωτογραφίες από τον Τύπο της εποχής.

▲ Διαδήλωση Ελλήνων κατά της Χούντας.
Φωτογραφίες: Σίμος Τσαπνίδης, Παρίσι 21 Απριλίου 1968.
© Μανώλης Νταλούκας

ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΒΡΑΒΕΙΟ ΓΙΑ «ΤΟ ΛΑΘΟΣ» ΚΑΙ ΤΟ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

Το 1970, εκδίδεται στα γαλλικά το *Λάθος* που βραβεύεται με το «Μεγάλο Βραβείο Αστυνομικής Λογοτεχνίας». Η Χούντα τού απαγορεύει τη μετάβαση στο Παρίσι για την παραλαβή του βραβείου. Με τηλεγράφημά του προς την επιτροπή του γαλλικού βραβείου για την απαγόρευση εξόδου του ασκεί σκληρή κριτική κατά της Χούντας. Το περιεχόμενο δημοσιεύεται στις γαλλικές εφημερίδες και αναδημοσιεύεται σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες και στις ΗΠΑ.

«Η δικτατορία μού εστέρησε το διαβατήριο και μου απαγορεύει την έξοδο από την Ελλάδα. Έτσι, δεν μπορώ να είμαι μαζί σας στην απονομή του βραβείου.
Θα είμαι, όμως, πλάι σας με την ψυχή μου. Είμαστε βαθιά συγκινημένοι με όλες τις εκδηλώσεις της αγάπης και της αλληλεγγύης του γαλλικού λαού προς τον σκλαβωμένο λαό μας.
Ζούμε σ' έναν κόσμο τραγικά παράλογο και παράλογα τραγικό. Και μόνο ο ασταμάτητος, απροσκύνητος αγώνας για μια ανθρωπότητα λιγότερο απάνθρωπη θα μπορέσει να ματαιώσει το τέλειο έγκλημα κατά των αξιών εκείνων που μόνο αυτές δίνουν νόημα στη ζωή μας.»

(*Αυτοβιογραφία*)

1970

Κυκλοφορούν τα *Δεκαοχτώ κείμενα*, μια προσπάθεια των συγγραφέων να σπάσουν τη σιωπή που επέβαλε η Δικτατορία.

1971

23 Μαρτίου. Ενόψει του εορτασμού της επετείου των 150 χρόνων από την Επανάσταση του 1821, που προγραμμάτιζε η Χούντα, συμμετέχει στη συντονισμένη αντίδραση εναντίον του καθεστώτος: συνυπογράφει την προκήρυξη που δημοσιεύεται στην εφημερίδα *Τα Νέα*, σύμφωνα με την οποία η Ελληνική Επανάσταση ήταν λαϊκή εξέγερση κατά της τυραννίας, με στόχο την εθνική ανεξαρτησία και τη λαϊκή κυριαρχία, που «ξαναζωντάνεψε την πανάρχαια δημοκρατική παράδοση των Ελλήνων».

Συμμετέχει στην αντίδραση των λογοτεχνών ενάντια στη Δικτατορία: στον συλλογικό τόμο *Νέα Κείμενα 2*, που εκδίδονται από τις εκδόσεις Κέδρος, δημοσιεύει το διήγημά του «Το διαβατήριο», το οποίο βασίζεται στην προσωπική του περιπέτεια έναν χρόνο πριν.

---

20 Σεπτεμβρίου. Θάνατος του Γιώργου Σεφέρη. Η κηδεία του μετατρέπεται σε διαδήλωση εναντίον της Χούντας.

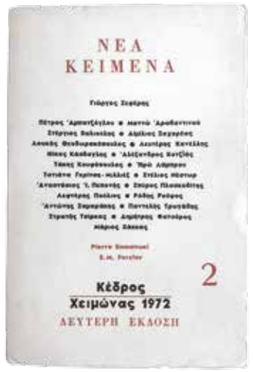

ΣΤΗ ΣΙΩΠΗ

Μετά την επιβολή της Δικτατορίας, ο Σαμαράκης συμπορεύθηκε με τη στάση διαμαρτυρίας των Ελλήνων συγγραφέων, που αρνήθηκαν να δημοσιεύσουν κείμενά τους στην Ελλάδα, ως έκφραση διαμαρτυρίας για την επιβολή λογοκρισίας.

Μετά την απόφαση του δικτάτορα Γεώργιου Παπαδόπουλου για υποχρεωτική δημοσίευση διηγημάτων των Ελλήνων πεζογράφων στον ελληνικό Τύπο, οι συγγραφείς έσπασαν τη σιωπή τους με την έκδοση, τον Ιούλιο του 1970, του συλλογικού τόμου *Δεκαοχτώ Κείμενα*, στον οποίο προτασσόταν το ποίημα του Γιώργου Σεφέρη «Οι γάτες τ' άη Νικόλα». Ακολούθησαν, τον χειμώνα και το φθινόπωρο του 1971, τα *Νέα Κείμενα* και τα *Νέα Κείμενα 2*. Ο Σαμαράκης συμμετέχει στα *Νέα Κείμενα 2*. Με τους τρεις τόμους που εκδόθηκαν από τον εκδοτικό οίκο Κέδρος οι Έλληνες συγγραφείς απάντησαν στη μεθόδευση της Χούντας να προβάλει, δήθεν, φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος. Μετά από αυτά, ο Σαμαράκης ετοιμάζει την έκδοση της συλλογής *Διαβατήριο*, που κυκλοφόρησε το 1973.

«ΤΑ ΝΕΑ», Τρίτη 23 Μαρτίου 1971

ΜΙΑ ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Τό ἀληθινό περιεχόμενο τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821

Κείμενο διακηρύξεως μᾶς ἀποστάλη ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐπετείου τῆς 25ης Μαρτίου. Τό κύριο μέρος τῆς διακηρύξεως καὶ τά ὀνόματα τῶν ὑπογραφόντων, δημοσιεύονται κατωτέρω :

ΣΤΗ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ

Το Μάρτιο του 1971 υπογράφει μαζί με άλλους 132 συγγραφείς, καλλιτέχνες, δημοσιογράφους και λογίους τη διακήρυξη για την προσπάθεια της Χούντας να καπηλευθεί τον εορτασμό για τα 150 χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης.

«Η συμπλήρωση 150 χρόνων από την Επανάσταση του 1821 επιβάλλει να υπενθυμίσουμε τον αληθινό της χαρακτήρα και το ιδεολογικό της περιεχόμενο: ότι υπήρξε εξέγερση του λαού κατά της τυραννίας, ότι στόχους είχε, ταυτόχρονα και αδιαίρετα, την εθνική ανεξαρτησία και τη λαϊκή κυριαρχία, ότι ξαναζωντάνεψε την πανάρχαια δημοκρατική παράδοση των Ελλήνων. Αποτελεί θεμελιώδη υποθήκη του '21, εκφρασμένη στα Συνταγματικά κείμενα του αγωνιζομένου Ελληνισμού, ότι ένα έθνος τότε μόνο είναι αληθινά ελεύθερο, όταν είναι ελεύθεροι όλοι οι πολίτες του.»

(*Τα Νέα*, 23 Μαρτίου 1971)

Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

1973

Κυκλοφορεί η συλλογή διηγημάτων του *Το διαβατήριο* (1η έκδοση Ελευθερουδάκης, Αθήνα). Την ίδια χρονιά, το βιβλίο κυκλοφορεί στην Ελβετία σε γερμανική μετάφραση του Αργύρη Σφουντούρη (*Der Pass und andere Erzählungen*, Ζυρίχη: Juris - Verlag).

---

17 Νοεμβρίου. Βίαιη καταστολή της φοιτητικής εξέγερσης στο Πολυτεχνείο από τον στρατό και την αστυνομία με πάνω από είκοσι νεκρούς και δεκάδες τραυματίες. Εκατοντάδες συλλήψεις γίνονται από όργανα του δικτατορικού καθεστώτος

1974

24 Ιουλίου. Πτώση της Χούντας των Συνταγματαρχών και αποκατάσταση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας στην Ελλάδα.

▲

Αστυνομικοί συλλαμβάνουν άνδρα κατά τη διάρκεια των φοιτητικών διαδηλώσεων. Αθήνα 15 Νοεμβρίου 1973. Αρχείο ΕΡΤ / Συλλογή Αριστοτέλη Σαρρηκώστα

▲▲

Άρματα μάχης στην οδό Πατησίων μετά την κήρυξη του στρατιωτικού νόμου, 17 Νοεμβρίου 1973. Αρχείο ΕΡΤ / Συλλογή Αριστοτέλη Σαρρηκώστα

ΤΟ «ΔΙΑΒΑΤΗΡΙΟ»

Το 1973, τον Νοέμβρη, βγήκε η συλλογή διηγημάτων *Το διαβατήριο*. Τα τρία πρώτα από τα εννέα συνολικά διηγήματα είναι «εμπνευσμένα» από τα ζοφερά, τα εφιαλτικά χρόνια της Χούντας που είχαμε εδώ από τις 21 Απριλίου 1967 ως τις 24 Ιουλίου 1974. Στα τρία αυτά διηγήματα θέλησα να εκφράσω για ακόμη μια φορά την απέχθεια που ένιωθα για κάθε ολοκληρωτικό σύστημα, αλλά συγχρόνως και να εκφράσω τη βαθιά συγκίνησή μου από τον απροσκύνητο αγώνα του λαού μας για ελευθερία και δημοκρατία.

(*Αυτοβιογραφία*)

Το 1974 γράφεται μία ακόμα μελανή σελίδα στην Ιστορία της Ελλάδας. Το πρωί της 20ής Ιουλίου 1974 είχε ξεκινήσει η τουρκική στρατιωτική εισβολή στην Κυπριακή Δημοκρατία, με την κωδική ονομασία «Αττίλας», πέντε μέρες μετά το πραξικόπημα της Εθνικής Φρουράς και του ΕΟΚΑ Β΄που ανέτρεψε τον Πρόεδρο Αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ'. Στις 16 Αυγούστου οι τουρκικές δυνάμεις εισβάλλουν στο νησί της Αφροδίτης και καταλαμβάνουν το 40% της έκτασής του. Το δράμα του χειμαζόμενου κυπριακού λαού ευαισθητοποίησε την κοινή γνώμη. Ο Σαμαράκης παρακολουθεί με αγωνία τα τεκταινόμενα.

1974

15 Ιουλίου. Η Κυπριακή Εθνοφρουρά, με την υποστήριξη μονάδων της ΕΛ.ΔΥ.Κ., ανατρέπει τον νόμιμο ηγέτη της Κύπρου αρχιεπίσκοπο Μακάριο Γ'.

20 Ιουλίου. Αρχίζει η τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Άγριος αεροπορικός βομβαρδισμός του νησιού.

16 Αυγούστου. Οι Τούρκοι εξαπολύουν στην Κύπρο τον «Αττίλα ΙΙ» και πετυχαίνουν να καταλάβουν περίπου το 40% του εδάφους του νησιού.

«ΔΕΝ ΞΕΧΝΩ»

Εννέα χιλιάδες χρόνια πολιτισμού αριθμεί η Κύπρος. Ένας ελληνισμός που και μέσα στις σημερινές σκληρές ώρες δημιουργεί σε μια εκπληκτική νεότητα και ανθεί.

Στην Κύπρο είναι η ψυχή μου, την οραματίζομαι ελεύθερη και δικαιωμένη στον αγώνα της. Τη σκέφτομαι πάντα με βαθιά ευγνωμοσύνη για τη χαρά που μου έχει δώσει. Τη σκέφτομαι με όλη μου την αγάπη, τη συγκίνηση και την τρυφερότητα. Αντί για όλα αυτά τα φτωχά λόγια που είπα για την Κύπρο, θα έπρεπε ίσως να γράψω στο χώμα της τις δύο εκείνες λέξεις-σύνθημα και όρκο ιερό απροσκύνητης αντίστασης.

(*Αυτοβιογραφία*)

◄ Ζωγραφική μαθητών του Α΄ Δημοτικού Πέρα Χωρίου Νήσου, Κύπρος. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

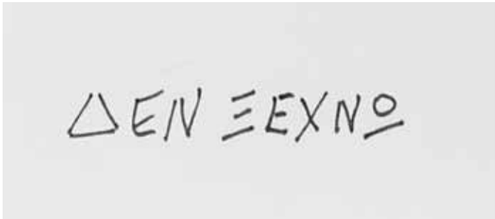

► «Δεν ξεχνώ.» Χειρόγραφο σημείωμα του Αντώνη Σαμαράκη, Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

► «Έχουμε δικαίωμα να μάθουμε τι απέγιναν». Σύζυγοι και μητέρες των αγνοουμένων της Κύπρου, τις πρώτες ημέρες μετά την τουρκική εισβολή. Ο αριθμός των αγνοουμένων θα φτάσει τελικά τους 1.619 και η τύχη τους θα παραμείνει αδιευκρίνιστη, χωρίς να δείξει η διεθνής κοινότητα ιδιαίτερη ευαισθησία, όπως έπραξε σε άλλες περιπτώσεις. Κυπριακή Δημοκρατία, Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών

▲ «Πού βρίσκονται; 1.619 Έλληνες και Ελληνοκύπριοι ακόμα αγνοούνται από το 1974». Κάρτα της Πανελλήνιας Επιτροπής Γονέων και Συγγενών, αδήλωτων αιχμαλώτων και αγνοουμένων της Κυπριακής τραγωδίας. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟΣ

Πάνε πολλά χρόνια, δεκαεννέα ολόκληρα χρόνια, από την πρώτη μου γνωριμία με την Κύπρο. Από τότε το ελληνικό τούτο νησί πλέει μέσα μου, σχεδία αγωνιστικότητας και ελπίδας και ομορφιάς για μένα τον ναυαγό στη σκληρή θάλασσα μικρότητας που λίγο πολύ μας έχει όλους αιχμαλωτίσει. Έχω γευτεί τη γοητεία της Κύπρου πολλές ως τώρα φορές. Αλλά έχω ζήσει και τον πόνο της και τον λυγμό της και την εξέγερσή της για τον άδικο, τον άτιμο σφαγιασμό της από τον Τούρκο εισβολέα.

(*Αυτοβιογραφία*)

1975

Κατά τη Μεταπολίτευση, κυριαρχεί η δράση του ως ενεργού πολίτη. Για είκοσι περίπου χρόνια δεν εκδίδει νέο λογοτεχνικό βιβλίο, αλλά γράφει άρθρα, δίνει συνεντεύξεις στον Τύπο, συμμετέχει σε συνέδρια και συνομιλεί με μαθητές στα σχολεία όλης της χώρας για την πολιτική και την κοινωνική επικαιρότητα, για τον ρόλο του συγγραφέα στην εποχή μας, τη σχέση τέχνης και πολιτικής, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τον πόλεμο, την πείνα, την προσφυγιά και τα δικαιώματα των παιδιών. Συνεχίζει τα ταξίδια στη Δύση και σε όλες τις σοσιαλιστικές χώρες, όπου παρίσταται σε παρουσιάσεις των βιβλίων του, που διαρκώς πραγματοποιούν νέες εκδόσεις. Ταξιδεύει εννέα φορές στην Κύπρο για να βρεθεί κοντά στον δοκιμαζόμενο κυπριακό λαό.

Θάνατος του Ανδρέα Εμπειρίκου.

Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Ποια ήταν η στάση της διεθνούς κοινότητας αντίκρυ στην τραγωδία της Κύπρου; Ποια ήταν η αντίδραση των Ηνωμένων Εθνών, αλλά και των υπερδυνάμεων, μπροστά στο έγκλημα της Τουρκίας, χώρας-μέλους του ΝΑΤΟ, που προχώρησε σε αιφνιδιαστική επίθεση και εισβολή εναντίον μιας άλλης χώρας, της Κύπρου, μέλους των Ηνωμένων Εθνών; Και μάλιστα, με τα όπλα που είχε δώσει στον γκάνγκστερ εισβολέα το ίδιο το ΝΑΤΟ. Αλλά και με όπλα από τις ΗΠΑ και με την πλήρη απάθεια της Σοβιετικής Ένωσης. Μηδέν ήταν η αντίδρασή τους. Ενώ στην περίπτωση της ανάλογης επίθεσης του Ιράκ στο Κουβέιτ, επειδή εκεί υπάρχει πετρέλαιο και παίζονται τεράστια οικονομικά συμφέροντα, κινητοποιήθηκαν οι πάντες. Αν είχε πετρέλαιο και η Κύπρος… Τι βρώμικη που είναι η διεθνής πολιτική!…

(*Αυτοβιογραφία*)

▲
Ελληνοκύπριοι αιχμαλώτοι των Τούρκων κατά τη διάρκεια της Κυπριακής τραγωδίας, αγνοούμενοι από το 1974.

▶
Ο Αντώνης Σαμαράκης στη Δερύνεια, Κύπρος 1986.
Αρχείο Ε.Σ.

▶
Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον μικρό του φίλο Τόμμυ Χριστοφόρου, Λευκωσία 1992.
Αρχείο Ε.Σ.

▶▶
Επίσκεψη του Αντώνη και της Ελένης Σαμαράκη στον Πρόεδρο της Κύπρου, κ. Σπύρο Κυπριανού, 8 Μαρτίου 1979. Μαζί τους και ο Υφυπουργός Προεδρίας της Κύπρου Πάτροκλος Σταύρου, Προεδρικό Μέγαρο της Κύπρου.
Αρχείο Ε.Σ.

ΤΟ «ΛΑΘΟΣ» ΣΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΟΘΟΝΗ / 1975

1975

Βασισμένη στο μυθιστόρημα *Το λάθος*, σε συμπαραγωγή Γαλλίας - Ιταλίας - Δ. Γερμανίας, γυρίζεται η ταινία *La Faille* από τον σκηνοθέτη Πέτερ Φλάισμαν, σε σενάριο του Ζαν-Κλωντ Καριέρ. Το ίδιο μυθιστόρημα θα γυριστεί αργότερα σε μεγάλου μήκους ταινία στο Ιράν, στην Ελβετία και στην Ιαπωνία.

1977

2 Μαΐου. Απονέμεται στον ποιητή Γιάννη Ρίτσο το Βραβείο Λένιν για την ειρήνη.

3 Αυγούστου. Θάνατος του Μακαρίου Γ΄.

21 Δεκεμβρίου. Αποφασίζεται η Ελλάδα να γίνει το δέκατο μέλος της Κοινής Αγοράς.

1979

6 Μαρτίου. Διάλεξη του Σαμαράκη με θέμα «Η ευθύνη του συγγραφέα και η εποχή του» στη Λευκωσία, ύστερα από πρόσκληση του Υπουργείου Παιδείας της Κύπρου και της Πρεσβείας της Ελλάδας στην Κύπρο.

18 Οκτωβρίου. Απονέμεται στον Οδυσσέα Ελύτη το Νόμπελ Λογοτεχνίας.

Ο ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ ΣΤΟΝ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟ

Το 1972 ανακοινώνεται ότι *Το λάθος* θα γυριστεί σε ταινία από το Γερμανό σκηνοθέτη Πέτερ Φλάισμαν. Το μυθιστόρημα διασκεύασε σε σενάριο ο διεθνώς γνωστός Γερμανός συγγραφέας και μυθιστοριογράφος Μάρτιν Βάλσερ. Τα γυρίσματα του *Λάθους* (*La Faille*), ιταλογαλλικής παραγωγής, άρχισαν το 1972, όμως ολοκληρώθηκαν το 1975, λόγω χουντικών παρεμβάσεων. Τη μουσική της ταινίας έγραψε ο Ένιο Μορικόνε. Στην ταινία έπαιξαν οι ηθοποιοί Μισέλ Πικολί, Μάριο Άντορφ, Ούγκο Τονιάτσι, Δήμος Σταρένιος, Κατερίνα Χέλμη, Θύμιος Καρακατσάνης και άλλοι. Το μεγαλύτερο μέρος της ταινίας γυρίστηκε στην Ελλάδα.

Τηλεοπτικές ταινίες βασισμένες στο μυθιστόρημα *Το λάθος* έχουν γυριστεί στην Ιαπωνία, στην Ουγγαρία, στην Ελβετία, στη Γαλλία, στη Βουλγαρία, στην Πολωνία και στην Τσεχοσλοβακία. Επίσης, έχουν γυριστεί πολλές ταινίες μικρού μήκους βασισμένες στα διηγήματά του, ενώ πολλές ραδιοφωνικές διασκευές έχουν πραγματοποιηθεί στη Μ. Βρετανία, στην Ιταλία, στη Γερμανία, στη Δανία και σε πολλές άλλες χώρες.

▲
Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον Γερμανό ηθοποιό Μάριο Άντορφ, τον Γάλλο ηθοποιό Μισέλ Πικολί, τον Ιταλό ηθοποιό και σκηνοθέτη Ούγκο Τονιάτσι και τον Γερμανό σκηνοθέτη Πέτερ Φλάισμαν, από τα γυρίσματα της ταινίας *Το λάθος*, Ναύπλιο 1974. Αρχείο Ε.Σ.

ΤΟ ΒΗΜΑ

ΧΡΗΣΤΟΥ ΛΑΔΑ 5

ΤΗΛ. 32.32.321 - 33 - 38
12.37.281 - 34 - 35 - 36

ΑΘΗΝΑΙ

ΒΕΒΑΙΩΣΙΣ

Βεβαιούται ότι ο κ. Αντώνης Σαμαράκης είναι συνεργάτης της εφημερίδος "Το Βήμα".

Εν Αθήναις τῇ 28ῃ Ιουλίου 1975

ΕΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ ΤΑΚΗ Α.Ε.Τ.Τ. Μουσταμπουρέλης
Διευθυντής

▶
Η κάρτα βεβαίωσης συνεργασίας του Αντώνη Σαμαράκη με την εφημερίδα *Το Βήμα*, κατά την περίοδο που παρακολουθούσε τη δίκη των συνταγματαρχών, προκειμένου να παραδίδει καθημερινώς ένα κομμάτι για δημοσίευση, Αθήνα 1975. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

▶
Ο Αντώνης Σαμαράκης σε ένα μικρό πέρασμα στην ταινία *Το λάθος*, 1975. Δεξιά, διακρίνεται ο ηθοποιός Δήμος Σταρένιος. Αρχείο Ε.Σ.

1980

Το *Διαβατήριο* μεταφράζεται στα αγγλικά (*The Passport and Other Stories*) από τον Gavin Betts (Longman Cheshire, Μελβούρνη, Αυστραλία)

Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής εκλέγεται Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας.

1981

Ανταποκρινόμενος σε πάγιο αίτημα των ελληνικών συλλόγων της Αυστραλίας, ταξιδεύει στη Μελβούρνη, στην Αδελαΐδα και στο Σίδνεϋ. Με θέμα την ευθύνη τού συγγραφέα στην εποχή μας και τη λογοτεχνία, δίνει συνεντεύξεις και πραγματοποιεί ομιλίες στις Σχολές Νεοελληνικών Σπουδών και σε ελληνικούς πολιτιστικούς συλλόγους.

Ιανουάριος. Επίσημη ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα.
18 Οκτωβρίου. Το ΠΑΣΟΚ με τον Ανδρέα Παπανδρέου κερδίζει τις εκλογές.

1982

21 Οκτωβρίου 1982, Βρυξέλλες. Απονέμεται στον Αντώνη Σαμαράκη το Ευρωπαϊκό Βραβείο Λογοτεχνίας Europalia για το σύνολο του έργου του.

Αλλά δε φτάνει να περιγράφει σωστά και τίμια ο συγγραφέας όσα απαράδεκτα βλέπει γύρω του. Δε φτάνει μόνο να διαμαρτύρεται, να καταδικάζει. Οφείλει ακόμη, με τρόπους λογοτεχνικούς πάντα, να δίνει συγκεκριμένη ελπίδα, μια κάποια διέξοδο.
Να μην περιμένουμε όμως θαύματα από την επίδραση της λογοτεχνίας στη σκέψη και στην όλη πορεία των άλλων. Και μάλιστα θαύματα από τη μια στιγμή στην άλλη. Η δράση της λογοτεχνίας είναι βραδυφλεγής, διαποτίζει σιγά σιγά τη συνείδησή μας, την καρδιά μας. Μας δημιουργεί ανησυχίες γόνιμες, όχι απλώς πνευματικές με τη στενή έννοια, αλλά ανησυχίες τέτοιες που απλώνονται σε όλο το φάσμα της ζωής, στον χώρο τόσο του μέσα μας κόσμου όσο και του κόσμου που μας περιβάλλει.
Έτσι, βλέπουμε με άλλο μάτι ό,τι ως τώρα το προσπερνούσαμε σαν να μη συμβαίνει τίποτα. Χωρίς καλά καλά να το καταλάβουμε, ανάβει στην ψυχή μας μια μικρή φωτιά διαμαρτυρίας, εξέγερσης για ό,τι προσβάλλει, υποβαθμίζει την ανθρώπινη περίπτωση. Η φωτιά αυτή ολοένα δυναμώνει. Το καινούργιο που τώρα νιώθουμε ξυπνάει το αγωνιστικό στοιχείο.

(*Αυτοβιογραφία*)

▸
Με νεοελληνιστές από όλες τις χώρες της Ευρώπης, μέλη της Κριτικής Επιτροπής του Βραβείου Europalia, Βρυξέλλες1982. Αρχείο Ε.Σ.

▸
Στη διάρκεια της τελετής για την απονομή του Βραβείου Europalia, 1982. Ο Αντώνης Σαμαράκης με τη Βασίλισσα του Βελγίου Φαμπιόλα, τον Πρωθυπουργό της Ελλάδας Ανδρέα Παπανδρέου και τον Πρωθυπουργό του Βελγίου Βίλφρεντ Μάρτενς. Αρχείο Ε.Σ.

EUROPALIA 1982

Το σκεπτικό της βράβευσης:

«Ο Αντώνης Σαμαράκης δεν μιλάει για ευκαιριακές προσωπικότητες. Οι πρωταγωνιστές του διστάζουν και αμφιβάλλουν, είναι ανθρώπινες υπάρξεις, όπως ο αναγνώστης. Το έργο του Αντώνη Σαμαράκη είναι μαρτυρία για την τραγωδία του ολοκληρωτισμού, για την απουσία της ελευθερίας και τη μάχη που δίνουν οι άνθρωποι για να την κατακτήσουν. Ο Αντώνης Σαμαράκης είναι ο συγγραφέας της υπερηφάνειας και της ελπίδας».

Συγχαρητήριο τηλεγράφημα του απέστειλε ο Πρόεδρος
της Κυπριακής Δημοκρατίας Σπύρος Κυπριανού:

«Σας συγχαίρω θερμότατα για το γεγονός αυτό και σας εύχομαι ακόμη μεγαλύτερη επιτυχία και αναγνώριση. Σας απευθύνω πρόσκληση να επισκεφθείτε με τη σύζυγό σας την Κύπρο, για να μπορέσουμε από κοντά να σας εκφράσουμε τα αισθήματα μας, τιμής και αγάπης».

Η επίσκεψη πραγματοποιήθηκε στις 15 Δεκεμβρίου 1982.

ΣΤΗΝ ΚΙΝΑ / 1983

Ο Αντώνης Σαμαράκης επισκέφθηκε πολλές χώρες και πρωτεύουσες του κόσμου παρασυρμένος από την επιθυμία του να γνωρίσει άλλους ανθρώπους και να αφουγκραστεί τις σκέψεις τους, τον προβληματισμό τους, τις ανησυχίες τους.

Η Κίνα, η Αυστραλία, η Κωνσταντινούπολη, η Αίγυπτος αποτέλεσαν σταθμούς στη διαδρομή του. Εντούτοις, ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει στην Αιθιοπία, την οποία επισκέφθηκε ως Πρεσβευτής Καλής Θέλησης της Ελληνικής Επιτροπής για την UNICEF.

1983

Ταξιδεύει ως επίσημος προσκεκλημένος στην Κίνα, για να παρουσιάσει το μυθιστόρημα *Το λάθος* (*Lou dong*) που μεταφράζεται στα κινεζικά από τον Ning Wei (Foreign Literature Publishing House, Πεκίνο).

▲
Ο Αντώνης Σαμαράκης στην Κίνα σε σχολική τάξη, κοντά στα παιδιά που αγαπούσε βαθιά, 1983. Αρχείο Ε.Σ.

▶
Ο Αντώνης Σαμαράκης με τη σύζυγό του Ελένη στο Σινικό Τείχος, 1983. Αρχείο Ε.Σ.

▶▶
Ο Αντώνης Σαμαράκης στην Κίνα, 1983. Αρχείο Ε.Σ.

ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΙΘΙΟΠΙΑ/ 1984

Το 1984 διαδραματίζεται στην Αφρική ένα δράμα με πρωταγωνιστές τους κατοίκους της Αιθιοπίας και θεατές την παγκόσμια κοινότητα. Η ξηρασία και η περιορισμένη συγκομιδή αγροτικών προϊόντων οδήγησε σε επισιτιστική κρίση. Οι εμφύλιες διενέξεις μεταξύ τοπικών παραγόντων συνέβαλαν στην όξυνση της κατάστασης.
Από το 1983 έως και το 1985, σύμφωνα με στοιχεία των Ηνωμένων Εθνών, περίπου ένα εκατομμύριο άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους. Τον Μάρτιο του 1984 η κυβέρνηση της Αιθιοπίας απευθύνει έκκληση στη διεθνή κοινότητα για επισιτιστική βοήθεια.
Αυτή η τεράστια ανθρωπιστική κρίση συντάραξε τον Αντώνη Σαμαράκη, ο οποίος πραγματοποίησε δύο ταξίδια στην Αιθιοπία με την UNICEF για να αφουγκραστεί τον ανθρώπινο πόνο των λιμοκτονούντων παιδιών και να τον αναμεταδώσει με ιδιαίτερη ένταση σε όλο το κόσμο.

1984

Τίθεται επικεφαλής της ελληνικής εκστρατείας εναντίον του λιμού στην Αιθιοπία. Ταξιδεύει δύο φορές στην περιοχή και γράφει το σενάριο για την τηλεοπτική ταινία *Αιθιοπία: Οδοιπορικό θανάτου και Οδοιπορικό ζωής*, που σκηνοθέτησε ο Παντελής Βούλγαρης, σε συμπαραγωγή της UNICEF και της Ελληνικής Ραδιοφωνίας -Τηλεόρασης.

▶
Ο Αντώνης Σαμαράκης στην Αιθιοπία, 1984. Αρχείο Ε.Σ.

ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ

Τη Μαύρη Αφρική την πρωτογνώρισα το 1953. Ξαναπήγα, πριν από την Αιθιοπία, πολλές φορές, με κορυφαίο ταξίδι τα περίπου δύο χρόνια που δούλεψα με αποστολή της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας: Ζαΐρ, Νιγηρία, Γκάνα, Ακτή Ελεφαντοστού, Γουινέα. Επίκεντρο ήταν η Γουινέα.
Την Αφρική την αγάπησα. Τους ανθρώπους που είναι η Αφρική αγάπησα. Μακάρι να μπορούσα να βρεθώ και πάλι μαζί τους, να συμμετέχω στα βάσανά τους και στις χαρές τους. Αλλά εμείς εδώ στον δήθεν πολιτισμένο κόσμο μας, τον δήθεν χριστιανικό, στεκόμαστε με αδιαφορία αντίκρυ στον δικό τους πόνο.

(*Αυτοβιογραφία*)

1986
26 Φεβρουαρίου. Πεθαίνει στην Αθήνα σε ηλικία 74 ετών η Αμαλία Φλέμιγκ.

15 Απριλίου. Η Βουλή των Ελλήνων αποφασίζει σχεδόν ομόφωνα τη διεκδίκηση της τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων του 1996 στην Αθήνα.

6 Μαΐου. Σοβαρά προβλήματα προκαλεί στη χώρα η ραδιενεργός μόλυνση που οφείλεται στο πυρηνικό ατύχημα στο Τσέρνομπιλ της Ουκρανίας.

1988
21 Φεβρουαρίου. Ο Γιώργος Βασιλείου εκλέγεται Πρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

ΣΤΗΝ ΑΙΘΙΟΠΙΑ ΕΘΕΛΟΝΤΗΣ ΤΗΣ UNICEF, 1984

Πώς να παραλείψω από την ιστόρηση που τολμώ εδώ της ζωής μου την εμπειρία μου στην Αιθιοπία ως εθελοντής της UNICEF. Είναι βέβαια ψυχρή η λέξη «εμπειρία» για να μιλήσεις για την πυρακτωμένη τραγωδία της Αιθιοπίας όπως την έζησα σε δύο εκεί ταξίδια μου, τον Νοέμβρη και τον Δεκέμβρη του 1984.
[...]
Αντικρίζοντας από τη μια μεριά την τραγωδία της Αιθιοπίας αλλά και πολλών άλλων χωρών, αντικρίζοντας συγχρόνως τη δική μας απάθεια, πώς να μη σκεφτεί κανείς ότι ο λεγόμενος πολιτισμός μας έχει πνευματικά και ηθικά πτωχεύσει; Ολοένα και μηδενίζονται στην πράξη οι ανθρωπιστικές αξίες.

(*Αυτοβιογραφία*)

▲
Σκίτσο - Ευχετήρια κάρτα του ΚΥΡ για τον φίλο του Αντώνη Σαμαράκη: «Κε Σαμαράκη... για τα γενέθλιά σας ...τα παιδιά του 3ου Κόσμου... σας προσφέρουν το μόνο που έχουν! Την καρδιά τους». Αρχείο Ε.Σ.

«ΤΡΙΓΥΡΙΣΜΕΝΟΣ ΑΠΟ ΕΚΑΤΟΝΤΑΔΕΣ ΑΓΓΕΛΟΥΣ»

Με τους μελλοθάνατους της Αιθιοπίας είχα ανθρώπινη επικοινωνία, ό,τι δηλαδή δεν έχει πια ο δικός μας κόσμος, που καταπίνει σόδα για να διευκολύνει την πέψη ενώ τα αφυδατωμένα σπλάχνα της ψυχής του τα καταβροχθίζει φριχτή εσωτερική μοναξιά. Αντίθετα, συγκλονιστική ήταν η ζεστασιά των παγωμένων ζωντανών νεκρών της Αιθιοπίας, με πυρπολούσε η δίψα τους να μου πουν μία έστω λέξη, να μου μιλήσουν παρόλο που ήξεραν ότι δεν καταλαβαίνω τη γλώσσα τους, να μου σφίξουν το χέρι… Εκείνοι, όμως, με καταλάβαιναν, ας τους μιλούσα ελληνικά – το έβλεπα στα νυχτωμένα μάτια τους που καθρέφτιζαν την ψυχή τους…
Μια στιγμή, τριγυρισμένος από εκατοντάδες παιδιά, εκατοντάδες αγγέλους, ένιωσα να κρατώ σφιχτά στη χούφτα μου και δέκα και έντεκα λιγνά τρυφερά χεράκια, τόσο σκελετωμένα ήταν που χωρούσαν όλα.

(*Αυτοβιογραφία*)

▲
Επάνω, ο Αντώνης Σαμαράκης στην Αιθιοπία το 1984, εθελοντής για την UNICEF. Ο συγγραφέας συμμετείχε σε δύο αποστολές, τον Νοέμβριο 1984 και τον Δεκέμβριο 1984. Κάτω, φωτογραφία από συνέντευξη με τον Λευτέρη Παπαδόπουλο, μετά την επιστροφή από την Αιθιοπία το 1985, που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα *Τα Νέα*. Αρχείο Ε.Σ.

ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΣ ΑΦΡΙΚΗΣ

Όταν ένα και μόνο παιδί πεθαίνει από την πείνα και την έλλειψη περίθαλψης, όταν ένα και μόνο παιδί πεθαίνει ψυχικά στο περιθώριο, σε άθλιες συνθήκες διαβίωσης και δουλειάς, αποκομμένο από κάθε δυνατότητα συμμετοχής στο κοινωνικό γίγνεσθαι, τότε ο «ουρανοξύστης» του πολιτισμού μας σωριάζεται σε κομμάτια και θρύψαλα, γη και σποδός. Και δυστυχώς, στις μέρες μας και στις νύχτες μας του 1996, δεν είναι για ένα μόνο παιδί ο έτσι ή αλλιώς θάνατος αλλά για εκατοντάδες εκατομμύρια αγγέλους – όχι βέβαια με ροζ μαγουλάκια αγγέλους.

(*Αυτοβιογραφία*)

ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΚΑΛΗΣ ΘΕΛΗΣΗΣ / 1989

1989

Ανακηρύσσεται από την UNICEF ο πρώτος Έλληνας Πρεσβευτής Καλής Θέλησης για τα παιδιά του κόσμου. Υποστηρίζει όλες τις ενημερωτικές και ανθρωπιστικές εκστρατείες της Ελληνικής Επιτροπής της οργάνωσης, γράφει στο περιοδικό της και κοσμεί με πρωτότυπα διηγήματά του τα εξώφυλλα των τετραδίων της. Τίμησε τον τίτλο με την αφοσίωση και την ανιδιοτελή προσφορά του.

9 Νοεμβρίου. Με την Πτώση του Τείχους στο Βερολίνο τερματίζεται ο Ψυχρός Πόλεμος μεταξύ Ανατολής και Δύσης.

1991

14 Δεκεμβρίου. Ανακηρύσσεται Πνευματικός Πρεσβευτής των Γιατρών χωρίς Σύνορα.

Διαλύεται επίσημα η Σοβιετική Ένωση.

▲ ▶
Από τα τετράδιο της UNICEF, στα οποία επί σειρά ετών έγραφε ιστορίες για παιδιά. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

ΜΑΝΙΦΕΣΤΟ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΙ

Αν σκεφτούμε ότι το παιδί εξαναγκάζεται να ενταχθεί σ' ένα σύστημα που έχει θεοποιήσει το χρήμα, το υλικό κέρδος, που έχει θεοποιήσει την πολιτική, κοινωνική και οικονομική προβολή με κάθε τρόπο…
Αν σκεφτούμε ότι το παιδί πιέζεται από παντού να σφαγιάσει τον συναισθηματικό του κόσμο για έναν ψυχρό προγραμματισμό που θα του επιτρέψει όχι να υπάρχει αληθινά αλλά μόνο να φυτοζωεί ως μία κάποια καταχώριση στα μητρώα αρρένων ή θηλέων, ως ένας κάποιος αριθμός δελτίου ταυτότητας…

(*Αυτοβιογραφία*)

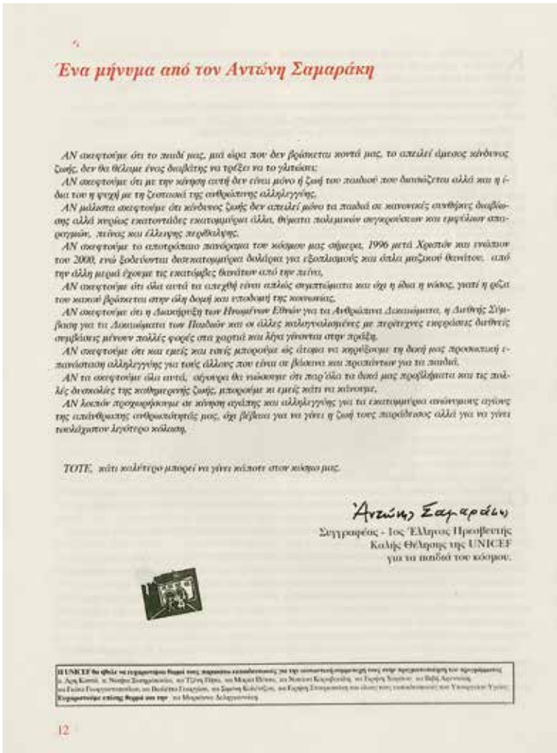

Ένα μήνυμα από τον Αντώνη Σαμαράκη

ΑΝ σκεφτούμε ότι το παιδί μας, μιά φορά που δεν βρίσκεται κοντά μας, το απειλεί άμεσος κίνδυνος ζωής, δεν θα θέλαμε ένας δικηγόρος να τρέξει να το γλιτώσει;
ΑΝ σκεφτούμε ότι με την κίνηση αυτή δεν είναι μόνο η ζωή του παιδιού που διασώζεται αλλά και η ίδια του η ψυχή με τη ζωτικιά της ανθρώπινης αλληλεγγύης.
ΑΝ μάλιστα σκεφτούμε ότι κίνδυνος ζωής δεν απειλεί μόνο τα παιδιά σε μακρινές συνθήκες δικαίωσης αλλά κυρίως εκατοντάδες εκατομμύρια άλλα, θύματα πολεμικών συγκρούσεων και εμφύλιων σπαραγμών, πείνας και άλλεργς περιβολής.
ΑΝ σκεφτούμε το αποτρόπαιο παιχνίδι του κόσμου μας σήμερα, 1996 μετά Χριστόν και ενόψει του 2000, ενώ ξοδεύονται δισεκατομμύρια δολάρια για εξοπλισμούς και σπίλα μεζεκού θανάτου, από την άλλη μεριά έχουμε τις εκατόμβες θανάτων από την πείνα,
ΑΝ σκεφτούμε ότι όλα αυτά τα ασεχθή είναι απλώς σημεία και όχι η ίδια η νόσος, γιατί η φύση του κακού βρίσκεται στην ίδια δομή και εποδομή της κοινωνίας.
ΑΝ σκεφτούμε ότι η Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Παιδιών και οι άλλες παλαγκαλαμένες με περιέχεις ευφράσεις διάθεσης συμβάσεις μένουν πολλές φορές σπα χαρτιά και δεν γίνονται στην πράξη.
ΑΝ σκεφτούμε ότι και εμείς και εκείς μπορούμε ώς άτομα να κηρύξουμε τη δική μας προσωπική επανάσταση αλληλεγγύης για τους άλλους που είναι σε βάσανα και πρεσπόνων για τα παιδιά,
ΑΝ τα σκεφτούμε όλα αυτά, αξιωνα θα ταιώσουμε ότι παρ' όλα τα δικά μας προβλήματα και τις πολλές δυσκολίες της καθημερινής ζωής, μπορούμε κι εμείς κάτι τι κάνουμε,
ΑΝ λοιπόν προχωρήσουμε σε κίνηση αγάπης και αλληλεγγύης για τα εκατομμύρια ανώνυμους αγώνες της απόθεμωσης ανθρωπότητάς μας, όχι βέβαια για να γίνει η ζωή τους παράδεισος αλλά για να γίνει τουλάχιστον λιγότερο κόλασης.

ΤΟΤΕ, κάτι καλύτερο μπορεί να γίνει κάποτε στον κόσμο μας.

Αντώνης Σαμαράκης
Σκηνοθέτης - Ιος Έλληνας Πρεσβευτής
Καλής Θέλησης της UNICEF
για τα παιδιά του κόσμου.

12

▶
Στιγμιότυπα από εκδηλώσεις της UNICEF το 2000. Αρχείο Ε.Σ.

ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟ/ 1991

ΣΤΗΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

Τον Νοέμβριο του 1991 ο Αντώνης Σαμαράκης επισκέφθηκε την Κωνσταντινούπολη προσκεκλημένος της Ένωσης Τούρκων Συγγραφέων για να παραστεί στη 10η Έκθεση Βιβλίου της Κωνσταντινούπολης. Λίγους μήνες προηγουμένως, είχαν κυκλοφορήσει τα βιβλία του στα τουρκικά. Με την ευκαιρία δήλωσε ότι «η λογοτεχνία για να μπορέσει ν' αγγίξει τον απλό άνθρωπο, πρέπει να ασχοληθεί με τα καθημερινά του προβλήματα».
Στο ταξίδι του στην Κωνσταντινούπολη τον συνόδευσε η σύζυγός του Ελένη. Περιηγήθηκαν στα αξιοθέατα της Πόλης και έγιναν δεκτοί από τον Οικουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο, ο οποίος μαθήτευσε στο Ζωγράφειο Λύκειο.
Το ζεύγος Σαμαράκη επισκέφθηκε ξανά την Πόλη το 1994.

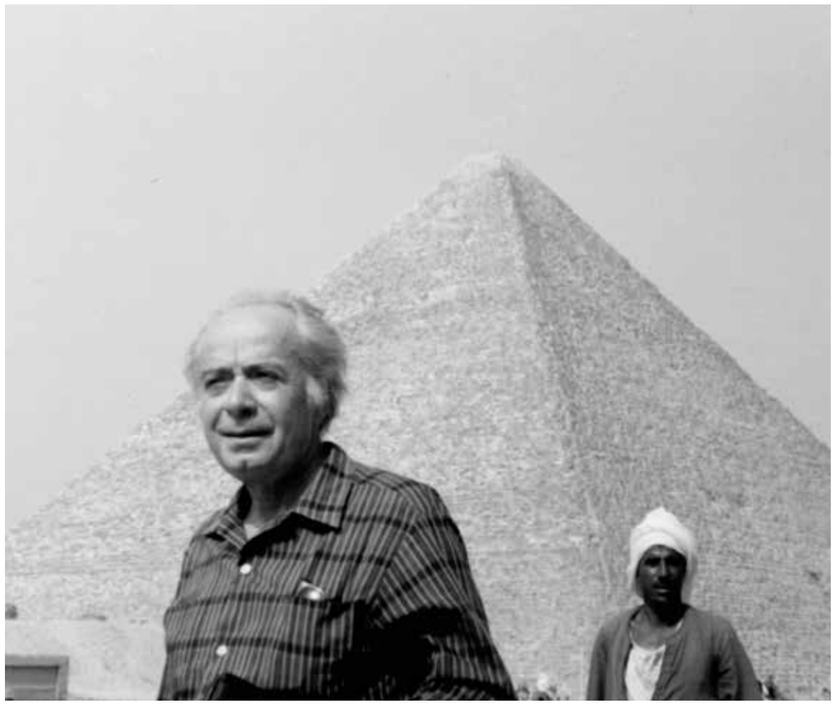

▲
Ο Αντώνης Σαμαράκης στην Αίγυπτο. Αρχείο Ε.Σ.

▶
Ο Αντώνης Σαμαράκης μπροστά στην Αγιά Σοφιά το 1991, σε ένα ταξίδι του στην Τουρκία ως προσκεκλημένος της Ένωσης Τούρκων Συγγραφέων, προκειμένου να παραστεί στη 10η Έκθεση Βιβλίου της Κωνσταντινούπολης, ενώ είχαν ήδη πραγματοποιηθεί μεταφράσεις έργων του στα τουρκικά.
Αρχείο Ε.Σ.

1992

Κυκλοφορεί η συλλογή διηγημάτων του *Η κόντρα* (1η έκδοση: Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα).

Δημοσιεύεται σε συνέχειες στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* η αυτοβιογραφία του.

Τιμάται στην Κύπρο με τον «Μεγαλόσταυρο του Τάγματος Μακαρίου Γ'». Το παράσημο του απονέμεται από τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, Γιώργο Βασιλείου, «σε ένδειξη και έκφραση ευγνωμοσύνης για τη σταθερή του συμπαράσταση προς τους αγώνες της Κύπρου για ελευθερία και δικαιοσύνη, καθώς και τιμής για το λογοτεχνικό του έργο και την κοινωνική του προσφορά».

1993

1 Νοεμβρίου. Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα μετονομάζεται σε Ευρωπαϊκή Ένωση.

1994

Ανακηρύσσεται Επίτιμος Διδάκτορας του Τμήματος Φιλολογίας του ΕΚΠΑ.

---

6 Μαρτίου. Πεθαίνει στις ΗΠΑ, όπου νοσηλεύεται, η υπουργός πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη.
15 Ιουνίου. Πεθαίνει στην Αθήνα σε ηλικία 70 ετών ο μουσικοσυνθέτης Μάνος Χατζιδάκις.

1995

Τιμάται με το παράσημο του «Ταξιάρχη του Φοίνικα» της Ελληνικής Δημοκρατίας.
Του απονέμεται ο «Σταυρός του Ιππότη των Γραμμάτων και των Τεχνών».
Του απονέμεται ο τίτλος του «Ιππότη του Τάγματος Τεχνών και Λογοτεχνίας της Γαλλίας».
Ορίζεται Πρόεδρος της Επιτροπής για τον σχεδιασμό και την οργάνωση του προγράμματος «Βουλή των Εφήβων», θέση στην οποία παραμένει έως τον θάνατό του. Με τους εναρκτήριους λόγους του ξεσηκώνει τους έφηβους βουλευτές που κάθε καλοκαίρι παίρνουν θέση στα έδρανα της Ολομέλειας της Βουλής.

▲
Πάνω, ο Αντώνης Σαμαράκης με τους Ακαδημαϊκούς Γεώργιο Μπαμπινιώτη και Ιωάννη Παρασκευόπουλο, κατά την τελετή αναγόρευσής του ως Επίτιμου Διδάκτορα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών τον Μάιο του 1994. Κάτω, κατά την τελετή αναγόρευσής του σε Επίτιμο Διδάκτορα στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Πατρών, 1999.
Αρχείο Ε.Σ.

◄
Ο Αντώνης Σαμαράκης με το Παράσημο του «Ταξιάρχη του Φοίνικα», 4 Ιουνίου 1995.
Αρχείο Ε.Σ.

▲
Ο Αντώνης Σαμαρλακης μιλά στη «Βουλή των Εφήβων».
Αριστερά, ο Πρόεδρος της Βουλής Απόστολος Κακλαμάνης, εμπνευστής της Βουλής των Εφήβων.
Αρχείο Ε.Σ.

Η ΨΥΧΗ ΤΗΣ «ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ»

Ο Σαμαράκης υπήρξε ο πρώτος Πρόεδρος και η ψυχή της «Βουλής των Εφήβων», ενός πρωτοποριακού εκπαιδευτικού θεσμού που καταρτίζεται ύστερα από απόφαση του Προέδρου της Βουλής Απόστολου Κακλαμάνη και που έφερε νέους απ' όλη την Ελλάδα και την Κύπρο στα έδρανα της Βουλής των Ελλήνων, με στόχο την καλλιέργεια θετικής στάσης των εφήβων απέναντι στη συμμετοχή στα κοινά. Στήριξε ολόψυχα τον θεσμό με την παρουσία του, τις ομιλίες και ποικίλες δράσεις του. Υπήρξε Πρόεδρος από το 1995 μέχρι τον θάνατό του, το 2003, οπότε τον διαδέχθηκε ο Ιάκωβος Καμπανέλλης. Το 1998 στη «Βουλή των Εφήβων», μέσα στη μεγάλη αίθουσα συνεδριάσεων του Ελληνικού Κοινοβουλίου, διαβάζει τη μεγάλη προκήρυξη:

«ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ: μια ολόκληρη ανθρωπότητα αλυσοδεμένη από τα διάφορα ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ.

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ: δήθεν της προόδου, στραγγαλίζουν την ανθρώπινη προσωπικότητα, μας μεταμορφώνουν σε θλιβερά τηλεκατευθυνόμενα ρομπότ.

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ: δήθεν της ελευθερίας, οι ένοχοι πγέτες μάς περνάνε χειροπέδες, τυραννικά καθεστώτα σε πολλές γωνιές της Γης, κάτεργα, εξορίες, ομαδικοί τάφοι εκτελεσθέντων μόνο για τις ιδέες τους.

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ: δήθεν της κοινωνικής δικαιοσύνης, ο κοινωνικός αποκλεισμός θριαμβεύει [...], φτώχεια, στερημένη μίζερη ζωή, ρατσισμός, ανεργία και αυτοκτονίες ανέργων.

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ: τα παιδιά εμείς, οι νέοι εμείς, είμαστε στην πρώτη γραμμή του αγώνα κατά των ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ».

►
Φωτογραφία σε τοίχο της Βουλής των Ελλήνων, με τον Αντώνη Σαμαράκη ανάμεσα σε έφηβους βουλευτές.
Αρχείο Ε.Σ.

1996

Κυκλοφορεί η αυτοβιογραφία του *1919*–(1η έκδοση: Εκδόσεις Γ.Κ. Ελευθερουδάκης Α.Ε., Αθήνα).

23 Ιουνίου. Θάνατος του Ανδρέα Παπανδρέου.

1997

26 Δεκεμβρίου Πεθαίνει στο Παρίσι ο Έλληνας φιλόσοφος και οικονομολόγος Κορνήλιος Καστοριάδης.

1998

Ο Δήμος Αθηναίων τον τιμά με το «Χρυσό Μετάλλιο Αξίας της πόλεως των Αθηνών», για την πολύτιμη προσφορά του στην ελληνική και στην παγκόσμια λογοτεχνία και για τους κοινωνικούς και τους πολιτικούς του αγώνες.

Κυκλοφορεί το μυθιστόρημά του *Εν ονόματι* (1η έκδοση: Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα).

Θάνατος του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

1999

Ανακηρύσσεται Επίτιμος Διδάκτορας του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών και του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

2001

1 Ιανουαρίου. Η Ελλάδα γίνεται η 12η χώρα της Ζώνης του Ευρώ.

2003

Πεθαίνει στην Πύλο στις 8 Αυγούστου. Σύμφωνα με την επιθυμία του, το σώμα του δωρίζεται στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών για έρευνα των φοιτητών της Ιατρικής Σχολής.

▲
Προθήκη αφιερωμένη στον Αντώνη Σαμαράκη στο Μουσείο Ανατομίας της Ιατρικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Σύμφωνα με την επιθυμία τού συγγραφέα, πραγματοποιήθηκε δωρεά σώματός του για τα μαθήματα ανατομίας. Στο κέντρο τη προθήκης εκτίθεται η καρδιά του και σε παρακείμενη προθήκη ο σκελετός του.
Αρχείο Ε.Σ.

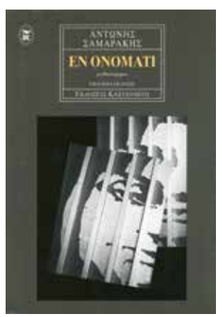

▲
Το εξώφυλλο του μυθιστορήματος *Εν Ονόματι* από τις εκδόσεις Καστανιώτη.
Αρχείο Ε.Σ.

▲
Το εξώφυλλο της αυτοβιογραφίας του, *1919-*.
Αρχείο Ε.Σ.

▶
Ο Αντώνης Σαμαράκης στην Καρδίτσα, 1992.
Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

▶
Ο Αντώνης Σαμαράκης στο σπίτι του στην Αθήνα τέλη δεκαετίας 1990.
Αρχείο Ε.Σ.

Εκφραστής των προβληματισμών των νέων και συνοδοιπόρος τους στο ταξίδι της αναζήτησης μιας σύγχρονης πολιτικής και κοινωνικής ταυτότητας.

Το έργο του Σαμαράκη, με τη δωρική λιτότητα του ύφους και την αισιόδοξη οπτική του απέναντι στη σύγχρονη πραγματικότητα, μίλησε κατευθείαν στην ψυχή των μαθητών. Η νεολαία βρήκε στο πρόσωπο του λογοτέχνη έναν εκφραστή των προβληματισμών της, έναν συνοδοιπόρο στο ταξίδι της αναζήτησης μιας σύγχρονης κοινωνικής και πολιτικής ταυτότητας. Οι νέοι κατανοούν πως ποτέ άλλοτε οι στέγες των σπιτιών των ανθρώπων δεν ήταν τόσο κοντά η μία στην άλλη. Και ποτέ άλλοτε οι καρδιές των ανθρώπων δεν ήταν τόσο μακριά η μία από την άλλη όσο είναι σήμερα. Επιθυμούν να «ψηλώσουν» τα κτίρια, να υπερνικήσουν τα κοινωνικά εμπόδια και να έρθουν οι ψυχές των παιδιών πιο κοντά. Και το σχολείο είναι ο πιο γόνιμος χώρος διαλόγου και αλληλεπίδρασης, συνεργασίας, υπομονής, επιμονής και σεβασμού. Υπό το πρίσμα, λοιπόν, της επίδρασης του έργου του Αντώνη Σαμαράκη στους νέους, φαντάζει εύλογη η πρόθεση των μαθητών, των γονέων και των διδασκόντων να αποτίσουν φόρο τιμής στον συγγραφέα δίνοντας στη σχολική τους μονάδα το όνομά του. Έτσι, λοιπόν, συναντάμε εκπαιδευτικά ιδρύματα αλλά και πευματικά κέντρα, βιβλιοθήκες και δρόμους που φέρουν το όνομά του.

Αναφέρουμε ενδεικτικά: 1ο Δημοτικό Σχολείο Πύλου, 42ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών, 65ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών, 12ο Δημοτικό Σχολείο Πετρούπολης, 2ο Δημοτικό Σχολείο Αγίου Ιωάννη Ρέντη, 1ο Γυμνάσιο Κορυδαλλού, 3ο Γυμνάσιο Αγίας Βαρβάρας, Γυμνάσιο Καρδίτσας και Πνευματικά Κέντρα στο Κερατσίνι, το Μορφοβούνι, τον Άγιο Νικόλαο Καστοριάς. Επίσης, δρόμοι στην Πύλο Μεσσηνίας, την Αγία Βαρβάρα Αττικής, το Μορφοβούνι Λίμνης Πλαστήρα, τα Ιωάννινα, την Πάτρα, τη Λάρισα, την Καρδίτσα, τον Άγιο Νικόλαο Κρήτης, το Ηράκλειο Κρήτης, την Ιωλκό Βόλου, τους Νέους Πόρους Πιερίας και αλλού φέρουν το όνομά του. Αξίζει, ακόμη, να αναφερθεί η Παιδική Βιβλιοθήκη Δήμου Συκεών Θεσσαλονίκης.

▲
Χορόδραμα αφιερωμένο σε έργο του Αντώνη Σαμαράκη, διασκευασμένο από την Πολυάνθη Βουτσινά, από το 42ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών «Αντώνης Σαμαράκης», με τίτλο «Στον τόπο που συναντώνται οι λαοί. Κάτω από το βλέμμα του μεγάλου συγγραφέα και φίλου των παιδιών όλης της γης, Αντώνη Σαμαράκη». Αρχείο Ε.Σ.

ΔΗΜΟΣ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΡΕΝΤΗ

ΠΡΟΣΚΛΗΣΗ

Σας Παρακαλούμε κατά κύριο λόγο 8.00 μ.μ. στην χώρα του σχολείου

Θα τιμηθεί η πλήρη ονομασία του σχολείου μας σε

2ο ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΑΓ. Ι. ΡΕΝΤΗ

"ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ"

Σας ευχαριστούμε πολύ για τον χρόνο σας αυτό μαζί μας

και βεβαιωνόμαστε ότι θα δείξετε και στο Σχολείο μας τιμής.

Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ — Ο ΔΑΝΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΚΚΕΝΙΔΗΣ — ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΤΡΑΝΙΣ

Διεύθυνση: Σόλωνος & Κλεισθένους τηλ./Φαξ: 99 11 680

▶
Πρόσκληση τελετής ονομασίας του 2ου Δημοτικού Σχολείου Αγ. Ι. Ρέντη. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

▶
Ζωγραφιά της μικρής Λίλης με ευχές. «Αντώνη μου,
Είμαι πάντα κοντά σου και
σου στέλνω ευχές για ειρηνικό το '86,
με τα χρώματα της εγγονούλας μου
της Λίλης. Η φίλη σου Μαρία.»
Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων,
Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

▶▶
Ζωγραφιά του μικρού του φίλου με
την αφιέρωση «Κύριε Σαμαράκη ήστε
πολύ γλυκός. Αντίο από μένα!
Θάνος».
Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων,
Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

▲
Ο Αντώνης Σαμαράκης καθόλη τη διάρκεια της ζωής του δέχτηκε αμέτρητες επιστολές και ζωγραφιές από παιδιά. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

«Ένα παιδί μεγαλώνει στο Χαλάνδρι»
Εκδήλωση στο «Δέντρο» του Αντώνη Σαμαράκη

Ένας τυχαίος οδηγός ανηφορίζοντας την οδό Μεταμορφώσεως, στο Χαλάνδρι, στη συμβολή της με την Πάρνωνος, θα απορήσει βλέποντας καταμεσής του δρόμου ένα θαυμάσιο πεύκο περιτριγυρισμένο από πέτρινο στοιχείο με κιγκλίδωμα. Οι κάτοικοι της περιοχής, ιδιαίτερα οι παλιοί, γνωρίζουν ότι δεν είναι τυχαίο δένδρο, που εμποδίζει την ομαλή διέλευση των οχημάτων, αλλά το «Πεύκο του Αντώνη», όπου Αντώνης είναι ο συγγραφέας Αντώνης Σαμαράκης. Ο Αντώνης Σαμαράκης σε ηλικία 12 έως 16 ετών έζησε στο Χαλάνδρι και συγκεκριμένα σε ένα μικρό σπίτι επί της οδού Μεταμορφώσεως, που δυστυχώς γκρεμίστηκε για τη διαπλάτυνση του δρόμου. Ο πολύς κόσμος δεν ξέρει ότι δέκα χρόνια αργότερα μια μικρή αποθήκη, στην ίδια τοποθεσία, αποτέλεσε το καταφύγιό του στη διάρκεια της Κατοχής, ούτε πως εκεί ο συγγραφέας έγραψε τα πρώτα του ποιήματα.
Με τους στίχους ενός νεανικού ποιήματος, του «Δένδρου», υποδέχθηκαν τον Αντώνη Σαμαράκη χθες το πρωί γύρω από το πεύκο του μικροί μαθητές χαλανδριώτικων σχολείων ντυμένοι γιορτινά. Τα παιδιά δεν αρκέστηκαν μόνο στην απαγγελία, αλλά τραγούδησαν με τη συνοδεία μπάντας, δροσίζοντας με τις φωνές τους τους παρευρισκόμενους: απλούς πολίτες, περίεργους και επισήμους, όπως ο Απόστολος Κακλαμάνης, η Βάσω Παπανδρέου και ο Χαρίλαος Φλωράκης. Μηνύματα έστειλαν ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κωστής Στεφανόπουλος και ο Πρωθυπουργός Ανδρέας Παπανδρέου.
Την εκδήλωση οργάνωσε ο Δήμος Χαλανδρίου μέσα στον δρόμο – όπου στήθηκε πρόχειρα μια εξέδρα, για να προσφέρει κάθισμα και λίγη σκιά κάτω από ομπρέλες στους επισήμους.
Παράλληλα, παρουσιάστηκε ένα άγαλμα του γλύπτη Διονύση Γερολυμάτου, το οποίο τοποθετήθηκε μπροστά στον κορμό του δένδρου, για να θυμίζει στο εξής σε όλους το δημιουργικό και νεανικό πέρασμα του Σαμαράκη από το Χαλάνδρι.

Έχω την ελπίδα ότι το «Πεύκο του Αντώνη» – μαζί με το εικαστικό δημιούργημα του συμπολίτη μας γλύπτη Διονύση Γερολυμάτου – θα αποτελέσει έναν ιδιαίτερο τόπο, ένα σημείο αναφοράς για τους νέους τού σήμερα, ένα τόπο συμβόλου, του δικού μας "Αρνούμαι", "Αρνούμαι" να ξεχάσω, "Αρνούμαι" να σιωπήσω», είπε ο Δήμαρχος Χαλανδρίου Κώστας Παττακός.
Πίσω στο όνειρο είπε πως ταξίδεψε ο Αντώνης Σαμαράκης, όταν συγκινημένος πήρε τον λόγο. «Δήμαρχε, με πήγες 63 χρόνια πίσω», τόνισε.
Επειδή πολλά παιδιά παραβρέθηκαν στην εκδήλωση, μίλησε για τα ευτυχισμένα, αλλά και τα κακότυχα παιδιά του κόσμου, συμπεραίνοντας ότι τελικά σήμερα τα παιδιά είναι η μόνη ελπίδα. Διηγήθηκε ιστορίες από τα παιδικά του χρόνια και την πολυτάραχη ζωή του. Εγκαταλείποντας το βήμα κατέληξε: «Δεν μπορείτε να πάτε στο σουπερμάρκετ και να αγοράσετε δύο πακέτα ελπίδα. Ούτε από το φαρμακείο ταμπλέτες ελπίδας. Αγώνα. Μόνο Αγώνα θέλει η ελπίδα».

Μ. Βλ.
(Εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*, 9 Ιουνίου 1995)

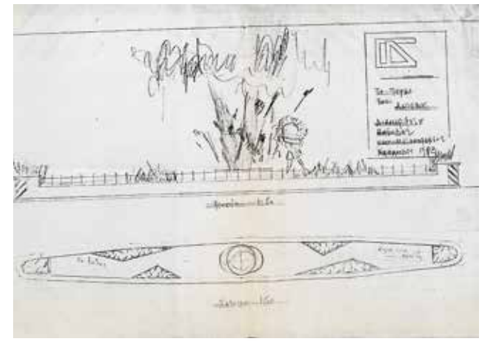

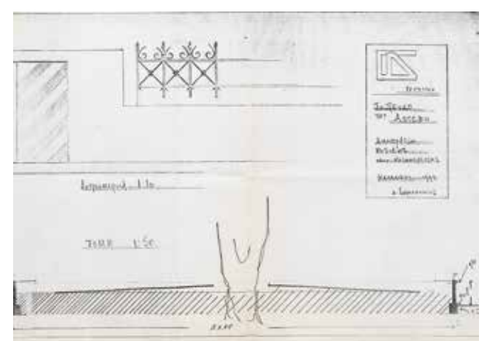

▲
Αριστερά προσχέδια του γλύπτη Διονύση Γερολυμάτου για το άγαλμα το οποίο τοποθετήθηκε μπροστά στον κορμό του δένδρου και δεξιά η μαρμάρινη πλάκα του «Πεύκου του Αντώνη» απέναντι από το σπίτι των παιδικών του χρόνων στο Χαλάνδρι. Αρχείο Ε.Σ.

Οι Δημοτικές Αρχές σε περισσότερες από 40 πόλεις σε Ελλάδα και Κύπρο είχαν ανακηρύξει τον Αντώνη Σαμαράκη Επίτιμο Δημότη τους (ενδεικτικά: Άμφισσα, Πύλος, Θεσσαλονίκη, Βέροια, Συκιές Θεσσαλονίκης, Κόρινθος, Άγιος Νικόλαος Κρήτης, Πάτρα, Κέρκυρα, Ξάνθη, Καρδίτσα, Κιλκίς, Κάσος, Νέοι Πόροι Πιερίας, Χαϊδάρι, Μορφοβούνι Δήμου Λίμνης Πλαστήρα, Λεύκτρα Βοιωτίας και άλλες).

Για την προσφορά του στα γράμματα και τον πολιτισμό τιμήθηκε, μεταξύ άλλων, με τα κλειδιά των πόλεων του Σαν Φρανσίσκο και της Νέας Ορλεάνης των ΗΠΑ, ενώ αντίστοιχες τιμές έλαβε και από την κυβέρνηση του Βελγίου.

Προς τιμήν του Αντώνη Σαμαράκη έχει θεσπιστεί ετήσιος Διαγωνισμός Διηγήματος Νέων Συγγραφέων στη Λίμνη Πλαστήρα και Υποτροφία του Πανεπιστημίου Αθηνών, ενώ το όνομά του φέρει η Αίθουσα Τελετών στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων.

Επίσης έχουν εκδοθεί βιβλία για το έργο και την προσωπικότητά του όπως τα *Αντώνης Σαμαράκης - Το έργο του* του Κώστα Παππά (εκδόσεις Σμίλη, 1988) και *Ξαναδιαβάζοντας τον Αντώνη Σαμαράκη* της Ιφιγένειας Τριάντου (εκδόσεις OASIS, 2016).

Διηγήματά του έχουν συμπεριληφθεί σε σχολικά εγχειρίδια και σε παγκόσμιες ανθολογίες και έχουν δημοσιευθεί σε ελληνικά και ξένα λογοτεχνικά περιοδικά, όπως τα *Charioteer, Literary Review, Athenian, Pilgrimage.*

Αρκετά διηγήματά του έχουν διασκευαστεί για το ραδιόφωνο, την τηλεόραση και τον κινηματογράφο, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Έχουν, ακόμη, κυκλοφορήσει CD με τα έργα του και ποιήματα που μελοποιήθηκαν.

Το 2008 συγκεντρώνονται και εκδίδονται αρκετά από τα ποιήματά του, σε επιμέλεια του Θανάση Νιάρχου (1η έκδοση: Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα), το 2009 σε σκηνοθεσία του Άγγελου Αντωνόπουλου διασκευάζεται για το Θέατρο Τέχνης Κάρολος Κουν το μυθιστόρημά του *Σήμα κινδύνου* και το 2020 εκδίδονται τα *Άπαντα* του Αντώνη Σαμαράκη (εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα).

▲
Προτομή του Αντώνη Σαμαράκη, φιλοτεχνημένη από τον γλύπτη Πραξιτέλη Τζανουλίνο, με ανάθεση του Πρόδρομου Εμφιετζόγλου.

▲▲
Προτομή του Αντώνη Σαμαράκη, φιλοτεχνημένη μετά τον θάνατό του από τον γλύπτη Άγγελο Βλάσση, στον τόπο καταγωγής του πατέρα του, το Μορφοβούνι Καρδίτσας. Πολιτιστικό Κέντρο «Αντώνης Σαμαράκης». Αρχείο Ε.Σ.

▲
Αφίσα από το 7ο Διεθνές Μαθητικό Συνέδριο Λογοτεχνίας «Αντώνης Σαμαράκης, ο αιώνιος έφηβος». Ζωγράφειο Λύκειο, Κωνσταντινούπολη 2019. Αρχείο Ε.Σ.

▲
Σε τιμητική εκδήλωση στο Πολιτιστικό Κέντρο Μορφοβουνίου, Καρδίτσα 1999. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

Επίσης, έχουν πραγματοποιηθεί συνέδρια, αφιερωμένα στον λογοτέχνη, όπως το 7ο Διεθνές Μαθητικό Συνέδριο Λογοτεχνίας με θέμα: «Αντώνης Σαμαράκης. Ο αιώνιος έφηβος», που διοργανώθηκε από το Ζωγράφειο Λύκειο Κωνσταντινούπολης και τα Εκπαιδευτήρια Ε. Μαντουλίδη Θεσσαλονίκης υπό την αιγίδα του Οικουμενικού Πατριαρχείου και το 4ο Διεθνές Συνέδριο, με τίτλο «Πύλος: Ιστορία, Τέχνη και Πολιτισμός», που διοργανώθηκε από τον Δήμο Πύλου-Νέστορος.

Τέλος, στο πλαίσιο της προετοιμασίας και του εορτασμού του «Έτους Αντώνη Σαμαράκη», το Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού διοργάνωσε σειρά εκδηλώσεων για τη διάδοση του λόγου του συγγραφέα στον παροικιακό ελληνισμό, αλλά και στο ξενόγλωσσο αναγνωστικό κοινό, όπου συμμετείχαν άνθρωποι των Γραμμάτων από την Ελλάδα και το εξωτερικό. Συγκεκριμένα, την 20ή Νοεμβρίου 2019 πραγματοποιήθηκε εκδήλωση στο Λονδίνο, τη 19η Δεκεμβρίου στο Παρίσι και την 25η Φεβρουαρίου 2020 στην Αθήνα, στο Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη.

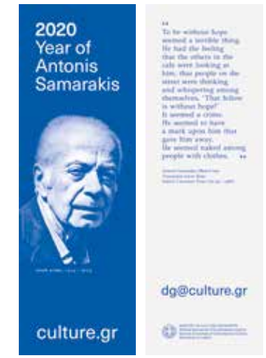

ΕΞΩΦΥΛΛΑ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΟΥ ΑΝΤΩΝΗ ΣΑΜΑΡΑΚΗ

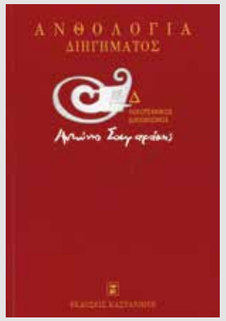

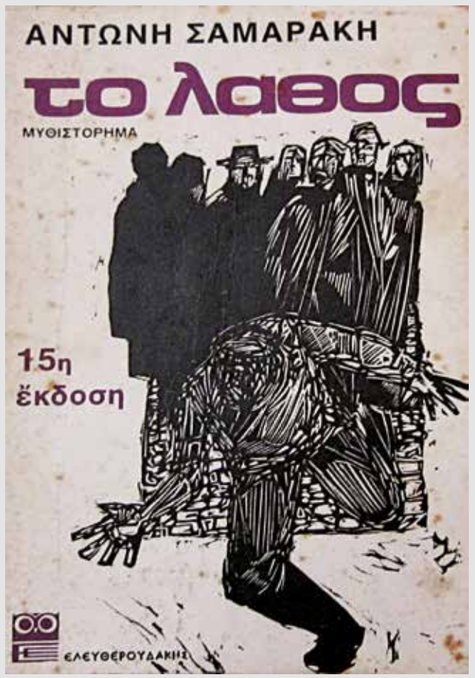

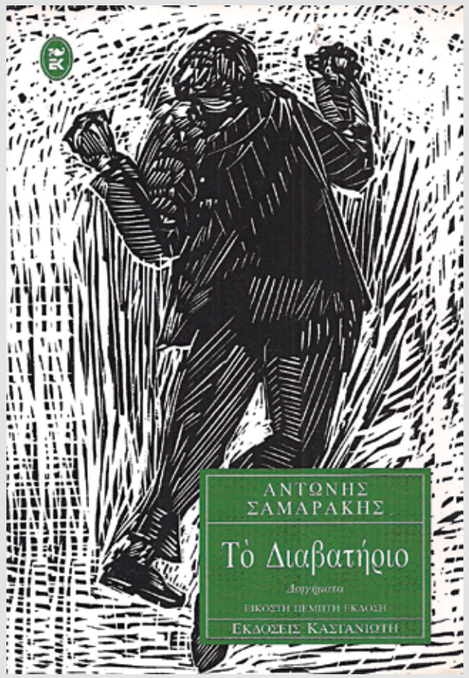

Εξώφυλλα από τις πολυάριθμες εκδόσεις του έργου του Αντώνη Σαμαράκη στην Ελλάδα.

Covers from some of the very many Greek editions of Antonis Samarakis' works.

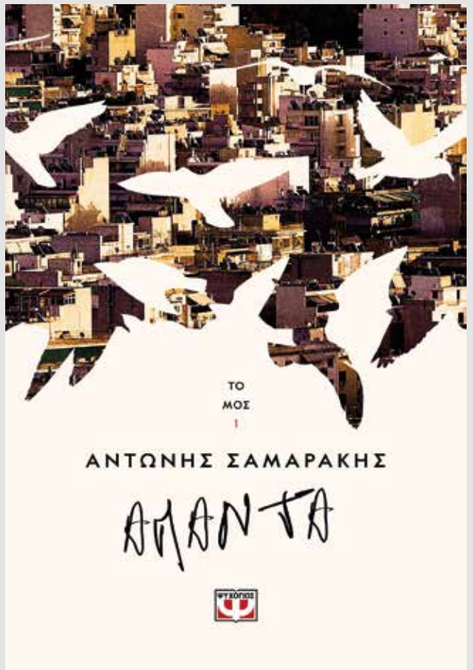

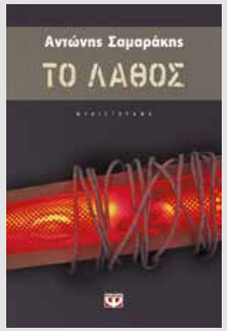

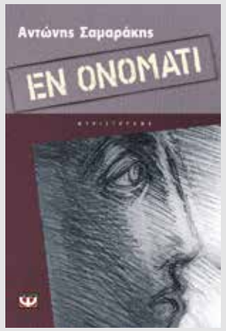

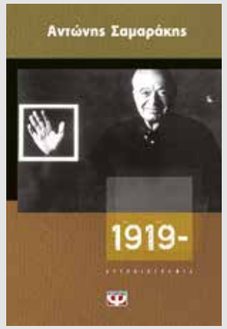

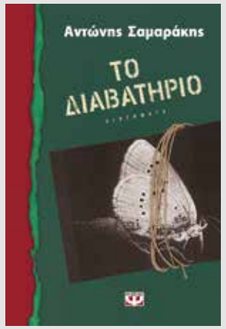

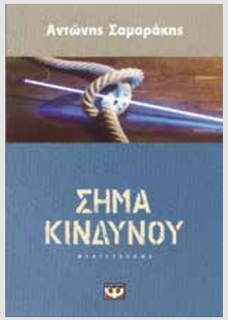

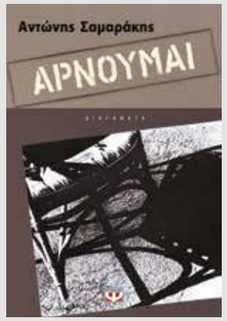

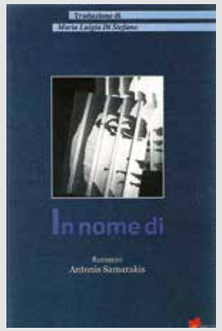

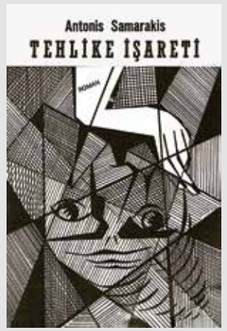

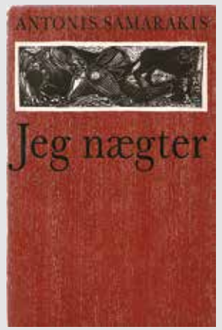

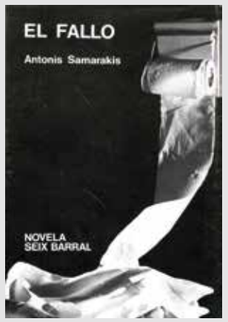

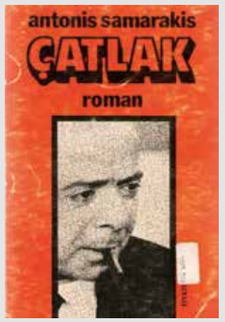

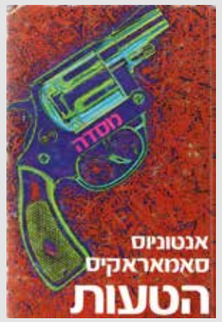

Στο εξωτερικό έχουν πραγματοποιηθεί 133 εκδόσεις των έργων του.
Το *Λάθος* έχει μεταφραστεί σε 33 γλώσσες.
Τα έργα του έχουν εκδοθεί και σε γραφή braille.

In all, 133 different volumes containing works of his have been published. *The Flaw* has been translated into 33 languages. His works have also been published in braille.

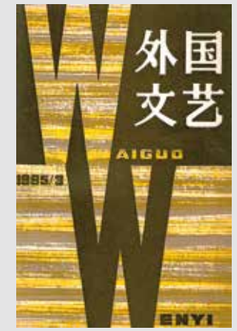

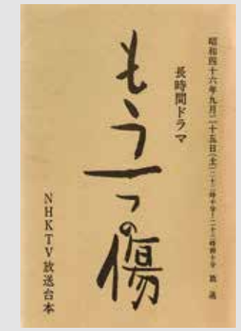

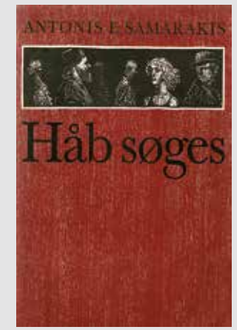

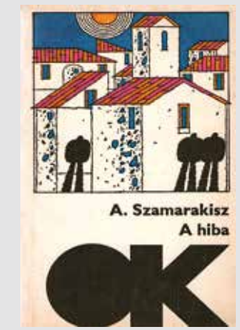

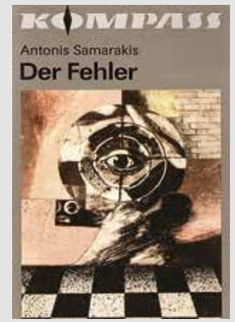

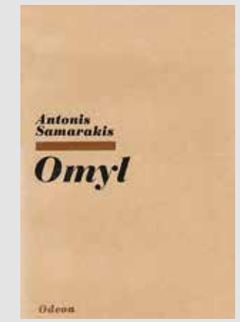

ANTONIS
SAMARAKIS
FEILEN
ROMAN

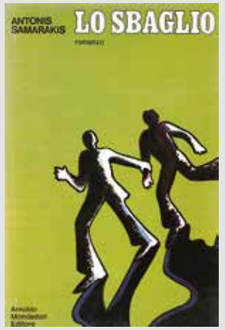
ANTONIS SAMARAKIS
LO SBAGLIO

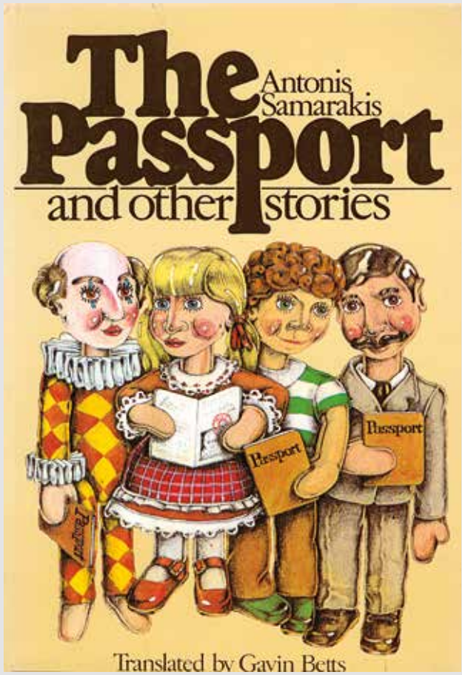
The Passport
Antonis Samarakis
and other stories
Translated by Gavin Betts

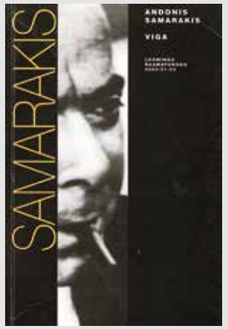
SAMARAKIS
ANDONIS SAMARAKIS
VIGA

Antonis
Samarakis
EREHDYS

Antonis
Samarakis
fisura
EDITURA
ALBATROS

Антонис
Самаракис
ГРЕШКАТА

現代ギリシア
短編小説選集
岡本圭 訳
渓水社

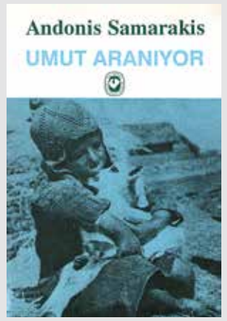
Andonis Samarakis
UMUT ARANIYOR

antonis a samarakis
falha
2ª edição
GRANDE PRÊMIO DA LITERATURA POLICIAL NA FRANÇA
PRÊMIO NACIONAL DE PROSA NA GRÉCIA
PRÊMIO DOS DOZE NA GRÉCIA
EDITORA EXPRESSÃO E CULTURA

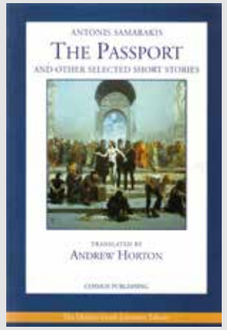
ANTONIS SAMARAKIS
THE PASSPORT
AND OTHER SELECTED SHORT STORIES
TRANSLATED BY
ANDREW HORTON

漏洞

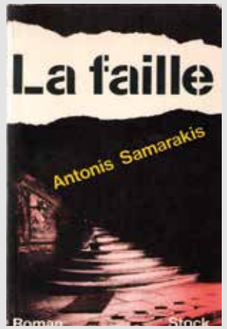
La faille
Antonis Samarakis

ANTONISZ
SZAMARAKISZ
A HIBA
A HIBA
EURÓPA

ANTONIS SAMARAKIS
nodbremsen
ASCHEHOUG

Antonis
Samarakis
Erzählungen
GREEK
DER
REISEPASS

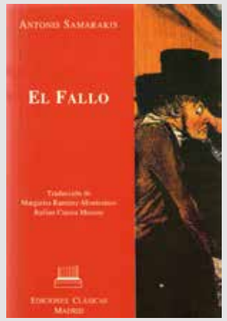
ANTONIS SAMARAKIS
EL FALLO

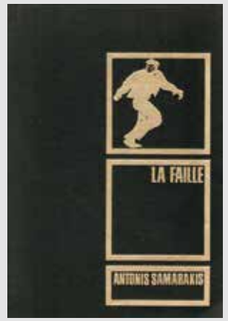
LA FAILLE
ANTONIS SAMARAKIS

ΕΞΩΦΥΛΛΑ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΟΥ ΑΝΤΩΝΗ ΣΑΜΑΡΑΚΗ

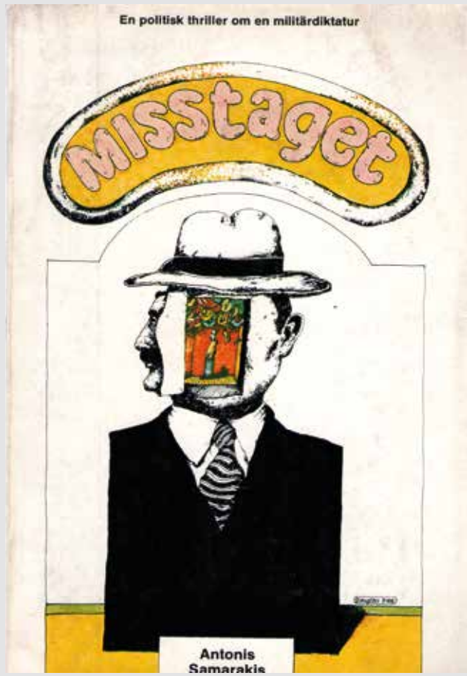

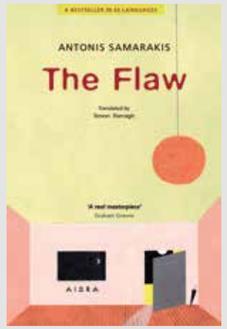

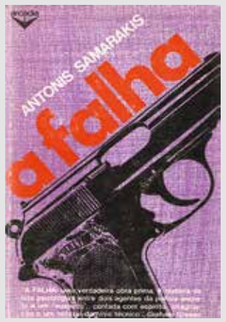

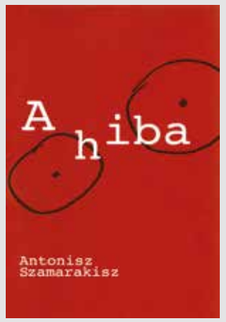

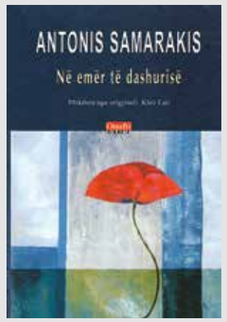

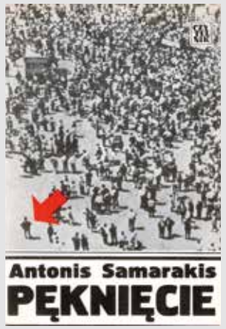

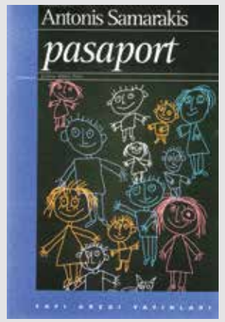

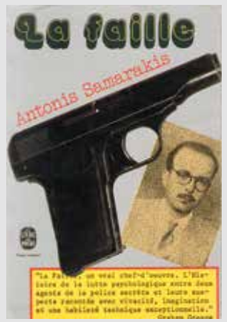

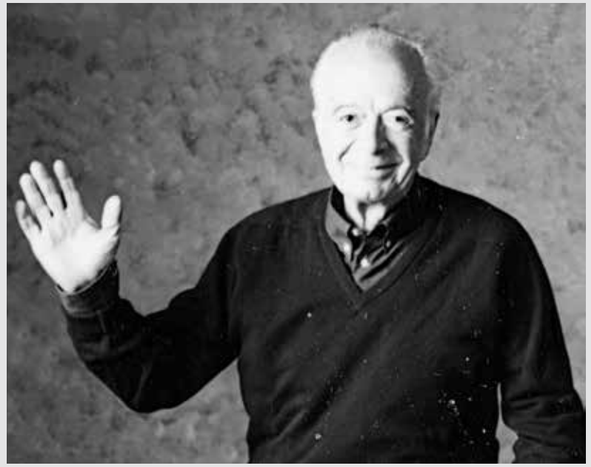

© Ib Henriksen

«Τι όμορφη που είναι η Γη μας!… Τι όμορφος
που είναι ο κόσμος μας!…» αναφώνησε από τα ύψη
ο αστροναύτης Νιλ Άρμστρονγκ. Όσο αγωνιζόμαστε
με πάθος ψυχής για μια ανθρωπότητα λιγότερο απάνθρωπη,
γεννιέται μέσα μας η ελπίδα να μπορέσουμε μια ώρα
να πούμε το ίδιο με τον αστροναύτη, όχι πια αντικρίζοντας
τον κόσμο μας από ψηλά, αλλά με τη χαρά να βλέπουμε
από κοντά, εκ βαθέων, με τη χαρά να αγγίζουμε,
να ψηλαφούμε μια όλο ομορφιά και τρυφερότητα εικόνα
της περιπέτειας του ανθρώπου.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ

Διά χειρός

Στο εξώφυλλο: ξυλογραφία του Jane Muus
από τη δανική μετάφραση της συλλογής *Ζητείται ελπίς*

(*Håb søges*, København: Carit Andersen, 1962)

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΟΜΑΖΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ με ρώτησε στην αρχή τι ιδέα έχω για τα μούσμουλα… Λοιπόν, τα μούσμουλα από την άποψη της Μαζικής Παραγωγής… τα μούσμουλα… Ξέρετε, ο γιος μου τρελαινότανε για μούσμουλα… του άρεσαν πάρα πολύ… έτρωγε πολλά μούσμουλα, πάρα πολλά μούσμουλα… Και ύστερα τον έπιανε… τον έπιανε ευκοιλιότητα… Με συγχωρείτε δηλαδή, αλλά τον έπιανε αυτό… ακριβώς αυτό… ευκοιλιότητα… Η πραγματικότητα είναι πως τον έπιανε ευκοιλιότητα. Πρέπει να είμαι ρεαλιστής… Πρέπει να είμαστε ρεαλιστές… Το Κράτος μας είναι ένα ρεαλιστικό Κράτος… Λοιπόν, τον έπιανε το γιο μου ευκοιλιότητα κάθε φορά που έτρωγε μούσμουλα… ευκοιλιότητα… Αλλά σκεφτείτε ένα Κράτος που οι πολίτες του τρελαίνονται για μούσμουλα… που τρώνε πολλά μούσμουλα… Και βέβαια τους πιάνει όλους αυτούς ευκοιλιότητα… Τότε τι γίνεται η Μαζική Παραγωγή;… Δε χρειάζεται να επιμείνω, το καταλαβαίνουμε αμέσως πως η ευκοιλιότητα ρίχνει τη Μαζική Παραγωγή… Το Ιδεώδες, το ύψιστο Ιδεώδες που είναι για όλους μας η

Μαζική Παραγωγή, κινδυνεύει, κλονίζεται… Γιατί η ευκοιλιότητα… η ευκοιλιότητα είναι ο υπ' αριθμόν 1 κίνδυνος… ο φοβερότερος σαμποτέρ της Μαζικής Παραγωγής… Μαζική Παραγωγή και ευκοιλιότητα είναι δυο… είναι δυο έννοιες, είναι δυο αξίες που δε συμβιβάζονται η μία με την άλλη… Διανοηθείτε ένα Κράτος που οι πολίτες του μαστίζονται από ευκοιλιότητα λόγω τα μούσμουλα… Όλα αυτά τα έλεγα στο γιο μου για να τον κάνω να μην τρώει πολλά μούσμουλα… Του τα έλεγα όλα αυτά, πως η Μαζική Παραγωγή κινδυνεύει από τα μούσμουλα… Και πως ο καλός πολίτης χρέος έχει να μην τρώει πολλά μούσμουλα… Αλλά δε μ' άκουγε ο γιος μου… δε μ' άκουγε, και δώσ' του κι έτρωγε μούσμουλα… Γελούσε κιόλας όταν του έλεγα όλα αυτά για τη Μαζική Παραγωγή και την ευκοιλιότητα… Αλλά ο γιος μου είναι… ήτανε ένα μικρό παιδί, ένα παιδί εφτά χρονών… Πρέπει όμως να επέμβει το Κράτος! Απευθύνομαι τώρα στο Μαζικό Υπεύθυνο για να διαβιβάσει την πρότασή μου αρμοδίως… Πρέπει να επέμβει το Κράτος… επειγόντως να επέμβει, γιατί τώρα ακριβώς είναι τα πολλά μούσμουλα… είναι ο καιρός που η αγορά είναι γεμάτη μούσμουλα… Να επέμβει επειγόντως το Κράτος!… Ο νόμος 11.113.303… ο μεγαλειώδης, ο καταπληκτικός Νόμος 11.113.303 υπήγαγε στην αρμοδιότητα και στον έλεγχο του Κράτους τον "εσωτερικό κόσμο" των πολιτών… Λοιπόν, μ' έναν καινούργιο, μεγαλειώδη, καταπληκτικό Νόμο, το Κράτος να υπαγάγει στην αρμοδιότητά του και στον έλεγχό του και τα μούσμουλα και την ευκοιλιότητα… Και τότε… τότε η Μαζική Παραγωγή… το ύψιστο Ιδεώδες της Μαζικής Ζωής μας, η Μαζική Παραγωγή… η Μαζική Παραγωγή… το μοναδικό Ιδεώδες της Μαζικής Ζωής μας, η Μαζική Παραγωγή… η Μαζική Παραγωγή…».

Από τη συλλογή διηγημάτων *Αρνούμαι*,
εκδ. Ψυχογιός, 2013, σσ. 127-128

ΕΝ ΟΝΟΜΑΤΙ

ΠΑΤΕΙΣ ΜΕ ΠΑΤΩ σε το πλήθος, γυναίκες ουρλιάζουν, κλαίνε, μωρά τσιρίζουν, ο ανάπηρος τσουλάει το καροτσάκι του, πανικός… Οι επίσημοι όπου φύγει φύγει, πρώτος ο διευθυντής της αστυνομίας, ακολουθούν οι άλλοι, ο Μητροπολίτης με τον Πρωτοσύγκελλο μπουρδουκλώνονται στα ράσα τους, πιάνονται αγκαλιά, κάτι αστυφύλακες ρίχνουν στον

αέρα δυναμώνοντας τον πανικό, τα ραδιόφωνα και η TV ηχογραφούν και φιλμάρουν φύρδην μίγδην μες στο ξέφρενο πλήθος, χάνει η μάνα το παιδί και το παιδί τη μάνα, σκηνές ξεσηκωμένες λες από υπερπαραγωγή του Χόλιγουντ. Βγαίνουν όλοι συρφετός στην πλατεία Ανεξαρτησίας. Το πλήθος εξαφανίζεται όπως μπορεί ο καθένας, στα γύρω σπίτια παράθυρα, πόρτες, μπαλκονόπορτες κλείνουν με πάταγο, κάποιοι παρακολουθούν πίσω από τις κουρτίνες. Οι δημοσιογράφοι, οι άνθρωποι των ραδιοφώνων, οι άλλοι της τηλεόρασης, πιστοί στο καθήκον, οχυρώνονται πίσω από τοίχους, πίσω από δέντρα, στοχεύουν τους κουκουλοφόρους, τους καλσονοφόρους, τους μασκοφόρους, που ακροβολίζονται από δω και από κει στην πλατεία με τα κροταλίσματά τους, τις ντουντούκες τους και τα συνθήματά τους…

Το πεδίο της μάχης μεταφέρεται στην πλατεία Ανεξαρτησίας. Στις γωνίες, οχυρωμένοι πίσω από δέντρα, πίσω από παρκαρισμένα αυτοκίνητα, άλλοι έχουν χωθεί στα κουφώματα των εξωθύρων, ό¬λοι αυτοί οι κουκουλοφόροι, καλσονοφόροι, μασκοφόροι. Διασταυρούμενα πυρά από όλες τις μεριές, όχι στον αέρα τώρα. Και διασταυρούμενα συνθήματα: «Εμείς είμαστε οι… Ελάτε σ’ εμάς να σας σώσουμε!» – «Όχι, εμείς είμαστε οι…

Ελάτε σ’ εμάς να σας σώσουμε!». Χαμός στην πλατεία, πανδαιμόνιο. Από τους διάφορους «σωτήρες» γίνεται το σώσε. Η αστυνομία μάταια παλεύει να αντιδράσει με πιστολιές στον αέρα. Η κατάσταση είναι εκτός ελέγχου.

Από το μυθιστόρημα *Εν ονόματι*,
εκδ. Ψυχογιός, 2014, σσ. 89-90

ΤΟ ΠΟΤΑΜΙ

ΔΕΝ ΜΠΟΡΟΥΣΕ να καταλάβει αν αυτός αντίκρυ του ήτανε από τους δικούς του ή από τους Άλλους. Πώς να το καταλάβει; Ένα κεφάλι έβλεπε μονάχα. Μπορούσε να ’ναι ένας από τους δικούς του. Μπορούσε να ’ναι ένας από τους Άλλους.

Για μερικά λεπτά, και οι δυο τους στέκονταν ακίνητοι στα νερά. Τη σιωπή διέκοψε ένα φτάρνισμα. Ήταν αυτός που φταρνίστηκε, και κατά τη συνήθειά του βλαστήμησε δυνατά. Τότε εκείνος αντίκρυ του άρχισε να κολυμπάει γρήγορα προς την αντίπερα όχθη. Κι αυτός όμως δεν έχασε καιρό. Κολύμπησε προς την όχθη του μ’ όλη του τη δύναμη. Βγήκε πρώτος. Έτρεξε στο δέντρο που είχε αφήσει το τουφέκι του, το άρπαξε. Ο Άλλος ότι έβγαινε από το νερό.

Έτρεχε τώρα κι εκείνος να πάρει το τουφέκι του.

Σήκωσε το τουφέκι του αυτός, σημάδεψε. Του ήτανε πάρα πολύ εύκολο να του φυτέψει μια σφαίρα στο κεφάλι. Ο Άλλος ήτανε σπουδαίος στόχος έτσι καθώς έτρεχε ολόγυμνος, κάπου είκοσι μέτρα μονάχα μακριά.

Όχι, δεν τράβηξε τη σκανδάλη. Ο Άλλος ήταν εκεί, γυμνός όπως είχε έρθει στον κόσμο. Κι αυτός ήταν εδώ, γυμνός όπως είχε έρθει στον κόσμο.

Δεν μπορούσε να τραβήξει. Ήτανε κι οι δυο γυμνοί. Δυο άνθρωποι γυμνοί. Γυμνοί από ρούχα. Γυμνοί από ονόματα. Γυμνοί από εθνικότητα. Γυμνοί από τον χακί εαυτό τους.

Από τη συλλογή διηγημάτων *Ζητείται ελπίς*,
εκδ. Ψυχογιός, 2013, σσ. 26-27

ΣΗΜΑ ΚΙΝΔΥΝΟΥ

ΟΥΤΕ ΣΤΙΓΜΗ ΗΣΥΧΗ ύστερ' από το τέλος του πολέμου. Κάθε ώρα και λαχτάρα! Πότε εδώ, πότε εκεί… Δοκιμές, πρόβες για τον τρίτο παγκόσμιο πόλεμο. Ούτε ώρα ήσυχη! Ο φόβος του πολέμου να βαραίνει τη ζωή μας, να φαρμακώνει τις ώρες μας. Το τελεσίγραφο της Ανατολής, το τελεσίγραφο της Δύσης… Στο διάβολο

η Ανατολή, στο διάβολο και η Δύση! Ούτε ώρα ήσυχη! Και όμως, τον καιρό του πολέμου λέγαμε πως δε θα 'ρθει καινούργιος πόλεμος, ήμασταν βέβαιοι πως το αίμα που χυνόταν ήταν για να μην έρθει καινούργιος πόλεμος, για να είναι ελεύθερος ο άνθρωπος από τον φόβο του πολέμου, ελεύθερος από τον φόβο της πείνας.

Ο φόβος της πείνας. Η γεωγραφία της πείνας εν έτει 1959 μ.Χ. Η πείνα να τσακίζει την υπόσταση του ανθρώπου, να εξευτελίζει την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, να τροφοδοτεί τα σανατόρια, να τροφοδοτεί τις φυλακές, να τροφοδοτεί την αθλιότητα, να τροφοδοτεί τις εφημερίδες: «Χθες ηυτοκτόνησε διά λόγους οικονομικούς ο άνεργος…»

Ο φόβος του πολέμου και ο φόβος της πείνας. Οι δυο βασικοί φόβοι στον κόσμο μας, τα δυο βασικά χαρακτηριστικά του κόσμου μας. Και τον καιρό του πολέμου, που λέγαμε πως ο κόσμος ύστερ' από τον πόλεμο θα ήταν ένας κόσμος… Να λοιπόν που ήρθε αυτός ο κόσμος! Ήρθε ο μεταπολεμικός κόσμος. Ο φόβος του πολέμου, ο φόβος της πείνας, ο φόβος… Μισθωτοί του κόσμου τούτου εμείς, μισθωτοί, και το μεροκάματό μας μεροκάματο του φόβου!

Από το μυθιστόρημα *Σήμα κινδύνου*,
εκδ. Ψυχογιός, 2015, σσ. 24-25

ΤΟ ΛΑΘΟΣ

«ΕΓΙΝΕ Ο,ΤΙ ΕΠΡΕΠΕ», μου είπε ο προϊστάμενος, «από τη στιγμή που τον μετέφεραν εδώ, και με τη μεγίστη δυνατή ταχύτητα. Δεν προέκυψε το ελάχιστο εις βάρος του. Στο σπίτι του –δηλαδή, ένα δωμάτιο ισόγειο με δική του ανεξάρτητη είσοδο και τουαλέτα– η έρευνα αρνητική. Ένα συνηθισμένο δωμάτιο εργένη. Οι πληροφορίες που μας έδωσαν οι άλλοι ένοικοι, οι γείτονες, οι συνάδελφοί του στον "Ερμή" –σε μια ώρα μέσα ολοκληρώθηκε ένας κύκλος πληροφοριών–, όλες οι πληροφορίες συγκλίνουν στο ίδιο συμπέρασμα: ένας ήσυχος άνθρωπος. Δεν έχει απασχολήσει άλλοτε ούτε την Ειδική Υπηρεσία ούτε τις αστυνομικές αρχές. Δεν έχει δώσει ως τώρα την ελάχιστη υποψία για ενέργειες εναντίον του Καθεστώτος ή πως σκέφτεται ή αισθάνεται εναντίον του Καθεστώτος ή αντίθετα προς το Καθεστώς ή απλώς όχι σύμφωνα με το Καθεστώς. Τον πήρα για ανάκριση δύο ώρες μετά την προσαγωγή του στην Ειδική Υπηρεσία. Του είπα κατευθείαν πως ο άλλος, ο συνένοχός του, μας έχει ήδη εξηγήσει τη συνάντησή τους στο "Καφέ Σπορ", και του ζήτησα να μου πει τη δική του άποψη. Με ψυχραιμία τότε μου έδωσε την απάντηση πως δεν τον γνωρίζει τον άλλον, πως δεν είναι συνένοχοι οι δυο

τους, και πως η συνάντησή τους στο καφενείο δεν είχε κανένα νόημα. Πως ήτανε εντελώς τυχαία. Τον ερώτησα τι είπανε οι δυο τους όταν ο άλλος τον πάτησε στο δεξί πόδι. Χωρίς κανένα δισταγμό, μου επανέλαβε το διάλογό τους επί λέξει. Ένα διάλογο φαινομενικά αθώο. Θα σας δώσω αργότερα λεπτομέρειες, που τώρα τις παραλείπω γιατί θέλω να σχηματίσετε πρώτα μια γενική εικόνα. Λοιπόν, αντιλαμβάνεσθε ίσως το κόλπο που έκανα: οι πράκτορές μου είχανε ακούσει ολόκληρο το διάλογο, ούτε λέξη δεν τους διέφυγε. Τον είχα υπόψη μου το διάλογο, προσποιήθηκα όμως το αντίθετο για να δω αν θα είχε την ειλικρίνεια να μου τον δώσει ακέραιο ή θα έκανε αλλαγές. Στη δεύτερη περίπτωση, θα είχαμε ένα συγκεκριμένο στοιχείο εις βάρος του. Τον ρώτησα έπειτα τι νόημα έχουνε οι δυο μικροί κύκλοι που είχε σκιτσάρει στο χαρτί από τα τσιγάρα του. Του έδειξα το σκίτσο. Δε φάνηκε να εκπλήσσεται που το είχαμε στα χέρια μας. Μου έδωσε την εξής απάντηση: "Δεν έχουνε κανένα νόημα, είναι ό,τι ακριβώς βλέπετε: δυο μικροί κύκλοι. Μη μου πείτε πως είναι και οι δυο αυτοί μικροί κύκλοι ύποπτοι! Τους έφτιαξα έτσι, για να περάσει η ώρα, αντί για δυο μικρούς κύκλους θα μπορούσα να σκιτσάρω δυο μικρά τετράγωνα ή δυο μικρούς ρόμβους ή κάτι άλλο". Του είπα πως δεν μπορώ να δεχτώ την εξήγηση και πως δεν αποκλείεται οι δυο δήθεν αθώοι

μικροί κύκλοι να είναι ένα σχεδιάγραμμα, δυο αποθήκες με όπλα που προορίζονται εναντίον του Καθεστώτος. Γέλασε και μου είπε, ενώ με κοίταζε κατευθείαν στα μάτια: "Είμαι ένας φιλήσυχος πολίτης". Τότε ήτανε που άναψα: "Για το Καθεστώς 'φιλήσυχος πολίτης' δε σημαίνει τίποτα. Τίποτα! Οι άνθρωποι χωρίζονται μόνο σ' εκείνους που είναι με το Καθεστώς και σ' εκείνους που δεν είναι. Για να είσαι εχθρός του Καθεστώτος, δε χρειάζεται να έχεις πράξει κάτι αντίθετο προς το Καθεστώς. Φτάνει να μην είσαι με το Καθεστώς, να μην έχεις να εμφανίσεις δράση θετική υπέρ του Καθεστώτος. Ναι, για το Καθεστώς ισχύει ο νόμος: "Ὁ μὴ ὢν μετ' ἐμοῦ κατ' ἐμοῦ ἐστι" [...]».

Από το μυθιστόρημα *Το λάθος*,
εκδ. Ψυχογιός, 2013, *σσ. 50-52*

ΦΙΣΤΙΚΙΑ ΑΙΓΙΝΗΣ

ΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ για το πήδημα από το παράθυρο του χολ-σαλονιού την πήρε τη νύχτα χτες, δεν έκλεισε μάτι ως την αυγή. Τη νύχτα ερρίφθη ο κύβος. Αλλά για τη μέθοδο, πήδημα δηλαδή αντί κάτι άλλο, είχε αποφασίσει εδώ και αρκετό καιρό, εδώ και δύο τουλάχιστον βδομάδες, λίγο μετά την έναρξη κυκλοφορίας μέσα του της σκέψης για θάνατο. Είχε να διαλέξει μεταξύ πολλών: πιστόλι, μαχαίρι, βαρβιτουρικά συν αλκοόλ, άνοιγμα φλεβών κατά προτίμηση στην μπανιέρα με το νερό όχι και να ζεματάει, ζεστό πάντως, ή να μπει σε μια κάποια θάλασσα και να προχωρήσει, προχωρήσει…

Θηλιά επίσης στον λαιμό, αφού πρώτα δέσει καλά το σκοινί και το ελέγξει μη λυθεί ή σπάσει και τουμπάρει αυτός στο παρκέ και ύστερα δεν έχει κουράγιο για επανάληψη. Άλλη λύση, πήδημα στο κενό από το δυάρι του στον τέταρτο όροφο από το παράθυρο, αλλά ποιο παράθυρο; Ένα παραθυράκι τόσο δα στο μπάνιο, δε σηκώνει συζήτηση, διαγράφεται, η κουζίνα είναι τυφλή, ούτε παράθυρο ούτε τίποτα, εξαεριστήρας μόνο, συνεπώς ή το παράθυρο στην κρεβατοκάμαρα ή το άλλο στο χολ-σαλόνι, και τα δύο βλέπουν στον δρόμο, μπαλκόνι δεν υπάρχει. Προτιμούσε βέβαια παράθυρο εσωτερικό, σε φωταγωγό, να μην έχει θεατές το κρίσιμο δευτερόλεπτο, αλλά τι να γίνει…

Από τη συλλογή διηγημάτων *Η κόντρα*,
εκδ. Ψυχογιός, 2014, *σ. 57*

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΖΑΒΟΛΙΑ

Οι συλλήψεις έγιναν χτες τη νύχτα. Μετά τα μεσάνυχτα. Πολύ φυσικό αυτό: οι συλλήψεις που φιλοδοξούν να είναι «ποιότητος», οι άξιες του παγκοσμίως πλουσιοτάτου παρελθόντος στον τομέα των συλλήψεων, γίνονται πάντα αργά τη νύχτα, και μάλιστα τις πρώτες πρωινές ώρες. Γιατί μέσα στο κόλπο είναι και να σε σηκώνουν άρον-άρον από το κρεβάτι σου την ώρα που είσαι βυθισμένος στον τρυφερό ύπνο του δικαίου ή σε μιαν εξίσου τρυφερή αγκαλιά και επιμένεις να κάνεις όχι πόλεμο αλλά έρωτα. Και βέβαια δίνει άλλο χρώμα στην όλη σύλληψη να αιφνιδιάζεσαι ενώ φοράς τις πυτζάμες σου ή πουκαμίσα ή μπέιμπυ-ντολ ή τίποτα. Να σε τραβάνε αξύριστο, αχτένιστο, μαχμουρλή, στα κακά σου χάλια.

Η αλήθεια είναι ότι χτες τη νύχτα τα πράγματα συνέβησαν κάπως αλλιώς. Όλοι οι συλληφθέντες, άντρες, γυναίκες, παιδιά (ακόμα και τα βρέφη), είχαν εμφάνιση άψογη. Συνελήφθησαν όλοι ντυμένοι στην τρίχα, καλοχτενισμένοι, φρεσκοσιδερωμένοι, με χτένισμα της ώρας, με χωρίστρες αλφαδιασμένες. Πάντως, συνελήφθησαν – κι αυτό αλήθεια είναι.

Τα σαΐνια που διαθέτει άφθονα η Μυστική Υπηρεσία Υγιούς Προγραμματισμού Καταναλωτικής Κοινωνίας διέρρηξαν πολύ εύκολα τις κλειδωμένες πόρτες, παραβίασαν πολύ εύκολα τα κατάκλειστα παράθυρα, τρύπωσαν πολύ εύκολα σε κατοικίες και καταστήματα και εργοστάσια και εργαστήρια και αποθήκες και νοσοκομεία και κλινικές, τρύπωσαν σε ισόγεια, υπόγεια, ημιορόφους, ρετιρέ, ταράτσες, δίχως φυσικά να παραλείψουν και τους ενδιάμεσους ορόφους. Με μια λέξη, τρύπωσαν παντού όπου ήταν φανερό ή υπήρχαν εμπιστευτικές πληροφορίες από καταδότες ή απλώς υποψίες ότι βρίσκονται εκείνοι που έπρεπε να συλληφθούν… να συλληφθούν οπωσδήποτε, πάση θυσία, σε μία και μόνη νύχτα, τη νύχτα της 17 προς 18 Ιανουαρίου.

Από τη συλλογή διηγημάτων *Το διαβατήριο*,
εκδ. Ψυχογιός, 2013, σσ. 51-52

ΕΡΓΟΓΡΑΦΙΑ ΑΝΤΩΝΗ ΣΑΜΑΡΑΚΗ

Ζητείται ελπίς
1η έκδοση: Τυπογραφείο Δ. Αβραμόπουλος, Αθήνα 1954
104η έκδοση: Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2020

Σήμα κινδύνου
1η έκδοση: Τυπογραφείο Μπόλαρη, Αθήνα 1959
30ή έκδοση: Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2020

Αρνούμαι
1η έκδοση: Εκδόσεις Γ. Φέξης, Αθήνα 1961
42η έκδοση: Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2020

Το λάθος
1η έκδοση: Εκδόσεις Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1965
76η έκδοση: Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2020

Το διαβατήριο
1η έκδοση: Εκδόσεις Γ. Κ. Ελευθερουδάκης, Αθήνα 1973
28η έκδοση: Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2020

Η κόντρα
1η έκδοση: Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1992
18η έκδοση: Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2020

Αυτοβιογραφία 1919-
1η έκδοση: Εκδόσεις Γ. Κ. Ελευθερουδάκης, Αθήνα 1996
6η έκδοση: Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2020

Εν ονόματι
1η έκδοση: Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998
20ή έκδοση: Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2020

Ποιήματα
1η έκδοση: Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2008
3η έκδοση: Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2020

Γιατί είμαι χριστιανός
1η έκδοση: Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2020

***Άπαντα* (2 τόμοι)**
1η έκδοση: Εκδόσεις Ψυχογιός, Αθήνα 2020

ΕΓΡΑΨΑΝ
για τον
ΣΑΜΑΡΑΚΗ

Προσωπικότητες από την πνευματική, κοινωνική, πολιτική, καλλιτεχνική και λογοτεχνική ζωή της χώρας γράφουν ειδικά για το λεύκωμα *Αντώνης Σαμαράκης - Μια διαδρομή στον 20ό αιώνα*.
Μας μεταφέρουν τις εμπειρίες τους και μας αποκαλύπτουν γνωστές και άγνωστες πτυχές της προσωπικότητάς του, επιβεβαιώνοντας με τον πλέον εμφατικό τρόπο τη διαχρονικότητα του έργου τού τιμώμενου συγγραφέα και τις επιρροές του στις νεότερες γενιές.

ΧΑΙΡΕΤΙΖΩ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ του παρόντος αφιερωματικού λευκώματος με τίτλο *Αντώνης Σαμαράκης - Μία διαδρομή στον 20ό αιώνα*, η οποία πραγματοποιείται στο πλαίσιο των εορτασμών του «Έτους Αντώνη Σαμαράκη - 2020», με μέριμνα της Διεύθυνσης Γραμμάτων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού.

Ο πολυμεταφρασμένος αυτός Έλληνας πεζογράφος άφησε διαχρονικά δυνατό το στίγμα του στη λογοτεχνία αλλά και στην κοινωνία μας, στη μετεμφυλιακή Ελλάδα και στον κόσμο ολόκληρο. Με την επίμονη καταγγελία κάθε ολοκληρωτισμού έδειξε την αξία του ανθρώπου, το πώς η ανθρωπιά ρηγματώνει το φαινομενικά παντοδύναμο κακό που καταδυναστεύει τις κοινωνίες.

Του χρωστούμε την ανάδειξη ενός ανθρωπισμού που μάχεται μέσα στην Ιστορία και εμπνέει. Του χρωστούμε τη δουλειά που έκανε στα Ηνωμένα Έθνη για κοινωνικά θέματα και στην Unicef για τα παιδιά του κόσμου. Στην Ελλάδα του χρωστούμε, επίσης, την ιδέα της «Βουλής των Εφήβων».

Συγχαίρω για το παρόν λεύκωμα και εύχομαι ο Κύριος ημών Ιησούς Χριστός να αναπαύει τον μεγάλο αυτόν πνευματικό άνθρωπο και συμπολίτη μας.

Μετ΄ ευχών διαπύρων

Ο Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Πάσης Ελλάδος
Ιερώνυμος Β΄

ΣΕ ΗΜΕΡΕΣ ΠΟΥ ΕΧΕΙ ΣΤΕΡΕΨΕΙ Η ΕΛΠΙΔΑ, η αγάπη και η ανθρωπιά, σε ώρες που τα παιδιά πεθαίνουν από την πείνα στους δρόμους της σκληρότητας και της αδιαφορίας, σε καιρούς που η πολύτροπη απελπισία θολώνει τον νου, τότε ακριβώς είναι καιρός να ακούσεις τον ποιητή. Ποιητής είναι εκείνος που αφουγκράζεται τον αόρατο κόσμο, εκείνος που πιστεύει στο αιώνιο και στη δύναμη που κυβερνά τον κόσμο, εκείνος που με έντονη ζέση και αγωνιστικότητα αναζητεί τη λύτρωση αυτού του κόσμου πολύ περισσότερο από όσο οι εκάστοτε αρμόδιοι σύγχρονοί του.
Ο Αντώνης Σαμαράκης γεννήθηκε ποιητής. Ποιητής δεν είναι μόνον εκείνος που γράφει ποιήματα. Το Σύμβολο της Πίστης των Χριστιανών δηλώνει ως ποιητή τον Δημιουργό: «Πιστεύω εις ένα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, ποιητήν ουρανού και γης [...]». Συνεπώς, ο ποιητής είναι και ο κάθε είδους δημιουργός που πασχίζει να πραγματώσει κάτι, να δημιουργήσει, και, στην προκειμένη περίπτωση, αγωνίζεται με τα δικά του όπλα να κάνει την ελπίδα μέσον σωτηρίας από την ισοπέδωση.
Για τον Σαμαράκη το κλειδί σε αυτή την αναζήτηση είναι η τέχνη του λόγου, είναι ό,τι για άλλους το Ευαγγέλιο. Είναι το μέσο για την αποκάλυψη της υπέρτατης αλήθειας, το μυσταγωγικό μυστήριο, ο άρτος και ο οίνος που εξαγιάζουν το είναι του ανθρώπου, τούτο το πολύ γήινο σώμα, το οποίο επικοινωνεί με το άπειρο. Αν για τους άλλους η λογοτεχνία είναι κομμάτι της ζωής, για τον Σαμαράκη είναι το απόλυτο νόημα της ζωής. Είναι ανάγκη που υπερβαίνει το ανθρώπινο πρόσωπο, είναι θρησκευτική ανάγκη.
Όπως ο αιθέρας γεμίζει και χρωματίζει το ενδιάμεσο βασίλειο ανάμεσα στη γη και στον ουρανό και πληροί αδιόρατα τούτο το τρομερό κενό, έτσι και η λογοτεχνία γεμίζει την άβυσσο μεταξύ υπαρκτού και ανυπαρξίας. Η λογοτεχνία για τον Σαμαράκη δεν είναι, όπως για τους άλλους, το μουσικό προσφάι της ζωής, ένα απλό στολίδι του μυστικού κόσμου της ανθρωπότητας, μα ο σκοπός και η υπέρτατη έννοια, η δημιουργική αρχή που βαστά το σύμπαν.
Με κλειδί, λοιπόν, τη γραφή, αφήνει ένα πανανθρώπινο και διαχρονικό μήνυμα: «Ζητείται ελπίς»! Κανείς δεν διακήρυξε τόσο έντονα τον απόλυτο χαρακτήρα της λογοτεχνίας, την κυριαρχία της, που μετεωρίζεται επάνω από τη γη. Με τα βιβλία του αγωνίζεται για την επιτυχία της κοινωνικής καταγγελίας και αντικατοπτρίζει τις προσωπικές του ανησυχίες για το παρόν και το μέλλον της σύγχρονης κοινωνίας. Με γλώσσα στρωτή και ανεπιτήδευτο ύφος στοχεύει από έντονα ανθρωποκεντρική γωνία, ελπίζοντας με αγάπη στους νέους, στην ελπίδα του αύριο, και τους δίνει τον δημόσιο λόγο.
Χαιρετίζουμε τούτη την έκδοση και συνεχίζουμε να προχωρούμε εργαζόμενοι πάντα για την πραγμάτωση της αναζήτησής του.

Ο Αρχιεπίσκοπος Αμερικής
Ελπιδοφόρος

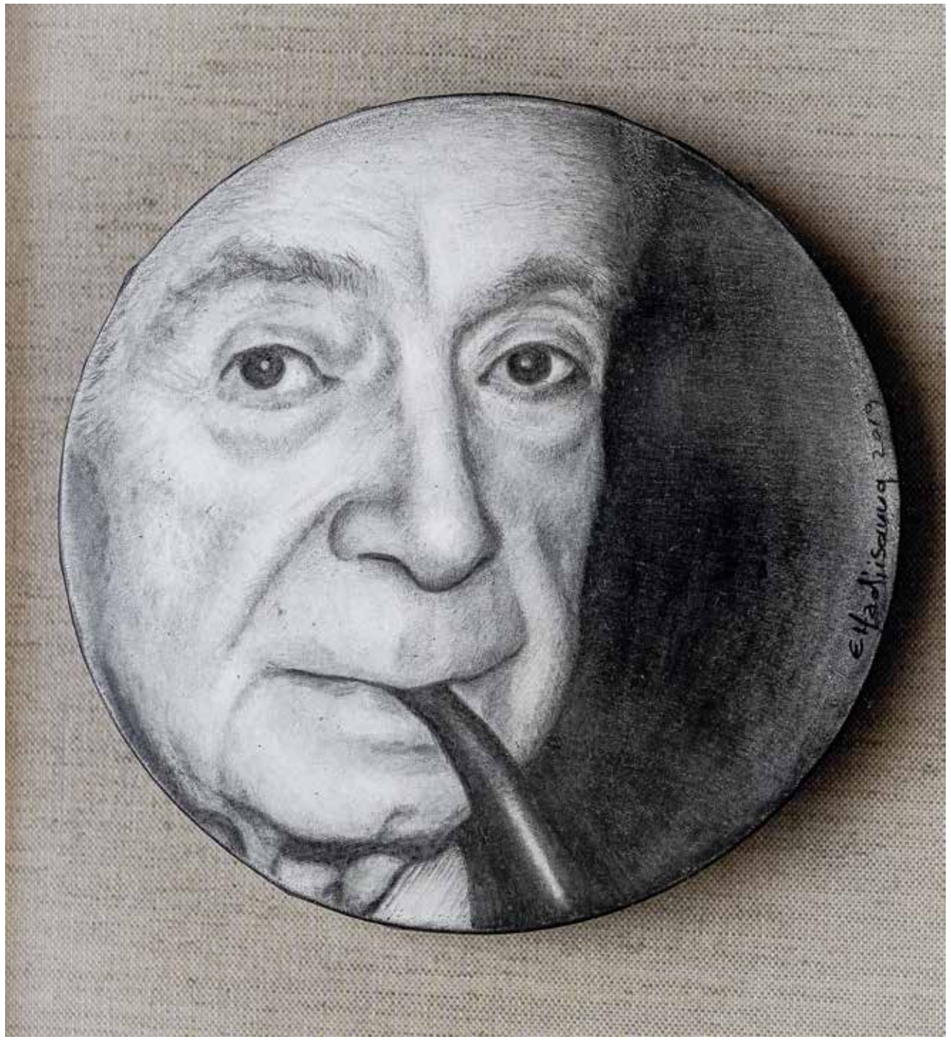

▲
Πορτραίτο του Α. Σαμαράκη,
της εικαστικού Ερατούς Χατζησάββα, 2019.
Αρχείο Ε.Σ.

Portrait of A. Samarakis, by the Cypriot
visual artist Erato Hadjisavva, 2019.
E.S. Archive

ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ

«Τα χέρια δώσ' μου/ να κάψουμε τα σύνορα του κόσμου»

Η νομενκλατούρα της κουλτούρας, εκείνο το κύκλωμα των κριτικών, που υπήρχε ανέκαθεν, υπάρχει τώρα και θα υπάρχει πάντα, και που αποτελείται από καλοπροαίρετους και κακοπροαίρετους ανθρώπους οι οποίοι φτιάχνουν μεταξύ τους αρμούς της κριτικής αποτίμησης ενός έργου τέχνης, είτε είναι αυτό εικαστικό, κινηματογραφικό, είτε λογοτεχνικό, θεατρικό και ό,τι άλλο ανήκει στον χώρο της πνευματικής δημιουργίας, αποτελείται από μία τάξη-για-τον εαυτό της ανθρώπων που αποφαίνονται με τη σφραγίδα ενός Πάπα για κάθε καινούργιο έργο ενός δημιουργού.

Αυτή η νομενκλατούρα δεν έκανε δεκτά στους κόλπους της τα βιβλία του Αντώνη Σαμαράκη. Μπορεί να γράφτηκαν μερικές κριτικές, που μπορεί να ήταν και ενθουσιαστικές, ωστόσο, στο σύνολό της, όπως το έζησα εγώ, ο Σαμαράκης θεωρούνταν ήσσονος σημασίας πεζογράφος. Κι ενώ το έργο του είχε αγγίξει ένα ευρύτατο κοινό, ελληνικό και ξένο, παρ' όλα αυτά, η νομενκλατούρα αρνιόταν να του αναγνωρίσει το πολυδιαβασμένο και πολυμεταφρασμένο έργο του.

Το λέω αυτό και εξ ιδίας πείρας, αλλά για μένα το χρεώνω στα πολλαπλά και αδιαβάθμητα βιβλία που έχω γράψει, ενώ ο Αντώνης δεν ήταν από τους πολυγραφότατους συγγραφείς. Και μπορεί να αδιαφορούσε για τη στάση της νομενκλατούρας αυτής, αλλά νομίζω ότι κατά βάθος θα τον πλήγωνε.

Όσο πιο δύστροπος και ιδιότυπος είναι ένας συγγραφέας ή ποιητής, τόσο η νομενκλατούρα τον αγκαλιάζει. Της προσφέρεται σαν είδος που της δίνει την ευκαιρία να πρωτοτυπήσει και η ίδια αναφερόμενη σε ξένους θεωρητικούς των τεχνών.

Δυστυχώς γι' αυτούς, ο Σαμαράκης είναι δύο πράγματα ταυτοχρόνως και μόνο: λιτός στη γραφή, τηλεγραφικός στις προτάσεις, αντι-λογοτεχνικός όσο γίνεται στις περιγραφές τόπων, καιρικών συνθηκών, ηλίου και φεγγαριού. Η ραχοκοκαλιά των βιβλίων του έχει πάντα έναν και μόνο σταθερό πυρήνα: τον άνθρωπο. Ο άνθρωπος τον αφορά, σε όλες τις εκδοχές του. Κυρίως ο άνθρωπος που υποφέρει. Ο νέος άνθρωπος που δεν έχει ακόμη συμβιβαστεί. Που παλεύει για μια θέση στον ήλιο, χωρίς πυξίδα για να τον πλησιάσει.

Αυτό το απέδειξε έμπρακτα σε όλη τη ζωή του. Όπου συναντούσε ανθρώπινη πληγή, έτρεχε να τη γιατρέψει. Οι νέοι τον λάτρευαν. Παντού σε κάθε αίτημά τους. Αυτό τελικά είχε ως αποτέλεσμα να γίνει ο Έλληνας εκπρόσωπος της παγκόσμιας UNICEF και ο δημιουργός από μόνος του της «Βουλής των Εφήβων».

Τον έζησα ως άνθρωπο από πολύ κοντά. Από τα πρώτα μας βιβλία (1953-1954). Κολλήσαμε. Είχε ένα μυαλό περιστροφικό και μια ανεξάντλητη χαρά να δίνει, να δίνεται χωρίς κανένα αντάλλαγμα. Μια φορά, που διάβασε σε μια γαλλική εφημερίδα για έναν νέο άνθρωπο που απέτυχε να αυτοκτονήσει, έτρεξε στην πόλη του, στη Γαλλία, να τον βρει.

Μιαν άλλη φορά που με επισκέφθηκε στη Θεσσαλονίκη και του γνώρισα τον νεοαφιχθέντα εκεί φίλο μου Άγγελο Δεληβοριά, όταν είδε πού έμενε, σε ένα γιαπί ημιτελές που έκτιζε ο πατέρας του, έτρεξε του πήρε καρέκλες, τραπέζι και μια λάμπα για να μπορεί να διαβάζει τη νύχτα. Όμως, το δώρο αυτό του γύρισε μπούμερανγκ: ανησυχούσε από την Αθήνα, όπου είχε επιστρέψει, μήπως ο Άγγελος έπαθε καμιά ηλεκτροπληξία, καθώς η λάμπα δεν είχε γείωση. Κι έπαιρνε εμένα στο τηλέφωνο για να τον καθησυχάσω.

Ο Αντώνης ήταν σκέτη «ψυχούλα». Και η ψυχούλα αυτή βρήκε στον δρόμο της την ωραία Ελένη. Κι εκεί φρονίμεψε, χωρίς ν' αλλάξει χαρακτήρα. Ο πάντα ανήσυχος, δεν ησύχασε αλλά γιάτρεψε την ανησυχία του (που την ανέπτυξε τόσο δυνατά στο *Σήμα κινδύνου*), με το επόμενο βιβλίο του, τη συλλογή διηγημάτων *Αρνούμαι*. Σε αυτό, ο απελπισμένος ήρωας του ομώνυμου διηγήματος, ενώ πάει να πέσει από τη γέφυρα, πέφτει στο ποτάμι για να σώσει έναν άγνωστο συνάνθρωπό του που πνίγεται.

Και μόλις το 2008 είχαμε την τύχη να γνωρίσουμε, μαζί με τον γεννημένο πεζογράφο, και τον ποιητή που όλοι ξέραμε ότι υπήρξε, αλλά δεν είχαμε διαβάσει τα ποιήματά του. Εγώ όμως ήξερα ένα από τότε που πρωτογνωριστήκαμε και κράτησα μια ολόκληρη ζωή τον τελευταίο του στίχο:

«Τα χέρια δώσ' μου
να κάψουμε τα σύνορα του κόσμου».

Βασίλης Βασιλικός, συγγραφέας
2 Μαρτίου 2020

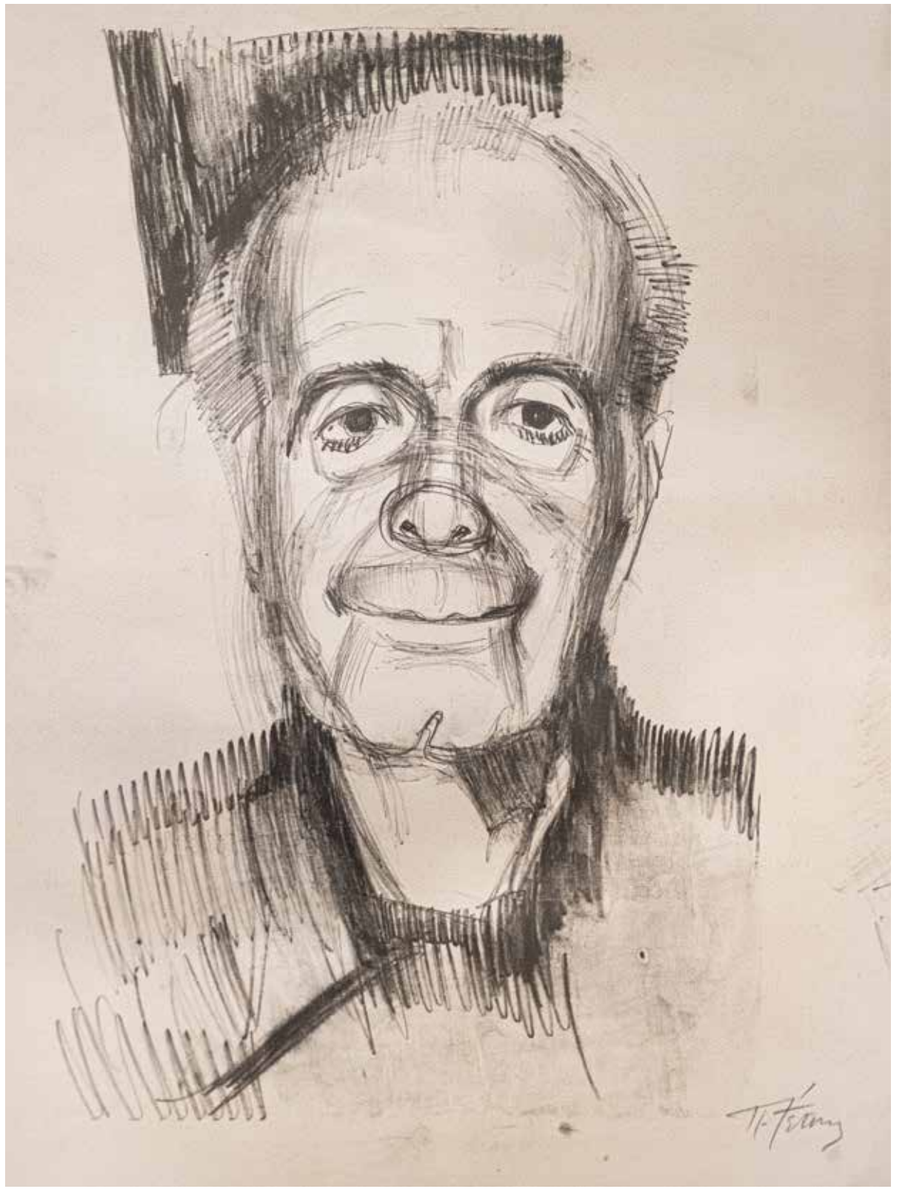

◄
Πορτραίτο
του Α. Σαμαράκη,
ξυλογραφία
του φίλου του
εικαστικού
Παναγιώτη Τέτση,
περ. 1985.
Αρχείο Ε.Σ.

Portrait of
A. Samarakis,
woodcut by
his friend
the internationally
celebrated Greek
artist Panagiotis Tetsis,
c.1985.
E.S. Archive

ΘΑΝΟΣ Μ. ΒΕΡΕΜΗΣ

Η μεγαλοψυχία του Αντώνη Σαμαράκη

Το *Λάθος* του Σαμαράκη μάς είχε εντυπωσιάσει στο σχολείο, γιατί ένας καθηγητής μας του Γυμνασίου (σημερινού Λυκείου) μάς έβαλε να το διαβάσουμε πιστεύοντας ότι αποτελούσε την αρχή μιας νέας γραφής.
Η αλήθεια είναι πως ώσπου να λάβουμε το απολυτήριο, τα γούστα μας είχαν αλλάξει. Διαβάζαμε πια Καβάφη και γράφαμε ποιήματα σε ύφος Σεφέρη.
Η μεγάλη έκπληξη ήρθε μερικά χρόνια αργότερα σε συγκέντρωση με κύριο ομιλητή τον Σαμαράκη, που τότε συναντούσα για πρώτη φορά. Όταν του έδωσα συνεσταλμένη γνωριμία, μου απήντησε: «Ο ποιητής Βερέμης;». Έμεινα βέβαια άναυδος για την απροσδόκητη τιμή. Μου εξήγησε, όμως, ότι παρακολουθούσε τις λογοτεχνικές επιδόσεις των συνεργατών τού σχολικού περιοδικού του Κολλεγίου Αθηνών, *Ο Αθηναίος*. Ακόμα θυμάμαι την εντύπωση που μου προκάλεσε η προσοχή τού φτασμένου λογοτέχνη, που διατηρούσε το κέφι να παρακολουθεί τις λογοτεχνικές μας πτήσεις.
Πέρασαν τόσα χρόνια από τότε, όμως ο Σαμαράκης εξακολουθεί να εμφανίζεται στη μνήμη μου σαν την πρώτη μεγαλοψυχία που γνώρισα.

Θάνος Μ. Βερέμης, Ομότιμος Καθηγητής ΕΚΠΑ

ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ

Πυξίδα στην τρικυμία

Υπάρχει μια παλιά θεωρία για τη Λογοτεχνία, αλλά και για όλες τις τέχνες που, μετά τον θάνατο ενός δημιουργού και για αρκετά χρόνια, υπάρχει μια σιωπή, η εντύπωση πως έχει ξεχαστεί ή, στη χειρότερη περίπτωση, πως δεν ενδιαφέρει πλέον άλλη εποχή και άλλες συνειδήσεις πέρα από αυτές της δικής του εποχής και των ηθών και αναγκών της γενιάς του.
Θυμίζω, για να μείνω στην Ελλάδα, μια τέτοια σιωπή πέρασε το έργο του Κάλβου, του Καρυωτάκη και, πρόσφατα, του Σεφέρη.
Τώρα διέρχεται το τούνελ ο Ρίτσος, για να περιοριστώ στους ποιητές.
Το πέρασε, συνεχίζει να το περνά, αυτό το τούνελ σιωπής και ο Αντώνης Σαμαράκης. Αλλά πιστεύω ακράδαντα πως, όπως οι παραπάνω δημιουργοί, θα ξαναφανεί στο πεδίο της ιστορίας και θα διαπιστώσουμε πως οι αξίες, ηθικές, πνευματικές και αισθητικές που καλλιέργησε θα αφορούν τις νέες εποχές και, κυρίως, τους νέους ανθρώπους. Ο Σαμαράκης απευθύνθηκε σε μια δύσκολη, πολιτικά και αξιακά εποχή, ύστερα από έναν πόλεμο, έναν εμφύλιο, μια περίοδο πρόσληψης, κυρίως ευρωπαϊκών και αμερικανικών, ιδιαίτερα, αξιών, με αντιφατικά συνθήματα και παιδεία, να βολοδέρνει ανάμεσα στο αραχνιασμένο παρελθόν και στο γλιστερό μέλλον, σε μια γενιά που αναζητούσε σηματωρό και σκοπό ταξιδιού.
Ως υπεύθυνος πρώτα πολίτης και ικανός αφηγητής, εγγυήθηκε και σχεδόν πέτυχε να οδηγήσει τη γενιά, κυρίως την εφηβική, σε λιμάνια, σαν τα καβαφικά, στον δρόμο προς την «Ιθάκη». Εξέπεμψε σε αυτό το ταξίδι τα σήματα κινδύνου, αναζητώντας πορεία, υποσχόμενη ελπίδα και διέξοδο και, κυρίως, εντοπίζοντας τα λάθη και τις παρεκκλίσεις που είναι λογικό να παρουσιάζονται, όταν το ταξίδι είναι γεμάτο υφάλους και τρικυμίες.
Η εποχή μας διακρίνεται με πλήρη απουσία οράματος, κυρίως στις νέες γενιές εφήβων. Το έργο του Σαμαράκη είναι ο κρυμμένος θησαυρός που καλούνται οι ναύκληροι της νέας γενιάς να το αναζητήσουν και να το καταστήσουν πυξίδα του ταξιδιού.

Κώστας Γεωργουσόπουλος, φιλολόγος,
συγγραφέας, μεταφραστής, κριτικός θεάτρου

ΜΑΡΙΕΤΤΑ ΓΙΑΝΝΑΚΟΥ

Ήταν γεμάτος νέες ιδέες

Διάβασα το μυθιστόρημα του Σαμαράκη *Το λάθος* σε ηλικία 15 ετών και ομολογώ με συγκλόνισε. Το περιεχόμενο και ο τρόπος γραφής κυριαρχούνται από τη σύγκρουση των αισθημάτων με τον υποτιθέμενο ορθολογισμό του καθεστώτος. Ταυτόχρονα αναδύεται η αξία της δημοκρατίας, όπου ο άνθρωπος αποτελεί υποκείμενο της ιστορίας του και όχι αντικείμενό της. Από τότε παρακολουθούσα τη συγγραφική δραστηριότητα του Σαμαράκη και είχα τη χαρά να τον γνωρίσω τη δεκαετία του 1980. Έτσι γίναμε φίλοι και είχαμε την ευκαιρία να συζητάμε. Παρά τη μεγάλη διαφορά ηλικίας που είχαμε, ο Αντώνης την εξαφάνιζε, γιατί σκεφτόταν και συμπεριφερόταν με τελείως νεανικό τρόπο. Ήταν γεμάτος νέες ιδέες, επαναστατικότητα χωρίς ίχνος συντηρητισμού και ταυτόχρονα πραγματιστής. Τον ενδιέφερε η κοινωνική αποτελεσματικότητα οποιασδήποτε δράσης και όχι η παρουσίασή της για λόγους επικοινωνίας. Η ιδέα του για τη «Βουλή των Εφήβων» έμεινε αναλλοίωτη μέσα στον χρό-

νο και έγινε ευρέως αποδεκτή σε κοινωνικό επίπεδο, έδωσε δε την ευκαιρία στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας να αξιοποιήσει τη διάθεση των μαθητών για συνεργασία, καινοτομία και κυρίως ενίσχυση των δημοκρατικών πεποιθήσεων και ιδεών.
Ο Αντώνης Σαμαράκης με το έργο του ως συγγραφέας με διεισδυτικό μάτι και ψυχολογικές προσεγγίσεις, αλλά και ως πολίτης με τις πρωτοβουλίες του, προσέφερε πολλά στη διανόηση και στη δημοκρατία. Επιπλέον, με τη νεανική ορμή και το χιούμορ του, πέτυχε να αγαπηθεί πραγματικά από τους Έλληνες, μικρούς και μεγάλους, αφήνοντας πίσω του μνήμες ανεξίτηλες.

Μαριέττα Γιαννάκου, νευρολόγος-ψυχίατρος,
πρώην Υπουργός Παιδείας και Θρσκευμάτων,
πρώην Υπουργός Υγείας, πρώην Ευρωβουλευτής,
Βουλευτής Επικρατείας της ΝΔ

Β.Χ. ΓΟΛΕΜΑΤΗΣ

Δωρητής πνεύματος και σώματος

Για πάντα έφηβος στις σκέψεις και στις ιδέες του για τη ζωή, ο Αντώνης Σαμαράκης, με τις ανθρωπιστικές του παρεμβάσεις, είχε απήχηση στον κόσμο και κυρίως στους νέους [...].
Την περίοδο της επιδημίας του AIDS είναι δίπλα στα θύματα της αρρώστιας. Κατέκρινε την απροθυμία των λειτουργών υγείας να τα περιθάλπουν: «Πολεμήστε το AIDS, αγκαλιάστε τα θύματά του». Έγιναν γνωστές οι θέσεις του στους πάσχοντες. Είχε φιλικές σχέσεις με πολλούς γιατρούς και θαύμαζε το έργο των νοσηλευτών. Ανέπτυξε ουσιαστικούς δεσμούς με την Ιατρική.
[...]
Πίστευε ότι η λογοτεχνία παράγει σκέψη, ανοίγει ορίζοντες, δίνει ελπίδα στον άνθρωπο. Η μοίρα τον προόριζε για μια τέτοια αποστολή. Τον είχε προικίσει πλουσιοπάροχα για το κοινωνικό αυτό έργο. Είχε επιμονή και απεριόριστη ψυχική αντοχή. Δίνοντας, γέμιζε η καρδιά του. Το απέδειξε με την τελευταία απόφασή του να γίνει δωρητής σώματος για την εκπαίδευση των φοιτητών της Ιατρικής. Ήταν τακτικός επισκέπτης του Ιπποκράτειου. Ερχόταν σε επαφή με τους φοιτητές και ήξερε τις αγωνίες και τα προβλήματά τους και συζητούσε διάφορα κοινωνικά θέματα. Ακόμα και για τη χειρουργική, έλεγε ότι δεν είναι σκοπός, αλλά μέσον· δηλαδή, δεν είναι η εμπροσθοφυλακή της Ιατρικής, είναι η εφεδρεία. Κατέχει μία τιμητική θέση στην Ιατρική. Νυστέρι είναι εξουσία! Η προσφορά σώματος είναι δώρο στη ζωή και στην επιστημονική γνώση. Είναι πράξη ανθρωπιάς, αλλά ταυτόχρονα μια πράξη επιβεβαίωσης για τον ίδιο τον εαυτό μας, αυτοδικαίωσης. Μια χειροπιαστή απάντηση σε υπαρξιακές αγωνίες και διλήμματα. Δεν πάμε «χαμένοι», συνεχίζουμε να υπάρχουμε και να προσφέρουμε μετά θάνατον μέσω των οργάνων και του σώματός μας.
Η δωρεά οργάνων και σώματος για μεταμόσχευση ή για εκπαιδευτικούς σκοπούς είναι «φως» στο τούνελ της σημερινής απάθειας και του υλισμού που κυριαρχεί στην εποχή μας.

Β.Χ. Γολεμάτης, Ομότιμος Καθηγητής Χειρουργικής ΕΚΠΑ

ΑΝΝΑ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ

Δεν σταμάτησε ούτε στιγμή να προπορεύεται

«Μην πεις ποτέ σου: Είναι αργά! τ΄ ακούς;
Ό,τι και αν γίνει.»

Αυτό θα μπορούσε να είναι η φωτογραφία με λέξεις, από τους ίδιους τους στίχους του, του Αντώνη Σαμαράκη. Ενός μεγάλου συγγραφέα που δεν σταμάτησε ούτε στιγμή να προπορεύεται, να προσφέρει, να υποστηρίζει με πάθος το ανθρωπιστικό οχυρό του. Το οχυρό της ελευθερίας, της ειρήνης και της κοινωνικής δικαιοσύνης, που ορίζει όλα του τα έργα.
Γεννήθηκε στον Μεσοπόλεμο και βίωσε τη συγκλονιστική ιστορία του 20ού αιώνα στην Ελλάδα και στην Κύπρο, συμμετέχοντας ενεργά και με κόστος σε μάχες και αγώνες. Είναι ο εμβληματικός συγγραφέας των παιδικών χρόνων και της εφηβείας μας. Ο άνθρωπος που είχα την τύχη και το προνόμιο να γνωρίσω στα σαράντα μου χρόνια, όταν πια μέσα μου την εικόνα του συγγραφέα είχε ολοκληρώσει η εικόνα του «Παγκόσμιου Ανθρώπου» που με γαλήνη και χαμόγελο, αλλά και απαράμιλλη δύναμη και πείσμα, ταξίδεψε σε ηπείρους και πολιτισμούς και πρόσφερε σε όλα τα παιδιά του κόσμου. Του ανθρώπου χωρίς ηλικία που μέχρι το τέλος της ζωής του, αλλά και με τη διαχείριση του τέλους του, θέλησε να προσφέρει στους νέους και στο μέλλον.
Κρατώ μέσα μου για πάντα την ευγενική μορφή του και αναπόσπαστα δίπλα του την Ελένη ως σύντροφο και συμπαραστάτρια μιας γεμάτης νόημα ζωής.

Άννα Διαμαντοπούλου, Πρόεδρος του «Δικτύου
για τη Μεταρρύθμιση στην Ελλάδα», πρώην Επίτροπος ΕΕ,
πρώην Υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων
Αθήνα 26 Μαρτίου 2020

▸
Γιάννης Μπουτέας, *Διαστρωματώσεις*. Έργο με σταυρό από νέον για τον θάνατο του επιστήθιου φίλου του Αντώνη Σαμαράκη, Αύγουστος 2003. Αρχείο Ε.Σ.

Yannis Bouteas. *Layers*. Work with a neon cross for the death of his close friend Antonis Samarakis, August 2003 E.S. Archive.

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΔΡΑΚΟΝΤΑΕΙΔΗΣ

Το έργο του Σαμαράκη διακρίνεται για τη συνοχή του

Πρόκειται για την αναζήτηση ανθρωπισμού σε έναν κόσμο που χάνει τις πολιτικές και ηθικές συντεταγμένες του, οικοδομώντας την ίδια στιγμή ένα μέλλον αβέβαιου μέλλοντος. Ο συγγραφέας δεν απομακρύνθηκε ποτέ από αυτή την προσπάθεια ανάσχεσης τέτοιας πορείας, αποφεύγοντας τις διεθνείς και εγχώριες κραυγαλέες καταγγελίες και ουτοπίες της Μεταπολεμικής εποχής. Η ανησυχία του για την έλευση του μη αναμενόμενου έχει τις ρίζες της στις εμπειρίες του ως εμπειρογνώμονος της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας των Ηνωμένων Εθνών, σε συνδυασμό με τις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα, τις οποίες έζησε, βάζοντας σε κίνδυνο τη ζωή του. Από το *Ζητείται ελπίς* (1954) στο *Σήμα κινδύνου* (1959) και στο *Λάθος* (1965), ο Σαμαράκης αναζήτησε διεξόδους, πιστός στην καβαφική «μυστική βοή των πλησιαζόντων γεγονότων», που οι σοφοί προσέχουν ευλαβείς, αγωνιζόμενος, όμως, «εκεί έξω» να ακούνε οι λαοί. Υπήρξε στρατευμένος σε αυτή την πεποίθηση. Η στροφή προς τα παιδιά και τους εφήβους, η συμβολή του στο έργο της UNICEF, είναι δείγματα στοιχειοθετημένης επιμονής ότι το δυνατό ισχύει όταν το αδύνατο προβάλλει.

Φίλιππος Δρακονταειδής
συγγραφέας, μεταφραστής

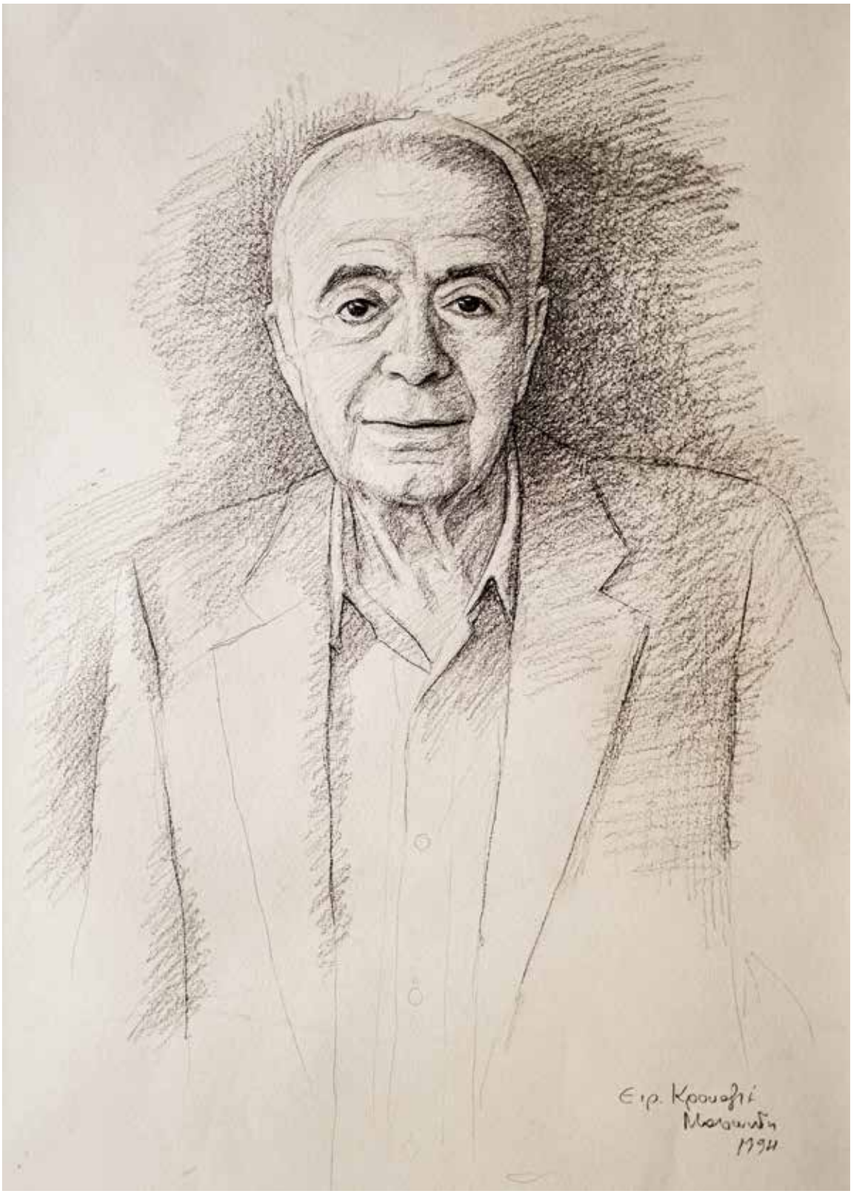

◂
Πορτραίτο
του Α. Σαμαράκη
φιλοτεχνημένο
από την προσωπογράφο
Ειρήνη Κρουαζέ, 1994.
Αρχείο Ε.Σ.

Portrait of Antonis
Samarakis painted
by the well-known
Greek portraitist
Eirini Krouazie, 1994.
E.S. Archive

ΠΕΤΡΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

Ήταν ο ίδιος ένας ολοκληρωμένος άνθρωπος

Είναι αρκετές οι φορές που για σημαντικούς ανθρώπους υπάρχει η σημείωση των βιογράφων τους, ότι είναι πολύ δύσκολο να μεταφερθεί –για όποιον δεν είχε την τύχη να το ζήσει προσωπικά– η χάρη, η γλυκύτητα, η γοητεία ή η ορμή, η ένταση ή το πάθος, που διέκριναν τον συγκεκριμένο βιογραφούμενο. Αναφέρω ως παράδειγμα τον Ίωνα Δραγούμη και τον Μίμη Δεσποτίδη, τον «Πέτρο» της ΕΠΟΝ.

Και για τους δυο τους, πολλές είναι οι μαρτυρίες, ότι πολύ λίγα θα καταλάβουν οι επόμενες γενιές για τη συναρπαστική προσωπικότητά τους μέσα από τα γραπτά τους ή τις πράξεις τους. Ότι μάγευαν με τη στάση τους και τον λόγο τους. Ότι ήθελες να είσαι κοντά τους από μια εσωτερική ακτινοβολία που ανέπεμπε η κάθε ενέργειά τους, ακόμα και η σιωπή.

Είχα την τύχη να γνωρίζω προσωπικά τον Αντώνη Σαμαράκη. Και μπορώ να βεβαιώσω ότι η προηγούμενη παρατήρηση είναι απολύτως ορθή. Γιατί είναι δύσκολο να μεταφέρεις την εσωτερική θέρμη, την απέραντη γλυκύτητα και κατανόηση σε καθετί ανθρώπινο, που χαρακτήριζε τον Σαμαράκη. Ότι πριν απ' όλα, δηλαδή, ο Αντώνης Σαμαράκης ήταν ο ίδιος ένας ολοκληρωμένος Άνθρωπος, ένας ακέραιος χαρακτήρας, βαθιά σεμνός, ουσιαστικός και απόλυτα αξιοπρεπής, του οποίου η ζωή ήταν το μέτρο του έργου του, και το έργο του η ακτινοβολία της ζωής του.

Θα ήταν λάθος να επιχειρήσω να αξιολογήσω εγώ το συγγραφικό του έργο. Έχω το δικαίωμα, όμως, να πω ότι πιστεύω πως η ζωή μου θα ήταν φτωχότερη και διαφορετική, αν στην εφηβεία μου δεν ένιωθα την καταλυτική επίδραση του *Λάθους* και του *Ζητείται ελπίς*.

Νομίζω, πώς όσο ο άνθρωπος αγωνίζεται να γίνει Άνθρωπος, ο Σαμαράκης θα είναι εκεί. Όπως η πυξίδα για τον ναυτικό και η Μεγάλη Άρκτος για τον οδοιπόρο. Αυτή είναι η παρακαταθήκη του – και η δικαίωσή του.

Πέτρος Ευθυμίου, δημοσιογράφος,
πρώην Υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων,
πρώην Βουλευτής, πρώην Ευρωβουλευτής του Πα.Σο.Κ.

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΖΗΡΙΔΗ

Απλός, αληθινός, ταπεινός

Τον Αντώνη τον πρωτογνώρισα στα γυμνασιακά μου χρόνια. Με φιλολογικές ανησυχίες από τότε και με αγάπη στη Λογοτεχνία. Είχα διαβάσει –ρουφήξει μάλλον– 2-3 βιβλία του, ήμουν υπεύθυνη του περιοδικού του σχολείου μας και ξεκίνησα, με το καρδιοχτύπι που χαρακτηρίζει τον κάθε πρωτάρη, να πάω να τον βρω. Στο σπίτι του. Μου άνοιξε ο ίδιος την πόρτα και με υποδέχτηκε εγκάρδια.

Καθίσαμε και μιλήσαμε ώρες. Γρήγορα φύγαμε από τα βιβλία του και μιλήσαμε για όλα. Για τη ζωή, για τις νεανικές μου ανησυχίες, τα όνειρά μου. Ήξερε να ακούει και να κάνει γρήγορη βουτιά στις ψυχές των ανθρώπων. Γοητεύτηκα!

Απλός, αληθινός, ταπεινός. Επειδή σήμερα πολύς λόγος για την Ηγεσία γίνεται και πολύ αμφισβητείται ακόμη και αυτή, μια που την έχουν κάποιοι ταυτίσει με πολιτικές προσωπικότητες πολύ συχνά διεφθαρμένες ή, στο καλύτερό τους, ανεπαρκείς, ο Σαμαράκης ήταν ουσιαστικά ηγετικός, με την πνευματική έννοια του όρου. Προσηνής, με πραγματική αγάπη για τον άνθρωπο, ανοιχτός στο να μοιραστεί τον εαυτό του.

Όταν έφευγα, αφού είχα εξασφαλίσει να έρθει να μιλήσει σε όλα τα παιδιά του σχολείου, εμφανίστηκε από ένα άλλο δωμάτιο, μια όμορφη ξανθή κοπέλα με γαλανά μάτια.

Η Ελένη, μού τη σύστησε. Η γυναίκα μου. Με τον Αντώνη χαθήκαμε, όπως συχνά συμβαίνει. Με την Ελένη βρισκόμαστε κοινωνικά κατά καιρούς. Ξαναδιάβασα τα βιβλία του με μια πιο ώριμη ματιά. Και τον ξανασυνάντησα. Ευαίσθητο, ανασφαλή, νευρικό, ενοχικό, φοβισμένο, αγχωτικό, «είναι παρά φύσιν οι γαλήνιοι άνθρωποι στον καιρό μας», με οξυμμένες όλες του τις αισθήσεις. Κυρίως την όσφρηση. Πόσο σπάνιο για άντρα... Μια φωτεινή ψυχή, που ασχολήθηκε εμμονικά με τόσο σκοτεινά θέματα, Αστυνομίες, Ασφάλεια, φόνους. Ευάλωτη ψυχολογία με μια σπαρακτική μοναξιά. Ο φόβος και η υπαρξιακή αγωνία, το άγχος του θανάτου διατρέχουν τα κείμενά του.

Αντώνη μου, τώρα που μεγάλωσα κι εγώ, θα 'θελα να σε κλείσω στην αγκαλιά μου και να σου ψιθυρίζω λόγια παρηγορητικά, λόγια αγάπης. Και θα ευχόμουν το βιβλίο, που θα έγραφες τότε, να μην είναι *Αρνούμαι*, αλλά *Δέχομαι*. Και να μίλαγε μόνο για Αγάπη. Που ήταν το κυρίως θέμα σου.

Κατερίνα Ζηρίδη, Πρόεδρος «Νέα Γενιά Ζηρίδη»

ΜΥΡΣΙΝΗ ΖΟΡΜΠΑ

Ένας συγγραφέας που διαπαιδαγώγησε γενιές νέων ανθρώπων

Οφείλουμε πολλά στον Αντώνη Σαμαράκη, τον συγγραφέα αλλά και τον δραστήριο ανθρωπιστή ιδεολόγο. Το «Έτος Σαμαράκη - 2020», που αφιερώθηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού στην επέτειο των 100 χρόνων από τη γέννησή του, είναι η ελάχιστη αναγνώριση και μια ευκαιρία να στοχαστούμε τη σημασία του έργου του, καθώς και τη δραστήρια παρουσία του στην ελληνική κοινωνία, τόσο σε εποχές δύσκολες όσο και σε στιγμές ελπιδοφόρες και δημιουργικές.

Υπήρξε μια προσωπικότητα οικεία, που αγαπήθηκε για την απλότητα και τις ανθρωπιστικές του ιδέες. Ένας συγγραφέας που διαβάστηκε πολύ και διαπαιδαγώγησε γενιές νέων ανθρώπων, που μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες και έγινε άξιος πρεσβευτής της ελληνικής λογοτεχνίας στο εξωτερικό. Ένας ενεργός πολίτης που δεν έπαψε να μάχεται κατά του ολοκληρωτισμού, της διαφθοράς, της ανθρώπινης αποξένωσης και να υπερασπίζεται τις κρίσιμες αξίες της δημοκρατίας, της ειρήνης και του αφοπλισμού. Ένας πολίτης του κόσμου που συνεργάστηκε με την UNESCO, συμμετείχε σε αποστολές στον Τρίτο Κόσμο και έγραψε για όσα είδε, αφυπνίζοντας και διαμορφώνοντας συνειδήσεις. Ένας υπέρμαχος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και, κυρίως, των δικαιωμάτων των παιδιών στην εκπαίδευση και στην ελεύθερη έκφραση.

Το Υπουργείο Πολιτισμού οφείλει πολλά στους συγγραφείς, ποιητές και καλλιτέχνες που τροφοδότησαν και τροφοδοτούν τον σύγχρονο πολιτισμό με τις ιδέες, το έργο και την παρουσία τους, μέσα και έξω από τη χώρα. Ο Αντώνης Σαμαράκης κατέχει σημαντική θέση ανάμεσά τους και οι εκδηλώσεις, που στη διάρκεια αυτής της χρονιάς οργανώνονται στη μνήμη του, αποτελούν ελάχιστο δείγμα αναγνώρισης της προσφοράς του από την Ελληνική Πολιτεία.

Προσωπικά, θα θυμάμαι πάντοτε τις στιγμές που πρωτοδιάβασα τα βιβλία του ως μαθήτρια Γυμνασίου και την ισχυρή συγκίνηση που μου προκάλεσαν. Όταν, πολλά χρόνια αργότερα, τον συνάντησα από κοντά ως διευθύντρια του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου και είχα την ευκαιρία να συζητήσω μαζί του, ένιωσα όχι μόνο διανοητικά αλλά και συναισθηματικά πόσα του οφείλαμε. Κι ένιωσα ακόμη πόσο αναγκαίοι είναι οι δημόσιοι φορείς και οργανισμοί που υπηρετούν τον κόσμο του βιβλίου, της τέχνης και του πολιτισμού, καθώς ανάμεσα στα άλλα τους καθήκοντα έχουν ως στόχο να εκφράζουν αναγνώριση και σεβασμό στους ανθρώπους που με το έργο τους συγκροτούν τον σημαντικό χώρο του Σύγχρονου Πολιτισμού της χώρας μας.

Συγγραφείς και καλλιτέχνες που μας εμπνέουν με τις ιδέες και το έργο τους, που ανοίγουν δρόμους και καλλιεργούν την αίσθηση της κοινότητας. Ανάμεσά τους σημαντικός, ιδιαίτερος και ξεχωριστός ο Αντώνης Σαμαράκης, που τον κρατώ στη μνήμη μου πάντοτε οικείο και χαμογελαστό, πλάι στην άξια σύντροφο της ζωής του, την Ελένη Σαμαράκη.

Μυρσίνη Ζορμπά, τ. Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού

ΝΙΚΗ ΚΕΡΑΜΕΩΣ

Καταφέρνει να σκιαγραφήσει τις αγωνίες της Μεταπολεμικής Ελλάδας

Τον έχουν ονομάσει «πεζογράφο της κοινωνικής συνείδησης». Και ευλόγως. Γιατί τα εμβληματικά του έργα καλλιεργούν το αίσθημα της κοινωνικής συμμετοχής και ευθύνης για τα πράγματα, αφυπνίζοντας κοινωνικές συνειδήσεις. Και είναι οι ίδιες αυτές αξίες που διαπνέουν την αγάπη του για τους νέους και τον οδήγησαν να εμπνευστεί τον θεσμό της «Βουλής των Εφήβων», της οποίας διετέλεσε και πρώτος πρόεδρος προγράμματος.

Μιλά με ανεπιτήδευτο λόγο για τις ανησυχίες και τα αδιέξοδα καθημερινών ανθρώπων, γνώριμων σε όλους μας χαρακτήρων, που έρχονται αντιμέτωποι με διαψευσμένες ελπίδες και αγχωτικές προοπτικές για το μέλλον των ιδίων και του κόσμου γύρω τους. Ο στρατιώτης, ο ανακριτής, ο δειλός υπάλληλος, η χήρα και ο ιερέας. Συνηθισμένοι άνθρωποι που εγκλωβίζονται σε ανυπέρβλητες δυσκολίες, καλούνται να πάρουν θέση σε δισεπίλυτα διλήμματα ή συνθλίβονται υπό το βάρος της απειλής ολοκληρωτικών καθεστώτων. Βρίσκουν, όμως, και τη δύναμη να κάνουν ένα άλμα μπροστά. Και αντιδρούν ηρωικά στην αντίληψη της υπαρξιακής τους κρίσης με ασυμβίβαστη ανθρωπιά. Ο Αντώνης Σαμαράκης καταφέρνει, έτσι, να σκιαγραφήσει τις αγωνίες της Μεταπολεμικής Ελλάδας, αλλά και ολόκληρης της εποχής του, με χαρακτηριστική συμπόνια και ανθρωπισμό. Το *Ζητείται ελπίς*, το *Λάθος*, το *Σήμα κινδύνου*, το *Διαβατήριο* και τα άλλα διηγήματα και μυθιστορήματα του Αντώνη Σαμαράκη συνεχίζουν

▸ Πορτραίτο του Α. Σαμαράκη, φιλοτεχνημένο από τον φίλο του Γιάννη Μπουτέα. Αρχείο Ε.Σ.

Portrait of Antonis Samarakis painted by the important Greek visual artist and close friend of the author, Yannis Bouteas. E.S. Archive

να εμπνέουν και να ζεσταίνουν τις καρδιές των Ελλήνων. Και η ανθρωποκεντρική του ματιά παραμένει πάντοτε επίκαιρη. Ο συγγραφέας κρούει τον κώδωνα του κινδύνου και μας προειδοποιεί, με κάθε ευκαιρία, για τα δεινά της αλλοτρίωσης, του κοινωνικού αποκλεισμού και της υποχώρησης, εντέλει, της εμπιστοσύνης, της ενσυναίσθησης, της ελπίδας και της ανθρωπιάς.
Για να δανειστώ τα εύστοχα λόγια του Δ. Δασκαλόπουλου στη *Μεταπολεμική* μας *Πεζογραφία* (τόμος Ζ', 1988), ο Αντώνης Σαμαράκης «[...] μοιάζει να έχει επωμιστεί για λογαριασμό όλων μας την ευθύνη να κρατήσει άγρυπνη την ανθρωπιά μας και το ενδιαφέρον μας για μια καλύτερη ζωή».

Νίκη Κεραμέως, δικηγόρος,
Υπουργός Παιδείας και Θρησκευμάτων

ΝΙΚΟΣ Α. ΚΟΥΚΗΣ

Ο συγγραφέας που άγγιξε τις καρδιές μας

Τα βιβλία του Αντώνη Σαμαράκη, κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, κατείχαν περίοπτη θέση στις βιβλιοθήκες χιλιάδων εφήβων, οι οποίοι ξεκινούσαν με μεγάλη διάθεση να εμβαθύνουν στο γοητευτικό ταξίδι της αναγνωστικής μέθεξης, ένα ταξίδι που για πολλούς, ως μια διαρκής πνευματική αναζήτηση, θα κρατούσε για πάντα.
Στον σπουδαίο αυτόν συγγραφέα άρεσε πάντοτε η απλότητα της γραφής, η διαύγεια των νοημάτων, η ανθρωπιά στην προσέγγιση κοινωνικών προκλήσεων, η αναζήτηση της γνησιότητας των συναισθημάτων. Και σήμερα το έργο του Σαμαράκη παραμένει ζωντανό και επίκαιρο.
Οι σύγχρονοι νέοι μπορούν να απολαύσουν τη φρεσκάδα της λογοτεχνικής του γραφής και να πορευτούν στη ζωή με έναν πνευματικό εξοπλισμό που δίνει έμφαση όχι στην επιδίωξη ενός ατομιστικού προτύπου ζωής, αλλά προς έναν κόσμο που στο επίκεντρο του ενδιαφέροντός του βρίσκεται η ευαισθησία για τον αδύναμο άνθρωπο, ο οποίος συχνά συνθλίβεται από τις μυλόπετρες ενός σκληρού κόσμου.
Το αναγνωστικό ταξίδι μετατρέπεται σε ένα πέταγμα της ψυχής προς έναν κόσμο ελευθερίας, δικαιοσύνης και ειρηνικής συμβίωσης. Για αυτούς τους λόγους, η γραφή του άφησε βαθύ το άγγιγμα της στις καρδιές μας σαν τρυφερό χάδι.

Νίκος Α. Κούκης,
Πρόεδρος Ελληνικού Ιδρύματος Πολιτισμού

ΓΙΩΡΓΟΣ Ν. ΜΑΝΙΩΤΗΣ

Η συμφιλίωση

Καθώς η μεταπολεμική ειρήνη βάδιζε αισίως, του καλού καιρού, η περίκλειστη εφηβεία μας άρχισε να δυστροπεί. Μια απροσδιόριστη λογοκρισία ευτυχίας και χαράς μάς εμπόδιζε να δούμε και να κατανοήσουμε «τι ακριβώς ήταν αυτό που ζούσαμε».
Η τελευταία ελπίδα που είχε εναγκαλιστεί ο κόσμος μετά από τόσους αιώνες αιματηρής αναζήτησης ήταν επιτέλους η ΥΛΗ. Και όμως, το ένστικτό μας μας προειδοποιούσε επειγόντως ότι αυτό δεν ήταν αρκετό. Ώσπου μέσα στο αγχώδες αυτό αδιέξοδο έπεσε στα χέρια μας το βιβλίο του Αντώνη Σαμαράκη *Ζητείται ελπίς*. Αμέσως η ομίχλη γύρω μας χάθηκε και ξαφνικά όλα τα αμφίρροπα μπήκαν στη θέση τους. Ήταν ένα βιβλίο που μας αφορούσε. Ήταν ένα βιβλίο που άρθρωσε, περιέγραψε και ονομάτισε με γλώσσα οικεία, καθημερινή και ευθύβολη όλους τους φόβους μας, τις αγωνίες και τα αδιέξοδά μας. Με τρόπο οριστικό και αμετάκλητο, οριοθέτησε με λέξεις και φράσεις δυνατές αυτό το δυσεπίλυτο αίνιγμα που ζούσαμε.
Τώρα πια δεν ήμαστε μετέωροι μέσα στις αμφιβολίες μας, είχαμε επιτέλους έναν χάρτη ευκρινή για το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της ζωής μας. Ήμαστε σαν τον ήρωα που πέταξε την πέτρα και έσπασε την τζαμαρία του απαγορευμένου, της άγνοιας και της ομοιόμορφης μεταπολεμικής πειθαρχίας. Όταν, όμως, πέρασε αυτός ο πρώτος ενθουσιασμός της διανοητικής μας απελευθέρωσης, επειδή δεν ήμαστε τόσο ανίδεοι, και ιστορία είχαμε διαβάσει και στη σπουδαία λογοτεχνία είχαμε εντρυφήσει, σαν τυφλά κουτάβια, νιώσαμε ότι κάπου μας ενοχλούσε αυτή η αναζήτηση μιας καινούργιας ελπίδας. Διότι είχαμε κατανοήσει ότι μια καινούργια ελπίδα ήταν το δόλωμα για να συνεχιστεί ανανεωμένο για αλλά είκοσι με τριάντα χρόνια το ριζικό λάθος που κυβερνούσε τις ζωές μας.
Η βιωμένη ιστορική μας μνήμη σχεδόν ενστικτωδώς μας πληροφορούσε για αυτό. Από την άλλη μεριά, δεν μπορούσαμε να παραδεχτούμε ότι ένας τόσο σημαντικός συγγραφέας, σαν τον Αντώνη Σαμαράκη, είχε περιπέσει σε μια τέτοια αμαρτία.
Τον περιμέναμε, λοιπόν, στη γωνία για να δούμε πώς θα απαντήσει στο αίτημα-ερώτημα που είχε θέσει. Και απάντησε με το *Λάθος*, το καινούργιο του βιβλίο. Η καινούργια ελπίδα που πρότεινε ήταν η θέρμη της συμφιλίωσης μεταξύ εξουσιαστή και εξουσιαζομένου. Η δύναμη της συμφιλίωσης μεταξύ δύο θνητών υπάρξεων, αν επιτευχθεί, καταλύει τον μηχανισμό του κόσμου και βάζει τη ροή της ιστορίας στην πιο ήρεμη κοίτη μιας μακροπρόθεσμης και αταλάντευτης ειρήνης. Πράγματι, ο μεγάλος συγγραφέας, του οποίου γιορτάζουμε τη μνήμη με αυτό το ταπεινό και σύντομο σημείωμα, μας προσφέρει μια καινούργια ελπίδα που είναι αδύνατον να χρησιμοποιηθεί από την όποια εξουσία. Σαν να έλυσε τον γόρδιο δεσμό με τη δύναμη της τέχνης του.

Γιώργος Ν. Μανιώτης, συγγραφέας

ΝΤΟΡΑ ΜΠΑΚΟΓΙΑΝΝΗ

Άφησε ένα ξεκάθαρο συγγραφικό στίγμα

Ο Αντώνης Σαμαράκης σημάδεψε με την παρουσία του στα Γράμματα και την προσωπικότητά του μια ολόκληρη εποχή. Κοινωνικά και πολιτικά ευαισθητοποιημένος, αφιέρωσε τη ζωή και το έργο του στην πρόοδο, στην ευημερία, στην ειρήνη και στη δικαιοσύνη. Με λιτό και ευθύβολο τρόπο άφησε ένα ξεκάθαρο συγγραφικό στίγμα, που χαρακτηρίζεται από μια έντονα ανθρωποκεντρική ματιά και κυρίως από την αγάπη του για τους νέους. Ο αιώνιος έφηβος Αντώνης Σαμαράκης μάς έδωσε ελπίδα και ενέπνευσε με τη ζωντάνια του τη νέα γενιά. Ο λόγος του Αντώνη Σαμαράκη είναι σήμερα πιο επίκαιρος παρά ποτέ, καθώς μιλά για την απώλεια των ιδανικών και την καταναλωτική κοινωνία και κυρίως για την αγάπη στον συνάνθρωπο και την ανάγκη για αλληλεγγύη.

Ντόρα Μπακογιάννη, νομικός, βουλευτής της ΝΔ,
πρώην Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού,
πρώην Υπουργός Εξωτερικών

ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ

Πίστευε στη γλώσσα ως υπέρτατη αξία

Ως γλωσσολόγος θέλω να τιμήσω τη μνήμη τού Αντώνη Σαμαράκη για ένα από τα πιο δυνατά σημεία του έργου του και της εν γένει πνευματικής παρουσίας του: τη στάση του στη γλώσσα.
Η ανθρώπινη διάσταση και η πνευματική εντιμότητα που χαρακτήριζε τον άνθρωπο και το έργο του αναδύεται και από τις θέσεις του στη γλώσσα. Αγαπούσε και τιμούσε τις αρετές της ελληνικής γλώσσας, αλλά ποτέ «σοβινιστικά». Ωραίες γλώσσες είναι και οι άλλες, δεν είναι μόνο η Ελληνική, μας είπε. Στην κινδυνολογία ότι θα χαθεί η γλώσσα μας, απαντούσε παρομοιάζοντας τη γλώσσα μας με «βιονική γυναίκα», παντοδύναμη· δεν θα καταστραφεί ποτέ. Ύψωνε τη φωνή του κατά των ρυθμιστικών παρεμβάσεων της γλώσσας, απ' όπου κι αν προέρχονται. Πίστευε στη γλώσσα ως υπέρτερη αξία και όχι ως απλό χρηστικό εργαλείο. Τόνιζε –σωστά– τον δυναμικό χαρακτήρα της γλώσσας ως ζωντανού οργανισμού και επέκρινε αυστηρά κάθε απόπειρα καταχρηστικής εκμετάλλευσης της γλώσσας, που υπονομεύει την ειλικρινή επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων.
Γενικά, όπως ήταν αναμενόμενο από τον Σαμαράκη, έδωσε για πρώτη φορά μια έντονα ανθρωπιστική διάσταση στην ουσία και στον σκοπό της γλώσσας, πράγμα που αποτελεί «μέγιστον μάθημα».

Γιώργος Μπαμπινιώτης, καθηγητής Γλωσσολογίας ΕΚΠΑ,
πρώην Πρύτανης Πανεπιστημίου Αθηνών

ΓΙΑΝΝΗΣ ΞΑΝΘΟΥΛΗΣ

Συγγραφέας ή γήινος καλός άγγελος;

Καμιά φορά σκέφτομαι πως από μόνος του ο Αντώνης Σαμαράκης ήταν μια επιφανής ΜΚΟ (Μη Κερδοσκοπική Οργάνωση) σε ένα σπίτι με ανοιχτή πόρτα και ανοιχτή καρδιά.
Παραμέριζε τα λογοτεχνικά του εύσημα και, ας πούμε, τα συγγραφικά στερεότυπα –που στον Σαμαράκη δεν ίσχυαν, έτσι κι αλλιώς– και αναλωνόταν, μεταξύ άλλων πολλών πραγμάτων, σε ανθρώπους που ζητούσαν τη βοήθειά του ή προσφερόταν ο ίδιος να τους λύσει το πρόβλημα.
Ομολογώ πως έμενα κατάπληκτος με τούτη τη δραστηριότητά του, αλλά μετά σκεφτόμουν πως, κατά κάποιον τρόπο, ενστικτωδώς όλοι αυτοί οι περίεργοι –για μένα, περίεργοι– αναξιοπαθούντες δορυφόροι μπορεί να ήταν τελικά στενοί συγγενείς πρώων του, που ο συγγραφέας του *Λάθους* ένιωθε υποχρέωση να τους εξυπηρετήσει αγόγγυστα, με πάθος και πέρα για πέρα, εννοείται, ανιδιοτελώς.
Νέοι και λιγότεροι νέοι τον επισκέπτονταν με κάποιο συγγραφικό πρόσχημα, άλλοι απλώς αλληλογραφούσαν μαζί του, ενώ, παράλληλα, παραβλέποντας τα προσωπικά του προβλήματα υγείας, ανέσυρε μυστηριωδώς ένα πρωτοφανές σφρίγος και κουράγιο για να υποστηρίξει με την παρουσία του τον θεσμό της «Βουλής των Εφήβων».
Συγγραφέας ή γήινος καλός άγγελος ο Αντώνης Σαμαράκης, όπως κι αν τον δεις, από μόνος του υπήρξε μια μοναδική περίπτωση που καθημερινά ζούσε ανάμεσα

στις γραμμές του ανθρωπιστικού και συγγραφικού μετώπου το οποίο του υπαγόρευε η συνείδησή του. Πέρα από τη συγγραφή, πέρα από τη θέση που κατέχει στα ελληνικά Γράμματα, πέρα από την ιδιωτική του ζωή.
Τελικά, ήταν κι αυτό κι αυτό κι αυτό κι αυτό... Ένα πραγματικά ξεχωριστό σπάνιο είδος, με το όνομα Αντώνης Σαμαράκης...

Γιάννης Ξανθούλης, συγγραφέας

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ήμουν το παιδί του κι ήταν το παιδί μου

Το 'χω πει πολλές φορές ότι ο Αντώνης Σαμαράκης ήταν ο καλύτερος φίλος μου. Και δεν μιλάω εδώ μόνο για τον λογοτέχνη. Μιλάω πρωτίστως για τον άνθρωπο. Ο Σαμαράκης, την εποχή της μεγάλης για μένα πείνας, με έπαιρνε από το χέρι, με πήγαινε σε ταβέρνες που γνώριζε και μου 'δινε ένα πιάτο φαΐ. Και στον ποιητή, νεαρό τότε, Γιώργο Κακουλίδη του 'δινε ραντεβού για ν' ακούσει τα ποιήματά του. Κι αυτός παρουσιαζόταν μπροστά του μ' ένα δέμα στο οποίο υπήρχε ένα παλτό. Έζησα πολλά και πολύ σοβαρά πράγματα μαζί του. Στο πρώτο μου καρδιακό επεισόδιο, στον Αντώνη ζήτησα να με πάει στο νοσοκομείο. Τον Αντώνη συμβουλευόμουν κάθε φορά που επρόκειτο να κάνω μια συνέντευξη που θα ενδιέφερε ολόκληρο το πανελλήνιο. Με τον Αντώνη κουβεντιάσαμε για συνταρακτικά θέματα της ζωής μας – θέματα ζωής και θανάτου.
Θυμάμαι με πόση απελπισία μού μιλούσε για την κατάσταση που επικρατούσε στην Αιθιοπία, όπου εκπορνεύονταν κοριτσάκια δεκατεσσάρων και δεκαπέντε χρόνων. Μαζί του πάντα στις χαρές, στις λύπες και στις δοκιμασίες, συμπορευτήκαμε την εποχή που γράφαμε άρθρα για τη δίκη της Χούντας, εκείνος για το *Βήμα*, εγώ για τα *Νέα*. Στα προσωπικά μου αδιέξοδα ήταν εκείνος που μου έδινε θαυμαστές λύσεις, με προσγείωνε στα φιλόδοξα πετάγματά μου και μου αναπτέρωνε το ηθικό, όταν η ζωή μού φερόταν άδικα. Ήμουν το παιδί του κι ήταν το παιδί μου. Αυτός με καθοδηγούσε στα πρώτα βήματά μου, όταν έγινα πατέρας με τον Νότη. Κι εγώ τον καθοδηγούσα, όταν ερωτεύτηκε την Ελένη και ήθελε σαν τρελός να την παντρευτεί. Ο θάνατός του για μένα ήταν ένα φοβερό τράνταγμα και δεν θα τον ξεχάσω ποτέ. Κι εύχομαι στην Ελένη, στην αγαπημένη του Ελενίτσα, να 'χει δύναμη για να τον θυμάται. Γιατί αξίζει να τον θυμάται. Γιατί ο Αντώνης ήταν μοναδικός.

Λευτέρης Παπαδόπουλος, δημοσιογράφος,
συγγραφέας, ποιητής, στιχουργός

ΣΙΣΣΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Επί σκηνής

Διάβασα το *Λάθος* στην εφηβεία μου αμέσως μετά τη Μεταπολίτευση, σε χρόνια έντονης πολιτικοποίησης και αμφισβήτησης των πάντων. Παρότι τότε το θεώρησα κυρίως κείμενο με ευθεία πολιτική στόχευση –βιβλίο, βέβαια, προφητικό, αφού μόλις δύο χρόνια μετά την πρώτη του έκδοση, η Δικτατορία επιβεβαίωσε με τις πράξεις της όσα με οξύτητα σε λέξεις διατύπωσε στις σελίδες του ο συγγραφέας–, λίγα χρόνια αργότερα και έως σήμερα ακόμη, το ονειρεύομαι πάντα ως σκηνικής κοπής κείμενο.
Η μεγάλη εικόνα φωτίζεται από τα έργα και τις ημέρες του «φασίζοντος» καθεστώτος της 4ης Αυγούστου. Στο σκηνικό αυτό, υπό τις σκηνογραφικές επιλογές του Αντώνη Σαμαράκη, σε αυτό το φόντο, με τους συγγραφικούς προβολείς αναλόγως ρυθμισμένους, ο μικρόκοσμος του ανθρώπου, κατατρεγμένου και βασανιζόμενου, προβάλλεται μέσα από τα ρετάλια του. Έτσι, οι αφηγηματικοί πρωταγωνιστές –στάσεις σπασμένες, όνειρα ακυρωμένα, ζωές σε εκκρεμότητα, υπάρξεις εν κινδύνω, αλλά με φρονήματα ακμαία και αναστήματα με ήθος μετρημένα–, δεν υποδύονται ρόλους, είναι ο καθείς ο ρόλος του. Είναι, λοιπόν, ο καθένας τους διπλανός μας, και ο κυρίως πρωταγωνιστής είναι όμοιός μας. Έτσι το *Λάθος*, μυθιστόρημα μαστορεμένο από μάστορα του ρεαλισμού, που η γραφή του έχει ήδη άξιους συνεχιστές στη νεότερη γενιά των Ελλήνων συγγραφέων, διαβάζεται ως μια κατάθεση στην παράδοση ανάλογων ανθρωπιστικής πνοής καταθέσεων, όπως: του Αλέξανδρου Κοτζιά, του Ανδρέα Φραγκιά, του Σπύρου Πλασκοβίτη, του Μάριου Χάκκα.
Ίσως σε αυτούς τους παράδοξους καιρούς, όπου η λεγόμενη κανονικότητα πασχίζει να σταθεί όρθια στα πόδια της, ο άνθρωπος, με τα πάθη και τους πόθους του πάντοτε στο επίκεντρο, συγκινεί και προβληματίζει πολλαπλά. Ακριβώς όπως οι «εκτός γραμμής» δημιουργοί, όπως ο σπουδαίος, παράφορα «ερωτευμένος» με την αλήθεια και στρατευμένος στην υπηρεσία του σωστού και του δίκαιου συγγραφέας Αντώνης Σαμαράκης. Σε αυτήν τη μαθητεία εις το διηνεκές του βίου, ο Αντώνης Σαμαράκης υπήρξε και είναι συμπαραστάτης μας. Με τον λογοτεχνικό του οίστρο και τις κοινωνικές και πολιτικές του ευαισθησίες άφησε ανεξίτηλο το συγγραφικό του αποτύπωμα και διαμόρφωσε γενιές Ελλήνων αλλά και ξένων νέων αφού αρκετοί εξ αυτών έμαθαν ελληνικά διαβάζοντας τα κείμενά του που διδάσκονταν στις έδρες Ελληνικών Σπουδών σε Πανεπιστημιακά Ιδρύματα ανά τον κόσμο.

Σίσσυ Παπαθανασίου, ιστορικός πολιτισμού,
Διευθύντρια Γραμμάτων Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού

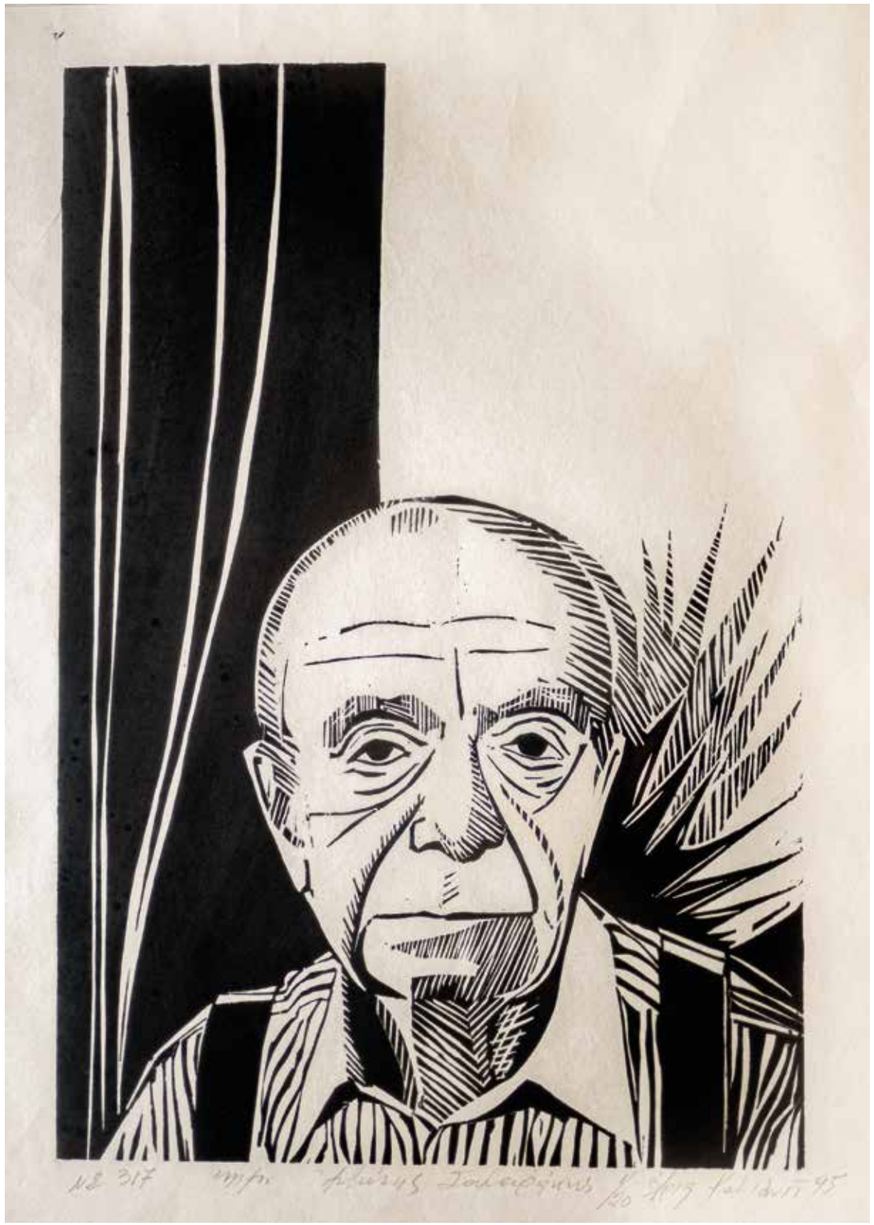

▸ Πορτραίτο του Α. Σαμαράκη, χαρακτικό της εικαστικού Άριας Κομιανού, δεκαετία 1990. Αρχείο Ε.Σ.

Portrait of A. Samarakis, an engraving by the well-known Greek visual artist and printmaker Aria Komianou, 1990s. E.S. Archive

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΡΟΒΙΑΣ

Η γόνιμη επαναστατικότητα

Στη δεκαετία του 1980, η μεγαλύτερη αδελφή μου είχε μια φίλη, παθιασμένη αναγνώστρια, βιβλιοφάγο πραγματική, τη Β. Ο Αντώνης Σαμαράκης ήταν το είδωλό της – τον διάβαζε πάλι και πάλι, είχε αγορασμένα όλα του τα βιβλία (τότε που σχεδόν ό,τι διαβάζαμε ήταν δανεισμένο από φίλους ή δημοτικές βιβλιοθήκες), αναφερόταν σε αυτόν συνεχώς. Μια μέρα αποφάσισε να στείλει στον εκδοτικό οίκο του μια επιστολή όπου του έγραφε πόσο τον θαυμάζει, πόσο τον απολαμβάνει, αλλά και ότι σκαρώνει και εκείνη ιστορίες. Ω του θαύματος, ο μεγάλος συγγραφέας τής απάντησε! Με τηλεγράφημα! Την καλούσε να βρεθούν! Συναντήθηκαν στο μπαρ Galaxy στη Σταδίου, σοβαρό, έγκυρο λογοτεχνικό στέκι. Ο εξηντα-πεντάρης συγγραφέας-θρύλος και η δεκαεφτάχρονη αναγνώστρια-θαυμάστρια. Την κέρασε χυμό πορτοκάλι και τοστ, της πρόσφερε τα βιβλία του, με υπέροχες αφιερώσεις, την ενθάρρυνε να συνεχίσει να γράφει.
Η Β. είναι σήμερα πενήντα δύο ετών. Έχει, φυσικά, κρατήσει τους τόμους με τις αφιερώσεις, το τηλεγράφημα και την πολύτιμη ανάμνηση της συνάντησης, αλλά και των τηλεφωνικών συνομιλιών που είχε με τον Αντώνη Σαμαράκη τα επόμενα δύο τρία χρόνια. Της μίλησα σήμερα το πρωί στο τηλέφωνο. Είναι παράξενη μέρα –είναι η μέρα που επιβλήθηκε απαγόρευση κυκλοφορίας, για την προστασία της δημόσιας υγείας. Απολαύσαμε και οι δύο την ευκαιρία να μιλήσουμε για κάτι διαφορετικό, κάτι όμορφο, κάτι τρυφερό, τις αναμνήσεις της από τον Σαμαράκη.
«Γιατί;», τη ρώτησα. Γιατί τόσο πάθος, γιατί ήταν τόσο μαγεμένη μαζί του, όπως σχεδόν όλοι οι έφηβοι τότε; Η απάντησή της ήρθε πηγαία – δεν ήταν η έλλειψη επιτήδευσης στο γράψιμο, η απλή γλώσσα, τα συναρπαστικά του σκηνικά και θέματα..., δεν ήταν η γλύκα και η ευγένειά του στη συνάντησή τους, η τρυφερότητα με την οποία απευθυνόταν σε όλους στο μπαρ. Ήταν κάτι πολύ βαθύ, κάτι που προκαλεί ακόμη ανατριχίλα, αλλά και σκέψεις ευθύνης σε όσους είχαμε τη μεγάλη τύχη να συναντήσουμε τον Σαμαράκη στα βιβλία του. Το έργο του σε έπειθε ότι ένας καλύτερος κόσμος, δίκαιος, ειρηνικός, ελεύθερος, υπάρχει –και ότι αν το επιδιώξεις, μπορείς να τον φέρεις στο παρόν, στο εδώ, στο σήμερά μας. Αρκεί να το επιδιώξεις.
Αυτή η ευλογημένη ανησυχία, για την οποία μιλάει σε κάποια ιστορία του. Η γόνιμη επαναστατικότητα. Ας γινόταν να μην τις χάσουμε ποτέ.

Βαγγέλης Προβιάς, συγγραφέας

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΡΑΠΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ποπ ελαφρότητα

Χάρη στην ιστορική συγκυρία –το πραξικόπημα των συνταγματαρχών–, το *Λάθος*, όπως και το *Ζ* του Βασιλικού, κατόρθωσε να προσελκύσει το διεθνές ενδιαφέρον. Αρκεί, κάτι τέτοιο, για να εξηγήσει γιατί εξύμνησαν το έργο του Σαμαράκη μεγαθήρια όπως ο Γκράχαμ Γκρην, ο Άρθουρ Καίσλερ, ο Άρθουρ Μίλερ και ο Λουίς Μπουνιουέλ; Προσωπικά, με έχουν αγγίξει βαθιά, όχι μόνο το κορυφαίο μυθιστόρημά του, αλλά και το *Σήμα κινδύνου*, κι ένα σωρό διηγήματά του. Θα μείνω ισόβιος θαυμαστής της σύντομης ιστορίας τού *Κόντρα*, παραδείγματος χάριν, την οποία θεωρώ αληθινό διαμάντι.
Σπουδαίος λαϊκός συγγραφέας, αλλά και αρκετά έντεχνος και μοντερνιστής. Θεμελιώδη χαρακτηριστικά των ιστοριών του: το απλούστατο ύφος και το αιφνίδιο, ανατρεπτικό τέλος τους. Πρωτίστως, ο Αντώνης Σαμαράκης προφήτευσε, δρέποντας πρώτος τους καρπούς της επιτυχίας, την ποπ ελαφρότητα που επικρατεί τόσο στην κοινωνία όσο και στα ιστορικά ή αισθηματικά μπεστ σέλερ. Κάτι τέτοιο αποκλείεται να έγινε κατά... λάθος.

Βαγγέλης Ραπτόπουλος, συγγραφέας

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΣ

Ένας εξαίρετος Έλληνας

Πάνε 17 χρόνια που ο Αντώνης Σαμαράκης δεν βρίσκεται πια κοντά μας. Κι όμως, η μνήμη του μένει ζωντανή ανάμεσα σε όσους τον αγάπησαν, ανάμεσα σε όσους τον διάβασαν και ανάμεσα σε όσους δεν είχαν ποτέ την ευκαιρία να γνωρίσουν τον ίδιο. Αλλά γνώρισαν το έργο του...
Ένας πνευματικός άνθρωπος που δημιούργησε σε δύσκολες εποχές και άγγιξε όλους τους ανθρώπους. Συγκαιρινούς του και κατοπινούς. Ιδιαίτερα τους νέους ανθρώπους, στους οποίους αφιερώθηκε όχι μόνον ως συγγραφέας, αλλά και ως εμπειρογνώμονας των Ηνωμένων Εθνών για θέματα εργασίας, τελικά και ως Πρέσβης Καλής Θέλησης της UNICEF. Ένας αληθινός ανθρωπιστής. Και μάλιστα, τον καιρό που αυτό ήταν δοκιμασία και απαιτούσε θυσίες. Δεν ήταν «επάγγελμα»...
Ένας από τους πιο πολυμεταφρασμένους Έλληνες πεζογράφους, αφού το έργο του μεταφράστηκε σε πάνω από 30 γλώσσες. Κι ένας πολυβραβευμένος συγγραφέας, ακόμη και με σημαντικές διεθνείς διακρίσεις.

Ένας άνθρωπος απλός, ευγενικός, εξωστρεφής, προσηνής, ιδιαίτερα στους νέους που αγαπούσε, όπως οι αληθινά πνευματικοί άνθρωποι. Ένας εξαίρετος Έλληνας.
Το μήνυμα του έργου του συνοψίζεται στον τίτλο της πρώτης συλλογής διηγημάτων που εξέδωσε το 1954: *Ζητείται ελπίς*!
Αυτή την «ελπίδα» αναζητούσε πάντα. Τελικά, αληθινή ελπίδα ήταν ο ίδιος και η παρουσία του στα Γράμματα και στην κοινωνική ζωή της χώρας. Γιατί όσο υπάρχουν άνθρωποι που χρησιμοποιούν τη λέξη «ελπίδα», υπάρχει Ελπίδα! Ο Σαμαράκης είχε ιδιαίτερο δεσμό με τον τόπο καταγωγής μου, την Πύλο Μεσσηνίας. Η γυναίκα του Ελένη κατάγεται αποκεί. Κι έτσι είχαμε τη μεγάλη τύχη να τον γνωρίσουμε από κοντά. Αγάπησε την Πύλο –και η Πύλος τον τίμησε σαν δικό της τέκνο και τον θυμάται πάντα. Κάθε συνάντηση μαζί του είχε μια μοναδική φρεσκάδα ανθρωπιάς, κι ήταν πηγή έμπνευσης και ακτινοβολία σοφίας. Γιατί η φυσική του παρουσία –όπως και το έργο του– συνδύαζε το απλό και ανεπιτήδευτο με το νοηματικό βάθος και τη συναισθηματική φόρτιση.
Ώρες ώρες δεν πιστεύω πως πέρασαν τόσα χρόνια από την ημέρα που έφυγε από κοντά μας. Ίσως γιατί δεν έπαψε ποτέ να είναι μαζί μας η πνευματική του παρουσία...

Αντώνης Σαμαράς,
Πρώην Πρωθυπουργός,
πρώην Υπουργός Πολιτισμού και Αθλητισμού

GONDA VAN STEEN

Αντώνης Σαμαράκης: «Είμαι άνθρωπος, πάνω απ' όλα [....]».

[...]
Υποστηρίζω τη θέση ότι εν μέσω ορισμένων από τις χειρότερες δεκαετίες του προηγούμενου αιώνα, ο Σαμαράκης μάς θύμισε ότι εκεί όπου η πολιτική, ο στρατός, οι κοινωνικές δομές ή ολόκληρες οικονομίες αποτυγχάνουν, η ανθρωπιά και η συμπόνια μπορούν να αλλάξουν την κατάσταση των πραγμάτων.
Στο έργο του Σαμαράκη, οι μικρές πράξεις καλοσύνης, η καλοσύνη των ξένων, η ανθρωπιά καθίσταται η πρωταγωνίστρια. Για τον Σαμαράκη η ανθρωπιά είναι η βαθιά αλλά και ταπεινή συμπάθεια για την ανημπόρια των απλών ανθρώπων. «Η ανθρωπιά είναι η ρωγμή που υπάρχει παντού –και κάπως έτσι εισβάλει το φως», θα έλεγε ο Σαμαράκης, αν γνώριζε τους στίχους του Λέοναρντ Κοέν. Η ρωγμή αυτή, η ρωγμή της ανθρωπιάς, βρίσκεται στο επίκεντρο του πολύ γνωστού μυθιστορήματος του Σαμάρακη *Το λάθος*: υποστηρίζει την υπόθεση ότι οι άνθρωποι προορίζονται να γίνουν τα γρανάζια μιας καταπιεστικής και κτηνώδους μηχανής, αλλά η ανθρωπιά ενός και μόνον προσώπου είναι ικανή να υπονομεύσει αυτή την καταπίεση.
[....]

Conda van Steen, Καθηγήτρια στην Έδρα Κοραής
Νεοελληνικής και Βυζαντινής Ιστορίας,
Γλώσσας και Λογοτεχνίας,
Διευθύντρια Κέντρου Ελληνικών Σπουδών,
King's College, Λονδίνο

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΑΣ

Οι ιστορίες των καθημερινών ανθρώπων

Άρχισα να ανακαλύπτω την ελληνική λογοτεχνία όταν ήμουν μαθητής στην τελευταία τάξη του Δημοτικού σχολείου, κυρίως όμως στο Γυμνάσιο, τα χρόνια της Δικτατορίας. Με τα έργα του Αντώνη Σαμαράκη μυήθηκα στα λογοτεχνικά αριστουργήματα των μεγάλων συγγραφέων. Πέρα από την υποχρεωτική ύλη του σχολείου, τα *Κλασσικά Εικονογραφημένα* της εποχής, διαπίστωσα ότι υπήρχαν και βιβλία με στρωτή, ωραία γλώσσα, κατανοητή από τους εφήβους, που αφηγούνταν ανθρώπινες ιστορίες, απλές φαινομενικά, αλλά γεμάτες νοήματα, που οδηγούσαν το μυαλό σε βαθύτερες αναζητήσεις.
Τα πρώτα διηγήματα του Αντώνη Σαμαράκη και το εμβληματικό *Λάθος* μάς εισήγαγαν σε ένα είδος λογοτεχνίας, όπου κεντρικό ρόλο είχαν οι ιστορίες καθημερινών ανθρώπων και οι αγωνίες τους. Ξαναδιάβασα Σαμαράκη, ενήλικος πλέον, όταν ο μεγάλος αυτός συγγραφέας είχε ήδη αποκτήσει παγκόσμια αναγνώριση. Με εντυπωσίασε με πόση δεξιοτεχνία βάζει τον άνθρωπο να μάχεται απέναντι στα ολοκληρωτικά συστήματα εξουσίας, να αντιμετωπίζει τη μοίρα, να αγωνίζεται, να ονειρεύεται, να ελπίζει. Πολλές γενιές μεγάλωσαν με τα βιβλία του Αντώνη Σαμαράκη. Άνοιξε παράθυρο σε έναν κόσμο όπου η συμπόνια και η ανθρωπιά μπορούν να αλλάξουν τη ζωή μας προς το καλύτερο, και αυτή είναι, θεωρώ, η μεγαλύτερη παρακαταθήκη που άφησε με το έργο του.

Γιάννης Στουρνάρας,
Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ
και
ΚΡΙΤΙΚΕΣ

Τα αποσπάσματα της ενότητας «Μαρτυρίες»
προέρχονται από τον τόμο *Μαρτυρίες για τον Αντώνη Σαμαράκη*,
Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2000.
Επιλογή-επιμέλεια: Θανάσης Θ. Νιάρχος.

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Μια άγρυπνη συνείδηση

Ο Αντώνης Σαμαράκης δεν κρατάει τη σημαία κάποιας επανάστασης, είναι, όμως, η άγρυπνη συνείδησή μας για τις απανθρωπιές που συμβαίνουν γύρω μας, για τη φθορά των ηθών μας, για την ύπουλη ή απροκάλυπτη διάβρωση που προκαλούν οι ισχυροί κάθε εξουσίας στα δίκαια των αδύναμων και ανυπεράσπιστων. Για τη δικαιοσύνη, που όλο και πιο πολύ λείπει από τον κόσμο, αγωνίζεται. Ενώνω κι εγώ τη φωνή μου μαζί με όλους γι' αυτόν τον συγγραφέα, που τον αγαπούν, τον συντροφεύουν και τον στηρίζουν οι κάπου δύο εκατομμύρια αναγνώστες των οκτακοσίων χιλιάδων αντιτύπων των βιβλίων του, τον συγγραφέα που οι μεταφράσεις των έργων του σε τριάντα τρεις γλώσσες τού εξασφαλίζουν την παγκοσμιότητα και την εγκυρότητα της φωνής του.
Ενώνω, λοιπόν, και εγώ τη φωνή μου μέσα στις τόσες άλλες φωνές, για να τιμήσω τον ακατάβλητο αιώνιο έφηβο των ογδόντα χρόνων, που με θέρμη νεανική αγωνίζεται για τα ιδανικά που πάντα πίστευε.

Μανόλης Αναγνωστάκης, *ποιητής, ιατρός*

Εννιά και ένα σχόλια για τον Σαμαράκη

Το *Λάθος* είναι ένα μυθιστόρημα βγαλμένο μέσα από τις εμπειρίες του μεταξικού καθεστώτος της 4ης Αυγούστου και του αυταρχικού, καταπιεστικού μετεμφυλιακού κράτους. Παρ' όλα αυτά, κατέληξε συνισταμένη καταγγελίας του ολοκληρωτισμού, όπως ήταν και ο βασικός στόχος του συγγραφέα. Όταν κυκλοφόρησε το 1965, στη δύση του βραχύβιου φιλελεύθερου δημοκρατικού διαλείμματος της Ένωσης Κέντρου, αρχικά άφησε διστακτική την κριτική, ενώ τόσο η δεξιά όσο και η αριστερή διανόηση αναγκάστηκαν να το αποδεχτούν, η πρώτη προβάλλοντάς το ως καταγγελία του κομμουνιστικού ολοκληρωτισμού και η δεύτερη ως το μυθιστόρημα καταδίκης του αυταρχικού κράτους των Εθνικοφρόνων και ιδιαίτερα του μεταξικού καθεστώτος. Δυστυχώς, δύο χρόνια μετά την έκδοσή του το μυθιστόρημα έγινε μια φριχτή πραγματικότητα με την επτάχρονη δικτατορία των συνταγματαρχών.

Γιώργος Γεωργής, *Καθηγητής Ιστορίας Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου*

Ανοιχτή επιστολή στον Αντώνη Σαμαράκη για τα ογδόντα χρόνια της ζήσης του

Αγαπητέ Αντώνη,
Στην πρώτη ανάγνωση των βιβλίων σου χάρηκα την τέχνη της γραφής σου, την πλοκή της αφήγησής σου, τη δεξιότητα της δομής του μύθου σου. Ταυτίστηκα αρκετές φορές με τους ήρωές σου. Αλλά τώρα δεν σε διαβάζω γι' αυτούς τους λόγους. Ούτε σε διαβάζω σε ώρες μοναξιάς, για να βρω έναν φίλο να μου κρατήσει συντροφιά. Ούτε για να γεμίσω τα κενά των γνώσεων και του χρόνου μου. ΟΧΙ.
Σε διαβάζω, αντίθετα, όταν ύστερ' από έναν αγώνα ακολουθεί η ήττα. Τον όποιον αγώνα. Για την ανεξαρτησία των Σαχράουι, για την αυτοδιάθεση των Κούρδων, για τους Παλαιστινίους, για τον λαό του Ιράκ, για τους Σέρβους, για τους Κοσοβάρους, για το ψωμί των παιδιών της Αφρικής, για... για... για ένα σωρό δίκαια, τα οποία καταπατούνται ασύστολα και με τον πιο βάναυσο τρόπο. Μένεις κεχηνώς, μάλιστα, για τη δεξιοτεχνία της διαστροφής. Παλιά η καταπίεση βαφτιζόταν «αποκατάσταση της έννομης τάξης». Σήμερα, πέρα απ' αυτό, ξετσίπωτα και αναίσχυντα, ο στραγγαλισμός των δικαιωμάτων των λαών και των πολιτών βαφτίζεται «υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων».

Μανώλης Γλέζος, *πολιτικός της Αριστεράς, ήρωας της Εθνικής Αντίστασης*

Ο καλός Σαμαρείτης μου

Ο Σαμαράκης μπήκε στη ζωή και στις μέρες μας με την τόλμη και την πρωτοτυπία ενός «απλού ανθρώπου» που ήταν απίστευτα ζων, σύγχρονος, προσιτός, κυριολεκτικά *συνάνθρωπος*, αλλά βεβαίως –μέσω της πένας του– και αλλιώτικος, ξεχωριστός. 'Ηταν ο συγγραφέας –το σπάνιο άτομο, τουτέστιν– που μπορούσες να τον συναντήσεις στον δρόμο, να τον κοιτάξεις στα μάτια, να ακούσεις τη φωνή του. Αυτά τότε δεν ήταν και τόσο αυτονόητα (ούτε τόσο *οχληρά*) όπως σήμερα. Ο Σαμαράκης υπήρξε ένας πρωτοπόρος του είδους, κι έχω την αίσθηση –παρότι δεν παρακολουθούσα τον Τύπο του καιρού, ούτε ζούσα στην πρωτεύουσα– πως όλος ο κόσμος «ξαφνικά» μίλησε για τον Σαμαράκη.
Θυμάμαι πόσο εντυπωσιάστηκα διαβάζοντας τα *Ζητείται ελπίς* και *Αρνούμαι* από την άμεση δυνατή γραφή του, την κοφτή και νευρώδη, από καταστάσεις και πρόσωπα που δεν τα τύλιγε η αχλύ του μυστηρίου ή κάποια μεταφυσική, όπως λέμε, αγωνία, αλλά μία ζωτικότερη ανάγκη να δικαιωθούν μες στο πετσί και στην ανθρώπινη συνθήκη τους. Πόσο δεν έμοιαζε ο κόσμος του ή μάλλον ο τρόπος του, με ό,τι είχα διαβάσει ως τότε και πόσο, ακριβώς γι' αυτό (και δεδομένου ότι αγαπούσα και αγαπώ τους πιο ετερόκλητους συγγραφείς, αρκεί να με πείσουν για μία εσώτερη πίστη σ' αυτό που κάνουν, μία αυθεντικότητα), πόσο με κέρδισε και με συγκίνησε.

Ζυράννα Ζατέλη, *συγγραφέας*

Από το αυτονόητο στο απροσδόκητο. Μεταστροφές, μεταβάσεις και ρήξεις στο έργο του Αντώνη Σαμαράκη

Ο λυρικός ουμανισμός του Σαμαράκη [...] μοιάζει να τρέφεται μάλλον από τις χριστιανικές του καταβολές, οι οποίες πρέπει να σημειώσουμε ότι δεν έχουν να κάνουν με μια τυπική θεολογική ή, πολύ περισσότερο, εκκλησιαστική αντίληψη, αλλά μ' ένα όραμα κοινωνιστικά προσδιορισμένο, που ο πόλεμος το είχε καταστήσει ακόμη πλησιέστερο προς την πολιτική διάσταση των πραγμάτων, με την ευρεία οπωσδήποτε έννοια. Αν όχι, λοιπόν, η λογοτεχνική, η ηθική του συνείδηση, πάντως, επηρεάστηκε από εδώ: η μετεμφυλιακή αναδίπλωση, από

τη μια μεριά, και η προσποιητή αμεριμνησία και αναλγησία ενός κόσμου που προσπαθεί να ανασυνταχθεί, από την άλλη, ήταν διάχυτες στη δεκαετία του 1950 και είναι δύο σημεία στα οποία η θεματική και η τέχνη του θα βρουν γόνιμο έδαφος για να αναπτυχθούν ως αντίλογοι ή αρνήσεις απέναντι σ' ένα γενικότερο πνεύμα μουδιασμένης, «νοικοκυρίστικης» επιφυλακτικότητας. Ασφαλώς δεν είναι ο μόνος. Η ζύμωσή του μέσα στο πνεύμα μιας επιτακτικής ανάγκης για ηθική ανάταση, μετά το μακροχρόνιο ρήμαγμα από τις πολεμικές συγκρούσεις και τις πολιτικές διώξεις, είναι ανάλογη με τις ζυμώσεις άλλων συνομήλικων ή προγενεστέρων του, όπως του Δημήτρη Παπαδίτσα, του Νίκου Καρούζου, του Γιωργή Κότσιρα, του Κρίτωνος Αθανασούλη, αλλά και του Άγγελου Τερζάκη, του Γιώργου Θεοτοκά ή του Νικηφόρου Βρεττάκου, με δεδομένο το ότι κανείς από αυτούς δεν έμεινε αδιάφορος προς τα αιτήματα που προέβαλε ο χριστιανικός κοινωνισμός της αμέσως Μεταπολεμικής περιόδου.

Αλέξης Ζήρας, *κριτικός, συγγραφέας, μεταφραστής*

Σεμνός, διακριτικός, τρυφερός

Ο Αντώνης Σαμαράκης είναι ένας από τους γλυκύτερους ανθρώπους που συνάντησα στη ζωή μου. Δεν προκαλεί. Δεν προσβάλλει. Δεν βρίζει, όπως κάνουν πάρα πολλοί στους καιρούς μας, δήθεν για να ταράξουν τα νερά. Σεμνός, διακριτικός, τρυφερός, δίνει τις καθημερινές του μάχες για να βοηθήσει τον ανυπεράσπιστο άνθρωπο που αδικείται, και κυρίως το παιδί. Δεν είναι καθόλου τυχαίο που βρίσκεται στην καρδιά της UNICEF και προεδρεύει της «Βουλής των Εφήβων». Δεν είναι καθόλου τυχαίο που συχνά σηκώνεται τα χαράματα για να αναλάβει υπηρεσία ως «σχολικός τροχονόμος» ή σπεύδει να τηλεγραφήσει τα συγχαρητήριά του σ' έναν μαθητή που διάβασε κάποιο ποίημα του σ' ένα σχολικό έντυπο και το βρήκε εμπνευσμένο. Γνωρίζω, από προσωπική εμπειρία, ότι οι νέοι τον λατρεύουν. Γνωρίζω ότι τα βιβλία του έχουν μεταφραστεί σε όλες σχεδόν τις γλώσσες του κόσμου, σε εκατομμύρια αντίτυπα. Και δεν το θεωρώ καθόλου παράξενο. Ένας συγγραφέας - μάστορας, όπως αυτός, με άγρυπνη συνείδηση, με ουσιαστική αγάπη για τον άνθρωπο, ένας πεζογράφος ορκισμένος εχθρός κάθε είδους ολοκληρωτισμού, με θεματολογία που καλύπτει όλα τα μεγάλα προβλήματα της εποχής μας, μετουσιώνοντάς τα σε υψηλή τέχνη, δεν μπορεί παρά να θριαμβεύει. Γιατί αυτός ο θρίαμβος είναι πράξη δικαιοσύνης.

Μίκης Θεοδωράκης, *μουσικοσυνθέτης*

Ο άνθρωπος κάνει τον συγγραφέα και το έργο του

Δεν θα καταπιαστώ εγώ με την αξιολόγηση του «λογοτέχνη». Αυτό ασφαλώς θα έχει ανατεθεί σε πολύ πιο αρμόδιους. Θα ήθελα, όμως, σχετικά με αυτό να πω: τι σημαντικό που είναι να διαβάζουν τα βιβλία σου δεκάδες χιλιάδες αναγνώστες, σε μια δεκάδα άλλες χώρες, μεταφρασμένα στη δική τους γλώσσα. Αυτή η κυκλοφορία των ιδεών και των αισθημάτων του Σαμαράκη –το ότι ένας νέος στα Γιάννενα, ένας άλλος στο Άμστερνταμ, κάποιος άλλος στην Οζάκα της Ιαπωνίας διαβάζουν τα βιβλία του– έχει υπερβεί τη σημασία που έχουν οι αναλύσεις, οι κρίσεις και οι κατατάξεις. Ένα έργο που από μόνο του γίνεται γεγονός έχει αυτόματα αυτό το ίδιο γράψει την ιστορία του και έχει πάρει τη θέση που του πρέπει.

Ιάκωβος Καμπανέλλης, *θεατρικός συγγραφέας*

Κορυφαίος ανθρωπιστής και συγγραφέας

Δεν χρειάστηκε ο Σαμαράκης να υποτάξει τις μεγάλες συγγραφικές του ικανότητες σε λογοτεχνικές σχολές και ομάδες· γι' αυτό και μπόρεσε να καλλιεργήσει την απλότητα, τη φυσικότητα και την πρωτοτυπία στον λόγο του. Με το βαθύτερο νόημα του έργου του, προσεγγίζει τον συνάνθρωπο και τον κατακτά με το κήρυγμα μιας καλοσύνης, μιας ειλικρίνειας συναισθημάτων, αλλά και με την όλη ανθρώπινη δραστηριότητά του υπέρ ειρηνικής διαβίωσης του σύγχρονου ανθρώπου, που ταλανίζεται από χίλιους δυο πειρασμούς, ακόμη και με τη συνέργεια της σύγχρονης επιστήμης και τεχνολογίας, που ολοένα προάγονται, όχι πάντα με όφελος της ιδέας του ανθρώπου και του πολίτη.

Εμμανουήλ Κριαράς, *Ομότιμος Καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ*

Ήρωες που αρνούνται τον συμβιβασμό

Οι ήρωες του Αντώνη Σαμαράκη δεν δέχονται ποτέ το προφανές που τους επιβάλλεται με τη δύναμη. Οι ήρωές του αμφιβάλλουν ώστε να μπορέσουν να καταλάβουν καλύτερα. Αναγνωρίζουν τις διαφορές, δέχονται τον άλλο για εκείνο που πραγματικά είναι. Ήρωες που αρνούνται τον συμβιβασμό και που, όπως ο Αντώνης Σαμαράκης, κινούνται από τις παγκόσμιες αξίες τις τόσο αγαπητές στον Σοφοκλή, στον Ευριπίδη και στον Όμηρο, τη δίψα της ελευθερίας και της αλήθειας! Ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο το έργο του Αντώνη Σαμαράκη παραμένει επίκαιρο και εξακολουθεί, ακόμη και σήμερα, να μεταφράζεται σε όλο τον κόσμο. Το *Λάθος* και το *Ζητείται ελπίς*, τα δύο εξέχοντα έργα του που διαβάζονται και ξαναδιαβάζονται στα τέσσερα σημεία του πλανήτη, μαρτυρούν αναντιρρήτως για την αποτυχία των ολοκληρωτικών συστημάτων που προσπαθούν να αλλοτριώσουν το άτομο.

Ζακ Λανγκ, *πρώην Υπουργός Πολιτισμού της Γαλλίας*

Εκ μέρους πολλλών γενεών

[...] Μέσα από τα βιβλία του Σαμαράκη, ξεκινώντας από το *Λάθος* και φτάνοντας μέχρι την *Κόντρα* και το *Εν ονόματι*, νιώθεις ότι πορεύεσαι μαζί του, περνώντας από τα πιο αγχώδη μονοπάτια της απελπισίας, συναντώντας φριχτές πλευρές βαρβαρότητας και παραπαίοντας μέσα στον παραλογισμό του κόσμου, [και] καταλήγεις τελικά σ' ένα ξέφωτο, που επιτρέπει την ενατένιση της αχνής έστω εικόνας ενός κόσμου καλοσύνης, ομορφιάς και ελευθερίας. Κι αυτό το ξέφωτο το έχεις μαζί με τον Σαμαράκη κατακτήσει, γιατί μπόρεσες ακριβώς μπροστά στον γκρεμό να τον αρνηθείς στηριγμένος σε μια μυστηριακή δύναμη, που –όπως το υποστηρίζει ο Σαμαράκης– είναι η αγάπη στον άνθρωπο, και άρα στη ζωή, και άρα στην ελευθερία.

Γ.-Α. Μαγκάκης, *νομικός, ακαδημαϊκός, πολιτικός*

Η δυναμική της ελευθερίας στο έργο του Αντώνη Σαμαράκη

Ο συγγραφέας αφομοιώνει και αξιοποιεί άριστα στον χειρισμό του δικού του θέματος ορισμένα στοιχεία του κατάλληλου σχετικού κληροδοτήματος που άφησε στη μεταγενέστερη λογοτεχνία η *Δίκη* (1925) του Φράντς Κάφκα. Στο *Λάθος*, ο Σαμαράκης, με περίπλοκες και «πολυμήχανες» αφηγηματικές τεχνικές, επιχειρεί να επισημάνει και να καταστήσει φανερό το καρκίνωμα του ολοκληρωτισμού που αναπτυσσόταν και διογκωνόταν μέσα στην ελληνική κοινωνία. Από πολλές απόψεις, το δραμα που εκφράζει το *Λάθος* συγγενεύει με εκείνο του Δημήτρη Χατζή στο *Διπλό Βιβλίο* (1976) και του Στρατή Τσίρκα στη *Χαμένη άνοιξη* (1976). Η κοινωνική αποξένωση των ηρώων του Χατζή και η συνειδησιακή αποσύνθεση ή η ανικανοποίητη πολιτική ανησυχία των ηρώων του Τσίρκα φέρνουν τα επόμενα αυτά έργα σε έναν διάλογο με τις προτάσεις του Σαμαράκη επάνω στην ηθική κρίση και στην πολιτική απανθρωπιά. Ο συγγραφέας, μέσα από μια κινηματογραφικής δομής αφήγηση, γεμάτη από απροσδόκητες αναδρομές, ανασύρει στην επιφάνεια τους εφιαλτικούς μηχανισμούς ενός κρατικού συστήματος που αποπροσωποποιεί και εξαφανίζει την ατομική ιδιαιτερότητα.

Π. Δ. Μαστροδημήτρης, *ακαδημαϊκός*

Μια ελάχιστα γνωστή πτυχή της λογοτεχνικής δραστηριότητας του Αντώνη Σαμαράκη

Το σονέτο που καθιέρωσε τον Σαμαράκη ως αξιόλογο πετραρχικό ποιητή είναι, νομίζω, το συγκλονιστικό εκείνο «ελεγείο» που γράφτηκε στις 9 Ιανουαρίου 1944, όταν ο συγγραφέας τού *Ζητείται ελπίς* διάβασε στις εφημερίδες την είδηση για την αυτοκτονία ενός απελπισμένου, του Ναπολέοντα Λαπαθιώτη. Το ελεγείο αυτό είναι ένα κλασικό σονέτο που κινείται μέσα στην πιο καθαρή παράδοση του πετραρχισμού, είναι γραμμένο σε ιαμβικό ενδεκασύλλαβο στίχο και η ομοιοκαταληξία του είναι πλεγμένη επάνω στο σχήμα: abba baab ccd ede. Στις δύο τετράστιχες στροφές γίνεται λόγος για τον *Θάνατο*, που πλησίασε τον «καταραμένο» (maudit) ποιητή σαν αγαπημένος αδελφός και του πήρε την ψυχή μ' ένα χάδι, αφού προηγουμένως τον φίλησε σταυρωτά. Σ' ένα σονέτο, βέβαια, παρνασσικής τεχνοτροπίας είναι γνωστό ότι η «έκρηξη», η αποκορύφωση, δηλαδή, του θέματος [που] έδωσε στον ποιητή τον αρχικό μυστικό ερεθισμό για να γράψει το ποίημα, γίνεται πάντα στην τελευταία τερτσίνα, στη συγκεκριμένη περίπτωση: την υποτιθέμενη έκπληξη που θα δοκίμαζε ο Λαπαθιώτης, εάν μπορούσε να μάθει ότι κάποιος άγνωστός του νεαρός ποιητής έγραψε «τούτο το φτωχό ελεγείο» στη μνήμη του.

Κάρολος Μητσάκης, *ακαδημαϊκός*

Η αυθεντικότητα της γραφής

Οι θαλεροί ήρωες του Αντώνη Σαμαράκη επιμένουν παράταιρα, και σήμερα ακόμη, σε μια τρυφερή προοπτική ανατροπής. Και όλοι γνωρίζουμε, βέβαια, πως ένας «τοίχος» που δέχεται πάνω του έξι σφαίρες από έναν εργένη δημόσιο υπάλληλο, έναν εξεγερμένο σαραντα-πεντάρη «γραφέα α' τάξεως», ο οποίος βγαίνει στη μικρή κοινή αυλή περασμένα μεσάνυχτα, ένοπλος, «με τη φανέλα και το μακρύ άσπρο σώβρακο και τα παπούτσια», αυτός ο τοίχος καταρρέει, πέφτει οπωσδήποτε κάτω και σωριάζεται.

Ανδρέας Μήτσου, *συγγραφέας*

Μια επιστολή από το σήμερα στο χθες

Σε απολάμβανα και συγχρόνως διδασκόμουν. Από σένα, παραδείγματος χάριν (και από τον Τσέχωφ και τον Καβάφη, βέβαια), διδάχθηκα το πόσο σημαντικό ρόλο μπορεί να παίξει η «καλόπιστη» ειρωνεία στο έργο τέχνης. Διδάχθηκα το πόσο σημαντικό εργαλείο μπορεί ν' αποδειχθεί στα χέρια ενός καλού συγγραφέα το χιούμορ. Και ακόμα: σ' εσένα, στα έργα σου, πρωτοαντίκρισα –και γνώρισα– τη σημασία της αντιπαράθεσης: είμαστε αυτό που κουβαλάμε μέσα μας, αλλά πάντα σε σχέση με την έξω πραγματικότητα, σε σχέση με τους άλλους, σε σχέση με την εξουσία, σε σχέση με κάποιον ισχυρότερο από εμάς.

Κώστας Μουρσελάς, *συγγραφέας*

Η κοινωνική συνείδηση ως συστατικό της τέχνης

Ο Αντώνης Σαμαράκης καλλιέργησε μ' έναν μοναδικά γενναιόδωρο τρόπο τις προϋποθέσεις που κάνουν τη λογοτεχνία μιαν αναντικατάστατη υπόθεση. Τόσο σε επίπεδο γραφής όσο και σε επίπεδο καθημερινής συμπεριφοράς. Με τα έργα του και το ανθρώπινό του ήθος, δημιούργησε μιαν ευρύτατη βάση για να εκδηλωθούν ως δημιουργοί άνθρωποι που θα παρέμεναν κακύποπτοι, αν όχι εχθρικοί, απέναντι στην τέχνη. Στους ανυποψίαστους που γράφουν ή λένε ότι μετά διακόσια ή τριακόσια χρόνια θα υπάρχουν μόνο τα κείμενα, θα είχε να αντιτείνει κανείς πως εξίσου θα επιζεί και το ήθος που αναλώθηκε για έργα πνευματικής επικοινωνίας και επαφής. Αν τους τρομάζει το γεγονός ότι τα έργα τού ήθους αυτού δεν θα φέρουν υπογραφή, τόσο το καλύτερο για την ίδια την τέχνη, που μόνον αποπροσωποποιούμενη φτάνει στο απόγειο της επίδρασής της. Μέσα

στον μισό σχεδόν αιώνα της συγγραφικής παρουσίας και δραστηριότητας του Αντώνη Σαμαράκη, επιτεύχθηκε, χάρη στα βιβλία του και στους τρόπους που μ' αυτούς πολιτεύτηκε (χάρη, βέβαια, και σε άλλους δημιουργούς, αλλά, πρώτιστα, χάρη στον ίδιο), να γίνει αισθητό πως η λογοτεχνία, όσο κι αν στοιχίζει σ' εκείνον που την πραγματοποιεί, δεν είναι μια υπόθεση μοναχική, αλλά γίνεται και γράφεται από όλους μαζί.

Θανάσης Θ. Νιάρχος,
ποιητής, δοκιμιογράφος

Είναι παρών

Τι να πει κάποιος για τον Αντώνη Σαμαράκη. Η θέση του ως συγγραφέα είναι καταξιωμένη. Χαίρει της γενικής εκτίμησης και θαυμασμού. Η επιτυχία του Αντώνη Σαμαράκη έχει κερδηθεί τόσο καλά και έχει παγκοσμίως επευφημηθεί. Με αυτά τα λόγια θέλω να εκφράσω τον θαυμασμό μου για τον τρόπο που ζει και σκέφτεται. Όταν συμβαίνει κάτι αξιόλογο, βρίσκεται πάντα εκεί. Όποτε τον καλούν, είναι εκεί παρών και θαυμαστά ακριβής με την κρίση του. Είναι εξαιρετικά ακριβής και –τι ευχαρίστηση– συνυπάρχει το δώρο του χιούμορ και του πνεύματός του. Τι ωραίος κόσμος που θα ήταν αν υπήρχαν περισσότεροι που να του μοιάζουν!

Ζυλ Ντασσέν, *σκηνοθέτης*

Το λάθος και η αναίρεσή του

Κάθε συγγραφέας, είτε το ξέρει είτε το αγνοεί, είτε το επιδιώκει συνειδητά είτε το επιζητεί ασυνείδητα, προσπαθεί στο έργο του να επισημάνει κάποιο λάθος και να το αναιρέσει. Να το αναιρέσει, μέσω της γραφής, συγκινησιακά, νοητικά, συμβολικά. Ο Αντώνης Σαμαράκης είναι ένας συγγραφέας που, εκτός απ' αυτό, αφιερώνει ένα μεγάλο μέρος του εαυτού του, ίσως το μεγαλύτερο, για να αναιρέσει το λάθος που κάθε φορά επισημαίνει, έμπρακτα και εμπράγματα, μέσα στην ίδια τη ζωή.

Τίτος Πατρίκιος, *ποιητής*

Καθολικό άνοιγμα

Το *Λάθος*, ένα έργο σαφέστατα ψυχολογικής υφάνσεως, όπου το στημόνι είναι οι ανώμαλες και καθόλου δημοκρατικές καταστάσεις και το υφάδι σπάνιας προελεύσεως κλωστή συναισθημάτων που το μεταμορφώνουν σε άχραντο μανδήλιο. Η σαΐτα του υφαδιού πάει και έρχεται αδιάκοπα στην εξέλιξη της ιστορίας με μαστοριά λεπτεπίλεπτων κινήσεων από τον Σαμαράκη, μελετημένων, διεισδυτικών εις την ψυχοσύνθεσι των τριών πρωταγωνιστών, και ακολούθως ήπιες εξελίξεις προτάσεων - αντιδράσεων, προσεγγίσεων, οι οποίες ανατρέπονται μετά από λίγες στιγμές από υποψίες τών αντιπάλων, δημιουργώντας, συγχρόνως, ένα κλίμα αμοιβαίας συμπάθειας, όχι, όμως, και εντελώς απαλλαγμένο από καχυποψία, κι όπου με σιγανό ρυθμό πετυχαίνει την ταύτιση των δύο με το σύντομο, απρόσμενο, εκρηκτικό αποτέλεσμα.

Παναγιώτης Τέτσης, *εικαστικός*

ΚΡΙΤΙΚΕΣ

Ένας διηγηματογράφος

Χρέος μου θεωρώ να επιστήσω την προσοχή και του αναγνωστικού κοινού, αλλά κυρίως εκείνων που από την κριτική σκοπιά τους υπεύθυνα παρακολουθούν την κίνηση των Γραμμάτων μας, σ' ένα φτωχικά τυπωμένο μικρό βιβλίο που εκυκλοφόρησε τώρα τελευταία και περιέχει δώδεκα σύντομα διηγήματα του κ. Αντώνη Σαμαράκη. Τίτλος *Ζητείται ελπίς*. Σελίδες μικρού σχήματος όλες όλες 76. Μπορεί να γελιέμαι και ο ενθουσιασμός μου να είναι υπερβολικός. Να οφείλεται ίσως και στην φυσικήν αντίδραση, στη δυσφορία που προκαλεί ο σωρός των πληθυνομένων κάθε μέρα λογοτεχνικών βιβλίων «με αξιώσεις», των εντελώς ασήμαντων. Δεν νομίζω όμως ότι το βιβλιαράκι αυτό επιτρέπεται να περάση απαρατήρητο [...] Πείθει και αυτόν ακόμη το δύσκολο και απαιτητικό αναγνώστη ότι εδώ έχομε έναν άνθρωπο (νέον άνθρωπο μάλιστα, που πρώτη φορά εμφανίζεται στα Γράμματά μας με μιαν έκδοση πεζών κειμένων) που πραγματικά έχει κάτι να πει και που ξέρει πώς να το πει αυτό το κάτι, χωρίς φλυαρία, χωρίς περιττές διακοσμήσεις, αλλά με λίγα και κοφτά λόγια (τι θαυμαστή που είναι η τέχνη της βραχυλογίας!), παραστατικά, δραματικά.

[...]
Ως πρώτη αρχή, ως ξεκίνημα για το δυσκολότατο άθλημα του αφηγηματικού πεζού λόγου, το βιβλίο του κ. Σαμαράκη σημειώνει ήδη μιαν ενθαρρυντική και πολύ ελπιδοφόρα επιτυχία.

Ο κόσμος του, ο ψυχικός του κόσμος είναι που κερδίζει τον αναγνώστη και εγγράφεται βαθιά στη συγκίνησή μας.
Είναι ένας κόσμος ταραγμένος από τις δεινές αντινομίες του καιρού μας, βασανισμένος, αμήχανος· αλλά γεμάτος ευγένεια και τρυφερότητα, και διαποτισμένος από κείνη την ήμερη, την αγιασμένη ανθρωπιά που και μέσα στην έσχατη απόγνωσή της αγαπά και σέβεται τον άνθρωπο, αποστρέφεται και μισεί την προστυχιά, την υποκρισία και το ψεύδος.

Στο διήγημά του «Το ποτάμι» δύο στρατιώτες αντιθέτων στρατοπέδων αντικρίζονται καθώς κολυμπούν στα νερά του ίδιου ποταμού και βγαίνουν τρομαγμένοι στην όχθη. Τρέχουν να πάρουν τα τουφέκια τους, αλλά ο ήρωάς μας δεν θα πυροβολήση: «Μα δεν τράβηξε τη σκανδάλη. Ο Άλλος ήταν εκεί, γυμνός όπως είχε έρθει στον κόσμο... Δύο άνθρωποι γυμνοί. Γυμνοί από ρούχα. Γυμνοί από ονόματα. Γυμνοί από εθνικότητα. Γυμνοί από τον χακί εαυτό τους. Δεν μπορούσε να τραβήξει». Και φυσικά θα σκοτωθεί, γιατί στο μεταξύ έχει πυροβολήσει ο άλλος...

Σε μιαν άλλη πάλι σελίδα του βιβλίου ο ρήτορας μιας πανηγυρικής συγκέντρωσης αντικρίζει στα πίσω καθίσματα ένα παιδί – ένα νέο παιδί που ακούει με ολάνοιχτη ψυχή – και σταματάει τα φουσκωμένα του λόγια για το ρόδινο μέλλον που περιμένει τον κόσμο, ύστερ' από τις τόσες θυσίες μας: «Όχι, δεν μπορούσε να κάνει φιλολογία μπροστά σ' ένα παιδί, δεν μπορούσε να λέει ψέματα, δεν μπορούσε να μην είναι ο αληθινός εαυτός του μπροστά σ' ένα παιδί. Μια φωνή μέσα του έλεγε: "Δεν μπορώ! Δεν μπορώ!"».

Και στο τελευταίο διήγημα της συλλογής ξεσπάει με τον τόνο της τραγικής ειρωνείας η κραυγή που έχει ήδη μαλακά και τεχνικά ακουστεί σε πολλές σελίδες του βιβλίου του. Ήρωας εδώ είναι ο ίδιος ο συγγραφέας, ακάλυπτος αυτή τη φορά:

«Ξανάριξε μια ματιά στην εφημερίδα: η Ινδοκίνα, η Κοσμική Κίνησις, το ρεσιτάλ πιάνου, οι δύο αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, οι Μικρές Αγγελίες...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ γραφομηχανή...
ΖΗΤΕΙΤΑΙ ραδιογραμμόφωνον...
ΖΗΤΕΙΤΑΙ τζιπ εν καλή καταστάσει...
ΖΗΤΕΙΤΑΙ τάπης γνήσιος περσικός...

Έβγαλε την ατζέντα του, έκοψε ένα φύλλο κι έγραψε με το μολύβι του:

ΖΗΤΕΙΤΑΙ ελπίς.
Ύστερα πρόσθεσε το όνομά του και τη διεύθυνσή του. Φώναξε το γκαρσόνι. Ήθελε να πληρώσει, να πάει κατευθείαν στην εφημερίδα, να δώσει την αγγελία του, να παρακαλέσει, να επιμείνει να μπει οπωσδήποτε στο αυριανό φύλλο».

Αν η αυλαία πέφτη μέσα σε τόσο σκοτεινά χρώματα, δεν φταίει βέβαια ο διηγηματογράφος μας. Φταίει ο κόσμος μας που ετοιμάζεται ν' αυτοκτονήσει από απογοήτευση...

Ο κ. Σαμαράκης έγραψε ένα βιβλίο που υπόσχεται πολλά. Θα επιτύχει, αν γλιτώσει από δύο μεγάλους εχθρούς κάθε καλού έργου: από την ευκολία και από την ματαιοδοξία.

Ε. Π. Παπανούτσος,
Το Βήμα, 30 Σεπτεμβρίου 1954

Το λογοτεχνικό 1954

Ο κ. Σαμαράκης κι όταν αναπολεί την παιδικότητα και την εφηβεία, κι όταν μας δείχνει την μοναξιά των ανθρώπων, κι όταν αναπαριστάνει σκηνές του πολέμου, είναι ποιητής. Επινοεί μύθους, που αν και είναι απλοί, έχουν πλατιά προέκταση· τους εμποτίζει με ατμόσφαιρα που την αισθανόμαστε να διαχύνεται από μια ψυχή που πολύ αγαπά, κατανοεί, και συμπονεί τα μεγάλα αλλά και τα μικρά άλγη των βασανισμένων ανθρώπων. Χωρίς καμιά ρητορικότητα, με λιτότητα που καθώς είναι μια κατάληξη, ένα καταστάλαγμα, δεν φαίνεται ποτέ ξερή, με λιτότητα μεστή από θερμούς παλμούς μάς διηγείται ιστορίες μάλλον καθημερινές που γι' αυτό ακριβώς μας φανερώνουν πόσο η ζωή είναι συχνά δραματική, ακόμα και τραγική.

Άλκης Θρύλος, περ. *Φιλολογική Πρωτοχρονιά*, 1955, σ. 312

Για το μυθιστόρημα του Αντώνη Σαμαράκη *Σήμα κινδύνου*

Αληθινά, το *Σήμα κινδύνου* είναι ένα σύνθημα για εγρήγορση, Και στολίζεται επιπλέον με μια αξιοσημείωτη και αυθόρμητη σατιρική και σαρκαστική διάθεση, που κορυφώνεται και φτάνει σχεδόν στο τέλειο στις σκηνές εκείνες όπου οι αστυνομικές αρχές της πόλεως παίρνουν την κατάθεση του δημιουργού όλων αυτών των ανωμαλιών, δηλαδή του γιατρού, τον οποίον όλοι σέβονται και που κανείς δεν υποψιάζεται πως πίσω από αυτόν τον θετικό άνθρωπο, τον επιστήμονα και τον άξιο πολίτη, κρύβεται μία τόσο ανήσυχη ψυχή, μια ανθρώπινη συνείδηση τόσο πληγωμένη, τόσο έτοιμη να περάσει τα εσκαμμένα και να δοθεί στο απροσδόκητο, ακόμα και στο αναρχικό. Το *Σήμα κινδύνου* είναι η εποχή μας.

Ανδρέας Καραντώνης,
Εκφωνήθηκε στον Ραδιοφωνικό Σταθμό
Αθηνών στις 18 Απριλίου 1960

Αντώνη Σαμαράκη: *Αρνούμαι*

Παντού πρωταγωνιστής παραμένει το συναίσθημα ανασφαλείας του σύγχρονου ανθρώπου: Η ανησυχία για το Σήμερα και η αγωνία για το Αύριο, καθώς ζούμε μέσα σ' ένα κόσμο που όλα είναι ρευστά, έχουν χάσει το σταθερό τους σχήμα και παραμένουν κάτω από τη μόνιμη απειλή μιας ολοκληρωτικής καταστροφής.
Η αίσθηση αυτή του προσωρινού, η συνείδηση ότι τρίτες ανεξέλεγκτες δυνάμεις, μπροστά στις οποίες στεκόμαστε άοπλοι και ανυπεράσπιστοι, καταδικασμένοι να υποστούμε τη μοίρα που μας επιφυλάσσουν, η δεσποτεία, τέλος, του τρόμου, οδηγούν στην ανατροπή της πνευματικής και ψυχικής ισορροπίας του σύγχρονου ανθρώπου.
Με το στίγμα τούτο βεβαρημένοι όλοι ανεξαιρέτως οι ήρωες του κ. Σαμαράκη, παύουν να αποτελούν ατομικές περιπτώσεις για να μεταβληθούν σε συμβολικές φιγούρες, που προσωποποιούν το δράμα και τη σύγχυση μιας εποχής.

Βάσος Βαρίκας,
Συγγραφείς και Κείμενα, Α' 1961-1965,
Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 1975, σ. 55

Άτομα και καθεστώτα

[...] Το *Λάθος* είναι το καλύτερο έργο του κ. Σαμαράκη και ένα από τα αρτιότερα έργα των τελευταίων ετών. Σπάνια βλέπουμε μυθιστορήματα δουλεμένα με τόση συνείδηση ευθύνης, με τόση τεχνική πείρα (από τη γενική σύλληψη του έργου ως τις παραμικρές λεπτομέρειες) και, φυσικά, με τέτοιο ταλέντο.
Ο κ. Σαμαράκης με το *Λάθος* μάς πείθει πως δίκαια κατέχει μια θέση ανάμεσα στους κορυφαίους σύγχρονους πεζογράφους μας.

Μ. Γ. Μερακλής, περ. *Εποχές*,
Μάρτιος 1967, τχ. 47, σ. 270

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΤΟΥ ΖΩΗ

Ο Αντώνης Σαμαράκης διακρινόταν για την ευγένεια, τον αλτρουισμό, τη βαθιά προσήλωση στα ανθρώπινα ιδανικά. Το πνεύμα αισιοδοξίας που τον χαρακτήριζε λειτουργούσε ως ακτινοβόλος ελκτική δύναμη για την οικογένειά του, τον στενό φιλικό του κύκλο και για προσωπικότητες απ' όλο τον κόσμο.

Οι φωτογραφίες στις οποίες δεν αναφέρεται η πηγή του αρχείου, ανήκουν στο προσωπικό αρχείο της Ελένης Σαμαράκη.
Photographs for which no source is provided belong to Eleni Samaraki's personal archive.

▲
Ο Αντώνης Σαμαράκης με τη μητέρα του Αδριανή, στο πρώτο του σπίτι στην οδό Ταϋγέτου, μέσα δεκαετίας του 1960. (φωτογραφία: Ib Henriksen)

Antonis Samarakis with his mother Adriani in his first home on Taygetou Street, mid-December 1960. (photograph: Ib Henriksen)

▲
Ο Αντώνης Σαμαράκης με τους γονείς του, Ευριπίδη και Αδριανή Σαμαράκη και τη σύζυγό του Ελένη. Μαζί τους, ο Νίκος, αδελφός της Ελένης, η σύζυγος του αδελφού του Κώστα, Ζηνοβία και η κόρη τους Άννυ, σε κοινωνική εκδήλωση, 1964.

Antonis Samarakis with his parents, Evripidis and Adriani Samarakis, and his wife Eleni. With them are Nikos, Eleni's brother, his brother Kostas' wife Zenovia and their daughter Annie, at a social event, 1964.

◄
Ο Αντώνης Σαμαράκης με τη σύζυγό του Ελένη στην Αυστρία, 1965.

Antonis Samarakis with his wife Eleni in Austria, 1965.

►
Ο Αντώνης Σαμαράκης με τα ανίψια του Θοδωρή και Δημήτρη Κουρεμπανά, αρχές δεκαετίας του 2000.

Antonis Samarakis with his great-nephews Thodoris and Dimitris Kourebanas, early December 2000.

►
Καλοκαίρι με την αγαπημένη του Μανάνα, Μύκονος 2001.

A summer with his beloved Manana, Mykonos 2001.

►►
Με τα ανίψια του, Ζωή και Κόλιν-Αντώνη Κουρεμπανά.

With his great-niece Zoi Kourebanas and his great-nephew Colin-Antonis Kourebanas.

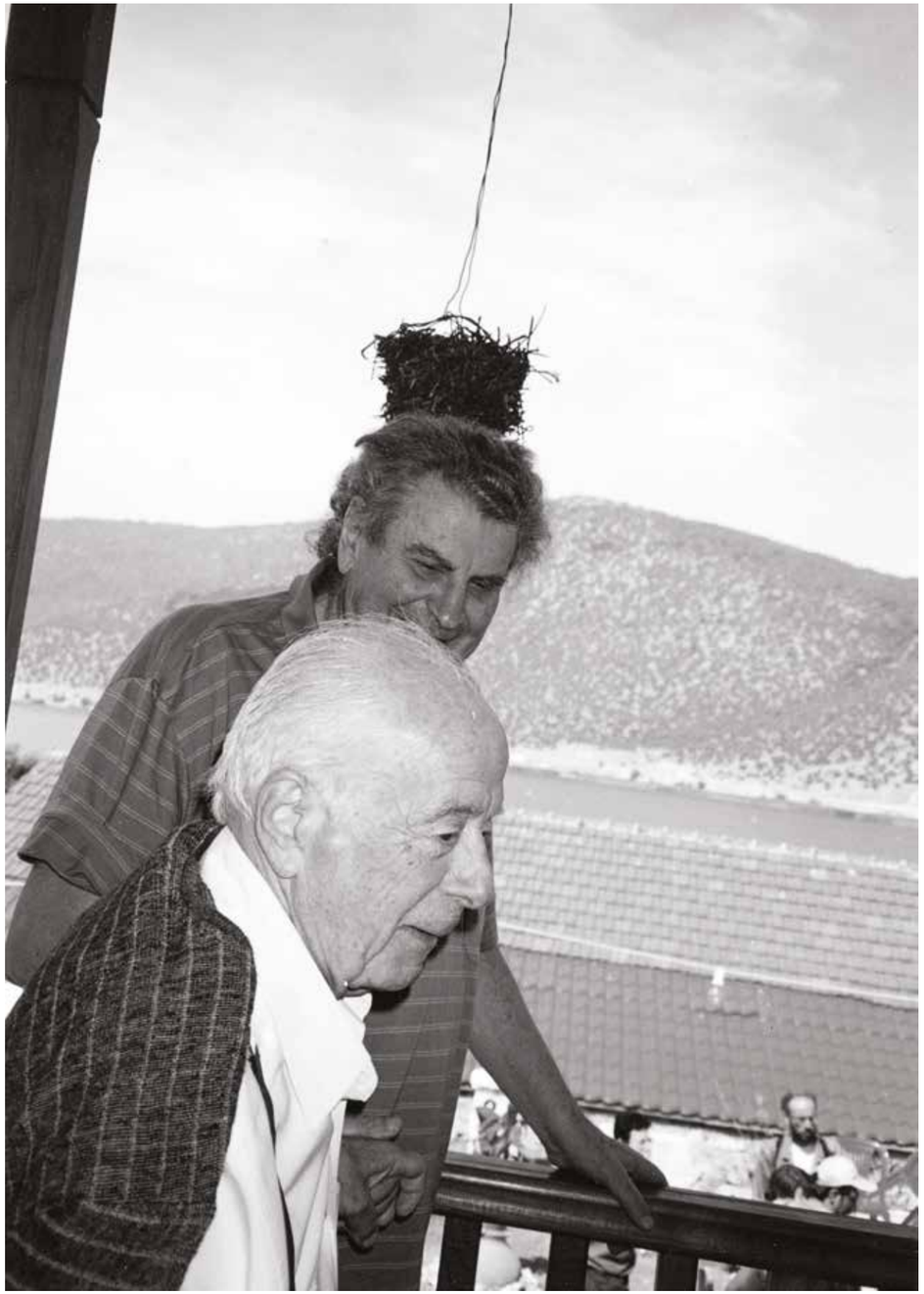

Στη γιορτή του Αντώνη Σαμαράκη, στις 17 Ιανουαρίου 1993, με τον Πρόεδρο της Κύπρου Γιώργο Βασιλείου, τους δημοσιογράφους Φρέντυ Γερμανό και Σεραφείμ Φυντανίδη, τη Βιργινία Φυντανίδη και τον μικρό ανιψιό του Θοδωρή Κουρεμπανά.

At Antonis Samarakis' nameday celebration, 17 January 1993, with the President of the Republic of Cyprus George Vasileiou, the well-known Greek journalists Freddy Germanos and Seraphim Fyntanidis, Virginia Fyntanidi and his great-nephew, Thodoris Kourebanas.

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον συνθέτη Μίκη Θεοδωράκη, Πρέσπες 1999.

Antonis Samarakis with the great Greek composer Mikis Theodorakis, Prespes 1999.

Σε εκδήλωση με τον κριτικό θεάτρου Κώστα Γεωργουσόπουλο,1994.

At an event with the important Greek theatre critic Kostas Georgousopoulos, 1994

Με τον ποιητή Γιάννη Ρίτσο.

With the great Greek poet, Yiannis Ritsos.

RIZZOLI EDITORE CORPORATION

712 FIFTH AVENUE · NEW YORK, N. Y. 10019 · PHONE 245-0400

August 3, 1972

Mr. Antonis Samarakis
53 Via Taigetou e Ippolitou
Atene 806
Grecia

Dear Antonis Samarakis:

I wonder if I can ask you a big favour. My books NOTHING AND SO BE IT and IF THE SUN DIES have been sold by Rizzoli to a Greek publisher whose name I ignore in this moment. As I do always, with every publisher, I have conditioned this publication to the checking of the translation. Too many times, infact, and in any language, I have been betrayed with cuts or modifications or inaccuracies some times voluntarily, some times unvoluntarily, but always with inevitable and unacceptable damage to my books.

It is very easy for me to check the English and the French translations, it is obviously impossible for me to check the ones in languages that I do not know like German and Greek. And particularly my last book,NOTHING AND SO BE IT, is very important to check in any translation of any language because deals with a very controversial subject like the war in Vietnam and what I think about it.

Could you please help me in this enterprise? I know I am asking very much but, since you are a writer yourself and I imagine you as jelous as any writer is about your writing, I am sure you will understand my request.

In order to speed the thing, and since I could not get an answer in time, as I am always travelling, you'll be contacted by Miss Wilma Maggioni of the Ufficio Diritti, Direzione Editoriale, Rizzoli, Milano.

Please be free to give a negative answer if you cannot do it, but I would be most grateful if you could do it.

With the same friendly regards.

Sincerely yours,

Oriana Fallaci

◀
Επιστολή της Ιταλίδας συγγραφέως και πολεμικής ανταποκρίτριας Οριάνα Φαλάτσι, με την οποία εκφράζει την παράκλησή της στον Α. Σαμαράκη να ελέγξει τη μετάφραση έργων της στα ελληνικά, Αύγουστος 1972. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

Letter from the well-known Italian author and war correspondent Oriana Fallaci, in which she asks Samarakis to check the Greek translations of her works, August 1972. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΥΠΟΥΡΓΟΣ

Αθήνα, 31.1.94

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ κ. ΜΕΛΙΝΑΣ ΜΕΡΚΟΥΡΗ

Θα ήθελα ώρες να σας μιλάω για τον υπέροχο Αντώνη Σαμαράκη. Τον συγγραφέα, τον φίλο, τον ιδεαλιστή, τον άνθρωπο τον στρατευμένο στους ανυποχώρητους αγώνες, τον συνάνθρωπο που ξέρει να προσφέρει χαμόγελο και αισιοδοξία στα παιδιά όλου του κόσμου.
Ως συγγραφέας μας προσέφερε και μας προσφέρει ωραίες στιγμές της ελληνικής λογοτεχνίας. Οι μυστικές συγκινήσεις που μας δίνουν τα βιβλία του μας επιτρέπουν να ονειρευόμαστε ένα κόσμο δικαιότερο. Και τιμά τη χώρα μας με τη δημιουργία του.
Ως πνευματικός άνθρωπος δεν μπόρεσε να μείνει ασυγκίνητος μπροστά στα λάθη του αιώνα μας. Επιστράτευσε τον εαυτό του στα χρόνια της Κατοχής κι αργότερα στα χρόνια της Χούντας. Επιστράτευσε τον εαυτό του στην αναζήτηση της ελπίδας για την ευτυχία των παιδιών, για το μέλλον αυτού του πλανήτη.
Σ΄όλη του τη ζωή πραγματώνει την πιο ευεργετική, την πιο πολύτιμη επένδυση για την Ελλάδα, για το λαό μας, για μας τους ίδιους: τον πολιτισμό. Τον ευχαριστούμε γιατί υπάρχει.

▶
Χαιρετισμός της Υπουργού Πολιτισμού Μελίνας Μερκούρη, 31 Ιανουαρίου 1994.

Speech written by the Minister for Culture, Melina Mercouri, 31 January 1994.

▲

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον στενό του φίλο και γνωστό στιχουργό Λευτέρη Παπαδόπουλο.

Antonis Samarakis with his close friend, the well-known Greek lyricist Lefteris Papadopoulos.

▲

Με τον ποιητή Μανόλη Αναγνωστάκη και τη γυναίκα του, Νόρα, στην Αθήνα.

With the important Greek poet Manolis Anagnostakis and his wife, Nora, in Athens.

▼

Με τον Υπουργό Πολιτισμού της Γαλλίας, Ζακ Λανγκ και τη γυναίκα του Μονίκ, Μύκονος 1994.

With the Minister for Culture of France, Jack Lang, and his wife Monique, Mykonos 1994.

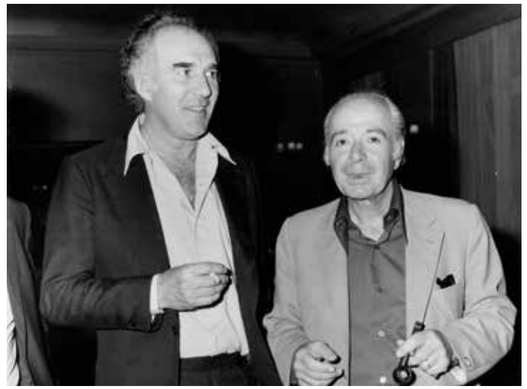

▲

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον πεζογράφο και μεταφραστή του στην Ανατολική Γερμανία Θωμά Νικολάου και τη Γερμανίδα συγγραφέα Κρίστα Βολφ, Ανατολικό Βερολίνο.

Antonis Samarakis with the novelist and translator of his works in East Germany Thomas Nikolaou and the German writer Christa Wolf, East Berlin.

▼

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον Γάλλο ηθοποιό Μισέλ Πικολί, που πρωταγωνίστησε στην ταινία *το Λάθος*, Αθήνα 1975.

Antonis Samarakis with the famous French actor Michel Piccoli, Athens 1975.

▲

Με τον Ιταλό πεζογράφο Ουμπέρτο Έκο, Αθήνα, Ίδρυμα Λάτση, 14 Μαρτίου 1995.

With the internationally renowned Italian novelist Umberto Eco, Athens - Latsis Foundation, 14 March 1995.

▼

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον μεταφραστή του Όλε βαλ Όλσεν, την Ελένη και τον Δανό συγγραφέα Όλε Σάρβιγκ με τη σύζυγό του, Αθήνα 1964.

Antonis Samarakis with his translator Ole Wahl Olsen, Eleni, the Danish writer Ole Sarvich and his wife, Athens 1964.

▲
Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον σκηνοθέτη Νίκο Κούνδουρο.

Antonis Samarakis with the internationally renowned Greek film director Nikos Koundouros.

▼
Με την Αμαλία Φλέμιγκ, σύζυγο και επιστημονική συνεργάτιδα του Βρετανού επιστήμονα Αλεξάντερ Φλέμιγκ, που ανακάλυψε την πενικιλίνη.

With the great Amalia Fleming, the Greek wife and collaborator of the important British scientist Alexander Fleming, who discovered penicillin

▲
Με τον συγγραφέα Δημήτρη Χατζή (δεξιά), Αθήνα 1980.

With the celebrated Greek author Dimitris Hatzis (right), Athens 1980.

▼
Σε γιορτή του Πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου με μία από τις σημαντικότερες Ελληνίδες του 20ού αιώνα, την ηθοποιό και Υπουργό Πολιτισμού Μελίνα Μερκούρη, αρχές δεκαετίας του 1990.

At a party hosted by Prime Minister Andreas Papandreou with one of the most significant Greek women of the 20th century, the actress and Minister for Culture Melina Mercouri, early 1990s.

▲
Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον θεατρικό συγγραφέα Ιάκωβο Καμπανέλλη και τη δημοσιογράφο Εύη Κυριακοπούλου, 1999.

Antonis Samarakis with the outstanding Greek playwright, Iakovos Kambanellis, and the Greek journalist Evi Kyriakopoulou, 1999.

▼
Με τον εικαστικό και φίλο του Παναγιώτη Τέτση, Αθήνα 1969.

With his friend, the prominent Greek visual artist Panagiotis Tetsis, Athens 1969.

▲
Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον καθηγητή Χειρουργικής Βασίλη Γολεμάτη και φοιτητές του.

Antonis Samarakis with the Greek Professor of Surgery, Vasilis Golematis, and his students.

▼
Με τον συγγραφέα και κριτικό Θανάση Νιάρχο.

With the prominent author and critic, Thanasis Niarchos.

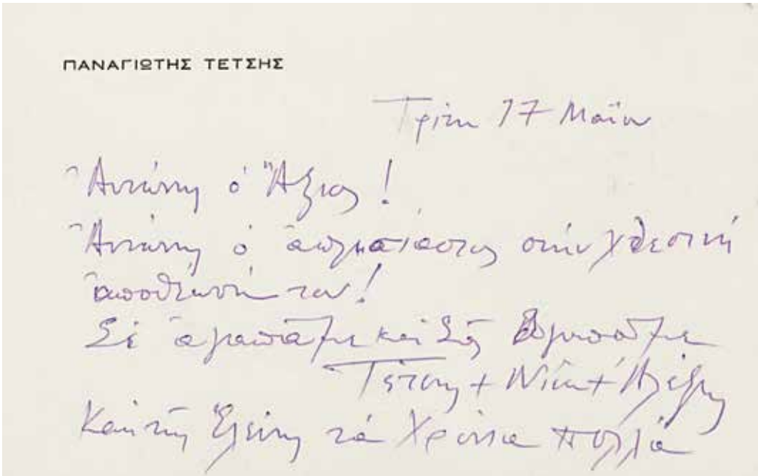

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΕΤΣΗΣ

Τρίτη 17 Μαΐου

Αντώνη ο Άγιος!
Αντώνη ο ανωμαλίστης σύνχρονή
ποιότητά σου!
Σε αγαπάμε και σε θαυμάζουμε
Τέτση + Νίκη + Μίμη
Και τη Χρύσα τα χρόνια πολλά

◀
Συγχαρητήρια κάρτα του στενού του φίλου, εικαστικού, Παναγιώτη Τέτση για την αναγόρευση του Αντώνη Σαμαράκη σε Επίτιμο Διδάκτορα του ΕΚΠΑ, Μάιος [1994]. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

Card from his close friend, the internationally celebrated visual artist Panagiotis Tetsis, congratulating Antonis Samarakis on his honorary doctorate from the University of Athens, May 1994. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

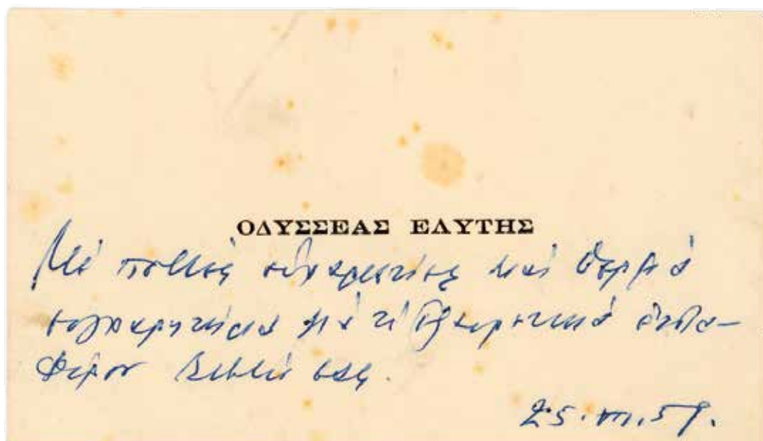

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Με πολλές ευχαριστίες και θερμά
συγχαρητήρια για τ' υπέρλαμπρο δώρο
φέρνει βιβλίο σας.

25.III.59.

◀
Συγχαρητήρια κάρτα του νομπελίστα ποιητή Οδυσσέα Ελύτη, 1959.

Congratulatory card from the Greek poet and Nobel laureate, Odysseus Elytis, 1959.

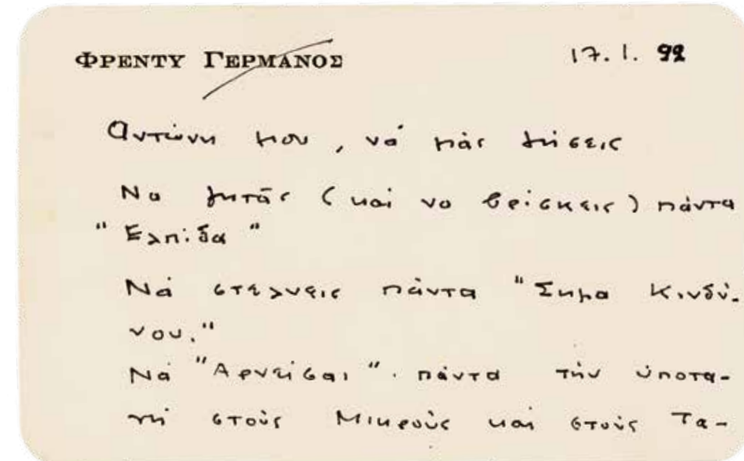

ΦΡΕΝΤΥ ΓΕΡΜΑΝΟΣ 17. I. 92

Αντώνη μου, νά σαι διαβάζεις
Νά βρίσκεις (και να βρίσκεις) πάντα
"Ελπίδα"
Νά στέκεις πάντα "Σήμα Κινδύνου."
Νά "Αρνιέσαι" πάντα τήν υποταγή στούς Μικρούς και στούς Τα-

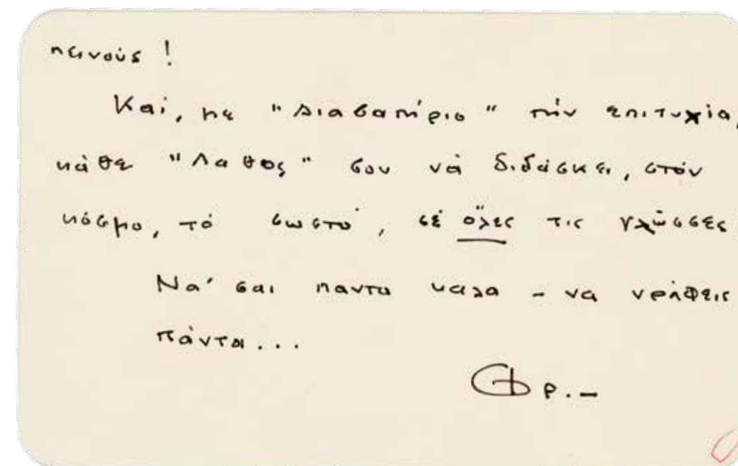

νεούς!
Και, με "διαβατήριο" τήν επιτυχία,
νά θες "Λαθος" σου νά διδάσκει, στόν
κόσμο, τό σωστό, σέ όλες τις γλώσσες!
Νά' σαι παντα υγεια - να νοιαζεσαι
πάντα...
Φρ.-

▶
Ευχές για την ονομαστική εορτή του Αντώνη Σαμαράκη από τον φίλο του, δημοσιογράφο και συγγραφέα, Φρέντυ Γερμανό, Ιανουάριος 1992.

Best wishes on his nameday to Antonis Samarakis from his friend, the well-known Greek journalist and writer, Freddy Germanos, January 1992.

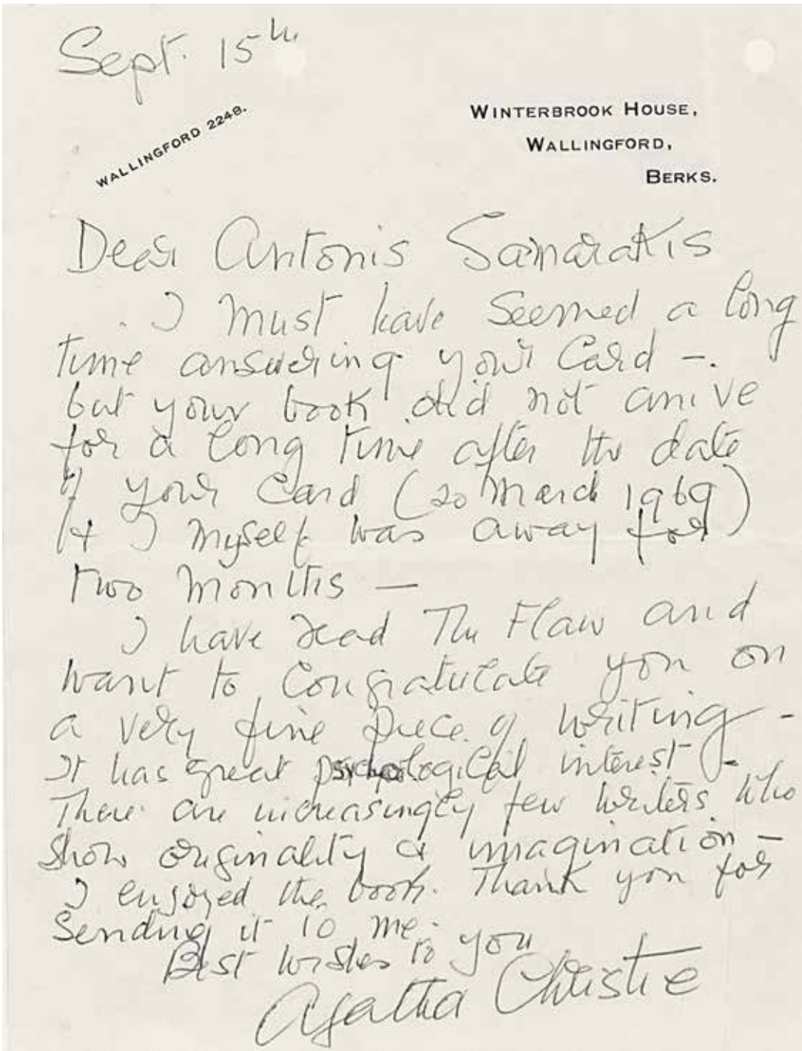

Sept. 15th

WALLINGFORD 2248.

WINTERBROOK HOUSE,
WALLINGFORD,
BERKS.

Dear Antonis Samarakis

I must have seemed a long time answering your Card –. but your book did not arrive for a long time after the date of your Card (20 March 1969) & I myself was away for two months –

I have read The Flaw and want to congratulate you on a very fine piece of writing – It has great psychological interest – There are increasingly few writers who show originality & imagination – I enjoyed the book. Thank you for sending it to me.

Best wishes to you

Agatha Christie

◄
Συγχαρητήρια επιστολή της Βρετανίδας συγγραφέως αστυνομικής λογοτεχνίας Αγκάθα Κρίστι, για το βιβλίο του *Το λάθος*, που πρόσφατα είχε μεταφραστεί στα αγγλικά, Σεπτέμβριος, 1969. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

Letter of congratulation from the famous British writer Agatha Christie, the English queen of detective novels, on his book *The Flaw*, which had recently been translated into English, September 1969. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

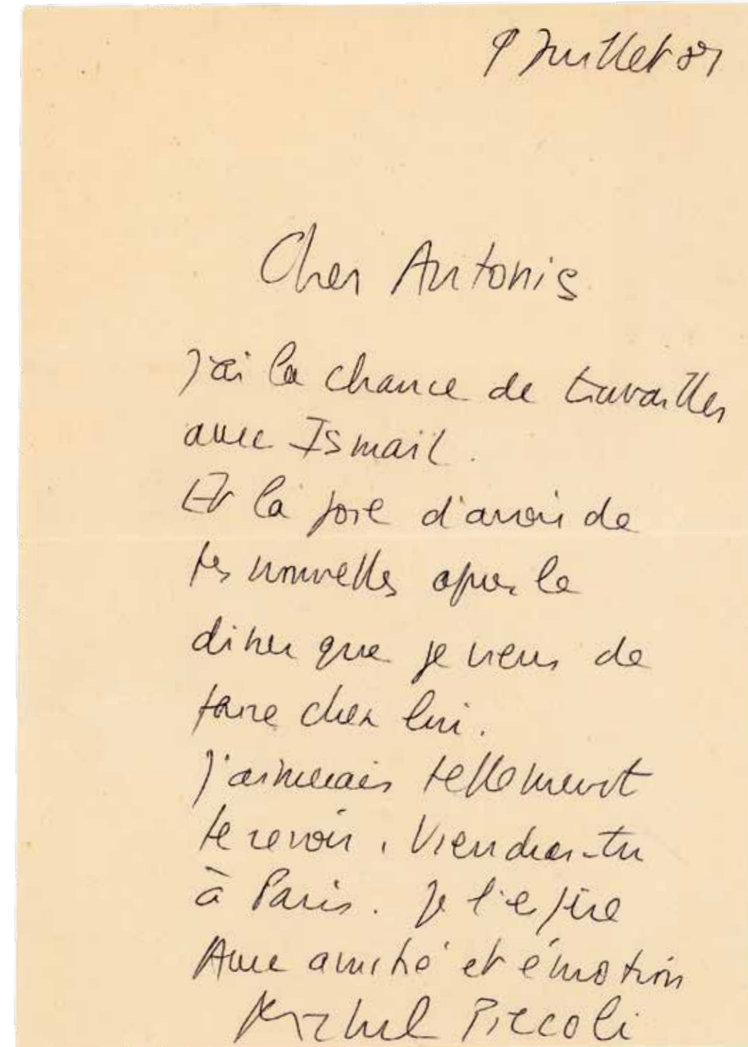

9 Juillet 81

Cher Antonis

J'ai la chance de travailler avec Ismail.
Et la joie d'avoir de ses nouvelles après le dîner que je viens de faire chez lui.
J'aimerais tellement te revoir. Viendras-tu à Paris. Je t'en prie
Avec amitié et émotion
Michel Piccoli

▶
Επιστολή του Γάλλου ηθοποιού Μισέλ Πικολί για τη συνεργασία του με τον Αλβανό λογοτέχνη Ισμαήλ Κανταρέ, με την οποία, επίσης, του εκφράζει την επιθυμία του για συνάντηση, 1981.

Letter from the important French actor Michel Piccoli about his collaboration with the famous Albanian writer Ismail Kadare, in which Piccoli also expresses his desire to meet, 1981.

▲

Με τον Άγγλο θεατρικό συγγραφέα και σκηνοθέτη Χάρολντ Πίντερ και τον δημοσιογράφο Σεραφείμ Φυντανίδη, Αθήνα.

With the outstanding English playwright and director Harold Pinter, and the prominent Greek journalist Seraphim Fyntanidis, Athens.

▼

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον γιατρό Στέργιο Θεοδωρόπουλο και τον Πρωθυπουργό Αντώνη Σαμαρά.

Antonis Samarakis with Dr Stergios Theodoropoulos and the former Greek prime minister, Antonis Samaras.

▲

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον πρώη Πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Μητσοτάκη στον γάμο της κόρης του Ντόρας Μπακογιάννη.

Antonis Samarakis with the former Greek prime minister, Konstantinos Mitsotakis, at the wedding of the former Greek minister Dora Bakoyannis.

▼

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον Πρωθυπουργό Ανδρέα Παπανδρέου.

Antonis Samarakis with the Greek prime minister Andreas Papandreou.

▲

Με την τραγουδίστρια Νάνα Μούσχουρη, εκδήλωση της UNICEF, 1994.

With the internationally renowned Greek singer Nana Mouskouri, UNICEF event, 1994.

▼

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τη σύζυγό του Ελένη και τον Σοβιετικό συγγραφέα Ανατόλι Ριμπακόφ, Μόσχα 1990.

Antonis Samarakis with his wife Eleni and the important Soviet author Anatoly Rybakov, Moscow 1990.

▲

Σε πρεμιέρα θεατρικής παράστασης με τους ηθοποιούς Τζένη Καρέζη και Κωνσταντίνο Καζάκο και τον κριτικό θεάτρου Κώστα Γεωργουσόπουλο, Αθήνα.

At a theatrical première with the famous Greek actors Tzeni Karezi and Konstantinos Kazakos and the important Greek theatre critic Kostas Georgousopoulos, Athens.

▼

Με τον συγγραφέα, δικαστικό και πολιτικό Σπύρο Πλασκοβίτη.

With the important author, judge and politician Spyros Plaskovites.

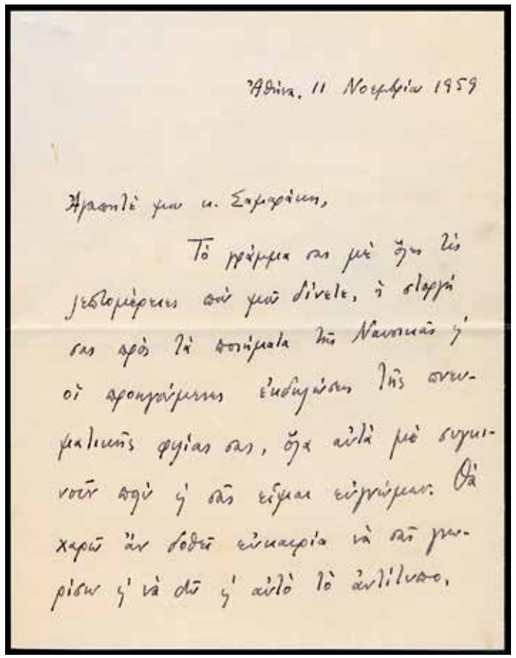

Αθήνα, 11 Νοεμβρίου 1959

Αγαπητέ μου κ. Σαμαράκη,

Το γράμμα σας μ' έφερε τις μεταμέρες σαν μου δίνετε, ύστερα σας φρό τα σύμπαθειά της Ναυσικάς γ' οι φροντάμμενες ευδιάθεσίες της συνμαθιτής φυίας σας, όχι αυτά με συγκινούν αφύ γ' αυτ εύμαι εύχρώμαν. Θα χαρώ άν δοθεί ευκαιρία νά σε μαρίσω γ' νά σε γ' αυτό το ανθίλυσο.

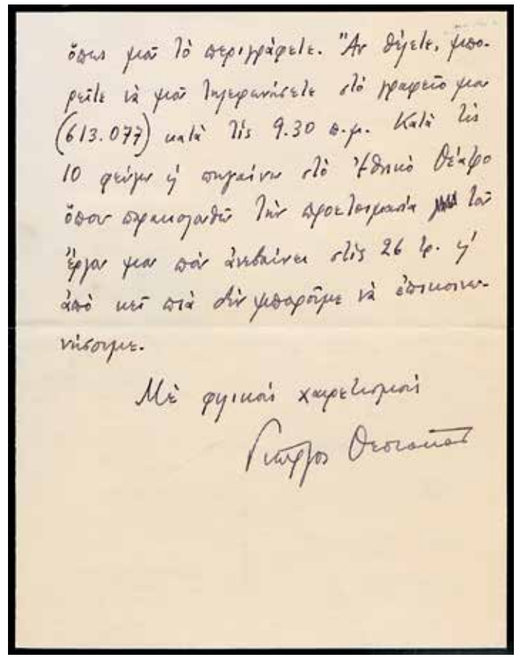

όφυς μαύ το σεριγράφετε. Αν θύλετε, μπορείτε νά μαύ τηλεφωνήσετε στό γραφείο μαν (613.077) κατά τις 9.30 π.μ. Κατά τις 10 φεύμε γ' σπιτάνω στό Εθνικό Θέατρο όπου σκηνοθετώ τήν αναστήσεις τοῦ ἔργου μαν σαν ἀνεβαίνει στίς 26 φ. γ' ἀπό κει σιά δύ μεφορόμε νά ἐπικοινωνήσουμε.

Μέ φυιλικά χαιρετισμά

Γιώργο Θεοτοκά

▲
Απαντητική επιστολή του λογοτέχνη Γιώργου Θεοτοκά σε μαύρο πλαίσιο, λόγω της πρόσφατης απώλειας της συζύγου του Ναυσικάς Στεργίου, Νοέμβριος 1959. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

Reply from the great Greek novelist Giorgos Theotokas, with a black border due to the recent loss of his wife, Nafsika Stergiou, November 1959.
Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

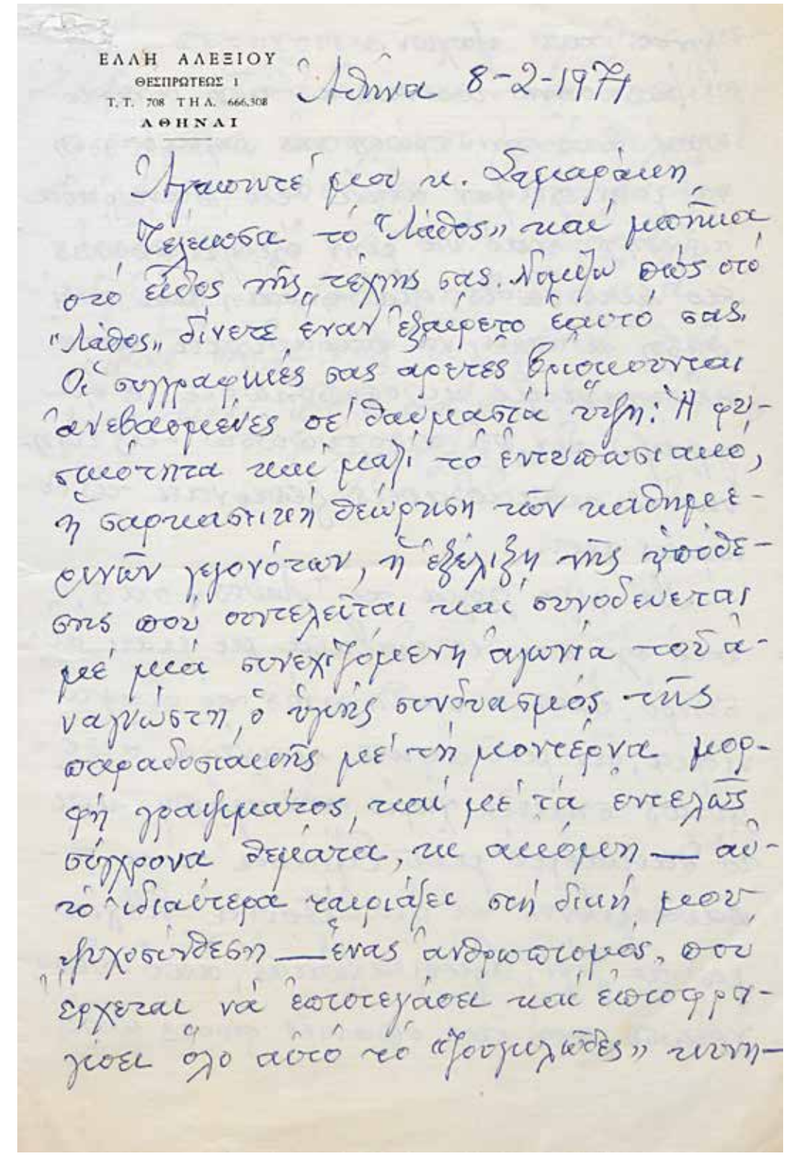

ΕΛΛΗ ΑΛΕΞΙΟΥ
ΘΕΣΠΡΩΤΕΩΣ 1
Τ.Τ. 708 ΤΗΛ. 666.308
ΑΘΗΝΑΙ

Αθήνα 8-2-1971

Αγαπητέ μου κ. Σαμαράκη,
Τελειώσα τό "Λάθος" καί μπήκα στό κλίμα τής τέχνης σας. Νομίζω ότι στό "Λάθος" δίνετε έναν ξεχωριστό εαυτό σας. Οί συγγραφείς σας αρέσουν βρίσκονται ανεβασμένες σε δαιμονιακά ύψη: Η φυσικότητα καί μαζί τό ενστικτώδες, η σαρκαστική θεώρηση τών καθημερινών γεγονότων, η εξέλιξη τής πλοκής σας σου στέλνει καί σύνοδεύεται μέ μιά συνεχιζόμενη αγωνία τόν αναγνώστη, ο ήχος συνδυασμός τής παραδοσιακής μέ τή μοντέρνα μορφή γραφήματος, καί μέ τά εντελώς σύγχρονα θεμάτα, κι αλλόμη — αυτό τό ιδιαίτερα καιριάζει στή δική μου ψυχοσύνδεση — ένας ανθρωπιστής, που έρχεται νά ξυπνήσει καί εξυπνήσει όλο αυτό τό "φουσκωμένες" κυνη-

▶
Απόσπασμα επιστολής της γνωστής για τις κοινωνικές της ανησυχίες Ελληνίδας συγγραφέως Έλλης Αλεξίου, με την οποία επαινεί το βιβλίο του *Το λάθος*, Φεβρουάριος 1971. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

Excerpt from a letter from Elli Alexiou, a Greek author well-known for her social engagement, in which she praises his novel *The Flaw*, February 1971.
Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

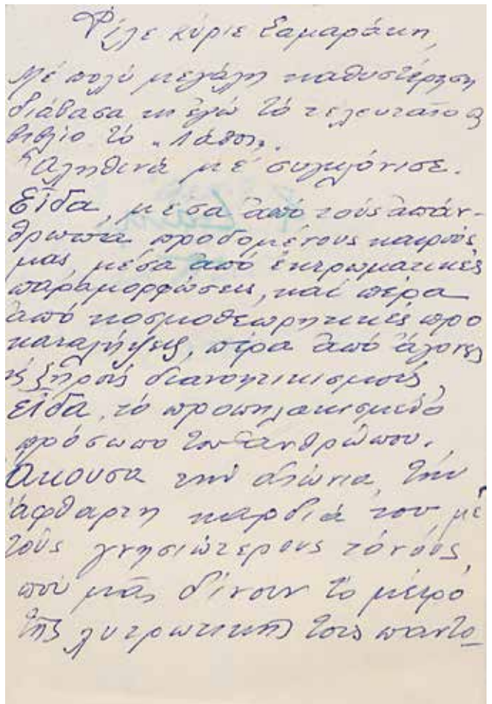

Φίλε κύριε Σαμαράκη,
με πολύ μεγάλη παθοκέρδεια διάβασα τώρα τό τελευταίο βιβλίο τό «Λάθος».
Ομολογώ με συγκίνησε.
Είδα, μέσα από τούς ανάδρομους προβοκάτορες μας, μέσα από επιφανειακές παραμορφώσεις, καί πέρα από πολυθεωρητικές προκαταλήψεις, πέρα από έλλειψη ξηρού διανοητικισμού, είδα, τό πρόσωπο ενός ανθρώπου.
Ακούσα τήν αξία, τήν ίσοδαρη καρδιά του με τούς γνησιώτερους τόνους, καί μέσα δίπλα τό μικρό της γυναικείου τοις πάντα

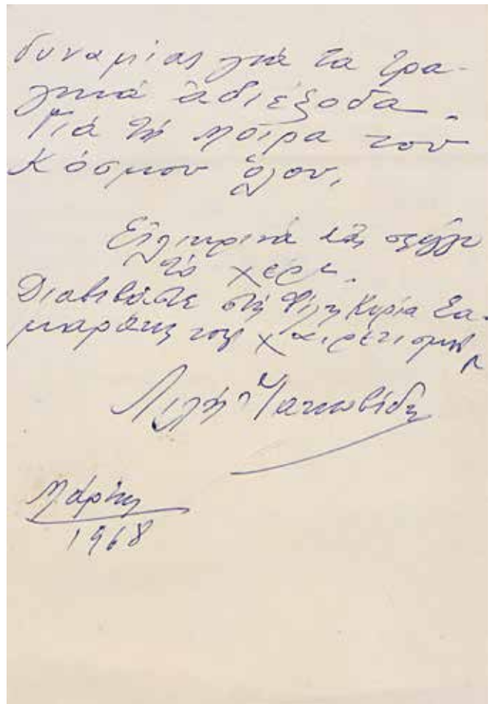

δυναμίας για τα ερωτικά αδιέξοδα.
Γιά τή μοίρα τον κόσμου όλον,

Εξαιρετικά λαϊκή τέλος χέρι.
Διαβάζεις τή φίλη κύρια Σαμαράκη τήν χαιρετισμό

Λίλη Ιακωβίδη

Μάρτης
1968

▲
Συγχαρητήρια επιστολή της συγγραφέως Λιλής Ιακωβίδη για *Το λάθος*, Μάρτιος 1968. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

Letter from the celebrated Greek author Lily Iakovidi congratulating Samarakis on his novel *The Flaw*, March 1968. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection.

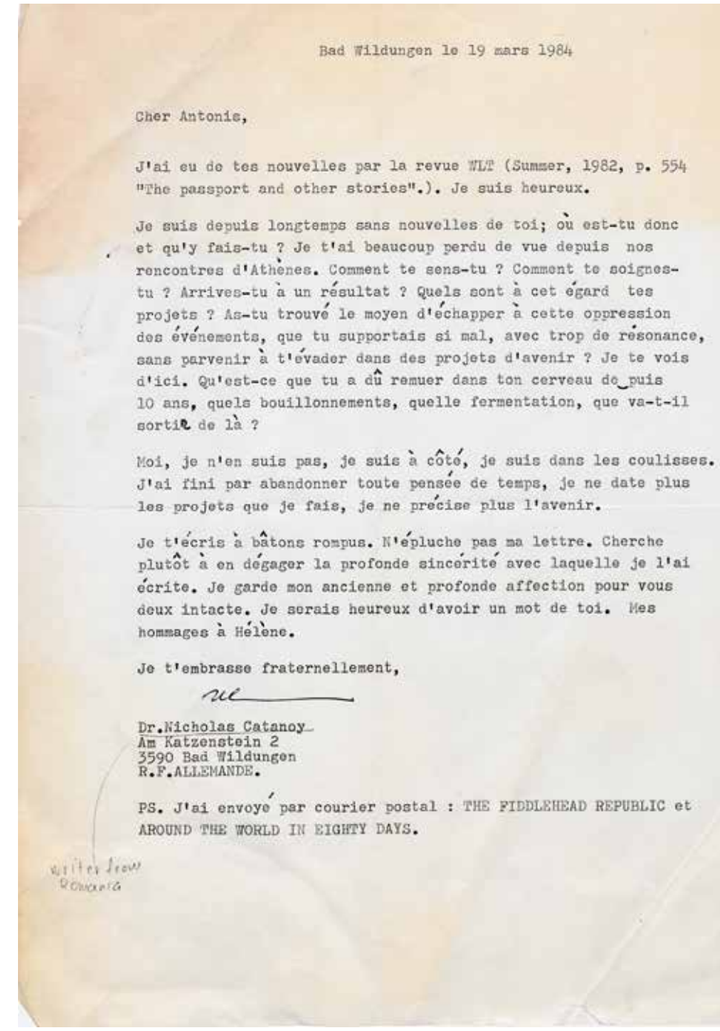

Bad Wildungen le 19 mars 1984

Cher Antonis,

J'ai eu de tes nouvelles par la revue WLT (Summer, 1982, p. 554 "The passport and other stories".). Je suis heureux.

Je suis depuis longtemps sans nouvelles de toi; où est-tu donc et qu'y fais-tu ? Je t'ai beaucoup perdu de vue depuis nos rencontres d'Athènes. Comment te sens-tu ? Comment te soignes-tu ? Arrives-tu à un résultat ? Quels sont à cet égard tes projets ? As-tu trouvé le moyen d'échapper à cette oppression des événements, que tu supportais si mal, avec trop de résonance, sans parvenir à t'évader dans des projets d'avenir ? Je te vois d'ici. Qu'est-ce que tu a dû remuer dans ton cerveau depuis 10 ans, quels bouillonnements, quelle fermentation, que va-t-il sortir de là ?

Moi, je n'en suis pas, je suis à côté, je suis dans les coulisses. J'ai fini par abandonner toute pensée de temps, je ne date plus les projets que je fais, je ne précise plus l'avenir.

Je t'écris à bâtons rompus. N'épluche pas ma lettre. Cherche plutôt à en dégager la profonde sincérité avec laquelle je l'ai écrite. Je garde mon ancienne et profonde affection pour vous deux intacte. Je serais heureux d'avoir un mot de toi. Mes hommages à Hélène.

Je t'embrasse fraternellement,

Dr.Nicholas Catanoy
Am Katzenstein 2
3590 Bad Wildungen
R.F.ALLEMANDE.

PS. J'ai envoyé par courier postal : THE FIDDLEHEAD REPUBLIC et AROUND THE WORLD IN EIGHTY DAYS.

▶
Επιστολή του Ρουμανοκαναδού ποιητή Νίκολας Κατανοΐ, με αφορμή δημοσίευμα για τη συλλογή διηγημάτων *Το διαβατήριο*, όπου ζητά να μάθει τα νέα, τους προβληματισμούς και τα σχέδιά του, Μάρτιος 1984. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη»

Letter from the Romanian-Canadian poet Nicholas Catanoy on the publication of Samarakis' short-story collection *The Passport*. Catanoy also asks Samarakis about his news, his quests and his plans, March 1984. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection.

▲

Με τον Βρετανό συγγραφέα Γκράχαμ Γκρην και τη γυναίκα του Ελένη, Μικρολίμανο 1976.

With the leading British author Graham Greene, and his wife Eleni, Mikrolimano 1976.

▼

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον Πρωθυπουργό Κώστα Σημίτη και τη σύζυγό του Δάφνη Σημίτη, κατά την τελετή απονομής του τίτλου του «Ιππότη του Τάγματος Τεχνών και Λογοτεχνίας της Γαλλίας» Αθήνα, Γαλλική Πρεσβεία, 1995.

Antonis Samarakis with the Greek prime minister Kostas Simitis and his wife Dafne Simiti at the ceremony at which the title of "Chevalier de l'Ordre des Arts et des Lettres" was bestowed on him, French Embassy, Athens 1995.

▲

Με τη βραβευμένη με Όσκαρ Αμερικανίδα ηθοποιό Τζέιν Φόντα, Νταβός.

With the award-winning American actress Jane Fonda, Davos.

▼

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τη σύζυγό του Ελένη και τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας, Σπύρο Κυπριανού.

Antonis Samarakis with his wife Eleni and the President of the Republic of Cyprus, Spyros Kyprianou.

▲

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον Πρόεδρο της Γαλλικής Δημικρατίας, Βαλερύ Ζισκάρ ντ' Εσταίν σε εκδήλωση.

Antonis Samarakis with the President of France Valéry Giscard d'Estaing at an event.

▼

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον Οικουμενικό Πατριάρχη της Ορθόδοξης Εκκλησίας Βαρθολομαίο, Χάλκη 1998.

Antonis Samarakis with the Ecumenical Patriarch of the Orthodox Church, Bartholomew, Chalki, 1998.

▲

Από τη τελετή παρασημοφόρησης του Αντώνη Σαμαράκη από τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατία Γιώργο Βασιλείου με τον «Μεγαλόσταυρο του Τάγματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄», Κύπρος 14 Δεκεμβρίου 1992.

At the ceremony at which the President of the Republic of Cyprus, Mr George Vassiliou, bestowed the Grand Cross of the Order of Archbishop Makarios III on Antonis Samarakis, Cyprus 14 December 1992.

▼

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον επίτιμο Πρόεδρο του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος, Χαρίλαο Φλωράκη, το 1995.

Antonis Samarakis with the honorary Chairman of the Greek Communist Party, Charilaos Florakis, 1995.

GEORGES SIMENON

le 4 juin 197o

Monsieur Antonis Samarakis
53, rue Taygetou et Ippolytou
Athènes 806 (Grèce)

Mon cher Samarakis,

Merci de votre lettre qui me touche profondément. Je vois que vous aussi avez horreur de la "littérature" dans le mauvais sens du mot. Je l'avais déjà compris en lisant votre livre. Nos origines sont à peu près les mêmes et je regrette vivement que l'absence de passeport m'enlève la joie de vous rencontrer.

Cela arrivera bien un jour, ici ou en Grèce.

Très amicalement vôtre.

(Georges Simenon)

S/mp

P.-S. A la suite de divers événements d'ordre intime, ma femme ne s'occupe plus de mes affaires dont j'ai pris la charge.

1066 EPALINGES (VAUD), SUISSE, TÉLÉPHONE 91 63 91

◀
Επιστολή του Βέλγου συγγραφέα Ζορζ Σιμενόν για τη μη έκδοση διαβατηρίου, 4 Ιουνίου 1970.

Letter from the celebrated Belgian writer Georges Simenon about Samarakis not being issued a passport. 4 June 1970.

130 Boulevard Malesherbes,
Paris 17.

4 June 1971

Dear Samarakis,

Many thanks for your letter. I am very sorry about the troubles you are having. It seems absurd that you are not allowed to go to Paris to receive your prize for a book which was honoured in Greece and dealt with a previous government. I do hope that the Council of State stands by its decision and that your troubles will then be over. The author of "The Flaw" certainly deserves more reasonable treatment.

Yours sincerely,

Graham Greene

▶
Επιστολή του Βρετανού συγγραφέα Γκράχαμ Γκρην με την οποία εκφράζει τη θλίψη του για την αδυναμία του Α. Σαμαράκη να ταξιδέψει στο Παρίσι και να παραλάβει το βραβείο καλύτερου αστυνομικού μυθιστορήματος, καθώς δεν εγκρίθηκε το αίτημά του για έκδοση διαβατηρίου, Ιούνιος 1971. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

Letter from the great British writer Graham Greene expressing sadness at Samarakis' inability to travel to Paris to receive the Prix de littérature policière, since his request to be issued a passport had not been approved, June 1971. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection.

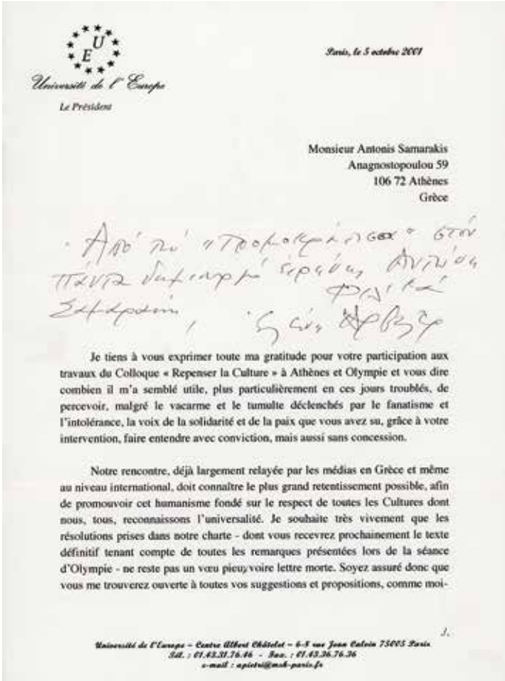

Université de l'Europe

Le Président

Paris, le 5 octobre 2001

Monsieur Antonis Samarakis
Anagnostopoulou 59
106 72 Athènes
Grèce

Από τον «Προμηθέα δεσμώτη» στον πάντα δυναμικό κύριο Αντώνη Σαμαράκη, με φιλικά χαιρετίσματα, Ελένη Γλύκατζη-Αρβελέρ

Je tiens à vous exprimer toute ma gratitude pour votre participation aux travaux du Colloque « Repenser la Culture » à Athènes et Olympie et vous dire combien il m'a semblé utile, plus particulièrement en ces jours troublés, de percevoir, malgré le vacarme et le tumulte déclenchés par le fanatisme et l'intolérance, la voix de la solidarité et de la paix que vous avez su, grâce à votre intervention, faire entendre avec conviction, mais aussi sans concession.

Notre rencontre, déjà largement relayée par les médias en Grèce et même au niveau international, doit connaître le plus grand retentissement possible, afin de promouvoir cet humanisme fondé sur le respect de toutes les Cultures dont nous, tous, reconnaissons l'universalité. Je souhaite très vivement que les résolutions prises dans notre charte - dont vous recevrez prochainement le texte définitif tenant compte de toutes les remarques présentées lors de la séance d'Olympie - ne reste pas un vœu pieu, voire lettre morte. Soyez assuré donc que vous me trouverez ouverte à toutes vos suggestions et propositions, comme moi-

Université de l'Europe – Centre Albert Châtelet – 6-8 rue Jean Calvin 75005 Paris
Tél. : 01.43.31.76.46 - Fax. : 01.43.36.76.36
e-mail : apistol@msh-paris.fr

même, je ne manquerai pas de faire appel à vous, dans tout ce qui pourra faire progresser concrètement notre démarche commune, en vue de l'organisation de l'Agora culturelle, dont vous serez le meilleur représentant dans votre pays.

Permettez-moi d'ajouter enfin que ce fut un véritable plaisir de vous revoir lors de ces journées qui ont lancé l'Olympiade culturelle.

Avec à nouveau tous mes remerciements, je vous prie de me croire,

Φιλικά

Hélène Ahrweiler

▲
Ευχαριστήρια επιστολή της Ελληνίδας βυζαντινολόγου και πρώτης γυναίκας με το αξίωμα του Πρύτανη στο Πανεπιστήμιο της Σορβόννης, Ελένης Γλύκατζη-Αρβελέρ, για τη συμμετοχή του Α. Σαμαράκη σε συνέδριο και πρόσκληση για την Πολιτιστική Ολυμπιάδα, Παρίσι 5 Οκτωβρίου 2001.

Thank you letter from the Greek Byzantinist and first woman to serve as a rector of the University of the Sorbonne, Helene Glykatzi-Ahrweiler. In it, she thanks Antonis Samarakis for participating in a conference and invites him to attend the Cultural Olympiad, Paris, 5 October 2001.

Ο Γερμανός καγκελάριος Γκέρχαρντ Σρέντερ πραγματοποίησε το 1998 στο Βερολίνο, στον οίκο Βίλλυ Μπραντ, συνάντηση περίπου διακοσίων Γερμανών και ξένων διανοουμένων και καλλιτεχνών. Στόχος της συνάντησης ήταν η εκπόνηση ενός μανιφέστου για την πολιτιστική και κοινωνική προοπτική της Ευρώπης. Στους συμμετέχοντες συγκαταλέγονταν, από ελληνικής πλευράς ο Αντώνης Σαμαράκης και ο Κώστας Γαβράς.

The German chancellor, Gerhard Schroeder, hosted a meeting in 1998 at the home of Willy Brandt in Berlin, which was attended by some two hundred intellectuals and artists from Germany and abroad. The purpose of the meeting was to draw up a manifesto for the cultural and social future of Europe. Antonis Samarakis and Costa-Gavras were among the Greek participants.

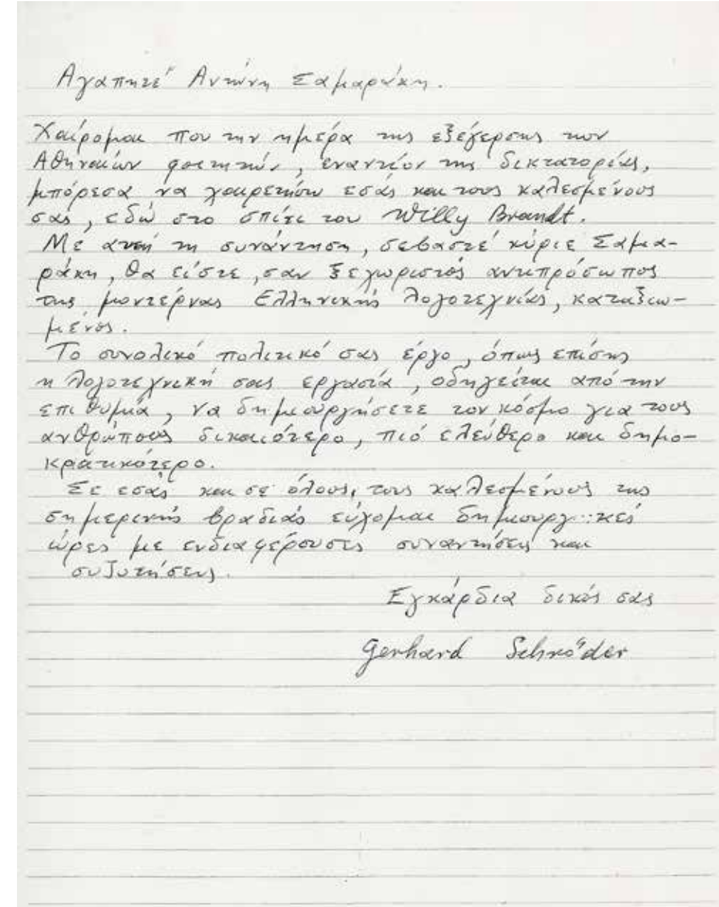

Αγαπητέ Αντώνη Σαμαράκη.

Χαίρομαι που την ημέρα της εξέγερσης των Αθηναίων φοιτητών, εναντίον της δικτατορίας, μπόρεσα να χαιρετήσω εσάς και τους καλεσμένους σας, εδώ στο σπίτι του Willy Brandt.
Με αυτή τη συνάντηση, δεσποινίς κύριε Σαμαράκη, θα είστε, σαν εξεχωριστός αντιπρόσωπος της μοντέρνας Ελληνικής λογοτεχνίας, καταξιωμένος.
Το συνολικό πολιτικό σας έργο, όπως επίσης η λογοτεχνική σας εργασία, οδηγείται από την επιθυμία, να δημιουργήσετε τον κόσμο για τους ανθρώπους δικαιότερο, πιό ελεύθερο και δημοκρατικότερο.
Σε εσάς και σε όλους τους καλεσμένους της δημερινής βραδιάς εύχομαι δημιουργικές ώρες με ενδιαφέρουσες συναντήσεις και συζητήσεις.

Εγκάρδια δικά σας

Gerhard Schröder

▲
Μεταφρασμένη επιστολή του Γκέρχαρντ Σρέντερ προς τον Αντώνη Σαμαράκη, στο πλαίσιο συνάντησής τους, με αφορμή την επέτειο της εξέγερση των φοιτητών ενάντια στη Δικτατορία το 1973.

Translated letter from the former German chancellor, Gerhard Schroeder, to Antonis Samarakis in view of their meeting on the anniversary of the student uprising of 1973 against the dictatorship.

▲

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον Αλβανό λογοτέχνη Ισμαήλ Κανταρέ, Αθήνα 1998.

Antonis Samarakis with the prominent Albanian man of letters Ismail Kadare, Athens, 1998.

▼

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον εικαστικό και στενό του φίλο Γιάννη Μπουτέα τη χρονιά που εκπροσώπησε την Ελλάδα στην Μπιενάλε της Βενετίας, Βενετία 1990.

Antonis Samarakis with the important Greek visual artist and close friend Yannis Bouteas, the year the artist represented Greece at the Venice Biennale, Venice 1990.

▲

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον τραγουδιστή Γιώργο Νταλάρα και τον λογοτέχνη Μάνο Ελευθερίου.
Φωτ.: Γιάννης Βελισσαρίδης

Antonis Samarakis with the famous Greek singer George Dalaras and the prominent Greek writer Manos Eleftheriou.
Photo: Giannis Velissaridis

▼

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον σκιτσοφράφο - γελοιογράφο Κυρ και τον πεζογράφο Βασίλη Βασιλικό διασκεδάζοντας στο σπίτι του.

Antonis Samarakis with the well-known Greek cartoonist and humourist Kyr and the outstanding Greek author Vasilis Vasilikos, enjoying themselves at his home.

▲

Πανηγύρι στο Κρατερό Φλώρινας, με τον επιχειρηματία Πρόδρομο Εμφιετζόγλου, 5 Ιουλίου1997.

Saint's day festival in Kratero, Florina, with the well-known entrepreneur Prodromos Emfietzoglou, 5 July 1997.

▼

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας Κωστή Στεφανόπουλο και τον Διοικητή της Εθνικής Τραπέζης Θόδωρο Καρατζά, Μέγαρο Μουσικής Αθηνών.

Antonis Samarakis with the President of the Hellenic Republic Kostis Stephanopoulos and the Governor of the National Bank, Thodoros Karatzas, Athens Megaron Concert Hall.

▲

Από τη τελετή παρασημοφορήσης του Αντώνη Σαμαράκη από τον Πρόεδρο της Κυπριακής Δημοκρατίας Γιώργο Βασιλείου με τον «Μεγαλόσταυρο του Τάγματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'», 14 Δεκεμβρίου 1992. Ο Αντώνης Σαμαράκης με τη σύζυγό του Ελένη και τον Πρόεδρο Γιώργο Βασιλείου.

At the ceremony at which the President of the Republic of Cyprus, Mr George Vassiliou, bestowed the Grand Cross of the Order of Archbishop Makarios III on Antonis Samarakis, Cyprus 14 December 1992. Antonis Samarakis with his wife Eleni and President Vassiliou.

▼

Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον καθηγητή Γλωσσολογίας ΕΚΠΑ Γιώργο Μπαμπινιώτη.

Antonis Samarakis with the Greek Professor of Linguistics Giorgos Babiniotis.

Tirana, le 10 Juillet 1981

Cher Antonis Samarakis,

J'ai bien reçu votre gentille lettre et je vous en remercie vivement. C'est vraiment pour moi une grande joie que de connaître un des écrivains les plus remarquables de notre époque, qui allie dans son oeuvre une haute maîtrise créatrice avec un profond sentiment d'attachement au progrès et d'humanisme. Je vous remercie aussi très sincèrement des appréciations bienveillantes que vous faites de mes livres et par là même de la littérature albanaise.

J'ai lu d'une traite votre livre admirable, que vous avez eu la bonté de m'envoyer et, répondant à votre voeu, je mettrai tout en oeuvre pour le faire connaître au public albanais en le publiant, ainsi que d'autres de vos ouvrages.

En ce qui concerne mon futur voyage en Grèce, à propos duquel vous m'interrogez, je tiens à vous dire que j'attends avec impatience de mieux connaître votre beau pays. J'ai du reste une raison de plus qui m'incite dans ce sens. En effet, ainsi que vous l'a dit notre ami commun Benekos, j'aurais dû être déjà venu en Grèce, mais quelque embarras de pure forme relatif au délai de l'invitation, qui, par malheur, n'a pas été renouvelée par nos amis grecs, ont fait que mon voyage a été renvoyé. J'espère que, une fois ce banal obstacle surmonté, j'effectuerai aussitôt ce voyage auquel je suis préparé depuis longtemps.

Je profite de l'occasion pour vous prier de transmettre de ma part, et de celle de ma femme et de ma fille, nos salutations les plus cordiales à notre ami Yannis Benekos, ainsi qu'à son épouse et à sa fille, qui ont laissé des impressions et un souvenir merveilleux dans notre pays.

En vous remerciant une nouvelle fois de votre lettre si aimable et dans l'espoir d'avoir la joie de vous rencontrer à Athènes, puis à Tirana, je vous prie, cher ami, de recevoir, avec l'expression de ma sincère admiration, celle de mes sentiments les plus cordiaux

Ismail Kadare

◀ Επιστολή του Αλβανού λογοτέχνη Ισμαήλ Κανταρέ, με την οποία τον ευχαριστεί και τον συγχαίρει για το βιβλίο του *Το λάθος* και εκφράζει την επιθυμία του για μελλοντικές συναντήσεις στη Αθήνα και στα Τίρανα, Τίρανα 10 Ιουλίου 1981.

Letter from the prominent Albanian writer Ismail Kadare, in which he thanks him for, and congratulates him on, his novel *The Flaw*, adding that he hopes they can meet in the future in Athens and Tirana, 10 July 1981.

ΑΠΑΣ. 12/12/71

ARTHUR MILLER

October 25/71

Dear Mr. Samarakis;

I have been working on a play since early summer, (it is now finished, thank God,) and have not been able to attend to my correspondance. I see a letter from you dated May 23, referring to "The Flaw," which you sent to me from Africa. I did receive it and found it a powerful work. I only wish some of our people here who profess democracy would read it and see what it is they actually support.

I am curious to know how things are with you. From time to time I have written and spoken about Greece, without much affect, I'm afraid. And now, according to the press, our Vice President has returned home after a completely reassuring visit to your country. I can only tell you that we are all living in a time when words and their substance are very unrelated--to the point of meaninglessness. And it is not only in the question of Greece.

This is only to greet you and to wish you well.

With my best wishes,

Arthur Miller

Roxbury, Conn.

▶ Επιστολή του Αμερικανού θεατρικού συγγραφέα Άρθουρ Μίλλερ, με την οποία ενημερώνει τον Α. Σαμαράκη για την παραλαβή του έργου του *Το λάθος*, και εκφράζει την αγωνία του για την κατάσταση στην Ελλάδα και τη στάση της διεθνούς κοινότητας, 25 Οκτωβρίου 1971. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

Letter from the distinguished American playwright Arthur Miller, in which he informs Samarakis that the copy of *The Flaw* he mailed him has arrived, and expressing his concern at the situation in Greece and the stance taken by the international community, 25 October 1971. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection.

◄
1ος Διεθνής Διαγωνισμός Διηγήματος Νέων Συγγραφέων «Αντώνης Σαμαράκης», Λίμνη Πλαστήρα, περ. 2000.
Από αριστερά: Ράια Μουζενίδου, Ελένη Σαμαράκη, Σόφη Κουρεμπανά, Μαίρη Ζύμνη, Λένα Εμφιετζόγλου, Θανάσης Νιάρχος, Αντώνης Σαμαράκης, Έλπη Σαράντη, Σόφη Πλουμή, Δημήτρης Τσιαντής, Ζάκης Σαράντης.

1st "Antonis Samarakis" International Short Story Competition for Young Writers, Lake Plastira, c. 2000. From left to right: Raea Mouzenidou, Eleni Samaraki, Sophie Kourebana, Mary Zymni, Lena Emfietzoglou, Thanasis Niarchos, Antonis Samarakis, Elpi Saranti, Sophie Ploumi, Dimitris Tsiantis and Zakis Sarantis.

▲
Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον Πρόεδρο της Ελληνική Δημοκρατίας Κωστή Στεφανόπουλο στην τελετή απονομής του Παρασήμου του «Ταξιάρχη του Φοίνικα», Αθήνα 1995.

Antonis Samarakis with the President of the Hellenic Republic, Kostis Stephanopoulos, at the ceremony at which he was awarded the Medal of the Order of the Phoenix, Athens 1995.

▲
Ο Αντώνης και η Ελένη Σαμαράκη με τους στενούς φίλους τους Σόφη και Τάκη Πλουμή.

Antonis and Eleni Samarakis with their close friends, Sophie and Takis Ploumis.

►
Ο Αντώνης Σαμαράκης με τον Παντελή Βούλγαρη σε γυρίσματα ταινίας για τη UNICEF, Αιθιοπία 1984.

Antonis Samarakis with the prominent Greek director Pantelis Voulgaris shooting a film for UNICEF, Ethiopia 1984.

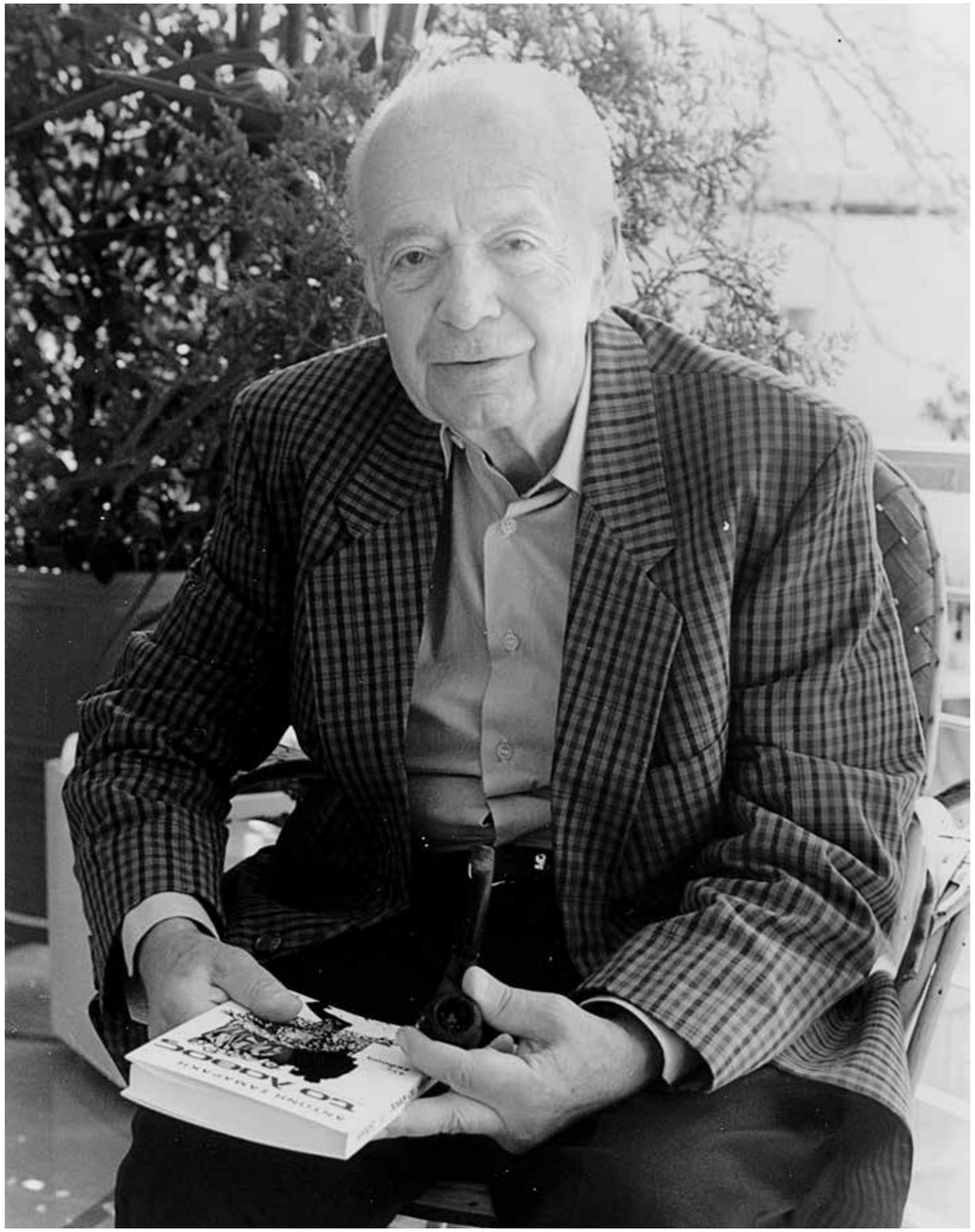

◀
Ο Αντώνης Σαμαράκης στο σπίτι του κρατώντας ένα αντίτυπο του έργου του *Το λάθος*, Αθήνα δεκαετία 1980.

Antonis Samarakis at home holding a copy of his novel *The Flaw*, Athens 1980s.

▶
Επιστολή έφηβης μαθήτριας προς τον Αντώνη Σαμαράκη, με την οποία τού εκφράζει τον θαυμασμό της και αναρωτιέται αν θα μπορούσε να της χαρίσει ένα βιβλίο του με ιδιόχειρη αφιέρωση. Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, Αρχείο Αντώνη Σαμαράκη

A letter from a teenage girl to Antonis Samarakis in which she expresses her admiration and wonders if he could give her one of his books with a personal dedication. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Archive.

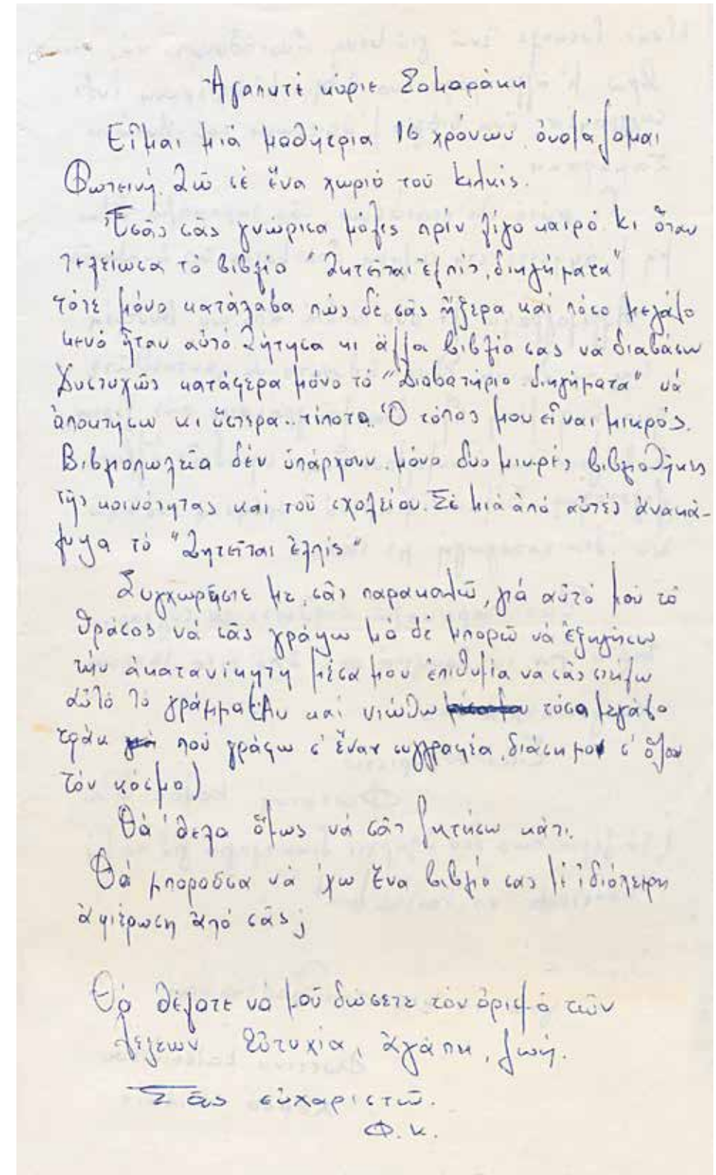

Αγαπητέ κύριε Σαμαράκη

Είμαι μιά μαθήτρια 16 χρόνων ονομάζομαι Φωτεινή. Ζώ σε ένα χωριό του Κιλκίς.

Εσάς σας γνώρισα πρίν λίγο καιρό κι όταν τελείωσα το βιβλίο "Ζητείται ελπίς, διηγήματα" τότε μόνο κατάλαβα πώς σε σάς ήξερα και πόσο μεγάλο κενό ήταν αυτό. Ζήτησα κι άλλα βιβλία σας να διαβάσω. Δυστυχώς κατάφερα μόνο το "Διαβατήριο διηγήματα" να απουσιάσω κι ύστερα.. τίποτα. Ο τόπος μου είναι μικρός. Βιβλιοπωλεία δέν υπάρχουν. Μόνο δυο μικρές βιβλιοθήκες τής κοινότητας και τού σχολείου. Σε μιά από αυτές ανακάλυψα το "Ζητείται ελπίς".

Συγχωρέστε με, σάς παρακαλώ, γιά αυτό που τό θράσος να σάς γράψω. Δε μπορώ να εξηγήσω τήν ανατανίκητη λέξη που επιθυμία να σάς στείλω αυτό το γράμματάκι και νιώθω ~~[illegible]~~ τόσα πολλά τρόπο ~~[illegible]~~ που γράφω σ' ένα κομμάτι χαρτί, διάσπαρτο σ' ολόκληρο τον κόσμο)

Θά 'θελα όλως νά σάς ρωτήσω κάτι.

Θά μπορούσα νά 'χω ένα βιβλίο σας με ιδιόχειρη αφίερωση από σάς;

Θά θέλατε νά μού δώσετε τον αριθμό των λέξεων: ευτυχία, αγάπη, ζωή.

Σας ευχαριστώ.

Φ.Κ.

Ένας συγγραφέας που παραμένει πάντα επίκαιρος

στην Ελένη Σαμαράκη

Εκατό χρόνια από τη γέννηση του Αντώνη Σαμαράκη και κυρίως δεκαεπτά χρόνια από τον θάνατό του, ο δημιουργός τού *Ζητείται ελπίς* και του *Διαβατηρίου* εξακολουθεί να παραμένει μια ζώσα, κάτι περισσότερο: μια συγγραφική μονάδα, η οποία δεν έπαψε ποτέ να καταλαμβάνει τη θέση που είχε κατακτήσει ενόσω ζούσε και δημιουργούσε. Δεν είναι καθόλου ευκαταφρόνητο· αντίθετα: είναι ιδιαίτερα σημαντικό για έναν δημιουργό στο άκουσμα του ονόματός του, ενώ έχει πεθάνει, να επανέρχονται αστραπιαία στο μυαλό σου οι τίτλοι των βιβλίων του με το αντίστοιχο περιεχόμενό τους και, όπως, για παράδειγμα, με τον Άγγελο Τερζάκη οι τίτλοι *Η πριγκιπέσσα Ιζαμπώ* και *Δίχως Θεό* ή με τον Γιώργο Θεοτοκά οι τίτλοι *Αργώ* και *Ασθενείς και οδοιπόροι* αναδύονται αυθόρμητα και αυτόματα μέσα σου, το ίδιο ακριβώς να συμβαίνει με τον Αντώνη Σαμαράκη με τους τίτλους των βιβλίων του *Σήμα κινδύνου* και *Αρνούμαι*. Ο Σαμαράκης φαίνεται, μάλιστα, πως έχει ξεπεράσει τη δοκιμασία της τριακονταετίας, που θεωρείται πάντα ως το απαραίτητο χρονικό διάστημα, προκειμένου να λογαριάσουμε αν ένας συγγραφέας θα επιζήσει της εποχής όπου έδρασε ή αν θα τον σκεπάσει για πάντα η λήθη. Καθώς τα τριάντα χρόνια μετά τον θάνατό του εκτιμώνται ως το διάστημα της απαραίτητης σιωπής ώστε να είμαστε βέβαιοι πως η ανάδυσή του, εφόσον υπάρξει, θα είναι απρόσβλητα διαρκής. Ο Αντώνης Σαμαράκης διανύει τη δεύτερη δεκαετία της «υποχρεωτικής» αυτής δοκιμασίας, που υφίσταται ως προϋπόθεση sine qua non για κάθε συγγραφέα, χωρίς να έχει παροπλιστεί στο ελάχιστο το ενδιαφέρον του αναγνωστικού κοινού για τον ίδιον – κάτι που έκανε ακόμη περισσότερο επιβεβλημένη την έκδοση του τιμητικού αυτού τόμου.

Πώς συμβαίνει, αλήθεια, ένας συγγραφέας που έχει δημοσιεύσει για πρώτη φορά εδώ και σχεδόν εβδομήντα χρόνια να παραμένει τόσο επίκαιρος, τόσο δραστήρια επίκαιρος, σαν να έγραψε εμπνεόμενος χάρη σε εντελώς πρόσφατες συνθήκες ζωής; Και μάλιστα, ο χρόνος σε σχέση με τη συγγραφική του δημιουργία να είναι ένας χρόνος ριζικών κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών, σε βαθμό που ακόμη και η πλέον πρωτογενής έμπνευση να εμφανίζεται, αν όχι ξεπερασμένη, τουλάχιστον δραματικά παρωχημένη; Στο μεταίχμιο δύο κόσμων, που αν και φαινόταν ότι οδηγούνται σε μια ενοποίησή τους, πολλαπλασιάστηκαν, αντίθετα, οι διαφορές τους και έγιναν ακόμη περισσότερο αγεφύρωτα τα χάσματά τους, ο Αντώνης Σαμαράκης λειτούργησε συγγραφικά με έναν πραγματικά ιδιοφυή τρόπο μεταβάλλοντας την οποιαδήποτε κοινωνική και πολιτική δοκιμασία σε έναν απρόφερτο, ως την ώρα που τον κατέγραψε ο ίδιος, φθόγγος μιας ανείπωτης υπαρξιακής περιπέτειας. Ένα μεμονωμένο άτομο αντιπαρατάσσεται συνήθως σ' ένα κοινωνικό σύνολο που όσο κι αν δεν μπορεί να το εξοντώσει ή να το υπονομεύσει, η παρηγοριά που προκαλεί η ύπαρξη του μεμονωμένου αυτού ατόμου είναι απείρως πιο ανακουφιστική σε σχέση με την καταπίεση που ασκεί το κοινωνικό σύνολο, όσο αδιάφορο ή σκοτεινό κι αν είναι. Δεν υπάρχει πεζογραφική σελίδα του Αντώνη Σαμαράκη η οποία να μην προϋποθέτει τις σαρωτικές κοινωνικές και πολιτικές θύελλες των τελευταίων εβδομήντα χρόνων, με τη συνακόλουθη ανατροπή κάθε υφισταμένης συγγραφικής βεβαιότητας τελικά να κυριαρχείται χάρη στην ύπαρξη μιας εντελώς απρόβλεπτης κοπής ανθρωπισμού. Ενός ανθρωπισμού που όχι μόνο δεν κραυγάζει, αλλά ακριβώς και ως υπαινιγμός είναι δύσκολο να εντοπιστεί, εφόσον δεν υπάρχει ως ομαδικό αίτημα παρά μόνον ως προσωπική ανάγκη.

Η ακοίμητη συγγραφική έγνοια του Αντώνη Σαμαράκη, προκειμένου να εκφράσει όσο πιο ολοκληρωμένα γίνεται την εποχή του και κυρίως το πυρίκαυστο δεύτερο ήμισυ του Εικοστού αιώνα, δεν στάθηκε μια τροχοπέδη ως προς την επιλογή των θεμάτων του. Ή μάλλον, τα θέματά του, παρά το φαινομενικά επικαιρικό τους ένδυμα, έχουν ως προϋπόθεσή τους μια κίνηση ψυχής που ως υπόγειος καταλύτης δένει τόπους, λαούς, χρονικές συγκυρίες, αγωνίες, με το συγγραφικό τους επιπλέον εκτόπισμα να εκτινάσσεται ως μια μανιταροειδής έκρηξη, όσο η αφετηρία της παραμένει μια μινιμαλιστική εκδοχή της πιο αθέατης εσωτερικότητας του ανθρώπου. Με όση εμβρίθεια ο φακός του Αντώνη Σαμαράκη εστιάζει στον χώρο μιας συνοικιακής αυλής, με άλλη τόση διεισδυτική αποκαλυπτικότητα κυριαρχεί στο κέντρο μιας μεγαλούπολης του κόσμου που έχει εξελιχθεί σε πεδίο συγκρούσεων. Με έναν τρόπο αξεπέραστα συναρπαστικό, ο Σαμαράκης ανέδειξε μια προαιώνια συνιστώσα του κόσμου μας, ότι πανίσχυροι, αβυθομέτρητοι και σκοτεινοί εξουσιαστικοί μηχανισμοί μπορεί να ναρκοθετηθούν χάρη σε μιαν εντελώς ιδιωτικής φύσεως αγωνία. Όσο, μάλιστα, αμελητέα θεωρείται για το κάθε λογής σύστημα, τόσο περισσότερο μεταβάλλεται στη μοναδικά αποτελεσματική προϋπόθεση της ανατροπής του. Στο μεταίχμιο, όπως ήδη το είπαμε, δύο κόσμων ο δημιουργός της *Κόντρας*, με τον έναν να παραμένει φανατικά γραπωμένος στις χρεοκοπημένες του αξίες και τον δεύτερο να παιανίζει τα θούριά του, πριν ακόμη μας αποκαλύψει το πραγματικό του πρόσωπο, ο Σαμαράκης ένωσε σε μια αξεπέραστη σύνθεση φόβους και ελπίδες δημιουργώντας ταυτόχρονα ένα διαχρονικό πεζογραφικό πρότυπο.

Θανάσης Θ. Νιάρχος
ποιητής, δοκιμιογράφος

ANTONIS SAMARAKIS

A JOURNEY through the 20th CENTURY

It was our intention and our desire when preparing this volume that it should 'travel' and touch the hearts and minds of Antonis Samarakis' readers abroad, as well as in Greece. Which is why, in the pages that follow, non-Greek-speakers can get to know our much-honoured author through the medium of English. We have allowed Antonis the man to speak about Samarakis the writer, and shed light on the sources of his inspiration by juxtaposing his works against the cultural and socio-political context in which they were written. The English annex to this volume also includes specially selected excerpts from his work, viewed through a more cosmopolitan vantage point.

CONTENTS

GREETINGS

8 Katerina Sakellaropoulou, President of the Hellenic Republic

12 Bartholomew I, Ecumenical Patriarch

14 Dr Lina Mendoni, Minister for Culture and Sports

16 Eleni Samaraki

INTRODUCTORY TEXTS

21 Foreword
Directorate of Letters, Hellenic Ministry of Culture and Sports

29 Samarakis and Cyprus
by Giorgos Georgis

38 The 1960s and Samarakis' *The Flaw*
by Dimitris Tziovas

134 BOOK COVERS

A JOURNEY THROUGH THE 20TH CENTURY

218 Samarakis on Samarakis

233 Greece honours Samarakis

236 Timeline

246 Captions

251 Extracts from his work

AFTERWORD

268 A writer ever-relevant
by Thanasis T. Niarchos

"How beautiful our earth is!... How beautiful our world!" Neil Armstrong cried from the heavens. As long as we fight wholeheartedly for a more humane mankind, hope is born in us that we shall one day be able to say the same without viewing the world from so high up, but rather in the joy of perceiving it close up and in depth, by touching, fingering a completely beautiful and tender picture of man's adventure.

FIRST YEARS / 1919–1925

I arrived on August 16, 1919, in Platia Vathis, a working-class neighbourhood of Athens called Metaxourgio, close to the Larissa train station. […]
This earth-shattering event happened at home, at 50 Maizonos and Chiou streets. I was delivered with the help of Kyria (Mrs) Vasso, the kind-hearted midwife. There was no electricity in our house, so the light I first saw was from a gas lamp which gave the room the atmosphere of a thriller, foreshadowing a life that was destined to pass through many thrills.

THE FAMILY

My family was poor. My father was a low-level employee at the Ministry of Finance. His salary was very low, and so he worked afternoons and nights until the early hours of the morning. He was an entertainment tax collector, working cinemas and nightclubs. It is questionable whether he slept more than two or three hours a night, after which he would go to the ministry early in the morning again until late in the afternoon. But the other people in my neighbourhood were poor, too. They were workers and low-level clerks, some of whom had small workshops. So I knew poverty. But there was also the joy of home and of happy celebrations.

ATHENS BACK THEN WHEN I WAS A CHILD

When I was a child, Athens was not the noisy megalopolis of four million it has become today. Athens then was humane, the capital of Greece but yet friendly, gracious, with only a few cars. So we children were the masters of the streets. My teacher, the street, taught me to share everyday life with the other simple people, to take an active part and not be passive, to taste the here and now, and to live for the moment.

CHILDHOOD

A child of the period between the two world wars, I took my first steps with a wise mentor at my side: the street. The street taught me more about life than the schools I went to or the university. The streets of Athens meant as much to me as they did to Maxim Gorky in his novel *My Universities*.

ON THE STREETS OF ATHENS

From the age of seven or eight, I went out every day and even at night and roamed the streets and alleys. Adriana, my mother, who was the chief executive in our house (and so had the twenty-four-hour right to whip me while Evripidis, my father, never raised a hand against me), couldn't stop me. What did I do as I wandered the streets? What all children of the world do. I played, I had my friends, and, of course, I had my eyes wide open. I looked around, listened, understood more and more, felt and sensed the characteristics and essence of those I saw and, above all, I tried to grasp something of the mystery of life.

BETWEEN THE WARS / 1925–1930

HOLDING CELLS

I must have been nine or ten when I set out from our house and went far away to the Plaka area of Athens, where today's tourists hang out unconcerned. I went to a small narrow street in Plaka, Nikodimou Street, to a wretched building which was the transport unit of the police and which gave "hospitality" for short or long terms to those citizens whom the police had arrested and were intending for exile or prison. Outside

the building, overlooking the tiny sidewalk, were two or three small windows with thick iron bars. Through these I tried to see the people held prisoner in the basement. They were a mass of human souls, piled one on top of the other in pitch darkness. The only thing I could make out were vague figures, some hands... I couldn't stay there long. The cops grabbed me, picked me up, and, of course, "anointed me".

THE NOTORIOUS LAW OF 1929

Then in my early childhood, in 1929, a law was passed, strangling individual and civil freedoms. This was the notorious "Idionymo". With this law and without much legal protection, progressive, free-thinking people of the Left were persecuted for their beliefs. There were endless arrests around the clock, endless beatings, and castor oil dosages. People were jailed by the hundreds and exiled to barren islands. Every now and then I would see the police raiding our neighbourhood. The secret police would barge into houses and, intoxicated, drag out of basements and first floors and out of some small printing shops that were there these poor people bound with handcuffs. These were the "terrible" criminals who were not charged with any specific acts except for their political beliefs.

IN HALANDRI

In 1930, something else happened that played a very important role in my life. I fell very ill. The doctors called my case adenopathy, "a pre-tubercular state". In those days, Greece was held hostage by two nightmares: tuberculosis and malaria. I remember vividly the kind-hearted neighbourhood doctor, Mr Gounelidis. He came to our house late one night to examine me and stated firmly that the next morning I should move to the country, to a dry climate, without humidity, and stay there eating nourishing food and breathing fresh air. […]

So it happened. The next day the four of us left and we went to Halandri, a small rural town ten kilometres from Athens full of pine trees. But where did we stay? For two years we lived not in a house but in an army tent my father had kept since the Balkan Wars of 1912–13 when he was wounded—I remember him telling us that they had donated tents to some of the wounded soldiers.

I had to stay in bed most of the time. We had camp cots since a regular bed wouldn't fit in the tent. Also I would lie on a deck chair. And since I was inactive, time did not pass easily. What a fate for me who, from a young age, was all energy and perpetual motion. The only thing I could do during those endless hours was read, which was exactly what I wanted to do.

So for two years of enforced immobilization, Evripidis, my dad, commuted daily to the Ministry of Finance and lugged home to the tent everything that could be read—newspapers, magazines, books—and not just those "suitable for children". Besides the current news, besides the major and minor events of the day which interested and moved me, I gained a broader and deeper understanding of Greek and foreign authors, including the works of both poets and prose writers

GREAT LITERATURE ENTERS MY LIFE

You will ask and you are right to do so, "Did you also go to elementary school or did you just roam the streets? When did you ever study?". Did I study? Of course I did. But above all, I studied the life that surrounded me. I studied eternity in the everyday. I also studied something else besides what I have mentioned: I looked at blind fanaticism, hatred, the persecution of simple people by the state's abuse of power.

I felt particularly close ties to those authors who were concerned with the fate of simple people, of those wrongly called anonymous. I felt close to those who instilled in me a sense of social thinking, who were genuine, down-to-earth, and committed to dedicating their work to the struggle for a better world. These authors expanded my horizon, added new dimensions to my life. Dostoevsky, Chekhov, Tolstoy, Gogol, Mayakovsky, Pushkin, Lermontov were and are even today my greatest loves. Not of course that I understood much of their work at the time, but I had at least an idea.

SCHOOL YEARS / 1931–1935

AT THE VARVAKEION, 1931

Thanks to this atmosphere at the Varvakeion school, a student had the chance to develop a broad personality. We used to issue a magazine called *Student Life* which was actually reproduced by a printer. Varvakeion had a stage for plays, a large hall for cultural events, an amphitheatre for art courses, drafting, drawing, physics and chemistry labs, a music room, a geography room, and a geology lab. I note all this because our school was something unique for a Greek public school at that time. But the most significant point was the exceptionally rich intellectual and cultural life at the Varvakeion.

IN THE LEFT-WING "SOCIAL SOLIDARITY" MOVEMENT

One day during the fifth class in 1933 when I was fourteen, my classmate Argyris Petrounias came up and said, "Antonis, you are a person who writes such beautiful compositions and reads them to all of us in class. You impress us greatly not only with your talent but with your social awareness and your harsh criticism of the social injustices. I think, Antonis, that you should not remain alone but should join a movement that has as its goal the smashing of social injustice and the fight for a better world. Only by a united struggle can we hope to achieve something worthwhile."

So, I joined the left-wing "Social Solidarity" movement, which was headed by an exceptional man, writer, and journalist, Nikos Karvounis. Throughout his life, Karvounis fought for justice and humanity. […]

It was there, in the office of the organization […] that I first met Yiannis Ritsos, the great Greek poet of all-embracing works, including prose and plays which have been translated around the world. My acquaintance with Yiannis Ritsos is deeply engraved in my soul, indelible forever.

"BEGINNINGS"

Yes, I was ten when I wrote a poem, my first. Gradually other poems followed. They were awkward first fruits, but with a feeling of protest, a child's voice of revolt was expressed against the panorama of social injustice and political intolerance which I had experienced and continued to feel in the neighbourhood. […] My first poem was published in the Athenian monthly magazine *Xekinima* (Beginnings), in issue number 11, November 1933.

Death
My days have shortened even more,
life fades at every breath with sighs
and death's wings on the closed door
mournfully, my last moment signifies.

Solitary figure in a void, the triple darkness deep
encircles me; the lips unquenched are burning
and in the dark corner where we keep the holy icons,
a faint light from the oil lamp is pouring.
[...]

Before this, in 1930–31,1 had sent poems to two children's magazines, *The Child's World* and *The Edification of Children*, and they were published there. I had to have a pen name for the collaboration with these two magazines, so I requested and received the pseudonyms "Ideal" and "Bright Darkness". *Xekinima* was an adult literary magazine.

"STUDENT LIFE"

From the fourth year of high school (there are six years in a Greek high school), my classmates voted me in as president of the student body and this continued until we graduated. At the same time I was one of the chief editors of *Student Life*. I published poems and short prose pieces there. I also directed theatre performances and acted. I was almost always the one to deliver the official addresses on national holidays and on other special occasions, especially during my senior year. My classmates were the first to hear drafts of speeches of all the candidates, but in the end they always voted for me. At the same time many of my poems and the the Varvakeion Hymn were set to music by our music teacher, the late Ioannis Margaziotis, when I was still in the third year. And the other children in school would sing them. I also read, read voraciously, not just literature, but socially committed books and magazines from the Left and from the Communists

AT THE MINISTRY OF LABOUR / 1935

One day I read in the newspaper that an independent Ministry of Labour was being established in Greece for the first time. Up till then labour affairs had come under the Ministry of National Economy.

This news found me at a stage when I had "past experience" in social issues dating from my first years of childhood. It was a past experience which I owed to the panorama of social and personal pain I had come across. I had been directly exposed to this panorama in my neighbourhood, while reading had built in me a mental and spiritual world and a specific pattern of behaviour.

The works of those authors and thinkers who spoke to my heart had moulded me, and I had also learned a lot in the two years I had worked at "Social Solidarity". Therefore, I thought that if I got a job at the Ministry of Labour, a department principally concerned, in theory anyway, with the handling of social conflicts, I would find a good basis for my own desires to help the "humbled and scorned". I was given a job at the Ministry of Labour on November 20, 1935. I was sworn in as an entry-level clerk at such a young age because in those days you could work without having finished your army service.

The Ministry of Labour was situated in a building at the corner of Bouboulinas and Tositsa streets. Many years later when the ministry was no longer there, I found myself again in the same building, but under different circumstances which I will mention later. I went to the ministry with a dream of a life and a career in which I would have the chance to do something for mankind.

METAXAS SEIZES POWER 1936

On the morning of August 4, 1936, I saw soldiers with bayonets and tanks at the street corners as I left home for the ministry. I did not ask what had happened. I knew it was a military coup since I was used to this spectacle ever since I had been a child. Every now and then a general or colonel would carry out a coup to grab power. He would use the young draftees entrusted to him by the people for his own gain. He would elevate himself to the title of "Saviour of Greece". But soon he would be toppled from power because somebody else, another Saviour, would come onto the scene, again with the army and tanks, to oust his predecessor. And so, with all of these successive military coups, the question arose, "Who will save Greece from her Saviours?".

RESIGNING FROM THE MINISTRY

But this new coup arriving on the morning of August 4, 1936, was not destined to fall so quickly. It was the dictatorship of General Ioannis Metaxas, who held Greece in his power for over four years until January 1941.
As was natural, the shadow of the dictatorship lay heavy over the Ministry of Labour. It was a totalitarian regime which was a reflection of Hitler's Nazi regime. And it was a copy of Mussolini and Franco's fascist regimes. Problems began at the ministry for many of my colleagues and myself, until the time came when I could no longer bear it and so I resigned.

WAR / 1940-1941

THE WAR OF 1940

On October 28, 1940, the war between Greece and Italy broke out with the surprise attack on Epirus by Mussolini's fascist forces. Thus Greece entered World War II which had begun a year earlier for the other end of Europe, on September 1, 1939, with Hitler's forces invading Poland.

In February 1941 I received my law degree. When the Italians struck on October 28, 1940, and war began, I had immediately volunteered, but they did not take me because as a student I had already been selected for the reserve infantry at the rank of second lieutenant, and I was supposed to go to a special army school.

THE FIRST NAZI FORCES ENTER ATHENS

As soon as the German forces attacked Greece, I arranged, through secret connections, to leave for the Middle East. I kept all details of my escape a secret from my family. I had not told my father, mother, or brother what I was planning to do. And when everything was ready for my departure, the German Stukas bombed Piraeus and sank the ship *HELLAS* on which I was booked.

So I didn't leave Greece. On the morning of April 27, 1941, I saw my first Nazi units entering our Athens on Patision Street, by Koliatsou Square near my house. I sank into black

despair. I locked myself up in the house in my bedroom, and for two to two-and-a-half months, I did not go out. I could not bear to see the Nazis in Athens.

THE OCCUPATION / 1941-1944

Time passed with all of us in deep agony, plagued with problems, the most pressing of which was hunger and famine. […] I worked here and there, wherever I could at odd jobs, anything that provided me the means to buy a piece of bread. In the winter of 1941, that ghastly winter of the great famine, I worked as a day labourer in the central vegetable market. One day, when we were being given our daily portion of 'food'—bean soup with a few olives—I had a disagreement with another labourer over a single olive. Either he or I had taken one olive too many and the disagreement became a fight in the mud. Obviously the bean soup and olives were destroyed.

IN THE NATIONAL RESISTANCE / 1942

JOINING EAM

People soon began to organize a resistance against the conqueror. How could anybody remain indifferent? Of course those in the Greek establishment, the eternal establishment, absorbed in their deep apathy, were far removed from the agony and struggle of the Greek people.

In 1942, I joined EAM, the National Liberation Front, the largest and strongest and most militant resistance organization. I had my first discussion about joining with the late Markos Avgeris, an excellent writer, poet, literary critic, and an extraordinary person. He was a doctor as well and I knew him for many years, feeling honoured to be a friend. Markos Avgeris was his literary pseudonym: Giorgios Papadopoulos was his real name. He talked to me one morning about the National Resistance and the EAM, and towards noon we met again by chance outside the sweets shop Inomena Voustasia on Panepistimiou Street. Thus, I joined the National Resistance along with hundreds of thousands of other patriots.

5 MARCH 1943, THE ARREST

On the 5th of March 1943, I took part in the large bloody demonstration in Athens against the Nazis and their plan for civilian call-up. Every now and then I would take part in similar demonstrations and carry out a variety of assignments for the National Solidarity, naturally on an underground basis. At this demonstration, I was caught by quislings—the Greek traitors and collaborators of the Germans, the so-called Special Security.

They were dressed in police uniforms. Some were real police officers while others were civilian traitors who had joined up. They took me to Kyriakou Square, and we drove down a narrow side street that came out on the Square. At the end of the street was the headquarters of the Special Security. There they conducted interrogations and tortures of citizens they caught every day. That was one place of torture along with the SS headquarters on Merlin Street and elsewhere. Most of the National Resistance fighters who were taken to Special Security were then executed or thrown out wounded and maimed.

IN THE SPECIAL SECURITY BUILDING, 1943

The Special Security headquarters building was, I believe, a three-story structure. They took me to a room on the top floor, left me there a long time with one guard who sat across from me in a chair. At times he turned his pistol on me as if he were playing a game. He never said a word. Suddenly I heard horrible shouts of pain, moans coming from another room. God knows whom they were torturing at that hour of the night. But the sound was horrifying, frightening. I lost control and shouted, "Is this the way you torture those you capture? So savagely?".

HOPE STREET

When I finally left Special Security, alive, but wounded from the fierce beating, my feet dragging, I reached the corner and saw the street sign:

ELPIDOS [HOPE] STREET.

I shuddered. So this street in purgatory where there was no hope for those who passed into Special Security was

HOPE STREET.

Twelve years later in 1954, when I was ready to publish my first narrative prose, a collection of twelve short stories focusing on the postwar quest for hope, my first thought was to give the collection the general title of *Hope Street*. But I finally chose a title which was that of the last short story: *Hope wanted*.

AT THE "COURT MARTIAL" / 1944

So June 1944 was the last and the worst year of the German Occupation. At that time the Nazi monster, seeing that gradually the game was getting out of hand, started preparing to disengage itself from Greece and the Balkans and was thrashing wildly in every direction. Roadblocks were set up everywhere in our country. Arrests, tortures, executions by the hundred took place. No, by the thousand. Whole villages and cities were burnt to the ground and left in ruins.

It was the 4th or 5th of June, early on a Friday morning when I left home at 39 Ippolytou Street, near Koliatsou Square, to meet a twenty-year-old girl before going to work. We were to meet at the Larissa train station, and from there she would be leaving for Karditsa. She was headed there on a Resistance mission which I was also involved in. In order to travel outside of Athens, I had to have a special permit from the Germans in addition to a ticket. I had neither. But I managed to hide during the trip, and, at noon the next day, Saturday, I got off at Paleofarsala to catch the Thessaly train for Karditsa. But we had a delayed arrival, and I feared that I would miss the Thessaly link. There was only one train per day, so I jumped from the train before it stopped, and with the girl following at a distance, I ran through the fields towards the Thessaly station to get our tickets. Suddenly in the middle of the wheat field, a tall armed man in civilian clothes leaped on me and aggressively demanded to know where I was headed. When I told him, he commanded, "Go to the EASAD garrison for a travel permit."

[...]

►
Ο Αντώνης Σαμαράκης σε αγαπημένο του ταβερνάκι, δεκαετία 1950.

Antonis Samarakis in his favourite local taverna, 1950s.

Up till that moment I had no idea that EASAD existed. But it wasn't long before I got a taste of their hospitality as I went up the stairs of the small two-story house where the 'garrison' was located. I went into a room which served as their office. There were two small tables and two young men with greasy hair. They asked me where I was going. I told them. They looked me over carefully and, upon hearing my name, beat me up and threw me, covered with blood, into the basement which they used as a jail cell.
[...]
The EASAD had mangled all of us in its gears. I was accused of being a Communist and was set up for trial the next morning, Sunday, along with the others. I was to be put through a 'court martial', which is what they called their 'court'.
[...]
It was then that I saw a man, very tall and very armed, with guns, hand grenades, and other such encouraging weapons. He told me sharply, after dragging me three or four yards from the door, that his intentions towards me were not pleasant ones and that he had no sympathy for my approaching end.
[...]
For what reason? He would escort me on the Thessaly train to Karditsa in handcuffs, so I could meet my friends and comrades from EAM who now held high positions. I would then offer my own life for the release of his wife and children. He made this proposal to me because, he said finally, he had information that I had important contacts with EAM. […] In the end, he himself hid me away, counting on my alleged power to intervene in the higher echelons of EAM in Athens.

THE LIBERATION OF ATHENS / 1944

I arrived home in Athens after unimaginable adventures. I arrived terribly worn out on Tuesday or Wednesday morning around 6 a.m., and, as I opened the gate to our home, I saw my dear mother, Adriana. Because she had supposed for days that I had been completely lost, she hugged me tightly, smothered me with kisses, and ordered me to leave at once and vanish. Someone from EAM had been there the day before warning me to hide. The Nazis and their collaborators had found a list of names of those in the Resistance including my own.
From then until the liberation of Athens on October 12, 1944,1 stayed in hiding, living in fear in a deserted warehouse without windows about ten miles from Athens. Only a nineteen-year-old girl, a student at the school of philosophy at the University of Athens, knew where I was hiding, and, risking her own life, would send me bread, cheese, and potatoes every three or four days.
The subject of war has tormented me since childhood. In the course of man's presence on earth, war has been everpresent: blood, sacrifice, disasters... whether under this excuse or that argument, every so often a new war erupts, men against men . . . Why? What for?

THE CIVIL WAR BEGINS / 1944-1945

Very early my life seemed to take on a pattern of successive hazardous adventures that left me with a feeling of lost youth as if there were a void, as if I had taken a leap in time... This sensation is characteristic of my generation, the 'kids' of the inter-war years, who were soon swept up into life's hurricanes: dictatorships, war, the Occupation, the heartbreak of civil strife.

"HOPE WANTED" / 1954

MY FIRST BOOK, "HOPE WANTED"

I wrote my last poem sometime around 1951. Then around 1953-54 I started working on my first book of narrative prose: the twelve short stories that became *Hope wanted*. The book was published with my own money because I did not have a publisher willing to do so. It had been very difficult, if not impossible in Greece, then and now, to find a publisher willing to back a young emerging author.
My salary at the Ministry of Labour was not enough to cover these publishing expenses, so I had to work at various odd jobs in the afternoons and evenings, mainly in printing offices correcting and proofreading. In August 1954, I received my first copies of *Hope wanted* from the printers.

IN THE BOOKSHOPS

It was an August afternoon in 1954 when I received fifty or sixty copies from the printer. I put them in an old battered briefcase and started walking towards Omonia Square, one of the two main squares of Athens, and from there I continued up Stadiou Street, Panepistimiou Street, Akadimias Street to reach the main bookstores located on these streets, giving each of them two or three copies. Not that I had any expectation to be paid for these first few copies. All I wanted was that they would accept to have them on the shelf, in the basement even, or the warehouse. Because when a book, especially a work of literature, is printed, it must be seen in bookstores if it is to have the good fortune of being sold.
What was the outcome of these first visits and pleas to these more than ten Athenian book-

stores? Nothing. Zero. They didn't even bother to look at my book. Everywhere I was received with an icy refusal. Not a single copy of my fifty or so was taken. Dispirited and upset, my briefcase still full, [...]

Those around me stared on good-naturedly but obviously amazed that a man of thirty- five was crying this way. They looked at me with that special compassion and tenderness that only the tormented common people have who are not, of course, intellectuals and officials of every ilk. In a minute I picked up the briefcase, opened it, pulled out a copy and nervously, feverishly, dedicated it, the first dedication I had written, to Antonis, to myself:

PAPANOUTSOS' REVIEW

Returning home from the ministry one afternoon, I found a postcard pushed under the gate by the mailman. On the back was an incredible text, handwritten and signed by Evangelos P. Papanoutsos. […] I didn't know him personally. he had read my book, he wrote, at the newspaper office where I had sent it, and he rushed to tell me that he loved it with all his heart and wanted to do something for the first time as feature writer in *To Vima*. Although he himself never wrote literary book reviews and his articles in the paper, which were always on the front page, were on broader topics such as philosophy, aesthetics, education, and social problems, he would make a lone exception and review *Hope wanted*, precisely so that he could project his feelings on reading my book.

THE BEGINNINGS OF A REPUTATION

And that same afternoon there was a sequel. My phone went crazy. Who was it? Oh! The same bookstore owners who a few days before had kicked me out so rudely, uninterested in even looking at the cover of *Hope wanted*. And they even complained to me that I hadn't had the courtesy to send them copies of my book and so they didn't know what to say to customers who were looking for it! Now they all wanted my book because they had read the article by Evangelos P. Papanoutsos. The booksellers, of course, didn't even remember that I had already come to them.

"ALARM SIGNAL" / 1959

THE FIRST NOVEL, "ALARM SIGNAL"

Alarm Signal came out in November 1959. In this novel I tried to convey how our everyday life has been corroded and undercut by oppressive fears. Two in particular: the fear of war and the fear of hunger. […]

There is an element of suspense in this novel supplied by the evasive presence of a 'Monster' that is terrifying the city. The suspense is carried over as the narrative later continues in Athens, no longer through the shadow of the 'Monster' but through the various adventures of the two main protagonists.

"I REFUSE" / 1961

The stories of *I Refuse* present a more substantial pattern of protest and rebellion. The characters in these stories, and especially in the last one, "I Refuse," live out their own powerful refusal to accept the craziness of daily life such as it is when others control its course and fate for sinister reasons.

"You have no right to go towards death alone! There is always a human being whom you can make less unhappy, less lonely. This single person binds you to life, to life and to others. This single person is the single certainty you are sure of, you can depend on, this single human being, this single certainty is the umbilical cord that ties you to life, to this daily life here and now with its troubles and its trivia, its worries, sorrows, and joys. Yes, you can't choose death! You have no right to choose death! As long as there are two human beings, one person and another, these two become a certainty. As long as there are two, there is a REFUSAL."

MARRYING ELENI / 1963

A FIRST MEETING AND A WEDDING

Allow me to mention that the *I Refuse* collection was awarded the State Short Story Award of 1962. I was, of course, overjoyed. But it was also the time of another unique happiness for me: my Elenitsa, my life's companion.
I met Elenitsa—that's what I call her, tenderly, instead of 'Eleni'—during the reception that followed the award for *I Refuse*. It was December 20, 1962, and we were married on February 9, 1963. As if struck by lightning, we realized that our lives were fated to be joined, as they say in books. You see, at that moment I didn't greet my good luck with an "I Refuse" and ever since I have counted myself blessed.

Forever since, Elenitsa has been my tender and energetic partner in all the good and hard times we've been through together. She is my companion and mentor whom I value beyond measure. It's not just her love and insight I cherish but also the unbiased, direct, and even-handed criticism she makes of my ideas and actions.

"THE FLAW" / 1965

My fourth book, *The Flaw*, came out in November 1965. The concept of totalitarianism had tortured me for a long time before I actually began writing the book in 1962. During the Second World War there was an uprising of hundreds of millions of people who came together and struggled to crush totalitarianism. Their main enemy was fascism, that Nazi monster, and totalitarianism generally under any disguise.
[...]
This novel contains, directly and indirectly, bitter experiences I had under both totalitarian systems before the 1967 junta: the dictatorship of August 4th and the German Occupation. These experiences infiltrated into *The Flaw* somehow while the story and narrative were born in my imagination

A MESSAGE OF HOPE

With *The Flaw* I wanted to create a message of hope, that the human element, which is despised by totalitarian systems and which they therefore try to wipe out, nevertheless is always present and will finally triumph. Because life itself has taught me that no power—ideological, political, economic, technocratic, military, religious—will ever be able to reduce man to a pitiful automaton when by his very nature he is a free person. No power will ever be able to extinguish the holy flame of humanity and compassion in men's hearts.

THE COLONELS' DICTATORSHIP / 1967–1974

TOTALITARIANISM

But what came of the sacrifice of a whole generation that fought with a passion for freedom, with a vision of a postwar world free of oppressors, free of perpetrators and victims? Alas! What followed the holocaust was a glaring betrayal of these people's vision. Totalitarianism has always been around, and is still here today, in 1991.

The indifference shown by those untouched by the plague of totalitarianism towards the cruel fate of others has also preoccupied me. Freedom is a matter that may concern each person separately, but it also affects all people. You cannot rest easy when you know that your freedom may not have been deprived but that your neighbour's freedom has been taken away. You can't rest easy because you may lose your freedom tomorrow. Freedom cannot be hidden away. Totalitarianism is like radioactivity: it spreads everywhere, into the most distant corner, the most secluded room. In the end nobody remains whole.

[…] It isn't just the persecution suffered by simple people, the arbitrary arrests, the jails, exile, torture, the psychological and physical violence, death. It's something else: faced with such a merciless reality, we ourselves, the victims of the terrorizing mechanisms of power, gradually retreat in our hearts and our consciences. Fear enters and corrodes our mental and ethical faculties, we compromise with tyranny, the "noble tissues" of human dignity and integrity rot, and we finally conform to these habits.

WITHOUT A PASSPORT

A few days before the coup made by the colonels, I discussed in interviews and articles in the press an imminent blow approaching Greece in the form of a dictatorship. And, unfortunately, my prophecies came true.

In 1970, they refused to issue me a passport and I was forbidden to leave the country "for reasons of public order and public interest". And that "because if he leaves the country", they said, "it would harm national interests to the maximum possible degree". […]

When I was summoned to the General Security office, I saw my 'file', containing all the facts and information about me which the security police had been collecting for years. In fact, this happened not only under the dictatorships in Greece, which unfortunately have occurred frequently, but also during periods of democracy.

To be exact, there was not just one "file," but many, four or five from what I was able to see, all tied together with dirty strings.

[…] During the junta years, General Security was in a building at the corner of Bouboulinas and Tositsa Street. The Ministry of Labour, where I had been appointed a clerk on November 20, 1935, at age fifteen-and-a-half, used to be located in the same building. By coincidence, the room to which they took me for interrogation was the same one I had first entered in 1935.

IN THE GENERAL SECURITY HEADQUARTERS

The officer in front of me read the document. It talked at length and widely about my humble participation in democratic activities. But the last paragraph was striking: "From a study of the literary works by the said person, his novels and short stories, it is clearly deduced that he is against war and especially against nuclear war".

At the end, the document said that I ought to make a statement for the above ...accusation! I had to do this in writing, and in duplicate.

In other words, no more no less, they were condemning me as an author to testify because I loved peace and was against war including nuclear war!

Naturally I categorically refused to make any 'defence' or 'statement' to the General Security

THE PASSPORT

In November 1973, *The Passport*, another collection of my stories, was published. The first three of the nine were 'inspired' by the gloomy and terrifying years of the junta which lasted from April 21, 1967, to July 24, 1974. Once more I tried to express in these stories my hatred for any totalitarian system and at the same time my deep gratitude to the uncompromising struggle of our people for freedom and democracy.

THE INVASION OF CYPRUS / 1974

"WE DO NOT FORGET"

Cyprus can trace nine thousand years of Hellenism. A Hellenism which even in today's difficult hours is creative and flourishes with an amazing youthful spirit.

My soul is Cyprus. I envisage her free and justified in her struggle. I think of her always with deep gratitude for the joy she has given me. I think of her with all my love, emotion, and tenderness. Instead of all these inadequate words that I say about Cyprus, I should perhaps write just three words on her soil, as a motto and sacred oath of endless resistance.

SAMARAKIS ON CYPRUS

Nineteen years have passed since I was first introduced to Cyprus. All of these years this Greek island has been afloat within me, a raft of hope, struggle, and beauty for me, the castaway in the cruel seas of pettiness that have more or less enslaved us all. I have tasted Cyprus's charms many times. But I have felt her pain and her sorrow and her revolt against her unjust, infamous massacre by the Turkish invader.

THE STANCE OF THE INTERNATIONAL COMMUNITY

What stand did the international community take in the face of Cyprus's tragedy? What was the reaction of the United Nations and of the superpowers to Turkey's crime? Turkey, a member country of NATO which proceeded to conduct a surprise attack and invasion of another member country of NATO, Cyprus? And this with guns from the US and USSR. Their reaction was zero. Whereas in the case of the similar attack of Iraq

◄
Ο Αντώνης Σαμαράκης στην Αίγυπτο, Δεκέμβριος 1991.

Antonis Samarakis in Egypt, December 1991.

on Kuwait, because of the existence of oil and the tremendous financial interests involved, the whole world was activated. If Cyprus had also had oil. . . . How dirty are international politics!

IN AFRICA / 1984

I first knew black Africa in 1953. I returned many times before going to Ethiopia, my crowning trip being the two years I worked on the International Labour Organization mission to Zaire, Nigeria, Ghana, the Ivory Coast, Guinea, with a focal point on Guinea.

I loved Africa. I loved the people who were Africa. I wish I could be with them again, sharing their sufferings and their joys. But in our 'civilized' world, our 'Christian' world, we stand apathetic in the face of their plight.

IN ETHIOPIA, A UNICEF VOLUNTEER, 1984

How can I omit from this account of my life my experience in Ethiopia as a UNICEF volunteer? The word 'experience' is, of course, a cold one when speaking about the scorched tragedy of Ethiopia as I knew it in my two journeys there in November and December of 1984.
[...]
In the face of Ethiopia's tragedy, as well as that of numerous other countries in the face of our own apathy, how can one not reason that our so-called civilization is spiritually and morally bankrupt? With human values steadily degenerating in reality?

"SURROUNDED BY HUNDREDS OF ANGELS"

I shared human understanding with the doomed Ethiopians, in other words, I shared what our world no longer knows as we drink soda to help our digestion while the dehydrated core of our being is devoured by a frightful inner loneliness. On the contrary, the warmth of the frozen, dying Ethiopians was soul stirring. I was scorched by their thirst to communicate with me even though they knew I didn't understand their language. But they squeezed my hand... Suddenly, surrounded by hundreds of children, hundreds of angels, I felt myself holding tightly to ten or eleven thin, tender little hands, so bony that they all fit in the palm of my hand.

FOR THE CHILDREN OF AFRICA

When even a single child dies of hunger and lack of care, when even a single child dies spiritually, on the fringe, in wretched living and work conditions, cut off from every possibility of participating in the community, then the skyscraper of our civilization is shattered in fragments, into dust and ashes. But unfortunately, today in 1991, death is not taking just a single child in one way or another, but hundreds of thousands of them who, of course, because of hunger are not rosy-cheeked.

GOOD WILL AMBASSADOR / 1989

A MANIFESTO FOR THE CHILDREN

We should consider how a child is coerced into becoming assimilated into a system that worships money, material gain, that worships political, social, and financial publicity of every kind. We should consider that the child is pressured from all sides to slaughter his inner being for a cold programming that will enable him not to exist in truth but just to vegetate as some listed item in the lists of males and females, as an ID number...

GREECE HONOURS SAMARAKIS

Samarakis speaks out for young people and the issues that concern them, becoming their companion on their journey in search of a contemporary social and political identity. With his straightforward, uncluttered style and optimistic take on contemporary reality, Samarakis' work spoke straight to the souls of schoolchildren. The young people saw in the author someone who expressed their concerns and quests, a fellow traveller in the search for a contemporary social and political identity. The young have understood that the roofs of people's homes have never been as close together as they are now. And that the hearts of men had never been so far apart as they are today. They want the buildings to "grow taller", to burst through the social barriers and bring the souls of children closer together. And it is in school that dialogue and interaction, cooperation and patience, perseverance and respect, bear the most fruit. So, in the light of the impact Antonis Samarakis' work has had on young people, it is only natural that students, parents and teachers should want to honour the author by naming their schools after him. Which is why we find educational institutions and arts centres, libraries and streets all over the country that bear his name.
To name just a few: the 1st Primary School of Pylos, 42nd Primary School of Athens, 65th Primary School of Athens, 12th Primary School of Petroupoli, 2nd Primary School of Agios Ioannis (Rendis), 1st High School of Korydallos, 3rd High School of Agia Varvara, and the Karditsa High School. There are also cultural centres named after Samarakis in Keratsini, Morfovouni and Agios Nikolas (Kastoria). And roads, too, in

Pylos (Messinia), Agia Varvara (Attica), Morfovouni (Lake Plastira), Ioannina, Patras, Larisa, Karditsa, Agios Nikolaos (Crete), Heraklion (Crete), Iolkos (Volos), Neoi Poroi (Pieria) and elsewhere all over the country. And we should also mention the Municipal Children's Library in Sykies (Thessaloniki).

The municipal authorities in over 40 cities in Greece and Cyprus have made Antonis Samarakis an honorary citizen. These include: Amfissa, Pylos, Thessaloniki, Veria, Sykies (Thessaloniki), Corinth, Agios Nikolaos (Crete), Patras, Corfu, Xanthi, Karditsa, Kilkis, Kasos, Neoi Poroi (Pieria), Haidari, Morfovouni (Municipality of Lake Plastira), and Leuktra (Voiotia).

For his contributions to literature and culture, he was presented with *inter alia* the keys to the cities of San Francisco and New Orleans in the United States, and received similar honours from the Government of Belgium.

An annual Short Story Competition at Lake Plastira and a Scholarship at the University of Athens have also been instituted in honour of Antonis Samarakis, while the Chamber at the Ministry of Labour and Social Insurance bears his name.

Books have also been written about his work, including *Antonis Samarakis: his work* (Smilis, 1998) by Kostas Pappas and *Rereading Antonis Samarakis* (OASIS, 2016) by Ifigeneia Trianti.

Short stories of his have been included in textbooks and anthologies worldwide, and published in literary journals in Greece and abroad, including the *Charioteer*, *Literary Review*, *Athenian*, and *Pilgrimage*.

A number of his short stories have been adapted for radio, television and cinema, both in Greece and internationally. CDs are also available of prose and poems of his set to music.

Η Ελληνική Δημοκρατία τον τίμησε με γραμματόσημο το 2014, που φιλοτέχνησε η χαράκτρια Μυρσίνη Βαρδοπούλου. Αρχείο Ε.Σ.

The Hellenic Republic honoured him with a stamp in 2014, the work of the printmaker Myrsini Vardopoulou. E.S. Archive

In 2008, a number of his poems have been compiled and published, edited by Thanasis Niarchos (1st edition: Kastaniotis Editions, Athens). In 2009, his novel *Alarm Signal* was adapted for the stage and produced at the Art Theatre Karolos Koun, directed by Angelos Antonopoulos. And 2020 saw the publication of the *Complete works of Antonis Samarakis* (Psichogios, Athens).

Conferences have also focused on the author, including the 7th International Student Conference on Literature addressing "Antonis Samarakis, the eternal adolescent" which was staged in Istanbul by the Zographeion College, and the 4th International Conference entitled "Pylos: History, Art and Culture" organized by the Municipality of Pylos-Nestor.

Finally, in the context of the preparations for and celebration of "Antonis Samarakis Year", the Hellenic Ministry of Culture and Sports organized a series of events designed to convey the author's words and message both to the Greek diaspora and to non-Greek speakers, featuring Greek and international men and women of letters. Specifically, events were held on 20 November 2019 in London, 19 December in Paris, and 25 February 2020 in Athens, at the Aikaterini Laskaridis Foundation.

"A boy growing up in Halandri"

An event at Antonis Samarakis' Tree

A motorist driving along *Odos* Metamorfosis in Halandri is sure to be taken aback when they reach the magnificent pine tree, surrounded by a wall and railings, in the middle of the road at the junction with *Odos* Parnonos. Local inhabitants, especially older ones, will know that this isn't just any old tree slowing down the traffic, but "Antonis' Pine"—the Antonis in question being none other than the author Antonis Samarakis.

Antonis Samarakis lived in Halandri between the ages of 12 and 16—more specifically, he lived in a little house on Metamorfoseos Street, which unfortunately had to be demolished so the road could be widened. But not many people know that ten years later he would hide out here, in a little warehouse on the same site, during the German Occupation, or that the writer penned his first poems here.

And it was with the lines of a poem he wrote as a child, the "Tree", that local primary school children welcomed Antonis Samarakis yesterday morning, in their Sunday best around the pine. But not content with simply reciting, they also sang to the accompaniment of a brass band, lightening the hearts of those present: ordinary citizens, the curious, and VIPs including Apostolos Kaklamanis, Vaso Papandreou and Charilaos Florakis. Both the President of the Republic, Kostis Stephanopoulos, and the Prime Minister Andreas Papandreou sent messages of congratulation.

The event was organized by the Municipality of Halandri on the road—a makeshift podium was erected for the occasion to provide the guests with a seat and a little shade.

A statue was also unveiled by the sculptor Dionysis Gerolymatos; the work was installed in front of the trunk, to remind everyone of the creative years Samarakis had spent in Halandri in his youth.

I hope that "Antonis' Pine"—along with the art of our fellow citizen, Dionysis Gerolymatos—will prove to be a special place, a reference point for the young people of today, a site that symbolizes our own "I refuse", "I refuse to forget", "I refuse to be silent", proclaimed the Mayor of Halandri, Kostas Papakos.

When his turn came to address the crowd, a visibly moved Antonis Samarakis said the event had taken him back to his dreams. "Mayor, you took me back 63 years", he said. Because there were many children at the event, he spoke about the children of the word—the happy ones, but the less unfortunate, too—, concluding that children are ultimately our only hope today. He also recounted stories from his own childhood and turbulent life. Leaving the podium, he concluded: "You can't pop down to the supermarket and buy a packet or two of hope. You can't get hope tablets from the chemist, either. Struggle. Hope needs struggle, nothing else."

M. Vl. (*Eleftherotypia*, 9 June 1995)

Εορτασμός επετείου
ναυμαχίας Ναυαρίνου.
Πύλος, 20 Οκτωβρίου 1995

Celebrating the anniversary
of the Battle of Navarino.
Pylos, 20 October 1995

The year 1919 marked a watershed in world history. The First World War at an end, the conviction spread that a new and auspicious era was dawning in which the wounds left by the war could be healed with the help of human ideals which would consign the expansionist policies and rivalries of the Great Powers to the sidelines of history. But just as the other nations were lowering their battle standards, Greece embarked on a new campaign in Asia Minor. It was against this historical backdrop that Antonis Samarakis, the "eternal adolescent", first saw the light of day, on 16 August. The author's Autobiography allows us to listen as Antonis Samarakis talks us slowly and gently through a long life lived.

1919

2 May. The 1st Division of the Greek Army disembarks in Smyrna (Izmir).

---

16 August. Born in Athens, in Metaxourgio, at the junction of Maizonos and Chiou streets. His parents, Evripidis Samarakis, from Karditsa, a low-level employee at the Ministry of Finance, and Adriana Samarakis, née Pantelopoulou, from Athens.

1920

28 July. The Treaty of Sèvres is signed in France, handing much of Eastern Thrace over to Greece, along with the islands of Imbros and Tenedos.

1 November. Eleftherios Venizelos' Liberal Party wins the popular vote, but under the electoral rules then in force cannot form a government.

6 December. King Constantine returns to Greece after a referendum.

1921

The Asia Minor Campaign: the Greek army advances on Ankara.

1922

13-27 August. Asia Minor Catastrophe. Thousands of refugees from Asia Minor begin to pour into Greece.

28 September. An armistice between the Allies and Kemalist Turkey is signed at Mudanya.

December. The Union of Soviet Socialist Republics (USSR) is created with Moscow as its capital.

1923

30 January. The Treaty of Lausanne is signed by Greece and Turkey, which agree to a population exchange between their two countries. The Greeks of Constantinople and the Muslims of Greek Thrace are excluded from the exchange.

16 February. Greece changes to the Gregorian Calendar.

Samarakis is still very young when he realizes he's declared himself a "hunter", tracking the mystery of life, senses heightened and thirsting for knowledge. His hunting ground are the streets and neighbourhoods of Athens, where he studies human behaviour, persecution and state violence at first hand.

Aged four, he is enrolled in Year One at the Palladion Elementary School.

1925

10 June. His brother Kostas is born.

Theodoros Pangalos' military movement takes the reins of power.

1926

30 April. Education is made compulsory for all children aged 6–14.

22 August. Pangalos is deposed by the movement led by G. Kondylis.

November. Parliamentary elections are conducted in line with the proportional representation system for the first time.

1927

3 June. The Hellenic Parliament ratifies the new Constitution, which is usually referred to as the "Democratic Constitution of 1927".

7 December. The government announces the introduction of systematic measures aimed at curtailing Communist activities.

1928

23 December. The Council of State is established.

August. Eleftherios Venizelos' Liberal party emerges victorious from the elections.

1929

25 July. The Law "Concerning measures to protect the social status quo and civil freedoms", better known as the "Idionymo", is published in the *Government Gazette.*

1930

What was formerly the Theatre Royal is refounded as the National Theatre of Greece.

5 February. Women gain the right to vote in municipal elections.

30 October. A friendship pact is signed in Ankara by Eleftherios Venizelos, the Prime Minister of Greece, and Turkish President Mustafa Kemal.

Aged eleven, he faces a serious health issue. Tuberculosis and malaria are still a problem in Greece, a country which has struggled to get back on its feet after the Asia Minor Catastrophe and the population exchange.

A glandular condition keeps him bedbound, but also gives him ample time for reading works of Greek and international literature. In search of fresh air, the family takes up residence in Halandri for two years.

1931

3 August. After violent episodes involving Leftist demonstrators in Serres, Northern Greece, the Venizelos government implements measures designed to dislodge the Communists, better known as the "Idionymo".

He enrols in the first year at the Varvakeion, a public school which is unique at that time in seeking to culti-

vate its students intellectually and culturally. Among other things, he edits *Student Life*, a school magazine.

Texts of his are also published in *The Child's World* under the pseudonym 'Seagull'. He also corresponds with the magazine using the pseudonym 'Bright Darkness'.

1933

He joins the left-wing organization "Social Solidarity", founded by the author and journalist Nikos Karvounis. He will remain in the organization for around two years. There, he will meets the poet Yiannis Ritsos; the two will become close friends.

He published poems and riddles in *The Edification of Children* magazine under the pseudonym 'Bright Darkness', and corresponds with the magazine using another pseudonym: 'Greek Ideal'.

His poem "Death" is published in *Xekinima* [Beginning]; for the first time, he signs his work with his real name. The poem was inspired by the Piraeus poet Lambros Porfyras, who had died a year earlier.

As one of the editors-in-chief of the Varvakeion school magazine *Student Life*, he often published his own work: poems, short prose pieces, articles, and his attempts at translating ancient Greek texts. For three consecutive years, he is elected president of the student body. He also plays a prominent role in the school's cultural life and writes the "Varvakeion Hymn", which is set to music by the music teacher, Ioannis Margaziotis.

---

6 March. General Nikolaos Plastiras attempts to establish a military dictatorship.

29 April. Constantine Cavafy dies.

1 August. Women gain the right to serve as elected municipal and community councillors.

1935

He graduates from the Varvakeion High School with the top grade.

The first issues of *Ta Nea Grammata* are published, launched by the leading exponents of the Thirties Generation.

Andreas Embirikos' *Blast Furnace* and George Seferis' *Novel and other poems* are published.

Aged sixteen and already well-versed in the ideology of "Social Solidarity", he searches for ways in which he can do his bit and provide every possible aid to the lowly and the despised. The founding of Greece's first independent Ministry of Labour in 1935 provides Antonis Samaras with the ideal opportunity to do just that; he takes the written examinations and is sworn in as an entry-level clerk.

---

24 January. The Turkish government decides to convert the Hagia Sophia mosque into a museum.

1 March. An attempted coup by a group of officers and politicians fails to topple the legitimate government and Prime Minister Panagis Tsaldaris.

26 November. King George II returns to Greece.

The financial crash of 1929 triggers a chain reaction which blows the foundations of democracy sky high. The ensuing distress and near-insoluble political problems put adherents of authoritarian ideologies into power. They demolish the bridges of international cooperation and maintain or further strengthen the nationalist ideology. In Greece, it was Ioannis Metaxas who undertook to play this role, in 1936.

1936

He quits Athens University of Economics and Business and enrols in the Law School of the National and Kapodistrian University of Athens. He begins to publish poems in the journals *Nea Estia* and *Neoellinika Grammata*.

---

18 March. Eleftherios Venizelos dies in Paris.

1 May. The tobacco workers' strike in Thessaloniki is brought to a bloody end by the Metaxas administration. Yannis Ritsos is inspired by the events to write his *Epitaph*, which is published in June the same year.

4 August. With the consent of King George II, Ioannis Metaxas declares martial law in the country, establishing a personal dictatorship.

26 December. The Law "Concerning Espionage" is published in the *Government Gazette*, replacing the "Idionymo" Law of 1929.

1937

The Social Insurance Institute (IKA) comes into operation; its foundation was established by law in 1932 under the Venizelos government.

1939

1 September. World War Two begins with the German invasion of Poland.

1940

15 August. The light cruiser "Elli" sinks off the port of Tinos after being torpedoed by the Italian submarine "Delfino".

28 October. Greece enters World War Two with the start of the Greek-Italian war.

September. He resigns from the Ministry of Labour on political grounds.

1941

February. He graduates from the Law School of the National and Kapodistrian University of Athens.

During the Occupation, poems of his appear in the literary journals *Nea Estia* and *Kallitechnika Nea*.

---

6 April. The German invasion begins; on 27 April, German troops enter the Greek capital, marking the start of the Occupation.

2 May. Penelope Delta takes her own life the day after German forces take Athens.

27 September. The National Liberation Front (EAM) is founded in occupied Athens. It will grow into the largest Greek resistance organization during the Occupation.

December. Hunger, combined with freezing weather, kills thousands, mostly in Greece's cities. By mid-1942, the number of dead will reach 200,000.

1942

16 February. The Greek People's Liberation Army (ELAS) is founded.

11 July. The Germans assemble Athens' male Jews in Eleftheria Square. From there, they send them to forced labour camps, only releasing them on payment of a ransom.

28 July. General Napoleon Zervas announces the founding of the "National Groups of Greek Guerrillas" as the military arm of the National Republican Greek League (EDES), a resistance organization.

25 November. Partisans from ELAS and EDES blow up the railway bridge over the Gorgopotamos river, cutting the vital Thessaloniki - Athens - Piraeus route the Germans are using to supply Rommel's forces in North Africa.

After conversations with the doctor and writer Markos Avgeris, he joins EAM and becomes active in the "National Solidarity" organization.

1943

23 February. The United Panhellenic Organization of Youth (EPON) is founded.

27 February. Kostis Palamas, Greece's national poet, dies. His funeral on 28 February turns into a protest against the Occupation.

5 March. A general strike in occupied Athens, and a national popular rally against civilian mobilization. Dozens are killed and wounded after German troops intervene.

15 March. The first train loaded with Greek Jews departs from Thessaloniki bound for Auschwitz. In all, over 48,000 Greek Jews will be deported to Auschwitz-Birkenau and Bergen-Belsen. Only 2,000 will return to Greece after the end of the war.

---

5 March. He takes part in the rally against civilian mobilization, is arrested and beaten at Special Security headquarters.

The Greeks fought and ultimately achieved their goal: given the ever growing unrest and protests, civilian mobilization is revoked on 10 March 1943. The occupying forces are forced to reverse their decision and declare "THERE WILL BE NO civilian mobilization in the case of Greece".

March 5 1943 did not only save young Greeks from German forced labour camps. It also affected the course of the war by showing the route occupied peoples would have to take to impose their will. It is a magnificent moment for the National Resistance and unique throughout Europe.

1944

June. Attempting to travel from Athens to Karditsa, he is captured in Palaiofarsala by collaborators belonging to the National Rural League for Anti-Communist Action (EASAD). He is sentenced to death in a parody of a trial conducted by a special military court. Used as a hostage, he is exchanged for a prisoner in ELAS custody. He escapes and goes into hiding in Athens.

---

1 May. The Germans execute 200 Greek patriots in the Kaisariani shooting range; the prisoners were held in Haidari prison, in wing 15: death row.

9 October. During Churchill and Stalin's meeting in Moscow, it is agreed that Greece will remain within the British sphere of influence (the Percentages or Moscow Agreement). The Greek political leadership, including the leadership of the Communist Party, are not made aware of the terms of this agreement.

12 October. The German army of occupation withdraws from Athens. The same day, the first British troops disembark in Piraeus. The people of Athens celebrate their Liberation.

18 October. The Papandreou government returns to Greece following the withdrawal of German forces.

28 November. Prime Minister George Papandreou calls for the demobilization and disarmament of all resistance groups by 10 December.

3 December. Despite the ban by the Papandreou government, the Left-wing rally in Syntagma Square goes ahead. Snipers sow death. The *Dekemvriana* or 'December events' begin.

4 December: General Scobie declares martial law in an attempt to control the ELAS forces that aim to take over the capital.

25 December: The Prime Minister and Foreign Minister of Great Britain, Winston Churchill and Anthony Eden, arrive in Athens to negotiate a ceasefire and peace agreement with EAM and ELAS.

1945

5 January. EAM loses the battle of Athens.

10 January. EAM agrees to the ceasefire proposed by the government.

12 February. The Varkiza Agreement is signed by representatives of the government and of EAM / ELAS; it provides for the disarmament of the partisans and paramilitary groups.

6-9 August. Atomic bombs are dropped on Hiroshima and Nagasaki.

2 September. World War Two ends.

16 November. UNESCO is founded.

He is re-employed at the Ministry of Labour. During his tenure at the Ministry, he deals with social and labour issues and travels widely to countries in Europe and Africa, to the US, Brazil and other Latin American countries to participate in missions, meetings and conferences of the International Labour Organization, the UN Refugee Agency, and the International Social Security Association.

He starts his collaboration with *Aktines*, in which he publishes poems of a predominantly religious hue, along with a few short stories and essays. Most are published under the pseudonym 'Iosif Kyprianos'.

1946

He joins the Christian Union of Scientists.

He serves in the army through to 1949.

---

30 March. The Greek Civil War begins.

1 December. UNICEF is founded.

1947

Poems of his, signed with the pseudonym 'Iosif Kyprianos', are included in the anthology *To tragoudi tou paidiou [The child's song]* (Damaskos Publications, Athens).

---

10 February. Italy signs the Treaty of Paris with the victors of World War Two. In accordance with the terms of the treaty, Italy cedes the Dodecanese to Greece.

27 December. The Greek Communist Party (KKE) is declared illegal, EAM is dissolved, and Emergency Law 509 brings Venizelos' "Idionymo" law which sent so many Greeks into exile back into force.

1948

27 October. The government appoints General Papagos commander-in-chief to deal with the Communist partisans.

1949

August. Government forces successfully execute an encircling manoeuvre on Mount Vitsi.

17 October. The Greek Civil War comes to an end.

1950

15 April. Nikolaos Plastiras forms a coalition government with George Papandreou as vice-president.

25 June. The Korean War begins. Greece takes part on the side of South Korea.

1951

3 August. The United Democratic Left (EDA) is founded.

The first free post-war elections are held; women can vote for the first time.

1952

What may well be his final poem, "Eis lefkoma koris", is published in *Nea Estia*.

---

19 January and 8 May. A large rally in favour of the union of Cyprus with Greece.

30 March. Nikos Belogiannis, Dimitris Batsis, Nikos Kaloumenos and Ilias Argyriadis are executed, despite an international campaign.

1953

At the age of thirty-one, Samarakis finds himself facing a literary dilemma. He is at a crossroads: should he pursue the path of poetry or of prose? In the end, he chooses the latter; from now on, he will focus every facet of his literary talent on writing novels and short stories.

He receives a six-month scholarship (1 June-29 December) from the International Labour Office to study immigration. For this reason, he travels to Switzerland (where he works at international organizations), to Italy and the Netherlands (as immigrant countries of origin), and to France and Brazil (immigrant host countries). In recognition of his services to immigrants, and specifically to Greek and foreign workers in the coal mines of Belgium, he will later be made an Officier de l'Ordre Léopold II by the Belgian government.

---

18 January. The first female MP takes her seat in Parliament. Eleni Skoura is elected with Alexandros Papagos' Greek Rally party.

July. The author Kostas Ouranis and the general and former prime minister Nikolaos Plastiras die.

1954

His first book, a collection of short stories entitled *Wanted hope* (1st edition: D. Avramopoulos Press, Athens) is published, marking his turn towards prose. The booksellers' initial response is disheartening, but this changes after Evangelos Papanoutsos publishes a positive review in *To Vima* and Kleon Paraschos in *I Kathimerini*.

1955

September. The Greek minority in Istanbul becomes the target of a pogrom supported by the Turkish government.

6 October. Konstantinos Karamalis becomes prime minister of Greece for the first time. The following year, he founds the Greek Radical Union (ERE).

1 November. The Vietnam war breaks out; it will not end until 1975.

1957

2 October. Nikos Kazantzakis, the celebrated novelist, poet, and above all thinker, dies.

10 December. The UN General Assembly declares itself in favour of self-determination for Cyprus.

1958

January. Founding of the European Economic Community.

1959

His first novel *Alarm Signal* (1st edition: Bolaris Press, Athens) is published.

---

12 and 20 February. The Zurich-London agreements are signed, providing for the establishment of an independent Cypriot Republic.

13 December. Archbishop Makarios III is elected President of the Republic of Cyprus.

1960

A film version of "The River", based on the short story of the same name included in *Wanted hope*, is made. It is directed by Nikos Koundouros with a screenplay by Iakovos Kambanellis, Nikos Koundouros and Notis Pergialis and music by Manos Hadjidakis. The film takes the prizes for Best Picture, Director and Music at the Thessaloniki Film Festival, and is also awarded abroad, at the Boston International Film Festival, the following year.

THE *RIVER* IS TURNED INTO A MOVIE

Samarakis' narrative is often cinematic in form, and this would arouse the interest of numerous film makers and producers over the years. His novel *The Flaw* and short story "The River" were made, respectively, into a feature film and a short. April 1983: The "River" becomes a Cypriot film. Cyprus participates at the 29th International Short Film Festival in Oberhausen, West Germany, with Andreas Pantzis' short film *Armistice on the river*, which is based on Antonis Samarakis' short story "The River" from *Wanted hope* (1954). The story had been published in 1969 in the *Televtaia Ora*, a Nicosia newspaper, and made a powerful impression on Andreas Pantzis, who was still a student at the time. The film was shot in 1972–1973, when Pantzis was still studying.

(Editors' note)

---

16 August. Cyprus is officially declared an independent republic.

February. Odysseus Elytis' *Axion Esti* is published.

2 November. Dimitri Mitropoulos, the conductor and composer, dies in Milan.

1961

The short stories collection *I Refuse* (1st edition: G. Fexis, Athens) is published.

---

12 April. Yuri Gagarin becomes the first man in space, aboard the Vostok 1.

9 July. The EEC-Greece Association Agreement is signed.

13 August. The Berlin Wall goes up.

1962

He receives the 2nd National Short Story Award for his collection *I Refuse*.

Ole Wahl Olsen's Danish translation of *Wanted hope* (*Håb søges*, Copenhagen: Carit Andersen) is the first in the long list of translations of his works to follow.

---

18 March. G. Papandreou declares the "Uncompromising Struggle".

1962 will prove a landmark year for Antonis Samarakis, both for his writing and on a personal level, since he will win the National Short Story Award. What's more, he will meet his wife-to-be, Eleni, on the sidelines of the award celebration; his bachelor days will soon be over.

1963

February. He marries Eleni Kourebana.

He resigns from the Ministry of Labour. He continues to travel and take part in international missions as a UN expert on refugee issues, labour and migration.

---

22 May. Grigoris Lambrakis, the United Democratic Left (EDA) MP, is assassinated in Thessaloniki.

10 December. George Seferis wins the Nobel Prize for Literature.

1964

28 March: The Turkish government unleashes a wave of expulsions against the Greeks of Constantinople/Istanbul, taking advantage of the tension prevailing in Cyprus. Over 10,000 Greeks will be forced to leave the city.

11 April. Prime Minister George Papandreou announces the government's decisions in relation to education: Compulsory education is introduced for all children aged 6–15, demotic Greek is now to be taught at every level, textbooks are to be provided free of charge to needy students, and the "Leaving Certificate" is introduced.

1965

His novel *The Flaw* (1st edition: Estia, Athens) is published.

---

15 July. The Papandreou government resigns when the prime minister and the palace reach an impasse. A period of political crisis begins for Greece.

21 July. Athens is turned into a battle field. The student Sotiris Petroulas is murdered on the corner of Stadiou and Christou Lada streets.

21 December. Greece signs the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination.

1966

Samarakis, who is well-known for his democratic beliefs, issues warnings about the danger of a dictatorship in articles and interviews in the Press. On 14 July 1966, in the newspaper *To Vima*, he signs an open letter expressing these misgivings to the King of Greece, Constantine II, along with Giorgos Theotokas, Iakovos Kambanellis, Nikiforos Vrettakos, Marios Ploritis and others.

He participates in the UNESCO International Conference on Adult Education in Salzburg, Austria. His presentation addresses "The role of literature in popular culture".

His short story collection *The jungle* (1st edition: Galaxias, Athens) is published.

He is awarded the Kostas Ouranis prize for his novel *The Flaw* by the literary "Group of 12".

THE PRIZES OF THE "TWELVE"

The Prizes of the "Twelve" (1951–1966) were the first literature awards to emerge in post-war Greece. The original group of twelve comprised Alkis Thrylos, Kostas Ouranis, I. M. Panagiotopoulos, Michalis D. Stasinopoulos, Stelios Xefloudas, Giannis Hatzinis, Petros Charis, Elias Venezis,

Giorgos Theotokas, Angelos Terzakis, M. Karagatsis and Tasos Athanasiadis.

They would meet on the top floor of the home of Eleni Negreponti (Alkis Thrylos) on Othonos street in central Athens. The "Group of 12" originally formed in 1951 to award a prose work written by an author under 40 years of age. Originally, a work had to accrue at least eight votes after three rounds of voting to win; in 1954, the requirement was reduced to five. The prizes of the "Twelve" were awarded from 1951 until 1966, when the onset of the military dictatorship brought the institution to an end.

The different prizes awarded were as follows: "Prize of the 12" (1951–1953, subsequently renamed the Ouranis Award) / Ouranis Award (1954–1966) / Chatzipateras Award (1958–1966) / Goulandris Award (1957–1966) / M. Negrepontis Award (1962–1966) / Pourfinas Award (1959–1966) / G. Fexis Award (1963–1966)

Between 1954 and 1966, the Ouranis Prize was awarded to:
Galateia Saranti for her book *Epistrofi* [Return] (1954).
Angelos Vlachos for his work *O kyrios mou Alkiviadis* [My master Alcibiades] (1955).
Rodis Roufos for his book *Poreia sto skotadi* [A route to darkness] (1956).
Takis Chatzianagnostou for his book *Zoi* [Life] (1957).
Nikos Athanasiadis for his book *Per' apo to anthropino* [Beyond the human] (1958).
Ioulia Iatridi for her book *Kavalaris ston anemo* [Horseman in the wind] (1959).
Ioulia Davara for her novel *Pano sto megalo dromo* [On the big road] (1960).
Spyros Plaskovites for his book *To fragma* [The Dam] (1961).
Vasilis Vasilikos for his book *To fyllo, To pigadi, T' aggeliasma* [The plant, the well, the angel] (1962).
Kostoula Mitropoulou for her book *Prosopa kai figoures* [Faces and figures] (1963).
Tatiana Gritsi-Milliex for her book *...kai idou ippos chloros...* [and behold a green horse] (1964).
Alexandros Kotzias for his book *I apopeira* [The attempt] (1965).
Antonis Samarakis for *To lathos* [The Flaw] (1966).

(Editors' note)

During the 1960s (1966-1969), he translates Winston Churchill's *The Second World War*, which is published in four volumes by the Elliniki Morfotiki Estia.

1967

In 1967, the Republic will receive yet another blow from those seeking to 'cure' its institutions: the military, fearful of the Communist threat and with the country two years without a government, will take over. The Colonels who seized power in the coup were fond of denying passports to men of letters and the arts; they didid not want them making statements against the regime abroad.

---

17 March. His father Evripidis dies.

---

21 April. A group of officers impose a dictatorship on Greece.

1968

He works for the International Labour Organization as an expert. For about a year (6 August 1968–22 July 1969), he lives in Conakry, the capital of Guinea.

---

1 November. Former Prime Minister George Papandreou dies. His funeral on 3 November turns into a mass protest against the Colonels.

May. A student rebellion breaks out in France and extends to the rest of society as political and social unrest.

May. The Prague Spring. Soviet tanks enter Prague to halt the liberalizing reforms of the Dubček administration.

1969

The Flaw is translated into English by Peter Mansfield and Richard Burns (Hutchinson, London and Weybright and Talley, New York).

28 March. George Seferis issues a denunciation of the Colonels' regime.

20 July. Neil Armstrong becomes the first man on the moon.

1970

Mid-way through the 7-year dictatorship, he requests that his passport be renewed so he can undertake a professional trip to Tunisia. The Interior Ministry rejects his request "for serious reasons of public order and public interest". He publicizes the event with a letter of condemnation published in *To Vima*.

French-speaking readers get to know his novel *The Flaw* through Sophie Le Bret's translation (*La Faille*, Stock, Paris). In France, he is awarded the Grand Prix de la Littèrature Policière for this work. He cannot attend the award ceremony, as he has not been issued a passport.

On December 12, 1970, along with George Seferis, Yiannis Ritsos, Stratis Tsirkas, Thanasis Valtinos, Dimitris Maronitis, Anna Synodinou, Marios Chakkas, Manolis Anagnostakis and another 19 Greek writers and artists, he appends his name to a telegram expressing solidarity with the Catalan writers and artists who had been incarcerated as a warning to others in Montserrat Abbey, Catalonia, for protesting against Franco's dictatorship.

The *Eighteen Texts*, an attempt by authors to break the silence imposed by the dictatorship, are published.

1971

23 March. In view of the celebrations the Colonels are planning to mark the 150th anniversary of the Revolution of 1821, he takes part in a coordinated response against the regime: he adds his signature to the declaration published in the newspaper *Ta Nea*, stating that the Greek Revolution was a popular uprising against tyranny which sought to achieve national independence and popular rule, and which "revived the ancient democratic tradition of the Greeks".

ONTO COLLECTIVE PROTEST

In March 1971, he joined another 132 authors, artists, journalists and scholars in signing a denunciation of the regime's attempts to hijack the celebrations to mark the 150th anniversary of the Greek Revolution. "On the 150th anniversary of the Revolution of 1821, we should recall its true nature and ideological content: that it was an uprising of the people against tyranny, that its goals were, simultaneously and indivisibly, national independence and popular rule, that it revived the age-old democratic tradition of the Greeks. It is a fundamental value handed down to us from 1821, and expressed in the constitutional texts of a Hellenism-at-arms, that a nation will only truly be free when all its citizens are free." *Ta Nea* newspaper, 23 March 1971. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

(Editors' note)

Taking part in the writers' campaign against the dictatorship, he publishes his short story "The passport", which is based on his personal trials and tribulations of the previous year. The story appears in the collective volume *New Texts 2*, published by Kedros.

INTO THE SILENCE

Following the Colonels' coup, Samarakis joined his fellow Greek authors in condemning their regime and refusing to publish any texts in Greece, in protest at the imposition of censorship. When Georgios Papadopoulos announced the compulsory publication of short stories by Greek authors in the Greek Press, the authors broke their silence with the publication in July 1970 of the collective volume *Eighteen Texts*, which included George Seferis' poem "The cats of St. Nikolas". This was followed in the autumn and the winter of 1971 by *New Texts* and *New Text 2*. Samarakis contributed to *New Texts 2*. These three volumes, all of them published by Kedros represent authors' response to the regime's attempts to promote itself–falsely–as increasingly liberal. After that, Samarakis set about preparing his own collection *Passport*, which was published in 1973.

(Editors' note)

---

20 September. George Seferis dies. His funeral turns into a demonstration against the junta.

1973

His short story collection *The passport* (Eleftheroudakis Publications) is published. In the same year, the book is published in Switzerland in a German translation by Argyris Sfountouris (*Der Pass und andere Erzählungen*, Zurich: Juris–Verlag).

---

17 November. The violent suppression of the student uprising at the Athens Polytechnic by the army and police leaves more than twenty dead and dozens injured. Hundreds of arrests are made by the regime's security apparatus.

1974

1974 will go down as another black page in Greek history. The Turkish invasion of Cyprus, codenamed "Attila", begins on the morning of 20 July 1974, five days after the coup staged by the Cypriot National Guard and EOKA-B, which overthrew the president, Archbishop Makarios. On 16 August, Turkish forces invade Aphrodite's isle and occupy 40% of its territory. The drama of the long-suffering Cypriot people makes a powerful impact on the Greek public. Samarakis watches on anxiously as events unfold.

---

15 July. With the support of Greek units stationed on Cyprus, the Cypriot National Guard oust the country's legitimate leader, Archbishop Makarios.

20 July. The Turkish invasion of Cyprus begins. Ferocious aerial bombardment of the island.

24 July. The fall of the dictatorship and the restoration of parliamentary democracy in Greece.

16 August. The Turks unleash Attila II on Cyprus and succeed in occupying around 40% of the island's territory.

1975

After the return to democratic rule, he is primarily active as an engaged citizen. He doesn't publish any new literary works for twenty or so years, but does write articles, give interviews to the Press, participate in conferences, and talk to students in schools across the country about political and social issues, the role of the writer in our era, the relationship between art and politics, human rights, war, hunger, refugees, and children's rights. He continues his travels in the West and across the Eastern bloc, where he attends presentations of his books, new editions of which appear constantly. He travels to Cyprus nine times, wanting to be close to the island's long-suffering people.

Based on the novel *The Flaw*, the movie *La Faille*, a French-Italian-West German co-production, is directed by Peter Fleischmann and scripted by Jean-Claude Carriere. The same novel will later be made into a feature film in Iran, Switzerland and Japan, too.

SAMARAKIS ON THE BIG SCREEN

In 1972, it was announced that *The Flaw* was to be made into a film by the prominent German director Peter Fleischmann. The novel was adapted for the screen by the internationally renowned German author and novelist Martin Walser. Filming began in 1975 but was not completed until 1975, due to interference by the Greek regime. The music for the film was written by Ennio Morricone. *La Faille*, an Italo-French co-production, stars well known actors from many countries, such as Michel Piccoli from France, Mario Adorf from Germany, Ugo Tognazzi from Italy and Dimos Starenios, Katerina Helmi and Thymios Karakatsanis from Greece. Most of the film was filmed in Greece. Films based on his novel *The Flaw* have been made for television in Japan, Hungary, Switzerland, France, Bulgaria, Poland and Czechoslovakia.
Numerous short films have also been made based on his short stories, along

with various radio adaptations in Britain, Italy, Germany, Denmark and many other countries.

(Editors' note)

Death of Andreas Embirikos.

1977

2 May. The poet Yiannis Ritsos is awarded the Lenin Prize for Peace.

3 August. Death of Makarios III.

21 December. It is decided that Greece should become the tenth member of the Common Market.

1979

6 March. Samarakis delivers a lecture on "The responsibility of the author and our time" in Nicosia, at the invitation of the Cypriot Ministry of Education and the Greek Embassy in Cyprus.

18 October. Odysseus Elytis is awarded the Nobel Prize for Literature.

1980

***The Passport and Other Stories* are translated into English by Gavin Betts (published by Longman Cheshire, Melbourne, Australia).**

Konstantinos Karamanlis is elected president of the Hellenic Republic.

1981

Responding to a long-standing invitation from the Greek associations of Australia, he travels to Melbourne, Adelaide and Sydney. He gives interviews and delivers speeches at Schools of Hellenic Studies and Greek cultural associations about literature and the responsibility of the writer in our times.

January. Greece officially enters the European Community.

18 October. PASOK wins the elections under Andreas Papandreou.

1982

21 October, Brussels. Antonis Samarakis is awarded the Europalia Prize for Literature for his lifetime's work.

EUROPALIA 1982

The jury's rationale: "Antonis Samarakis does not write about opportunists. His protagonists hesitate and have doubts, they are human beings, like the reader. Antonis Samarakis' works bears witness to the tragedy of totalitarianism, to the absence of freedom and to the battles people wage to win their liberty. Antonis Samarakis is the author of pride and of hope".

A congratulatory telegram sent by the President of Cyprus, Spyros Kyprianou: "I congratulate you warmly on this, and wish you even greater success and recognition. I extend to you an invitation to visit Cyprus with your wife, so we can convey our feelings, respect and love to you in person". The visit took place on 15 December 1982.

(Editors' note)

1983

Antonis Samarakis visits many countries and capitals around the world, brought there by his desire to meet other people and to listen to their thoughts, quests and concerns.

China, Australia, Istanbul and Egypt are all staging points along the journey. But special mention must be made of Ethiopia, which he visited as a Goodwill Ambassador of the Greek National Committee for UNICEF.

He travels to China as an official guest to present his novel *The Flaw* (*Lou dong*), which has been translated into Chinese by Ning Wei (Foreign Literature Publishing House, Beijing).

In 1984, a drama plays out in Africa: with the people of Ethiopia as the protagonists, the whole world watches on. Drought and a poor harvest cause a food crisis. Strife between local factions worsens the situation still further. According to UN figures, around one million people lost their lives in Ethiopia between 1983 and 1985. In March 1984, the Ethiopian government appeals to the international community for food aid.

This huge humanitarian crisis shakes Antonis Samarakis to his core; he makes two trips to Ethiopia with UNICEF to try to take in the suffering of the starving children and convey it to Greek communities around the world through the power of his writing.

1984

He is appointed to head the Greek campaign against famine in Ethiopia. He travels to the area twice and writes the script for the TV film *Ethiopia: A travelogue of life and death,* which is directed by Pantelis Voulgaris and co-produced by UNICEF and Greek State Radio-Television.

1986

26 February. Amalia Fleming dies in Athens at the age of 74.

15 April. The Greek parliament decides almost unanimously to compete to host the 1996 Olympic Games in Athens.

6 May. The radioactive contamination released by the accident at the Chernobyl nuclear power plant in Ukraine causes serious problems in Greece.

1988

21 February. George Vassiliou is elected President of the Republic of Cyprus.

1989

UNICEF proclaims Samarakis the first Greek Goodwill Ambassador for the children of the world. He supports all the information and humanitarian campaigns of the Greek Committee of the organization, writes for its magazine, and gives permission for UNICEF exercise books to feature his manuscripts on their covers. He honoured the title with his dedication and selfless contribution.

9 November. The Fall of the Berlin Wall marks the end of the Cold War between East and West.

1991

14 December. He is appointed a goodwill ambassador of Doctors without Borders.

The Soviet Union is officially dissolved.

1992

The short story collection *Face-Off (I Kontra,* 1st edition: Kastaniotis Editions, Athens) is published.

His autobiography is serialized in the *Eleftherotypia* newspaper.

Cyprus honours him with the Grand Cross of the Order of Makarios III. The medal is presented to him by the President of the Republic of Cyprus, George Vassiliou, "as an expression of gratitude for his unwavering support for Cyprus' struggle for freedom and justice, and to honour him for his literary work and social contributions."

1993

1 November. The European Community is renamed the European Union.

1994

The University of Athens awards him an honorary doctorate.

6 March. The Greek Minister for Culture, Melina Mercouri, dies in the US, where she is being treated.

15 June. The composer Manos Hadjidakis dies in Athens at the age of 70.

1995

The Hellenic Republic honours him with the medal of the Order of the Phoenix. He is also awarded the Cross of a Knight of Arts and Letters.

France bestows on him the title of Chevalier de l'Ordre des Arts et des Lettres.

He is asked to chair the Committee charged with planning and staging the "Youth Parliament" programme, a position he retains until his death. His opening speech electrifies the teenagers who every year take their places on the MPs' benches in the Chamber of the Hellenic Parliament.

"The 'Youth Parliament' is the name of the new educational programme instituted by the Speaker of the Hellenic Parliament, Apostolos Kaklamanis. It aims to make teenagers feel positive about taking part in the nation's communal activities. The program is aimed at students around Greece in their penultimate year of secondary schooling, and seeks to encourage the participants to formulate a personal position on the role of the contemporary individual as an active citizen and creator of culture."
Rizospastis, 1 November 1995

1996

His autobiography *1919-* (1st edition: G.K. Eleftheroudakis SA) is published.

THE SOUL OF THE "YOUTH PARLIAMENT"

Samarakis was the first President and soul of the "Youth Parliament", a ground-breaking educational institution, set up by decision of the Speaker of the Hellenic Parliament, Apostolos Kaklamanis, which brings young people from all round Greece and Cyprus to take their place for a time on the MPs benches in the Hellenic Parliament and aims to make teenagers feel positive about taking part in the nation's communal activities. He passionately supported the institution with his presence, with speeches and with many other activities. He served as its President from 1995 until his death in 2003, when he was succeeded by Iakovos Kampanellis. In 1998, before the "Youth Parliament" in the Chamber of the Hellenic Parliament, he reads out his grand proclamation:

"IN THE NAME: an entire humanity bound by the chains of different IN THE NAMEs.

IN THE NAME: supposedly of progress, they deprive our human personalities of air, they turn us into miserable remote-controlled robots.

IN THE NAME: supposedly of freedom, our guilty leaders handcuff us, tyrannical regimes in every corner of the Earth, forced labour, exile, mass graves for men and women executed for their ideas alone.

IN THE NAME: supposedly of social justice, social exclusion triumphs {...}, poverty, a deprived and miserable life, racism, unemployment and jobless suicides.

IN THE NAME: the children us, the young people us, we are in the front line of the struggle against IN THE NAME."

(Editors' note)

23 June. Death of Andreas Papandreou.

1997

26 December. The Greek philosopher and economist Cornelius Castoriadis dies in Paris.

1998

The Municipality of Athens bestows on him the city's Gold Medal of Merit for his valuable contributions to Greek and global literature, and for his social and political activism.

His novel *In the name* (*En onomati,* 1st edition: Kastaniotis Editions, Athens) is published.

Konstantinos Karamanlis dies.

1999

He is awarded honorary doctorates by the Literature departments at the universities of Patras and Ioannina.

2001

1 January. Greece becomes the 12th member state to join the Eurozone.

2003

Antonis Samarakis dies in Pylos, in the Peloponnese, on 8 August. In accordance with his wishes, his body is donated to the University of Athens and put at the disposal of the students in its Medical School for research.

CAPTIONS

[p. 46]
The Samarakis home at Maizonos 50 and Chiou, in one of Athens' older neighbourhoods, Metaxourgio. E.S. Archive

[p. 47]
With his mother (right), Athens 1920. E.S. Archive

Antonis Samarakis at eight and a half months. E.S. Archive

With his mother in the National Gardens aged four and a half, Athens 1923.
E.S. Archive

[p. 48]
Asia Minor Catastrophe. People packed into boats and dinghies with any belongings they were able to save in bundles and chests, getting out of Moudanya as fast as they can. N. Politis Archive

[p. 49]
Antonis Samarakis' father, Evripidis A. Samarakis at a young age. E.S. Archive

Antonis Samarakis' parents later in life, photographed by his friend, the Danish photographer Ib Henriksen. E.S. Archive

Antonis Samarakis' parents, Adriani and Evripidis A. Samarakis. E.S. Archive

[p. 50]
Omonia Square being dug up in one of the first of many 'revamps' during the 1920s. N. Politis Archive

[p. 51]
With his brother Kostas in Loutraki in 1926 top and 1928 bottom. E.S. Archive

With his mother and his brother Kostas in the Archaeological Museum gardens, Athens, c. 1925. E.S. Archive

[p. 52]
The 12th Primary School of Athens, 18 April 1928. Antonis Samarakis is in the second row up, third from the right. E.S. Archive

[p. 53]
In the gardens of the Archaeological Museum, aged about six, with his younger brother Kostas, Athens, c. 1925. E.S. Archive

[p. 54]
Ancient ruins, two-storey neoclassical mansions and old Athenian homes, headscarved grandmothers and close-cropped boys, in front of the Roman Agora. The market in Plaka in the 1920s. N. Politis Archive

[p. 55]
The Athens Transport Department building at Navarchou Nikodimus 20 in Plaka. ELIA-MIET Photographic Archive. Photo: Dimitris Papadimos

Arrests being made under the Idionymon legislation of 1929. Photo: Rizospastis newspaper

[p. 57]
In Halandri, 1930. E.S. Archive

[p. 58]
Hafteia between the wars. A meeting point in the modern city. In the background, a billboard advertising Fritz Lang's *Metropolis*. N. Politis Archive

[p. 59]
Fyodor Dostoevsky, Leo Tolstoy and Vladimir Mayakovsky –the Russians who were among the first authors Samarakis read, and who would remain with him all his life.

[p. 60]
The *Edification of Children* was one of the most popular and longest-running Greek magazines for children. It was published from 1879 to 1948. The editor and director of the magazine was Grigorios Xenopoulos, who signed his articles with the pseudonym "Phaedon". The *Child's World* was a "weekly magazine for boys and girls" published between 1930 and 1952. E.S. Archive

[p. 61]
The Varvakeion School in Athenas street, photographed in 1936. The school was founded in 1930. ELIA-MIET Photographic Archive

The award-winning Greek poet Yiannis Ritsos (Eri Ritsou Archive) and, below, the important Greek author and journalist Nikos Karvounis.

[p. 62]
TThe Greek lyric poet Lambros Porfyras, the pen name of Dimitrios Sypsomos, 1879 -1932. Hellenic Parliament Library, M. Tsagaris Collection

At fourteen, he publishes his first poem, "Death", in the magazine *Xekinima*, issue 11, November 1933, E.S. Archive

[p. 63]
Varvakeion School, students in class. Athens, 1930s. ELIA-MIET Photographic Archive. Photo: Ioannis Georgalas

[p. 64]
Student Life. Most likely the first student magazine in Greece. Its pages were home to the dreams of students from the 1930s. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

The music teacher Ioannis Margaziotis and the Varvakeion choir during the 1933- 1934 school year. Varvakeion alumnus Manolis Neiadas' collection, from *Varvakeion, 150 years: student life in a historic school*

[p. 65]
Antonis Samarakis' Varvakeion graduation photograph, Athens 1935. E.S. Archive

The Varvakeion hymn was written by Antonis Samarakis in 1933. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

[p. 66]
Ministry of Labour document confirming the appointment of Antonis Samarakis to a permanent civil service position, beginning as an entry-level clerk in November 1935, and his dismissal in October 1940, after he tendered his resignation for political reasons. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

[p. 67]
TIn the 1930s, the Ministry of Labour was housed in the Konstantinos Logothetopoulos building at the junction of Boumboulinas and Tositsa streets, Athens. The building was the property of the gynaecologist and obstetrician, Konstantinos Logothetopoulos, a professor at the University of Athens who served as prime minister in the second Occupation government 1942–1943. Logothetopoulos set up a private clinic there in 1910, but had moved to the "White House" hotel by the 1930s. The building housed Athens' Military Medical School, 1932–1935, and later the Ministry of Labour. The building was demolished in 1971, having served under the Colonels as "the hellhole of Bouboulinas street", the headquarters of the General Security's Athens Subdivision and a place of torture. Photograph from the contemporary Press

[p. 68]
Antonis Samarakis' course credits carnet from the Athens Law School, 1936. E.S. Archive

[p. 69]
Photograph taken during the premiership of Ioannis Metaxas, Athens 1937. Hellenic Parliament Library, I. Metaxas Collection

Antonis Samarakis, Athens, July 1938. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

[p. 70]
War posters, Athens 1940. Photo: Voula Papaioannou. © Benaki Museum / Photographic Archive

[p. 71]
German soldiers raising the flag with the swastika on the Athens Acropolis, May 1941. Just a few days later, Manolis Glezos and Apostolos Santas would haul down the Nazi emblem in an intensely symbolic act of resistance against Axis violence. Photo: Bauer. Bundesarchiv

[p. 72]
Antonis Samarakis' degree from the Law School of the National and Kapodistrian University of Athens. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

[p. 73]
Soup kitchen, Athens December 1941. Photo: Voula Papaioannou. © Benaki Museum / Photographic Archive

Athens during the Occupation. Homeless people try to warm themselves by sitting around the ventilation grill of the underground station in Omonoia square. N. Politis Archive

International Red Cross milk distribution centre, Athens 194–43. Photo: Voula Papaioannou. © Benaki Museum / Photographic Archive

[p. 74]
Markos Avgeris –doctor, writer, poet, literary critic and EAM officer. Hellenic Parliament Library, M. Tsagaris Collection

[p. 75]
"All the nation rests upon this coffin", the poet Angelos Sikilianos recites. Kostis Palamas passes into immortality on 27 February 1943, and his funeral turns into a demonstration at which all Greece protests against the occupying forces.
N. Politis archive

"People of Athens, join together and fight conscription. EAM" Slogans daubed on the walls against mobilization. Photograph from the underground Press of the time

"Down with conscription" by Takis Marthas, print from an underground publication. From the book *Visual Testaments*, Hellenic Ministry of Culture and Sport publications, 1985.

Print from an underground publication. From the book *Visual Testaments*, Hellenic Ministry of Culture and Sport publications, 1985.

[p. 76]
The mass demonstration of 5 March 1943. Demonstrators break through the police cordon. Photograph from the underground Press of the time

[p. 77]
The mass demonstration of 5 March 1943. Photograph from the underground Press of the time

25 March 1943. The Italian cavalry in pursuit of Greek demonstrators in Syntagma Square. Photo: Dimitris Triantafyllou, ELIA / MIET Photographic Archive

[p. 78]
The interior of the Special Security building at Korais 4, which housed the Kommandatura headquarters. Photo: Giorgos Perrakis

The cells, the torture chambers and the messages the prisoners left behind in the Kommandantura's underground detention centre during the German occupation. Photo: Giorgos Perrakis

[p. 79]
The author in the streets of postwar Athens. E.S. Archive

[p. 81]
The central square in Farsala just before the war. Contemporary postcard

Velestino railway station in Thessaly, 1940s. Contemporary postcard

[p. 82]
Liberation celebrations. Athens 12 October 1944. Photo: Voula Papaioannou. © Benaki Museum / Photographic Archive

[p. 83]
Crowds on Stadiou Street celebrating the retreat of the German army of occupation and the liberation of Athens, 12 October 1944. Photo: Kyriakos Kourbetis. ELIA-MIET Photographic Archive

[p. 84]
From the rally of 3 December 1944, which would be stained with blood as security forces rained a barrage of bullets down on the protesters, killing 30 and wounding 138. ELIA-MIET Photographic Archive. Dmitri Kessel Collection

[p. 85]
The *Dekemvriana*. "The Civil War had begun." Athens, 1944. ELIA-MIET Photographic Archive. Dmitri Kessel Collection

[p. 86]
The *Dekemvriana*. Near Omonia, an hour after the shooting stopped. ELIA-MIET Photographic Archive. Dmitri Kessel Collection

[p. 87]
The *Dekemvriana*. Fighting on the streets of Athens. ELIA-MIET Photographic Archive. Dmitri Kessel Collection

[p. 88]
A dedication to himself on the inside cover of his first book, the short story collection *Wanted Hope*, which he had printed at his own expense. Samarakis wrote the dedication after attempting unsuccessfully to promote his book to indifferent booksellers. Athens, 18 August 1954. E.S. Archive

[p. 89]
Cover of the first edition of the short story collection *Wanted Hope*, Athens 1959. E.S. Archive

[p. 90]
Page from the handwritten manuscript of *The river*. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

[p. 91]
Antonis Samarakis, Athens 1951–1952. E.S. Archive

At this time, the Eleftheroudakis bookshop was then located at the junction of Stadiou and Karagiorgi Servias streets. From *Eleftheroudakis Bookshop*, Eleftheroudakis 2005

[p. 92]
Cover of the first edition of his first novel *Alarm Signal*, Athens, 1959. E.S. Archive

Poster for Nikos Koundouros' film *The River*, based on the short story of the same name by Anthony Samarakis from the collection *Wanted hope*, 1960. E.S. Archive

[p. 93]
Cover of the short story collection *I refuse*, Fexis Publications, Athens 1961. E.S. Archive

[p. 94]
Marrying Eleni, Athens 9 February 1963. In the photograph, the newly-weds with their immediate families, among whom we can pick out little Annie, the daughter of his brother and best man. E.S. Archive

[p. 95]
Antonis Samarakis with his wife Eleni, 1963. E.S. Archive

[p. 96]
Cover of the first edition of the novel *The Flaw*, published by the Hestia Bookshop. E.S. Archive

[p. 97]
Antonis Samarakis in the Eleftheroudakis bookshop in Nikis Street, with copies of one of the innumerable editions of his novel *The Flaw*, which was reissued during the dictatorship, Athens 1968. Photographed

by Mario Vitti, Professor Emeritus of Greek Philology at Tuscia University in Viterbo, Italy, Athens 1968. E.S. Archive

[p. 98]
Cover of the first edition of the short story collection *The Jungle*, Galaxias, Athens 1966. E.S. Archive

[p. 99]
The "AWARD OF THE 12". 6 April 1966. The literary "Group of 12" –Tasos Athanasiadis, Ilias Venezis, Konstantinos Dimaras, Alkis Thrylos, Andreas Karantonis, Stelios Xefloudas, I.M. Panagiotopoulos, Evaggelos Papanoutsos, Michail Stasinopoulos, Giannis Chatzinis and Petros Charis– confers on Antonis Samarakis the "Kostas Ouranis Prize" for his novel *The Flaw*, which was released the previous year.

The Novel Award of the "12", Athens 1966. Antonis Samarakis with the academic and distinguished Greek author, Tassos Athanasiadis. His wife Eleni is also in the photograph. E.S. Archive

Contemporary article on the Kostas Ouranis Prize awarded by the Literary "Group of 12," *Avgi* newspaper, 7 April 1966. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

On 27 June 1966, the literary prizes of the "Group of 12" were awarded at a special gathering at the home of Eleni Ourani. Then in its 16th year, the award ceremony was now an established literary institution. The 400 people who attended included representatives of the Greek intelligentsia as well as the theatre, the visual arts and the world of politics. The critic Andreas Karantonis read out the judges' rationale, which had been published two months earlier. The winners were: Antonis Samarakis, Takis Papatsonis, Theodoros Xydis, and Maria Lampadaridou-Pothou. In the photograph, Antonis Samarakis with Takis Papatsonis, Panagiotis Kanellopoulos, Maria Lampadaridou-Pothou and Eleni Ourani. E.S. Archive

[p. 100]
Tanks in front of Parliament following the declaration of martial law, 17 November 1973. ERT Archive / A. Sarrikostas Collection

[p. 101]
The police arrest a man during the military dictatorship. Athens 1968–1970. ELIA-MIET Photographic Archive

[p. 102]
29 October 1970, in the *Apogevmatini* newspaper, a cartoon by Ilias Skoulas reads: "Mr Samarakis, you're free to travel to... Turkey'. Only to Turkey, where a cholera epidemic was raging at the time. E.S. Archive

[p. 103]
Antonis Samarakis' letter, signed on 17 May 1971, to the Directorate of Emigration and Migration at the Ministry of the Interior, requesting that he be informed in writing of the reasons why his passport application was rejected. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

The Ministry of the Interior's decision not to approve Antonis Samarakis' passport application "for serious reasons of public order and public interest", 16 September 1970. "Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection"

[p. 104]
The celebrated painter and sculptor Jean Miró and the award-winning Spanish author Ana María Matute, two of the Catalan artists who took part in the protest against Franco's dictatorship. Photographs from the contemporary Press

[p. 105]
Greeks demonstrating against the military dictatorship. Photographs: Simos Tsapnidis, Paris 21 April 1968. © Manolis Daloukas

[p. 107]
Police arrest a man during the student demonstrations. Athens, 15 November 1973. ERT Archive / A. Sarrikostas Collection

Tanks and armoured cars on Patission Street in downtown Athens after the declaration of martial law, 17 November 1973. ERT Archive / A. Sarrikostas Collection

[p. 108]
"Den ksechno"("We do not forget"). Note written by Antonis Samarakis. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

Painting by children in the first year at Pera Chorio-Nisou Elementary School, Cyprus. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

[p. 109]
"We have the right to know what happened to them." Wives and mothers of the men who went missing during the first days of the Turkish invasion. In all, the fates of 1619 people would remain unknown, with the international community demonstrating little of the sensitivity it showed elsewhere. Republic of Cyprus, Press and Information Bureau

"Where are they? 1619 Greek Cypriots have been missing since 1974." Card of the Panhellenic Committee of Parents & Relatives of undeclared prisoners and missing persons of the Cyprus tragedy. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

[p. 110]
Greek Cypriots taken prisoner by the Turks during the Cyprus tragedy and missing since 1974.

[p. 111]
Antonis Samarakis in Deryneia, Cyprus 1986. E.S. Archive

Antonis Samarakis with his young friend Tommy Christoforou, Nicosia 1992. E.S. Archive

Antonis and Eleni Samarakis visit the President of Cyprus, Mr Spyros Kyprianou, 8 March 1979. Also present, the Deputy Minister to the President of Cyprus, Patroklos Stavrou, Presidential Palace. E.S. Archive

[p. 112]
Antonis Samarakis' Press credentials. The author worked with *To Vima* during the trial of the Colonels, attending court every day and publishing a daily piece on developments, Athens 1975. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

Antonis Samarakis with the German actor Mario Adorf, the French actor Michel Piccoli, the Italian actor and director Ugo Tognazzi, and the German director Peter Fleischmann, on the set of *La Faille [The Flaw]*, Nafplio 1974. E.S. Archive

[p. 113]
Antonis Samarakis on the set of the film *La Faille*, 1975. On the right, we can make out the famous Greek actor, Dimos Starenios. E.S. Archive

[p. 114]
With Modern Greek scholars from every country in Europe, members of the Europalia Prize jury, Brussels 1982. E.S. Archive

[p. 115]
During the Europalia Prize awards ceremony, 1982. Antonis Samarakis with Queen Fabiola of Belgium, the Greek prime minister Andreas Papandreou, and the Belgian prime minister Wilfried Martens. E.S. Archive

[p. 116]
Antonis Samarakis in China, in a classroom close to the children he loved so deeply, 1983. E.S. Archive

Antonis Samarakis with his wife Eleni at the Great Wall of China, 1983. E.S. Archive

Antonis Samarakis in China, 1983. E.S. Archive

[p. 117]
Antonis Samarakis in Ethiopia, 1984. E.S. Archive

[p. 118]
Cartoon / Greeting card by the well-known Greek cartoonist KYR for his friend Antonis Samarakis. "Mr Samarakis... on your birthday... the children of the Third World... offer you the only thing they have! Their hearts". E.S. Archive

[p. 119]
Antonis Samarakis in Ethiopia in 1984, a volunteer for UNICEF. The author took part in two missions, one in November and one in December 1984. E.S. Archive

Below, a photograph from an interview he gave the well-known Greek journalist Lefteris Papadopoulos on his return from Ethiopia, which was published in the newspaper *Ta Nea*. E.S. Archive

[p. 120]
From the UNICEF notebooks, in which he wrote stories for children for many years. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

[p. 121]
At various UNICEF events, 2000. E.S. Archive

[p. 122]
IN ISTANBUL. In November 1991, Antonis Samarakis visited Turkey as a guest of the Association of Turkish Writers, to attend the 10th Istanbul Book Fair. His books had been published in Turkish a few months earlier. While there, he declared that "if it is to touch ordinary people, literature must concern itself with their everyday problems". His wife Eleni accompanied him on his trip to Istanbul. They toured the sights and were received by the Ecumenical Patriarch Bartholomew, who had attended the Zografeion Lyceum as a child. Mr and Mrs Samarakis visited Istanbul again in 1994.

Antonis Samarakis in Egypt. E.S. Archive

[p. 123]
Antonis Samarakis in front of Hagia Sophia in 1991 on a trip to Turkey as a guest of the Association of Turkish Writers. He was there to attend the 10th Istanbul Book Fair; works of his had already been translated into Turkish. E.S. Archive

[p. 124]
Above, Antonis Samarakis with the Greek academics Georgios Babiniotis and Ioannis Paraskevopoulos during the ceremony at which he was awarded an Honorary Doctorate by the National and Kapodistrian University of Athens, May 1994. Below, at the ceremony at which he was awarded an honorary Doctorate by the University of Patras' Faculty of Philosophy, 1999. E.S. Archive

Antonis Samarakis with his Medal of the "Order of the Phoenix", 4 June 1995. E.S. Archive

[p. 125]
Antonis Samarakis speaking at the "Youth Parliament". On the left, the Speaker of the Hellenic Parliament, Apostolos Kaklamanis. E.S. Archive

A photograph on a wall in the Hellenic Parliament showing Antonis Samarakis among teenage deputies. E.S. Archive

[p. 126]
The cover of his novel In the Name, published by Kastaniotis Editions. E.S. Archive

The cover of his autobiography, *1919*. E.S. Archive

Display case dedicated to Antonis Samarakis in the Museum of Anatomy at the Medical School of the National and Kapodistrian University of Athens. In accordance with his wishes, Antonis Samarakis' body was donated to the University for use in anatomy lessons. His heart is displayed in the centre; his skeleton is in another display case to the side. E.S. Archive

[p. 127]
Antonis Samarakis in Karditsa, 1992. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

Antonis Samarakis in his home in Athens, late 1990s. E.S. Archive

[p. 128]
Dance drama honouring the work of Antonis Samarakis, adapted by Polyanthi Voutsina from the 42nd Primary School of Athens, which bears his name. The work is entitled "In the place where the peoples meet. Beneath the gaze of the great writer and friend to the children of all the earth, Antonis Samarakis". E.S. Archive

Invitation to attend the naming ceremony for the 2nd Primary School of Agios Ioannis, Rendis. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

[p. 129]
A painting by little Lili with a note:
"Dear Antonis,
I am with you always and send you best wishes for a peaceful '86 in the colours of my granddaughter Lili. Your friend Maria". Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

Painting by his young friend with a dedication: "Mr Samarakis, your (sic) very sweet. Goodbye from me! Thanos". Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

Antonis Samarakis received countless letters and paintings from children throughout his life. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

[p. 131]
Left, preliminary drawings the sculptor Dionysis Gerolymatos made for the statue installed in front of the trunk and, right, the marble "Antonis' Tree" plaque opposite the house in Halandri in which he spent his childhood. E.S. Archive

[p. 132]
Bust of Antonis Samarakis by the sculptor Praxiteles Tzanoulinos, commissioned by Prodromos Emfietzoglou.

Bust of Antonis Samarakis made after his death by the well-known Greek sculptor Angelos Vlassis, in Morfovouni, his father's ancestral village in Central Greece. "Antonis Samarakis" Cultural Centre. E.S. Archive

Bust of Antonis Samarakis in Agia Varvara, Attiki, on the pavement outside the 4th Primary School which bears his name. E.S. Archive

Poster from the 7th International Student Literary Conference "Antonis Samarakis–the eternal adolescent". Zografeion Lyceum, Istanbul 2019. E.S. Archive

At an event in his honour in the Morfovouni Cultural Centre, Karditsa 1999. Hellenic Parliament Library, Antonis Samarakis Collection

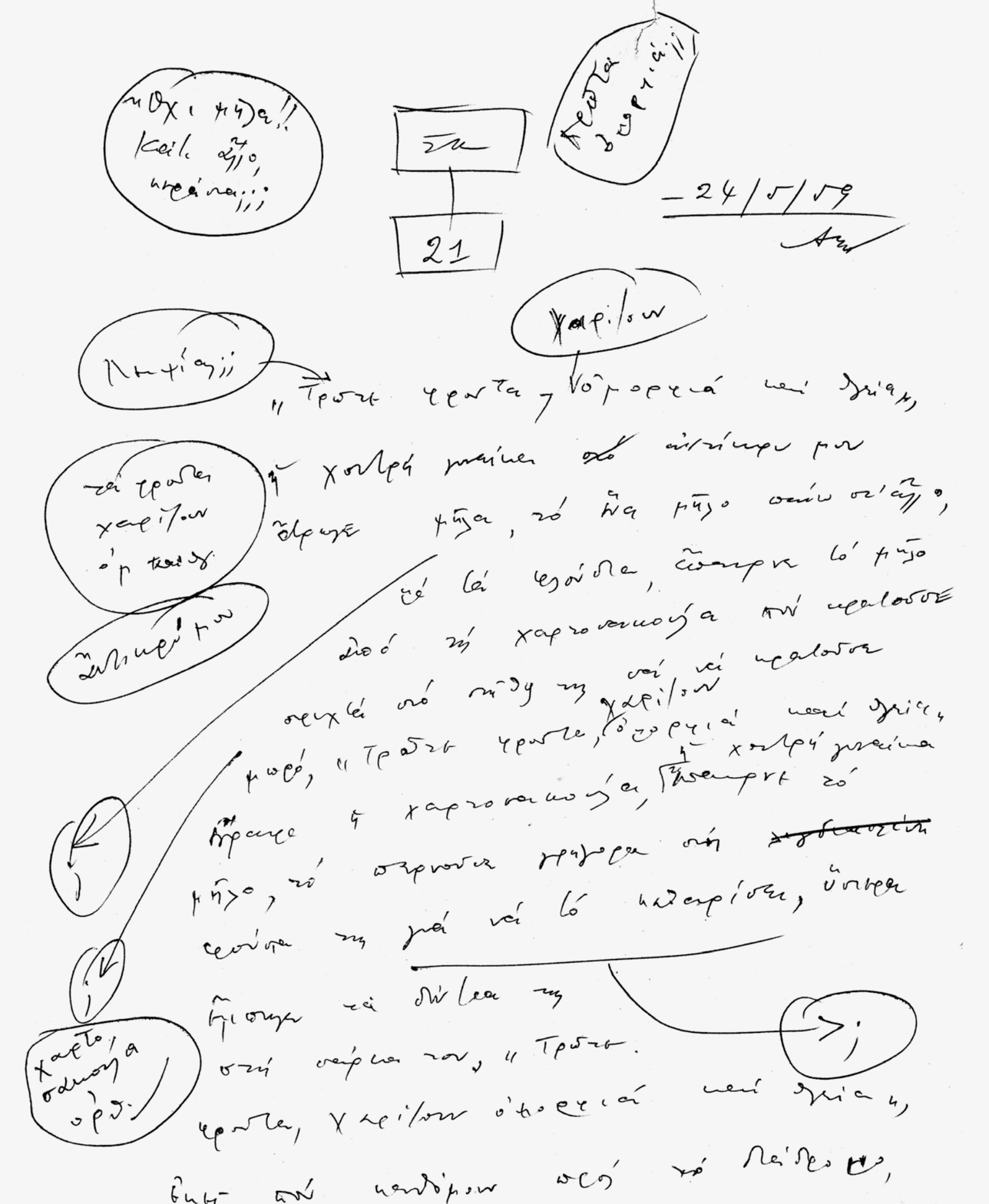

ANTONIS SAMARAKIS

Extracts from his work

THE RIVER

The order was quite explicit. Bathing in the river was forbidden; also, it was out of bounds to everyone for a distance of two hundred metres. Consequently there could be no misinterpretation. Anyone disobeying the order would be court-martialled.

The major himself had read it out to them a few days before. He'd ordered a general muster of the entire battalion and read it to them. An order from Headquarters! It was no laughing matter.

About three weeks ago they'd come to a halt on this side of the river. On the further side was the enemy, *the Others,* as they were usually called.

Three weeks of inactivity. Of course, this situation wouldn't last for long, but for the moment there was calm.

For a considerable distance on both sides of the river there was forest. A thick forest. In the middle of the forest the opposing forces were encamped.

Their information was that *the Others* had two battalions there. But they weren't starting an attack - who could tell what their intentions were? In the meantime outposts from both sides had been hidden in the forest on either bank, ready for any possibility.

Three weeks! Had three weeks really passed? They couldn't remember any other similar lull in the war since it started about two and a half years ago.

When they'd got to the river it had still been cold. But a few days ago the weather had cleared up. It was now spring!

The first to slip off to the river was a sergeant. He slipped off one morning and dived in. A little later he crawled back to his own side with two bullets in his ribs. He only lived a few hours.

The next day two privates went over. No-one saw them again. Just bursts of machine gun fire and after that, silence.

Then the order came from Headquarters.

But the river was still a great temptation. They heard its waters flowing and they lusted for it. The last two and a half years they'd been eaten by squalor. They'd forgotten no end of pleasures. And now they'd chanced upon this river. But the order from Headquarters...

'Damn the order from Headquarters!' he muttered between his teeth that night.

He was tossing and turning and couldn't get to sleep. He could hear the river in the distance and it wouldn't let him rest.

Tomorrow he'd go, yes, he'd certainly go. Damn the order from Headquarters!

The other soldiers were asleep. Finally, he too got to sleep. He had a dream, a nightmare. At first he saw it as it was - a river. The river was in front of him, was waiting for him. And he, naked on the bank, didn't throw himself in. An unseen hand seemed to be holding him back. Then the river changed into a woman. A dark, young woman with a firm-set body. Stretched out naked on the grass, she was waiting for him. And he, naked in front of her, didn't throw himself upon her. An unseen hand seemed to be holding him back.

He woke up exhausted. It wasn't yet light ...

When he got to the bank he stopped and started to look at it. The river! So the river did exist! For hours on end he'd wondered if it really existed or if it was a fantasy of theirs, a mass illusion.

He'd found an opportunity and made off for the river. It was a fantastic morning! If he was lucky and they didn't get wind of him... If he could just dive into the river, plunge into the water, he didn't care what happened.

He left his clothes by a tree on the bank and his rifle upright against its trunk. He cast a last glance behind in case there was someone from his side, and a last glance at the opposite bank for one of *the Others.* Then he plunged in.

From the moment his stark-naked body entered the water, the body that had been tortured for two and a half years, that, up to now, was scarred by two wounds, from that moment he felt a new man. A hand seemed to pass through him with a sponge and wipe out those two and a half years.

Now he swam on his stomach, now on his back. He let himself be carried on the current. He made long dives.

Now the soldier was a child again. He was only twenty- three but the last two and a half years had left deep scars inside him.

Right and left, on both banks, birds were flying about. Sometimes they flew above and greeted him.

At one moment a branch, caught in the current, floated in front of him. He tried to get to it in just one long dive. And he did! He came up from the water exactly beside the branch. He felt terrific! But that same moment he saw a head in front of him, about thirty metres off.

He stopped and tried to see better.

The other swimmer had seen him as well. He too stopped. They looked at each other.

Immediately he reverted to his former self - a soldier who had already seen two and a half years of war, who had the Military Cross, who had left his rifle against the tree.

He couldn't tell if the fellow facing him was one of his own or one of *the Others.* How could he? He could only see a head. It could be one of his own. It could be one of *the Others.*

For a few minutes both remained motionless in the water. A sneeze broke the silence. It was him and he swore aloud as he always did.

Then the fellow over from him began to swim quickly to the other bank. But he didn't waste any time either. He swam with all his strength to his bank. He got out first. He dashed to the tree where he'd left his rifle, grabbed it. *The Other* one was just getting out of the water. Now he too was running to get his rifle.

He raised his rifle, took aim. It was too simple for him to put a bullet into *the Other's* head. He was an easy target as he ran stark naked only about twenty metres away.

No, he didn't pull the trigger. *The Other* one was on that side, naked as he had come from his mother's womb. And he was on this side, equally naked.

He couldn't pull it. Both were naked. Two naked men. Stripped of clothes. Stripped of names. Stripped of nationality. Stripped of their khakied selves.

He couldn't pull it. Now the river didn't separate them; on the contrary, it united them.

He couldn't pull it. *The Other* one had now become one other human being without a capital O, neither more nor less.

He lowered his rifle. He lowered his head. And up to the finish he saw nothing. He only caught a glimpse of some birds flying in terror as the shot rang out from the opposite bank and he fell, first to his knees, then flat on his face to the ground.

From the collection of short stories *Wanted - hope,*
Oxford University Press, 1986, pp. 13-16

WANTED – HOPE

It was still early when he went into the cafe that afternoon. He sat down at a table behind the big window that looked on to the avenue. He ordered coffee.

At other tables they were playing cards or arguing.

The coffee came. He lit a cigarette, took two sips and opened the afternoon newspaper.

Fresh fighting had begun in Indo-china. The report said that losses on both sides had been very heavy.

Another Japanese fishing boat had come back radioactive.

'The shadow of a new world war is spreading over our planet,' was the heading of another news item.

Then he read other items - the budget deficit, teacher's promotions, an abduction, a rape case, three suicides - two for financial reasons. Two young men, thirty and thirty-two. The first turned on the gas, the second shot himself with a pistol.

In another place he saw a review of a piano recital, then something about fashion, finally *The Social World.* 'Yesterday Mr and Mrs M. T. held a cocktail party at their home. Mrs V. H., in her very smart print dress and very chic cap, was a marvel of beauty and elegance. Miss O. N. presented a smart appearance.'

He lit another cigarette. He glanced at the classified ads.

FOR SALE - New house, excellent construction, four rooms with hall, kitchen, fully equipped bathroom, W.C.

FOR RENT - To a serious gent., a room on second floor, well-aired, sunny...

WANTED - To purchase, a piano...

Thoughts were spinning round in his head.

From the end of the Second World War, the shadow of a third had not ceased to weigh heavy on our world. And in the meantime, blood was being spilt, yesterday in Korea, today in Indo-china, tomorrow...

He passed his hand through his hair. He wiped the sweat from his forehead. It wasn't hot but he'd been sweating.

War, the hydrogen bomb, the suicides for financial reasons, *The Social World* ... The panorama of life!

Our life since the war hadn't changed one jot for the better. Everything's the same as it used to be. And yet he himself, like millions of people everywhere, had hoped that after the war, after so much blood had been spilt, something would change. That peace would come, that the nightmare of war would no longer cast its shadow over our world, that there wouldn't be any more suicides for financial reasons, that...

It was getting dark. Some lights in the shops opposite had already come on but they still hadn't turned the lights on in the cafe. He liked the semi-darkness.

He thought of the confusion now prevailing in our world today. Confusion in the sphere of ideas, confusion in society, confusion...

The newspaper wasn't to blame for these thoughts he now had. Recently he'd started to brood on all these things, sometimes more intensely, sometimes less. He used to brood on the darker side of life. On peace, which men yearn for but which hangs by a thread. He brooded on poverty, misery. On the fear that has entered men's hearts.

In the mirror beside him he saw his face. A very ordinary face. There was nothing to indicate the turmoil inside him.

He too had fought in the last war. And he had hoped. But now he was without hope. Yes, he wasn't afraid to confess it to himself, he was without hope.

His life had been a succession of disappointed hopes. At one time he had hoped for this... at another for that...

Once, years before, he'd put his hopes on Communism. But he'd been disappointed there too. Now he had no hopes for any ideology.

He asked for another glass of water. This disillusionment with any sort of ideology was, of course, a common experience. And besides the disillusionment there was the weariness, the indifference that most, the great majority, feel when confronted with the various ideologies.

He watched the trolley buses that kept passing on the avenue, the crowd ... In front of him the newspaper was open. He'd seen it all before - the spectre of a new war, Indo-china, the two suicides for financial reasons, *The Social World...*

'Cigarettes!' A hawker came in.

He bought a packet.

On the six pages of the newspaper - life. And he, he was now a man without hope.

He remembered how, years ago - he was still a child - a relative, his mother's cousin, had fallen badly sick. They had her with them. The doctor arrived. When he came out of her room he said in a solemn tone,

'There is no longer hope!'

And now he was the same. He'd reached a point where he had to say,

'There is no longer hope!'

To be without hope seemed a terrible thing. He had the feeling that the others in the cafe were looking at him, that people on the street were thinking and whispering among themselves, 'That fellow is without hope!' It seemed a crime. He seemed to have a mark upon him that gave him away. He seemed naked among people with clothes.

He thought of the stories he'd written to find an outlet for his agony.

He used to treat contemporary themes - war, social misfortune... But he couldn't make up his mind to publish them. He was afraid! He was afraid of the label that both sides would surely stick on him. No, he had to publish them. Damn the label! He was a human being, nothing more or less. Neither right nor left wing. A man who once had hope but now had none, and who felt it his duty to say so. Of course, he thought, others have hope. They must have.

He glanced again at the newspaper - Indo-china, *The Social World*, the piano recital, the two suicides for financial reasons, the classified ads...

WANTED - Typewriter

WANTED - Radiogram

WANTED - Jeep in good condition

WANTED - Genuine Persian carpet

He took out his dairy, tore out a page and wrote with his pencil,

WANTED - Hope

Then he added his name and address. He called the waiter. He wanted to pay and go straight to the newspaper, to put in his ad, to plead, insist that it must without fail be in tomorrow's issue.

From the collection of short stories *Wanted - hope*,
Oxford University Press, 1986, pp. 13-16

THE FLAW

'Everything was done as it should be,' the Chief told me, 'From the moment they brought him here at the greatest possible speed. Nothing was found against him. At his house—a ground floor room with its own entrance and toilet—a fruitless search. All the information we've got from other residents, neighbours, others working at Hermes—it took an hour to complete enquiries— all point to the same conclusion: a placid man. He has not otherwise come to the attention of the Special Branch or the police. Until now he's not given the slightest suspicion of activity against the Regime, or simply being not in favour of the Regime. I took him for interrogation two hours after he'd been brought to Special Branch. I told him straight away that the other man, his accomplice, had already explained their meeting in the Cafe Sport and I asked him to tell me his side of it. He calmly told me he didn't know the other man, that they were not partners in crime, and that their meeting in the cafe had no significance; that it was completely by chance. I asked what the two of them said when he trod on his right foot. With no hesitation he told me the dialogue word for word, an apparently innocent dialogue. I will give you details later which I leave out for the moment because I want to paint a general picture. Well, maybe you understand the trick I was playing: my agents had heard the dialogue in its entirety, they didn't miss a word. I already knew the dialogue, but I pretended not to, in order to see if he would have the honesty to give it to me complete or if he would make changes. In that second case, we would have something specific against him. Then I asked him the meaning of the two little circles he'd drawn on the paper from his cigarette packet. I showed him the sketch; he didn't seem surprised that we had it in our possession. He gave me the following answer: "They have no meaning, they're exactly what you see: two little circles. Don't tell me those two little circles are suspicious! I drew them to pass the time; instead of two little circles I could have drawn two little squares or two little rectangles or something." I told him I couldn't accept this- explanation and it wasn't out of the question that the two seemingly innocent little circles were a plan: two armouries with weapons intended for use against the Regime. He laughed and told me, looking me straight in the eye: "I'm a peace-loving citizen." It was then that I answered, "For the Regime, 'peace-loving citizen' means nothing. Nothing! The population is divided into those who are for the Regime and those who aren't. To be an enemy of the Regime, you don't have to have done something against it; it's enough that you're not from the Regime, that you have not done anything that shows positively that you are from the Regime. Yes, for the Regime the rule 'He who is not with us is against us' applies."

[…]

My first acquaintance with the Chief was seven years , when I first joined the Special Branch as an apprentice interrogator and in five months I was made permanent—record time! Normally it takes three years. I was full of pride and joy when I read the following in Central's daily orders, the ones that made me permanent: '...in view of the unusual power and zeal shown as an apprentice, and taking into account the passion he has for the Regime, and...' Well, from my first contact with the Chief, I understood what a powerful personality he is! His influence on me, direct and indirect, then and now, has been strong and deep. His thought has entered my very marrow—that's to say, the total lack of thought.

What the Chief said—a milestone in my life—when we eight trainee interrogators saw him in turn to take our oaths, is engraved in my consciousness: 'You are obliged to recognise that for the Special Branch and for those who serve it, a completely different philosophy applies. People, according to this philosophy, are not divided into good and bad, honourable and dishonourable and other such pointless and useless divisions left over from the past. An interrogator for the Special Branch recognises one and only one division: for the Regime and not

for the Regime. This simplification is very valuable both for the Special Branch and for each of you individually. The secret, the key to success and inner peace, both for the Regime and for the individual, is this simplification: the less your thinking operates, the happier you will be and the more useful to the Regime. The number one danger is thinking. Don't make lots of distinctions; no inner dialogues with yourself. The one and only distinction, I emphasise, permitted to an interrogator in the Special Branch is the following: with the Regime or not with the Regime.' Such was my emotion when I heard the Chief—it was in the afternoon, June, June the 11th—that even the stomach ache I had from stuffing myself with a kilo of cherries at lunchtime, even that stomach ache, couldn't mar my enthusiasm. Tears came to my eyes and at once I took off the dark glasses I'd bought in the morning specially for my career. If I'd left them on, the Chief would certainly have been unable to see my tears.

'Shall we put some music on?' the Manager suggested.

'It's 10.12. Until half past there's "Music for All" on.'

Good idea!' I agreed. I leant down to the radio and, not without effort—there was a lot of interference— managed to catch the station. It was weird modern stuff.

The Manager said, 'These modern rhythms are in my blood, all lively, lots of movement.'

'Well, modern rhythms do nothing for me,' our man said shortly and looked sideways at the Manager as if he thought he might have gone too far.

'You did well to give your opinion straight out,' I encouraged him. 'The Manager has his opinion, and you yours, and me mine, and mine, perhaps, agrees with… the Manager's? No, I'm of your opinion. To hell with this modern, meaningless stuff with meaningless rhythms! What's your taste in music?'

'The old romantic songs.'

'Bravo!' I gave my enthusiasm full rein. 'I'd say we had the same tastes.'

'What time d'you expect to get to the capital?' he asked me.

'Well, 11.10 we leave on the ferry... two and a half hours at sea. About one thirty, or quarter to two, we get off the ferry, then three hours in the car... five o'clock, or just after five, we should be at our destination.''Wonderful! Early enough for me to be finished at Central today. And then I'll invite you and the Manager for a drink at some night spot. The capital has a lively night life and I suggest all three of us go to enjoy it.'

'So, you're sure they'll let you go at Central,' I said. 'And straight away, too.'

'Yes! There's nothing against me. As for the other chap, he's completely unknown to me, as they'll realise when the two of us are questioned together. He can't make something out of nothing. I'll stop his talk. My adventure will be over by tonight, as soon as we get to Central.'

I didn't say any more. Nor did the Manager, who perhaps had heard what he said. I turned towards the windscreen and tidied up my bunch of flowers.

From the novel *The flaw*,
Aiora Press, 2018, pp. 51-53, 59-62

THE FINAL TRICK

The arrests occurred last night. After midnight. Quite naturally so. Arrests which aspire to quality, those worthy of a past that is universally rich in the sphere of arrests, always occur late in the night, more precisely, in the early hours of the morning. Part of the trick is that they get you out of bed posthaste, at the time when you are deep in the sweet sleep of the just or in an equally sweet embrace and you are insisting on making love, not war. And certainly every arrest gains a different aspect if you're surprised wearing your pyjamas, or a nightshirt or a baby-doll outfit, or nothing at all. They drag you out unshaven, with your hair uncombed, half-asleep, in an absolute mess.

Last night, however, things turned out somewhat differently. All those arrested, men, women, and children (and even babies) presented a faultless appearance. They were all arrested meticulously dressed, properly combed, their clothes freshly ironed, new hairsets with absolutely straight parts. Nevertheless, they were arrested — and that is the truth.

The hawks, whom the Secret Society for the Healthy Programming of Consumer Society has at its disposal in droves, had no trouble in breaking the locked doors, in forcing the securely closed windows, in burrowing into dwellings, shops, factories, workshops, warehouses, hospitals, and clinics. They burrowed into ground-floors, basements, mezzanines, penthouses, sun-roofs, without, of course, omitting the intermediate floors. In short, they burrowed in everywhere it was obvious, or where there existed confidential information from informers, or simply suspicions, that individuals were lurking that had to be arrested . . . had definitely to be arrested, at any cost, in one and the same night, the night of the 17th of January.

In the whole city the number of arrests must have been around 34,150. An official announcement has not yet been made and it is not impossible that there were very many more. Likewise we do not have full information about the number of arrests that took place at the same time in the capital and in all the other cities, towns, villages, and settlements.

It should be emphasized that on this occasion the arrests were effected with exemplary order, as much on the part of those arrested as on that of the agents who work with their acknowledged conscientiousness for the Secret Service for the Healthy Programming of Consumer Society. No resistance from those arrested and no violence from the others (it was, of course, unavoidable that they pressed the suspects in the chest or stomach, often with force, to establish that they had the correct person). It is typical of the exemplary order that, for each of those arrested, the agents handed over a numbered and signed receipt to his people, or left it on the spot.

Nevertheless, the whole sight, on the freezing January night, was sad. The 34,150 (approximately) arrested in our small city were loaded somehow or other into cars, lorries, or utilities, even into three-wheelers, and were conveyed to an unknown destination. Mournful lamentations and choking sobs and rivers of tears and waving handkerchiefs and waving little hands accompanied, alas! at. a distance, those who were arrested so unexpectedly — and all of this was mixed with dogs barking at full blast and getting caught up in people's legs, and with engines revving and exhaust noises from cars and three-wheelers which weren't easy to start again in the heavy frost.

In this way the 34,150 men, women, children (and babies), ballerinas, laundresses, marchionesses, marquises, astronauts, fishermen, jumbo-jet pilots, mannequins, Tyroleans of either sex, shorthand typists, ladies with lorgnettes, ladies without lorgnettes, clowns, pierrots, matadors, car mechanics, aeroplane mechanics, Cossacks, all sorts of knights, and a mass of others of various provenances and professions, the 34,150 were all crammed upright into lorries, utilities, and three-wheelers, without any distinctions of social class etc., and driven to an

unknown fate. When they were arrested they were told nothing, they were given no explanation. Without a doubt the 34,150 arrests had a sinister aspect.

Nevertheless the matter was soon cleared up, on the same night in fact. At 4.12 a.m. the Central Radio Station in the capital, which is heard in our city and in the whole country, began to broadcast a special news bulletin (it was broadcast continuously until morning when the newspapers appeared and carried it on the last page).

'The General Staff for the Healthy Programming of Consumer Society makes the following announcement:

'In execution of the summary decision of the Chief of the General Staff for the Healthy Programming of Consumer Society an operation was carried out throughout the entire country in the hours after midnight of the 18th of January for the arrest of all conversing dolls[1] for the purpose of subjecting them with all possible haste, that is, within the following 24 hours, to a surgical operation prescribed for the removal of their immoral talking mechanism and its replacement with a new device corresponding fully to the specifications for the healthy programming of consumer society in order that respect for, and blind devotion to, the lofty consumer ideals shall be implanted into citizens from childhood and consequently the consumer training of citizens shall be laid down and developed on sound foundations from childhood.

'The above operation was crowned with complete success. All the objectives were achieved.

'With each arrest numbered and signed receipts were handed to those from whom the dolls had temporarily been removed, but in the case of shops, factories, workshops, and warehouses not functioning by reason of the advanced hour, the relevant receipts were deposited on the till or in some other suitable spot.

'Certainly, no-one can doubt that it was imperative that even dolls should be brought more into line with the general rate of development governing our healthy consumer society. It was no longer possible to tolerate immoral talking mechanisms of the old type and their monologues or their quasi dialogues that are bandied about in public and private places in a campaign against the philosophy that must necessarily govern a healthy consumer society, for example, soul-destroying monologues or quasi dialogues like the following:

"I'm mad about tricks. Would you like us to play some tricks?"

"I only like playing."

"I don't want to grow up. I want to stay like this forever, a little child."

"I know where mummy hides the keys of the sideboard. Come and let's have a couple of spoonfuls of cherry dessert."

"I've hidden one of daddy's gloves and he's still looking for it."

'Such subversive texts recorded on magnetic tapes are already being erased by teams of specialists and being replaced by texts which are healthy from a consumer viewpoint.

'In all events, people anywhere in the country who happen to possess dolls equipped with an old talking mechanism (and the said dolls escaped arrest) are ordered to proceed forthwith to the nearest branch of the General Staff for the Healthy Programming of Consumer Society and hand them in. Immediate and drastic measures will be taken against possible transgressors of this order. '

From the collection *The passport and other stories*,
Longman Cheshire, 1980, pp. 89-92

1 It is well known that the General Staff for Sound etc. has at least one Achilles' heel — its language.

A writer ever-relevant

to Eleni Samaraki

A hundred years since the birth of Antonis Samarakis, and more importantly seventeen years since his death, the creator of *Hope wanted* and *The Passport* remains a living—no, more than that, an authorial—presence, which has never ceased to occupy the place he earned when he was alive and creating. And that's no small achievement; in fact, it's of critical importance for an artist that, at the sound of their name, even though they have died, the titles of their books and the associated content rush to mind unbidden. Just as, for example, at any mention of Angelos Terzakis' name, the titles *Princess Isabeau* and *Without God*, or of Yiorgos Theotokas, the titles *Argo* and *Patients and travellers*, leap to mind automatically and of their own accord, so with Antonis Samarakis and the novels *Alarm Signal* and *I refuse*. It would seem that Samarakis has bypassed the thirty-year test, the length of time we say must pass before we can know if an author will outlive his era or be consigned to oblivion. For three decades of posthumous silence are considered essential for us to be certain that his re-emergence, if it comes to pass, will last. Antonis Samarakis is now in the second decade of this 'compulsory' test, a *sine qua non* for every author, and readers' interest in the author has not slackened off in the slightest—a fact which made the publication of this volume in his honour still more imperative.

But one has to ask: how can an author who published their first work some seven decades ago remain so current, so actively topical, as though his writings were inspired by entirely up-to-date conditions? Especially since the period in which he was writing was one of radical social and political upheaval, to the extent that even the raw material that inspired him comes across as, if not passé, then at best dramatically outdated? On the cusp between two world which, though they seemed to be converging, actually grew further apart, their multiplying differences making for an unbridgeable chasm, Antonis Samarakis brought his authorial genius to bear, transforming every social and political ordeal into something that had defied expression until the moment he expressed it, articulating an ineffable existential adventure. A solitary individual is usually juxtaposed against a society, and while he cannot eliminate or undermine it, the solace the existence of that solitary individual brings is infinitely more comforting than the oppression wrought by the society, however indifferent or dismal it may be. Antonis Samarakis never wrote a single page that was not premised in the devastating social and political turbulence of the last seventy years, with every authorial certainty ultimately subverted as a result, thanks to a humanity of a totally unpredictable sort; a humanity which, far from screaming to the heavens, is actually hard to pin down even as an allusion, since it does not exist as a collective demand, only as a personal need.

Intent on capturing his era, and above all the inflammable latter half of the Twentieth century, as all-encompassingly as he could, Antonis Samarakis did not allow his sleepless authorial preoccupation to impede his choice of subject-matter. Or, rather, despite their topical guise, his subjects are premised on a soul-powered fusion of places, peoples, moments and anxieties whose authorial displacement explodes into a mushroom cloud—just as long as his starting point remains a minimalist version of Man's least visible inner existence. Antonis Samarakis could focus on a communal courtyard with great profundity, but he could bring an equally revelatory perspicacity to bear on a city centre anywhere in the world that had been turned into a battlefield. Samarakis revealed an age-old component of our world in an incomparably exciting way: that mechanisms of power as mighty and unfathomable as they are dark can be mined, thanks to an anguished desperation that is entirely private in nature. Indeed, the more negligible something is considered for a system of any sort, the more it becomes the uniquely effective condition of that system's subversion. At the cusp, as we wrote above, of two worlds—the one still fanatically attached to its bankrupt values, the other singing the praises of its battle songs,—before he even reveals his real face to us, Samarakis, the creator of *the Stand-off*, combined fears and hopes into one insuperable whole, creating a prose model for the ages.

Thanasis T. Niarchos
Poet, essayist

Θερμές ευχαριστίες στην Ελένη Σαμαράκη για την αμέριστη βοήθειά της
στη διοργάνωση του «Έτους Αντώνη Σαμαράκη–2020».

Ευχαριστούμε ιδιαιτέρως:

Τη Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων,
και συγκεκριμένα τους Έλλη Δρούλια, Μαρία Βλασσοπούλου,
Θωμά Θεοδοσιάδη, Μαρία Κούλη, Γεωργία Μέγκλη, Δήμητρα Σοφία,
Ευτυχία Αναστοπούλου, Παρασκευή Αποστολοπούλου, Γιώργο Ζανιά

Το Ελληνικό Ίδρυμα Πολιτισμού

Την Ευρωπαϊκή Εταιρεία Νεοελληνικών Σπουδών και τον πρόεδρό της
Βασίλη Σαμπατακάκη.

Ευχαριστούμε:
για την παραχώρηση υλικού, από τα αρχεία και τις εκδόσεις τους,
τη Σοφίκα Ελευθερουδάκη, τον Μανώλη Νταλούκα και τον Νίκο Πολίτη,
την Ελληνική Ραδιοφωνία - Τηλεόραση, το Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο
Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, το Ζωγράφειο Λύκειο Κωνσταντινούπολης
και την Άσπα Χασιώτη, το Μουσείο Μπενάκη/Φωτογραφικό Αρχείο,
τον Σύλλογο Αποφοίτων Βαρβακείου Σχολής, τον Χώρο Ιστορικής Μνήμης 1941–
1944/Κοραή 4 και τους εκδοτικούς οίκους Αιώρα, Καστανιώτη και Ψυχογιό·

για τη συγγραφή κειμένων τους για τον συγγραφέα, που συμπεριλαμβάνονται στον
παρόντα τόμο, τους Βασίλη Βασιλικό, Θάνο Βερέμη, Κώστα Γεωργουσόπουλο,
Μαριέττα Γιαννάκου, Β.Χ. Γολεμάτη, Άννα Διαμαντοπούλου, Φίλιππο Δρακονταειδή,
Πέτρο Ευθυμίου, Κατερίνα Ζηρίδη, Μυρσίνη Ζορμπά, Νίκη Κεραμέως, Νίκο Α. Κούκη,
Γιώργο Μανιώτη, Ντόρα Μπακογιάννη, Γιώργο Μπαμπινιώτη, Γιάννη Ξανθούλη,
Λευτέρη Παπαδόπουλο, Σίσσυ Παπαθανασίου, Βαγγέλη Προβιά, Βαγγέλη
Ραπτόπουλο, Αντώνη Σαμαρά και Γιάννη Στουρνάρα·

για τη συμβολή τους με επιστημονικές ανακοινώσεις και ομιλίες για το έργο τού
συγγραφέα στις εκδηλώσεις του «Έτους Αντώνη Σαμαράκη - 2020» στην Ελλάδα και
στο εξωτερικό τους νεοελληνιστές καθηγητές, συγγραφείς, ποιητές, μεταφραστές και
ερευνητές Ζυράννα Ζατέλη, Θεόδωρο Κουρεμπανά, René Bouchet, Γιάννη Ξανθούλη,
Περικλή Παγκράτη, Βασίλη Σαμπατακάκη, Gonda Van Steen, Δημήτρη Τζιόβα,
Τηλέμαχο Χυτήρη, όπως και τους Απόστολο Κακλαμάνη, Έλλη Στάη και τα μέλη της
Ομάδας Εργασίας «Έτους Αντώνη Σαμαράκη–2020»·

για τη φιλοξενία εκδηλώσεων του «Έτους Αντώνη Σαμαράκη - 2020» στην Ελλάδα
και στο εξωτερικό το Ίδρυμα Αικατερίνης Λασκαρίδη και τη διευθύντριά του
Καλή Κυπαρίσση, τον Οργανισμό Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας
Δήμου Αθηναίων, καθώς και την Communauté Hellénique de Paris et des Environs,
τη Librairie Hellénique Desmos-Paris, το Maison de la Grèce-Paris και το
The Hellenic Centre-London.

Our heartfelt thanks to Eleni Samaraki for all her help
with the organization of "Antonis Samarakis Year–2020".

Our special thanks to:

the Hellenic Parliament Library,
and in particular to Elli Droulia , Maria Vlassopoulou,
Thomas Theodosiadis, Maria Kouli, Georgia Megli, Dimitra Sophia,
Evtychia Anastopoulou, Paraskevi Apostolopoulou, Giorgos Zanias

The Hellenic Foundation for Culture

The European Society of Modern Greek Studies and its president,
Vassilios Sabatakakis.

We also thank:
for the provision of material from their collections, archives and publications,
Sofika Eleftheroudaki, Manolis Daloukas and Nikos Politis,
the Hellenic Broadcasting Corporation, the Greek Literary and Historical Archive
of the National Bank of Greece Cultural Foundation, the Zografeion Lyceum
of Istanbul and Aspa Hasioti, the Benaki Museum / Photographic Archive,
the Varvakeion School Alumni Association, the Korai 4 Memorial Site 1941–1944,
and the Aiora, Kastaniotis and Psichogios publishing houses;

for authoring texts about the author which are included in this volume,
Vasilis Vasilikos, Thanos Veremis, Kostas Georgousopoulos, Marietta Giannakou,
V.C. Golematis, Anna Diamantopoulou, Philippos Drakontaeides, Petros Efthymiou,
Katerina Ziridi, Myrsini Zorba, Niki Kerameos, Nikos Koukis, Giorgos Maniotis,
Dora Bakoyannis, Giorgos Babiniotis, Giannis Xanthoulis, Lefteris Papadopoulos,
Sissy Papathanassiou, Vangelis Provias, Vangelis Raptopoulos, Antonis Samaras
and Giannis Stournaras;

for the academic papers and lectures addressing the author's work which they
contributed at events staged in the context of "Antonis Samarakis Year–2020"
both in Greece and abroad, the Neohellenists, writers, poets, translators and
researchers Zyranna Zateli, Theodoros Kourembanas, René Bouchet,
Yannis Xanthoulis, Periklis Pankratis, Vassilios Sabatakakis, Gonda Van Steen,
Dimitris Tziovas, Tilemachos Chytiris, as well as Apostolos Kaklamanis, Elli Stai
and the members of the "Antonis Samarakis Year–2020" Working Group;

for hosting events in the context of "Antonis Samarakis Year–2020" in Greece
and abroad, the Aikaterini Laskaridis Foundation and its director Kali Kyparissi,
the City of Athens Culture, Sports and Youth Organization, as well as
the Communauté Hellénique de Paris et des Environs, the Librairie Hellénique
Desmos-Paris, the Maison de la Grèce-Paris and the Hellenic Centre- London.

Antonis Samarakis – A journey through the 20th century is published in the context of "Antonis Samarakis Year", a celebration proclaimed by the Hellenic Ministry of Culture and Sports to mark the centenary of the author's birth.

HELLENIC REPUBLIC

Ministry of Culture and Sports
Minister
Lina Mendoni

General Secretariat of Contemporary Culture
General Secretary
Nicholas Yatromanolakis

General Directorate of Contemporary Culture
Director
Marios Kostakis

Directorate of Letters
Director
Sissy Papathanassiou

WITH THE SUPPORT
of the Hellenic Parliament

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

PUBLICATION

Concept - Editors
Thanasis T. Niarchos, Sissy Papathanassiou

Research and documentation coordination
George Perrakis, Evie Tzatzafi
Department of Books and Letters
Directorate of Letters

Graphic design
Selection of material and photographs
Vasso Avramopoulou

Layout, image processing
Xenia Chatziangeli

Language editing
Ilias Kafaoglou

Digitization
Sofia Arsenidou, Antonis Sarris
Department of Reading and Digital Content
Directorate of Letters

Greek proofreading
Maria Makri

Translations - English proofreading
Michael Eleftheriou

English editing
Katia Venieri

Printing
Fotolio Graphic Arts SA

IN COLLABORATION WITH

Hellenic Parliament Library

Head of the Directorate
Elli Droulia

Biographical note: research and documentation coordination
Maria Vlassopoulou, Head of the Benaki Library Department

Research
Thomas Theodosiadis, Maria Kouli, Georgia Megli, Evtychia Anastopoulou, Dimitra Sophia, Paraskevi Apostolopoulou, Benaki Library Department

Digitization
Giorgos Zanias, City Library Department

European Society of Modern Greek Studies

Board of Directors
Vassilios Sabatakakis, Sweden (President)
Alceste Sofou, France (Vice-President)
Tudor Dinu, Romania (Secretary)
Vojkan Stojicic, Serbia (Treasurer)
Maria Stassinopoulou, Austria (Member)

Alternate members
Ulrich Moennig, Germany
Tatiana Markaki, The Netherlands

© 2020
Hellenic Ministry
of Culture and Sports

ISBN 978-960-386-477-6

FP4 SAFETY FILM
ILFORD FP4
SAFETY FILM
ILFORD
ILFORD FP4
SAFETY FILM
ILFORD FP4
SAFETY FILM